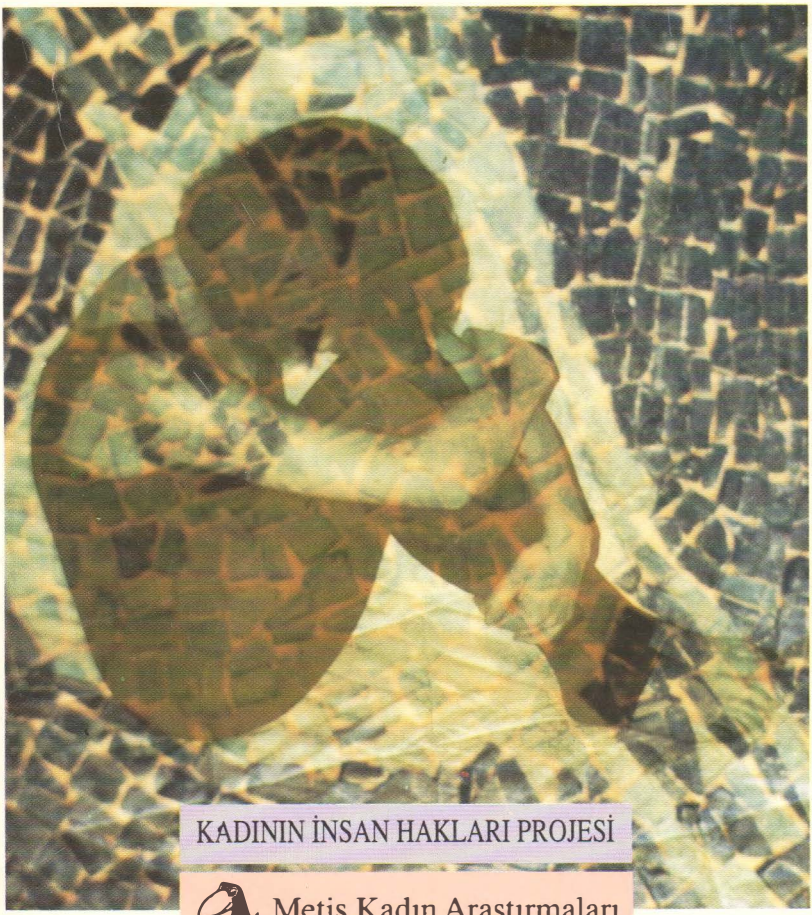
PINAR İLKKARACAN
LEYLA GÜLÇÜR, CANAN ARIN

SICAK YUVA MASALI

Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz

KADININ İNSAN HAKLARI PROJESİ

Metis Kadın Araştırmaları

Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür, Canan Arın

SICAK YUVA MASALI

Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz

Metis Yayınları
İpek Sokak No. 9, 80060 Beyoğlu, İstanbul

Kadın Araştırmaları Dizisi - 10
SICAK YUVA MASALI
Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz
Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür, Canan Arın
© Kadının İnsan Hakları Projesi
(Women and Law Program), 1996
© Metis Yayınları, 1996

İlk Basım: Haziran 1996

Yayına Hazırlayan: Beril Eyüboğlu,
Yayın Yönetmeni: Müge Gürsoy Sökmen

Kapak Tasarımı: Semih Sökmen

Dizgi: Metis Yayıncılık Ltd.
Kapak ve İç Baskı: Yaylacık Matbaacılık Ltd.
Cilt: Örnek Mücellithanesi

ISBN 975-342-115-X

Pınar İlkkaracan, Leyla Gülçür,
Canan Arın

SICAK YUVA MASALI

Aile İçi Şiddet ve Cinsel Taciz

metis

Bu kitap, Türkiye'de ve dünyada aile içi şiddete ve cinsel tacize maruz kalmalarına rağmen büyük bir çaba ve cesaretle yaşamda kalan ve savaşlarına devam eden kadın ve çocuklara ithaf edilmiştir.
Bu kitabın onların mücadelelerine güç katması dileğiyle...

İÇİNDEKİLER:

İlksöz ve Teşekkür
9

Tanıklık:
ZEYNEP
11

Tanıklık:
AYŞE
16

Giriş:
AİLE İÇİNDE KADINA KARŞI ŞİDDET
Pınar İlkkaracan-Leyla Gülçür
21

ANKARA ARAŞTIRMASI
Leyla Gülçür
40

ALMANYA ARAŞTIRMASI
Pınar İlkkaracan
56

ULUSLARARASI STRATEJİLERE BİR BAKIŞ
Pınar İlkkaracan
79

Tanıklık:
EMİNE
103

Tanıklık:
NURHAYAT
105

ÇOCUKLARA YÖNELİK CİNSEL TACİZ
Pınar İlkkaracan
111

ÇOCUKLARA YÖNELİK CİNSEL TACİZİ
ÖNLEME YÖNTEMLERİ
Pınar İlkkaracan
131

Hukuk Eki:
AİLE İÇİ YAŞAMA İLİŞKİN HUKUK MADDELERİ
Canan Arın
154

Kaynakça
173

Aile İçi Şiddet Karşısında
Kadınların Başvurulabileceği Adresler
182

İlksöz ve Teşekkür

Kadının İnsan Hakları Projesi, Türkiye'de, kadınların insan haklarıyla ilgili bilgi kaynakları oluşturmayı ve bunları Türkiye'nin her bölgesindeki kadınlara ulaştırmayı hedefleyen bağımsız/feminist bir araştırma-eylem projesidir. 1993 yılında başlatılan bu proje, Müslüman Yasalar Altında Yaşayan Kadınlar (Women Living Under Muslim Laws-WLUML) adlı uluslararası kadın örgütüyle işbirliği içinde uluslararası Kadın ve Hukuk (Women and Law) Araştırma Projesi kapsamında da çalışmaktadır. Bu kitapta toplanan makaleler, bu araştırmanın bir parçası olarak Türkiye'de yapılmış olan çalışmalardan oluşmaktadır.

İlk yıldaki çalışmalarımız ve araştırmalarımız, Uluslararası Gelişme Araştırmaları Merkezi (IDRC), Evrensel Kadın Fonu (The Global Fund for Women), Mama Cash ve Hollanda Hükümeti tarafından sağlanan fonlarla desteklenmiştir. Bu kuruluşlara önemli katkıları için teşekkür ederiz.

Kadının İnsan Hakları Projesini 1993 Aralığı'nda oluşturduğumuzda, amacımız, yapacağımız araştırmaların konularını, o güne kadar kadın hareketi tarafından az yayın yapılmış alanlardan seçmekti. Türkiye'de o güne kadar kadın konusunda yapılmış olan çalışmaları taradığımızda, (kadına karşı aile içi şiddetin kadın hareketinin ilk ele aldığı konulardan biri olmasına rağmen) bu konuda yapılan yayınların halen çok az sayıda olduğunu saptadık ve ilk yıl çalışmalarımızı bu alanda yoğunlaştırmaya karar verdik. Bu kararda rol oynayan etkenlerden birisi de projeyi oluşturan bizlerin yıllardır uluslararası alanda bu konuda çalışmakta olmamızdı. Elinizdeki kitap, bu ilk yılın çalışmalarının çoğunu bir araya getirmektedir.

Kitap ve içerdiği makaleler şüphesiz aile içi şiddeti tüm boyutlarıyla incelemekten uzaktır. Yüzyıllardır erkek egemen sistemde "doğal" olarak kabul edilen, bir "tabu" olma özelliğini koruyan ve incelenmeye değer görülmemiş olan bu konuyu çeşitli yönlerden inceleyen ve aile içi şiddetin önlenmesine ışık tutacak daha birçok araştırma ve yayına gerek duyulduğu açıktır. Dolayısıyla elinizde tuttuğunuz bu kitabı, bu konuda atılan adımlardan yanlızca biri olarak görmenizi diliyoruz.

Bu alanda çalışan profesyonellere olduğu kadar, konu ile yeni ilgilenmeye başlayanlara ve çeşitli kadın guruplarına da kaynak oluşturma amacını taşıdığımızdan, kitap gereksinim duyulabileceğini düşündüğümüz kimi anahtar bilgileri de içerecek şekilde hazırlandı.

Kitabın yayına hazırlanmasında, yayıncı sorumluluklarının çok ötesinde, sevgi yüklü bir çalışmayla bize yol gösteren ve destekleyen Beril Eyüboğlu'na ve kitabın aynı zamanda isim annesi olan Müge Gürsoy Sökmen'e, her safhada değerli eleştirileri ve önerileriyle destek olan Karin Ronge ve İpek İlkkaracan'a, Ankara ve Berlin araştırmalarının veri toplama safhasında birlikte çalıştığımız Hülya Serçen ve Berlin'deki çeşitli kadın projelerine, uluslararası stratejilere kaynak bulmak konusunda bir yıl boyunca yoğun bir şekilde birlikte çalıştığım Heidrun Brandau'ya, bilgisayara dizimi geceli gündüzlü bir çalışmayla gerçekleştiren Arzu Ağabeyoğlu'na, projedeki değerli çalışmalarıyla bir güç kaynağı olan Katja Haberman'a ve bizle deneyimlerini ve bilgilerini paylaşan birçok ülkedeki kadın eylemcilere ve kadın örgütlerine teşekkür ediyoruz.

Pınar İlkkaracan
Kadının İnsan Hakları Projesi adına
İstanbul, Nisan 1995

ZEYNEP[1]

Eşimi ilk tanıdığım zaman onbeş yaşındaydım ve okula gidiyordum. O benden yaşça büyüktü. Okulda bir kavga ettik, ondan sonra başladı arkadaşlığımız. İki sene nişanlı kaldık, sonra evlendik. Nişanlılık zarfında onu tanıdığımı zannetmiştim, ama yaşım da küçüktü, tanıyamamışım. Şimdi düşünüyorum da, onda o zaman da birtakım bozukluklar varmış. Şimdi sağlam kafayla düşünebiliyorum, o zaman normal gelmişti o hareketler. (...) İlk evlendiğimizde memurdu. Aynı zamanda yüksek meslek okuluna gidiyordu. Kendi mesleğini pek yapmadı. Okulunun yüksek bölümünü okumak için İskenderun'dan İstanbul'a geldi. Sonra zorunlu olarak biz de geldik.. İskenderun'daki hayatımız daha iyiydi. Buraya geldikten sonra bozuldu. Bu bozulma aniden oldu. Hiç eve gelmemeye başladı. Dayak başladı. Kıskançlık başladı; başlarda hiç konduramıyordum. Psikolojik sorunu var, bir derdi var diye algılıyordum. Ama bizim evin dışında başka bir hayata başlamış. Benim yaşım küçüktü tabii, bilemiyordum. Daha iyi davranıyordu bazen, susturuyordu beni. (...) İlk önce 1982'de başladı dövmeye, yani el alışkanlığı o zaman başladı. Önce arada sırada dövüyordu, pek önemsemiyordum. Aslında önemliymiş. O zamanlar önemseseydim bu hale gelemezdi belki. Ama yapabileceğim bir şey yoktu, içinde yaşadığım topluma göre normaldi bunlar, ben de öyle zannediyordum. (...) Sevdiğimi sanıyordum. Beklerdim, sebebini araştırırdım o zamanlar. Hiçbir sonuç alamadım, yine dayak yedim susturulmak için. Şimdi bakıyorum da, ben deli miymişim diyorum! Sürekli beni aşağılıyordu: "Dayağı hakkettin, sen aciz bir insansın, dayağı hakkediyorsun, sen bir erkeğin desteği olmadan ayakta duramazsın. Erkek olmadan bir şey yapamazsın, hayatta kalamazsın." Normalde kendine güveni olan bir insan olduğum halde, benim de kafama öyle yerleşti.

1990'dan itibaren çok şiddetli dövmeye başladı. Ondan önce de vardı dayak ama azdı. '90'da ilk büyük dayak olayından sonra komalık oldum. Hiçbir suçum yoktu. Kayıt için kızımı okula götürmüştüm. O benim

[1] Ad değiştirilmiştir.

başka erkeklerle çıktığımı zannetmiş. Nereye gittiğimi tek tek ispatlayabilirdim; söyledim de, inanmadı, feci şekilde dövdü. O zaman yirmi beş gün hiç kalkamadım yerimden, her yerim çürük, kırık içindeydi. Utandım, söyleyemedim hiç kimseye. (...) Kendinden yaşça büyük kadınlarla düşüp kalkıyordu. Bu... bilmiyorum niye. Belki benim malım olarak görünsün diye, kimse bakmasın diye mi bilmiyorum, hep öyle kadınları seçiyordu. Belki annesiz büyüdüğü için o yaşlı kadınları anne olarak görmüş olabilir, onu bilemeyeceğim. Sonunda o kadınlardan birini evime getirdi. Beş sene evimde ben onlara hizmet ettim. O kadının yanında da dayak atıyordu, adi kelimeler kullanıyordu, ağıza alınmayacak şeyler. O kadın benden yanaymış gibi duruyordu, ama için için gülüyordu, belliydi yani. Yapabileceğim hiçbir şey yoktu. Ailem ayrılmamı istemiyordu ki. (...) Belimi kırmaya çalışırdı, başıma vururdu genelde ve o gün bir yere gitmişsem, gece başıma vurarak beni kaldırırdı ve sorgulardı. Tıpkı polis nasıl bir insanı, bir suçluyu sorgular, o da beni öyle sorgulardı. Dayanacak halim kalmamıştı. (...) Derdim ki en kötü yer Birinci Şube; halbuki Birinci Şubeye gitsem herhalde ancak bir-iki gün çekerim. Ama benim derdim senelerce hallolmadı. Bir keresinde yine döverken bağırmaya başladım. Gazetede daha bir-iki gün önce okumuştum, "Dayak yersen korkma, bağır!" diye bir yazı vardı, ondan cesaretlendim. Büyük bir sehpa vardı, aldım cama vurmak üzere, o zaman utandı. Bu kadın hiç seslenmezdi, bağırdı, diye. "Sus, ben seni doktora götüreceğim," dedi ve bıraktım sehpayı. Polisler falan geldi o ara. O içeriye kaçmış, ben yukarı kata çıktım canımı kurtarmak için. Her yerimden kan akıyordu zaten. O kanları gördükçe daha da korktum.

Karakola gittik önce, karakoldan "Yüzün dikilsin öyle gel," dediler. Yaşam Hastanesi yakındı. Önce yüzüm dikildi. Polisler ifademi almaya yanaşmıyor, oyalamaya çalışıyorlardı. Tabii ondan taraf oldular, benden taraf olmadılar. İşte raporun kalsın, siz barışırsınız, çocuklarınız var, diyerek beni sustumak istediler. Beyim onların kollarının altına girdi, onlara bir şeyler dedi. Komiser, "Bir daha döverse ben onu döverim," dedi. Ayrıldık oradan. (...) Daha önceleri de bir kere rapor almak için adli tıbba gitmiştim. Ben o raporu alırken adli tıpta doktor bana, "Ben de karımı dövüyorum," dedi, alaylı alaylı. Hem de yaşlı bir doktor. O öyle deyince, "Yazık," dedim. "Adli tıpta koskoca doktor bunları derse, cahil kesim, okumamış insanlar her şeyi yapar, biz kadınların bu yediğimiz dayak az bile," dedim. Öyle dedikten sonra "Tamam, tamam," dedi. Zannedersem 10-12 günlük rapor vermeleri lazımdı, 5 günlük rapor verdi. Yani öyle şeylerle de karşılaştım. O raporu ben götürdüm, verdim karakola. Sonra korktum. "Bunu içeri alırlar, çıkar geri döner. Daha kötü döver..." diye. Çünkü arkamda bir tek insan yoktu, korktum. İşlemden

çektirdim onu tekrar. (...) Ailem kesinlikle ayrılmamı istemiyordu. Kocam çalışmamı da istemiyordu. Çok para kazanıyordu ama sürekli dert yanıyordu. İşte "Sizin yüzünüzden çalışıyorum, para yetiştiremiyorum, hepsini harcıyorsunuz," diye. "O zaman bırak, ben kendim çalışayım," diyordum, kabul etmiyordu. Sürekli her gün dayak, iftira, sorgulama, ne bileyim ben, alçaltıcı şeyler.

Sokağa çıkma yok, kimseyle konuşmamı, görüşmemi istemiyordu, beni tek başıma bırakmak için. İnsanlar bana akıl verirler diye korkuyordu. (...) Artık robot haline gelmiştim. Akşam aynı soruları soracak diye gündüzden aynı cevapları bir kaset gibi hazırlıyordum beynimde. Şunu söylerse, bunu söylerim, bunu söylerse bunu söyleyeceğim, papağan gibi tekrarlardım aynı şeyleri. Nefret ediyordum bütün kelimeleri her gün sıralamaktan. (...) Yani bir robot gibiydim, sadece yemek yiyen, yemek pişiren ve evde hizmet eden bir robota benzetiyordum kendimi. Duyarsız, duygusuz bir yaşam. Kadın olduğumu da unuttum. Kendimi göremiyordum hiç, ruh gibiydim. Yani insan olduğumu unuttum. (...) Konuşma bozukluğu çekiyorum.. Yaşadıklarımın etkisi. Bu konularda çekiyorum, başka konularda çekmiyorum. (...) Düşünmemek için sürekli kitap okurdum, dergiler alırdım. O kitaplara kendimi verirdim, o gece olan olayları pek düşünmezdim. Düşünseydim belki daha dengesiz olabilirdim. Dayağa karşı hiçbir çare göremiyordum.

Anneme söylediğimde, annem, "Kızım, baban da aynı şeyleri yapardı," dedi. "Sen beni kendinle karşılaştıramazsın," dedim. "Ben nasıl çocuğumu kendimle karşılaştıramazsam, sen de beni kendinle aynı kefeye koyma, senin devrin eski devir, ben orta devir, çocuğum yeni devir. Ben istemiyorum öyle kocayı," dedim. Aslında o çevresinden utanıyordu. Kızı boşanmış dedirtmemek için... İşte komşular, akrabalar. Kız kardeşim de ayrılmama karşı gelmişti. Onun için ayrıldıktan sonra ailemi aramadım hiç. Ayrıldım, tek başıma kaldım, tek arka çıkan insan yok. (...) Boşandık ama o dedi ki, "Boşandığımız halde bir müddet beraber yaşayalım". Boşanırken hakim evin yarısını bana, yarısını ona verdi. O da çıkmadı evden, ben de çıkmadım. Sonra aynı evde çocuklarla beraber yaşamaya başladık. Biri on dört, diğeri dokuz yaşında o zaman. Beyim aslında çok kurnazdı, çocukların yanında bir şey belli etmezdi, iyi baba imajı verirdi. Onlar yatınca olurdu olaylar genelde. Ben de çocuklar okula gidiyor, moralleri bozulmasın diye pek ses çıkarmazdım. Babalarını seviyorlardı ama korkuyorlardı. Sevgi ayrı, korku ayrı, çocuklar babalarına hiçbir şey söyleyemiyorlardı. Çocuklar bırakmıyordu beni, "Sen gidersen biz de gideriz," deyince ayrılamadım. Çocuklar bunalıma girmişti, dersleri zayıf olmuştu. Çalışmaya başladım. İşten ayrılmamı istedi, "Ben senin için gelmedim, ben çocuklar için geldim, ama

çocuklar için bile olsa işten kesinlikle ayrılmam," dedim. Hatta bana para bile teklif etti, "İşyerinde aldığın paranın iki katını veririm. Sen yeter ki evde otur," dedi. Onu da kabul etmedim. Yani bana başka baskılar yapmaya başladı. Yine de belki bir şeyler değişir diye beklentim vardı. Beş-altı ay daha beraber yaşadık. Her şey daha kötü oldu. Beni daha beter avucuna almak istedi ve ben tekrar evi terk ettim. (...) Yine de ailemden korku vardı. Aile korkusuyla büyüdüğüm için. Şimdi hiç ailemi düşünmüyorum. Kimse beni bir an bile düşünmedi ki. Varlıklı bir ailede büyüdüğüm halde, onlardan hiçbir zaman destek görmedim. Aynı hataya bir daha düşeceğimi zannetmiyorum çünkü aklım, mantığım. kendime yeter. Onu bunu dinlemekten o kadar acılar çektim. Onlar benim için küçücük bir fedakârlıkta bulunmadı, ne ailem, ne çevrem, ne de eşim. Ben niye onlar için bulunayım. Bundan sonra hakkımı çeke çeke alırım. (...)

Son sorgulamalar, dayaklar canımdan bezdirmişti. Bütün ciğerlerim acı içindeydi, sanki kezzap dökülmüş gibi ciğerlerim yanıyordu ve düşünemiyordum. Dengesiz, alık alık ortada dolaşıyordum. Bir gün kararımı verdim, sabaha dek yine uykusuz, sorgulamalı bir geceden sonra Mor Çatı'ya gittim. Böyle böyle, evden ayrılacağım, dedim. "İyi düşündün mü?" dediler. "Aylardır düşünüyorum ve şu an son kararımı verdim," dedim. "Sen yine düşün," dediler. Bir hafta yeniden düşündüm ve yeniden karar verdim. Evden ayrılmam aynı gün oldu. (...) Ayrıldığımda Mor Çatı'nın çok desteğini gördüm, beraber arkadaşlarla kaldık bir evde. Çocuklarımla iki ay görüşemedim. (...) Şimdi hiç kimsenin desteği yok, kimseden beş kuruş yardım görmüyorum. Kimse bana hiçbir şey yapamıyor, yani ayaktayım. (...) Kararlı olursan her şey çözülüyor zaten. Onun bunun etkisinde kalırsan olmuyor. Yok bugün, yok yarın dersen iş işten geçer. Bir daha evlensem, öyle bir insan da karşıma çıkarsa yandı demektir; mümkün değil ondan bir fiske yiyeyim, bir söz işiteyim, yani hiç acımam. Demek istediğim dayak yiyen kadınlar kararlı olsunlar, korkacak hiçbir şey yok. Dayak niye yesinler ki durduk yerde. Yedikçe arkası geliyor. Yani kimse aç kalmaz, iş çok, araştırsınlar, denesinler. (...) Şimdi hayatımdan memnunum çocuklarımla. İşe gidiyorum, işten çıkıyorum, onlarla televizyon izliyorum. Sohbet ederiz, alışverişe çıkarız. Bazen bir yere gideriz, bir arkadaşa...

Eski eşimle şu an arkadaşız, arada bir onu da aramıza alıp bir yerlere gideriz. Çünkü arkadaşlık ayrı, evlilik ayrı. Arkadaş olarak da pek anlaşamıyoruz ama çocuklar falan olduğu için idare ediyoruz. (...) Dilimde tutukluk var, onun dışında bir sıkıntı ve stres sorunu yok. Gayet rahatım, mantığım daha güzel çalışıyor. Bazen kendimi çökmüş gibi hissediyorum, ama bu yaşam benim, bir daha asla geri gelmeyecek diye

kendimi topluyorum..(...) Mahkeme nafaka verdi, ama ben istemedim. Çocuklara bakması benim için daha iyiydi. Ben kendi kendime bakarım. (...) Yasalarda eksikliklerimiz çok. Ben istiyorum ki karakollarda, kadınların başvuracağı, sorunlarını söyleyebileceği bir yer olmalı. Kadın polisler olmalı. Kadınlar bir şey oldu mu doğrudan polise söyleyemiyor. Dava ortada kalıyor, bütün şikâyetler ondan. Kadınlara yönelik bir yer olsa, kadınların dertlerini anlatabilecekleri bir yer olsa... Ben öyle düşünüyorum. (...) Çevremde dayak yiyen, acı çeken, şiddete maruz kalan birçok kadın tanıyorum. Bunlar hiçbir şey yapamıyorlar, sadece gelen bir ekmeğe razılar. Ben de öyle görürdüm. Ama öyle değil, ekmek her zaman gelir. (...) Dayak atan erkeğe kızıyorum tabii. Herkes birbirine saygılı olsun, kadın erkeğe, erkek kadına, çocuk anneye, anne çocuğa saygı göstersin, o zaman sorun çıkmaz, bence. (...) Kadınlar okumalı, kültürlü bir kadın zaten kültürlü bir çocuk yetiştirirse sorun çıkmaz ilerde, o çocuk büyüyünce, nasıl davranacağını bildiği için kimsenin hakkını ne yer, ne de yedirir. Üniversite mezunu olsaydım keşke, daha güzel yetiştirirdim çocukları. (...)

Bu kadar şiddeti, on altı yıl boyunca çekmenin asıl sebebi toplumdu. Bu toplum beni niye korumadı? Yok biz ailede öyle görmedik, ayıp olur, yok aile küçük düşer. Yok boşanırsam, insanlar hoş gözle bakmaz. Şimdi bana hoş gözle bakmayan tek insan bile yok. Bekâr kadınlar saldırıya uğramaktan korkuyorlar. Oysa saldırı heryerde oluyor, evin içinde de saldırıya uğrarsın. Toplum da beni ilgilendirmiyor artık. Ben hep topluma uydum, hep zarar gördüm. Toplum bana uysun artık. (...) Bir kere ben böyle gazetede senelerce evvel okumuştum. Duygu Asena demişti ki: "Anlaşamayan insanlar ayrılsın, niye acı çekiyorlar?" Benim beyim o zaman demişti ki "Duygu Asena bütün kadınları orospu yapacak". O zaman şiddetli tartışmıştık. O zamandır feminist kelimesini duyunca adam sinirlenir, hiç tahammülü yok. Ben feministim ama erkek düşmanı değilim diyorum. Ben suçu toplumda görüyorum, çünkü bir şeyler değiştirmek istedim, toplum karşı çıktı. Toplumu dinlemek zorunda kaldım. (...) Toplum da değişiyor, eskiden bir tek insan ayrılınca, ona her türlü eleştiri geliyordu, onun arkasından çeşitli dedikodular çıkıyordu, şimdi daha normal bakıyorlar. Ben isterim ki çocuğum anlaşamazsa isterse dört kere evlensin, ayrılsın. Anlaşamadıysa ben onu hoş görürüm, destek olurum her zaman. Zaten ben kızıma diyorum, oku meslek sahibi ol ve kendi evinde otur diyorum, benimle otur demiyorum. Ayakta kalmayı öğrensin. Ben ayakta kalamadım, zorla öğrendim. Ben onu bırakacak değilim, ona sahiplenirim gücüm varsa, destek olurum. Ama o hayatını tek başına kurmalı, kursun.

AYŞE[1]

Ben felaketle henüz sekiz yaşındayken tanıştım. Zaten babam sürekli annemi dövüyordu, eve bakmıyor, bizimle ilgilenmiyordu. İki kardeştik biz. Annemin sürekli dayak yemesi onu canından bezdiriyordu ve evden kaçıyordu. Sonuçta babam başka kadınlarla yapamayacağı için tekrar onu bulup getiriyordu. Bu defalarca böyle sürüp gitti. Annem canına yetip de bunu kaldıramıyacak konuma gelene dek sürdü gitti. Bizleri konu komşu doyururdu, konu komşu kıt kanaat yardım ederdi. Annem bir gece cinnet geçiriyor, kalkıyor gece vakti sürekli dayak yediği insanı öldürüyor, babamı öldürüyor. Biz iki kardeş sokakta kaldık, annem hapse düştü. İşte benim hayat mücadelem sekiz yaşında başlamış oldu ve sekiz yaşındaki o çocukluğumda ne babamın ölümüne, ne annemin cezaevine düşüşüne hiçbirisine ağlayacak zamanı bulamadım. Çünkü benim her şeyden önce sığınacak, hayatta kalabilecek o gücü bulmam gerekiyordu. 4. Levent'te bir eve bir sığınma gibi, besleme gibi verildim köyümden. Orada da dayak konusu karşıma çıktı. Beni alan kadın çocuğuna baktırmak için almış, ev işi yaptırmak için almış, ev işini yaptırmak için. Düşünün, ben henüz sekiz yaşındayım. (...) Sonuçta birkaç ev değiştirdim. Sokakta kaldığım gün oldu. Evden kaçtığım günler oldu. En sonunda bir kadın beni insanlık namına yanına aldı. Çocuğu yoktu kadının ve on sene kendi evladı gibi, kendi doğurmuş gibi, kendi canı kanıymış gibi bana özen gösterdi. Bana ihtimam gösterdi ve ben hayatımın en güzel yıllarını orada yaşadım. Benim bütün kişiliğim diyebilirim ki orada oluştu.

Sonra çalışırken birisiyle tanıştım. Benim yaşımda, benim gördüğüm zorlukların hemen hemen aynısı değil ama, o da annesizliği yaşa-

[1] Ad değiştirilmiştir.

mış, o da ilgisizliği, dışlanmışlığı yaşamış, yetim büyümüş diye ona ilgi duydum. Aramızda anlaştık ve ona kaçtım. Beni yetiştirmiş olan insan razı olmaz diye tuttum ona haber vermeden evlendim. (...) Yoldan çıkmış bir insanla evlenmişim farkında olmadan. Ben onu ıslah etmek için mücadele ettim. Onu evine bağlamak için, bir ailenin değerini ona anlatabilmek için canla başla mücadele ettim. Ona her yardım ediş, her tolerans gösterişimde, o sandı ki benim gidecek yerim yok. O yüzden ona katlandığımı zannetti. On üç sene başka bir şeyle öyle uğraşsaydım, kimbilir bugün nerelere gelirdim. Ama ben onu adam edebilmek için, ıslah edebilmek için uğraşıp durdum. Yok işten çıkarıldı, yok arkadaşlarıyla kavga etti... Ha, ben kimi ezebilirim, karımı ezebilirim, çocuğumu dövebilirim, adamın anlayışı bu. Bu dayak yeme olayları küçümsenecek gibi değil, bir defasında çocuk düşürdüm onun yüzünden. İkiz çocuğum olacaktı, altı buçuk aylıkken ben karnıma yumruk yedim ve çocuklar ölü doğdu. Bu ilk şiddet değildi zaten. Yani ilk şiddet tekme tokatla başlamıyor. Sözle başlıyor, bir aşağılamayla başlıyor, küçümsemeyle başlıyor. Ama bu durak noktası olmuyor. Bir tokatla başlıyor, alamıyor kendisini. Yumruklar, sopalar kullanıyor. Ben her şeyimi bastırmış oluyordum, o insan da egosunu bu şekilde tatmin ediyordu. (...) En ufak bir tartışmada işte kapı orada diyordu, bunu da bana silah olarak kullanıyordu. Sonra psikolojik olarak bir zaman sonra öyle bir duruma getirdi ki artık beynimdeki düşüncelerimi bile sorguluyordu. (...)

Erkek imajını bizde tanrısallaşmış bir noktaya getiriyorlar. Kadını da yerin dibine batırıyorlar. Yani kadınsın sen, kızsın, kız çocuğusun, sokağa çıkma, şunu yapma, bunu yapma. Kız çocuğunun zaten doğuştan itibaren kaderi çizilmiş. Kız evladı kocasına itaat etmeli, abisine karşı gelmemeli, babasının yanında sigara içmemeli, rahat davranmamalı. Yerini bilmeli. Kız mısın kadın mısın yerini bileceksin. Erkek çocuk kabahat üstüne kabahat yapar, hata üstüne hata yapar, onun sırtı sıvazlanır. Çünkü o oğuldur. Çünkü o sülalenin yegâne devam ettiricisidir. (...) On üç senelik evliliğim boyunca hiçbir zaman kocam bana dememiştir ki sen ne istiyorsun, sen nasıl bir cinsellik istiyorsun. Senin kafandaki cinsellik nedir? İsteğimle, onunla isteyerek beraber olduğum sayılıdır. Hep sadece o istediği için, ne zaman ihtiyaç hissediyorsa sanki, bir robot olur, istediğin an düğmesine basar veya kapatırsın. İşte benim kocam beni o şekilde bir robot olarak algıladı, insan olarak değil. (...)

Bir gün tesadüfen gazetede borsayla ilgili bir yazı gördüm. Hiç anlamadığım halde, hiçbir fikrim olmadığı halde aklıma yattı, sonra da borsaya gittim. Borsada aşağı yukarı bir sene oynadım, o zamanlar. Ama o bir sene öldüm öldüm dirildim, o duyacak, öğrenecek diye. Biriktirdiğim paralarla kursumun parasını karşıladım. (...) Ben sekiz ay boyunca mo-

delistlik kursuna gittim ve kalıpçılık üstüne kurs gördüm. Bunu da ondan gizli yaptım. Çünkü benim kendi kendime bilinçlenmeme izin verecek kapasitede bir insan değildi. Ev işinde çalışmaya bırakıyordu ama ev işinde ilerleme olamaz, kariyer olamaz. O bunu tahmin edebildiği için beni ev işine gönderiyordu yalnızca. Sonuçta ben o kursu pekiyi ile bitirdim. Ama neticede o işe devam edemedim. İlerlememi istemiyordu. Belirli bir çizgide kalmamı istiyordu. Çünkü ben onun çizgisini aştığım vakit, biliyordu ki onu takmayabilirim, gidebilirim.

(...) Ben iki-üç kere evden kaçtım. Hep bu şekil kaçmalarım olmuştur ama sonuçta bulup getiriyordu. Bursa'ya kaçtım bir keresinde. Nihayet eşim benim ciddi olduğumu anlayınca yanında çalıştığı patronu falan kafaya almış. O da sanki vazifesiymiş gibi çoluğunu çocuğunu alıp Bursa'ya kadar geldi. "Kızım ben bunu adam ederim, döverim, benim onun her yaptığından haberim olacak, sen korkma biz onu adam edeceğiz," diye beni ona dönmeye ikna etmek için. Sanki on üç sene benim elim armut toplamış veyahut hiçbir çabam olmamış gibi, benim yıldıramadığım insanı o yıldıracak. Neyse beni zorla razı ettiler ve geri dönmek zorunda kaldım. (...) Sonuçta ev tutmamın da bana bir yarar getirmeyeceğini öğrendim. Yine yanında çalıştığım bir kadın dedi ki, "Senin böyle uğraşmana gerek yok. Git bir sığınma evine boşanmanı oradan yürüt. Hiç olmazsa devlet himayesinde olursan sana elini süremez" ve öyle yaptım; sekiz ay bir kadın sığınma evinde kaldım. Haziranda boşandık. Kendimi psikolojik olarak sığınma evinde toparladım. Çünkü on üç senenin verdiği o yıpranma ve bıkkınlık var. Yemek, ilaç, doktor bütün masraflar sığınma evine, belediyeye aitti. Ve orada ben tekrar yeni bir ev açacak gücü buldum, para biriktirebildim. Çocuklarımı okutabildim. Yani şu anki konumum o kadın sığınma evinde yaptığım birikimin sonucudur. (...) Şimdi bir şirkette çaycılık yapıyorum. Tek niyetim çocuklarımı okutmak. Onları kendim gibi yetiştirmek istemiyorum. Onlara ben bir fiske vurdurtmadım ama, onlar da dayak yemiş kadar oldular. Çünkü biz on üç sene aynı odada kaldık. (...) Biri on üç, öteki dokuz yaşında iki kızım var. Onlar hâlâ altlarını ıslatıyorlar, yani psikolojik olarak korkuyu üzerlerinden atmış değiller. Ama bunun üstesinden geleceğimize inanıyorum. (...)

Ben kadınlara şunu söylemek istiyorum: Sizler bir evlilik yapıyorsunuz ama, beraberinizde çocuklarınız da geliyor, sizin yaşadıklarınızdan onlar da etkileniyor. Onun için, kötü bir evlilik yaşamaktansa mücadelenizi o evliliğin içinde değil, dışarda verin. Bir de Türkiye'de kadınlar olumsuz bir evlilikten çıkıp gerçek yaşantıya adım atmaya korkuyorlar. "Ben yapamam, ben çalışmaya alışık değilim," diye düşünüyorlar. İster inanın, ister inanmayın erkekler, kadının geçim bakımından, ekonomik

bakımdan kendilerine muhtaç olduğunu hissediyor. Ve bu onların eline öyle bir silah veriyor ki, her zaman her kavgada hemen o silahı çekiyorlar. Onun için alın bu silahı ellerinden. (...) Şu an ben çok mutluyum. Ben evimi kurdum, çalışıyorum, çocuklarımı okutuyorum, Allah'a şükür benim hiçbir derdim yok. Ama Türkiye'de başka birçok kadın buna benzer sorunlar yaşıyor. İnsanlar yeni gördükleri her şeye tepki veriyorlar. Benim kaldığım o sığınma evi maalesef kapatıldı. Zaten bizim Türkiye'de kadınlarla ilgili nereler var? Sayıları çok çok az. Bir Mor Çatımız var ne yazık ki o da henüz bir sığınma evi açamadı. Yani kadının başvuracağı hiçbir merci yok.

Aile İçinde Kadına Karşı Şiddet

Pınar İlkkaracan - Leyla Gülçür

Dünya haberlerinde, hegemonya kurmuş grupların diğer gruplara karşı uygulamakta oldukları sistematik şiddetin örneklerini can sıkacak sıklıkta görmekteyiz. Örneğin, eski Yugoslavya'da Sırplar'ın Bosnalılar'a, Hindistan'da Hindular'ın Müslümanlar'a, Rwanda'da Hutular'ın Tutsiler'e karşı uyguladıkları şiddet, uzun bir listeden sadece birkaç örneği oluşturmaktadır. Bu ülkelerdeki şiddet olayları, uluslararası camia tarafından insan hakları ihlali olarak görülmekte ve bu şiddetin sona erdirilmesinin önem ve gerekliliği dünya toplumlarında önemli bir gündem oluşturmaktadır.

Oysa, devletler tarafından insan hakları ihlali olarak görülmeyen bir başka şiddet örneğinde, yine üstünlük kurmuş bir grubun bir diğerine karşı oluşturduğu şiddet söz konusudur. Erkeklerin kadınlara sistematik olarak uyguladıkları ve psikolojik baskı, dayak, tecavüz, cinsel taciz, cinayet gibi çok çeşitli biçimler alabilen bu şiddet, en sık evde, aile içerisinde olagelmekte. Dünya çapında yapılmakta olan çalışma ve araştırmaların sonuçları, pek çok kadının sürekli olarak birlikte yaşadıkları erkekler veya kocaları tarafından şiddete maruz bırakıldıklarını ve bu şiddetin sınıf, etnik köken veya sosyo-ekonomik düzey gözetmeksizin uygulandığını ortaya çıkartmaktadır. Aile içinde uygulanan şiddette, kadın olmak, şiddete maruz kalma riskini artıran başlıca öğedir. Ülkelerde etnik veya dinsel hegemonya kurmuş grupların diğer gruplara uyguladıkları şiddet ile kadınlara özellikle aile içinde uygulanan sistematik şiddet arasında açıkça görülen paralelliğe rağmen bu durum, hâlâ kadının insan haklarının ihlali olarak görülmemekte, hem toplum hem devlet tarafından, eşler arasında çözümlenmesi gereken özel bir mesele olarak kabul edilmektedir.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Tanımlanması

Eşler arasında yer alan aile içi şiddeti, teoride herhangi bir eş diğerine uygulayabilir. Ancak yapılan araştırmalar, eşlerarası şiddet vakalarının %90'ından fazlasında kadınların şiddete maruz kaldığını göstermektedir. (Dobash, & Dobash, 1979; Gaquin, 1977-1978; Schwartz, 1987). Toplumun kendi yapısal temeli içerisinde yer alan erkek otoritesi (diğer bir deyimle erkek egemen veya ataerkil ideoloji), hem aile içinde hem de aile dışında üretilerek kadını erkeğe kıyasla ikincil konuma yerleştirir (Barrett, 1987). Bu bağlamda kocanın karısına uyguladığı (veya uygulamakla tehdit ettiği) şiddet, toplumda varolan ataerkil otoriteyi koruyan bir güç aracı olarak görülebilir.

Nitekim feminist bir bakış açısı, kadına uygulanan şiddetin, toplumdaki erkek egemen ideolojiyi aile içinde yeniden üreterek meşrulaştırdığını ve yine erkek egemen ideolojinin ürettiği yasalar ve hukuk düzeni tarafından desteklendiğini varsayar. Feminist bakış açısına göre, kadına yönelik şiddetin tanımını şöyle yapabiliriz: "zoraki kuvvet veya baskıyı içeren ve hiyerarşik toplumsal cinsiyet ilişkilerini daimi hale getirmeyi/sürdürmeyi amaçlayan her türlü davranış" (Asia Pacific Forum on Women, Law and Development, 1990).

Bu tanımın iki avantajı vardır. Birincisi, aile içi şiddetin toplumsal cinsiyetle bağlantısını ön plana çıkarır. İkincisi ise, kadınların aile içinde maruz bırakıldıkları şiddetin salt fiziksel şiddete indirgenerek tek boyutlu kalmasını engeller.

Nitekim, 1992'de Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu, kadın hareketinin bu konudaki çalışmalarını gözönüne alarak, kadınlara yönelik şiddete karşı bir bildiri hazırlamak üzere bir çalışma grubu oluşturdu.. 1993 sonbaharında BM Genel Kurulu tarafından kabul edilen bu bildiri, BM tarafından kabul edilen ilk cinsiyetçi şiddet tanımını içeriyordu. Bu bildirinin 1. maddesine göre, *kadına karşı şiddet*,

kadınlara fiziksel, cinsel ya da psikolojik zarar veren ya da verebilecek veya kadınların acı çekmesine neden olabilecek, gerek kamu gerekse özel alanda yapılan bu tip davranışlara yönelik tehditleri ve kadınların özgürlüğünün zorla kısıtlanmasını da içine alan şiddete yönelik her türlü cinsiyetçi davranışı içerir. (Ekonomik ve Sosyal Konsey, 1992)

Aynı bildirinin 2. maddesi, bu tanımın, ailede ve yakın çevrede olagelen fiziksel, cinsel ve psikolojik şiddeti de kapsayacak, fakat bunun-

la kısıtlanmayacak şekilde yorumlanması gerektiğini belirtmekte ve dayak, kız çocuklara cinsel taciz, başlık parası ve çeyize ilişkin şiddet, evlilik içi tecavüz, kız çocukların sünneti ve kadınlara zararlı olan diğer geleneksel uygulamaları da (eşler arası olmayan şiddet, sömürmeye yönelik şiddet, işyerinde, eğitim kurumlarında ve diğer yerlerde cinsel taciz ve korkutma, seks işçiliğine[1] zorlama ve devlet tarafından uygulanan ya da sürdürülen şiddet gibi) içerdiğini belirtmekte.

Kadınlara karşı uygulanan şiddet, farklı sınıflarda, etnik gruplarda, sosyo-ekonomik düzeylerde ve değişik kültürlerde varolan bir olgudur. Örneğin, Levinson'un (1990) dünya çapında 90 değişik toplumda yürüttüğü bir çalışmanın sonuçları, bu toplumların %85'inde, kadınların aile içi şiddete maruz kaldıklarını göstermektedir. Başka araştırmaların yapıldığı ülkelerde çıkan sonuçlar da bu doğrultudadır.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Dünyadaki Yaygınlığı

Kadınların aile içinde yaşadıkları şiddet, yüzyıllardır kırılması en güç tabulardan biridir. Bu konu, 1970'lerde ABD ve Kuzey Avrupa ülkelerinde başlayarak, kısa zamanda dünyanın aşağı yukarı bütün ülkelerinde, kadın hareketinin başlıca konularından biri oldu. Kadın hareketi, bu tabunun kırılmasında etkin oldu. Çeşitli ülkelerde kurulan sığınakların sayısı arttıkça ve tabular yıkıldıkça, kadınların aile içinde yaşadığı şiddetin ne denli yaygın olduğu görünürlük kazanmaya başladı. Çeşitli ülkelerde yapılan araştırmalar aile içi şiddetin yaygınlığı konusunda örnekler sunmakta:

- **ABD'de yılda 3-4 milyon kadın eşlerinden dayak yiyor. Yine ABD'de kadınların hastanelerin acil servisine başvurmalarının bir numaralı nedeni, aile içindeki şiddet sırasında aldıkları yaralar. Bu şekilde yaralanan kadınların sayısı araba kazaları, sokak saldırıları ve tecavüzler sırasında yaralanan kadınların toplam sayısından fazla (Heise, 1992).**
- **Avusturya'da, mahkemeye sevk edilen 1500 boşanma davasının %59' unda evliliklerin sona erme nedeninin kocalar tarafından kadına yönelik şiddet olduğu ortaya çıkmıştır (Birleşmiş Milletler, 1991a).**

[1] Yaşamını, para karşılığı cinsel ilişkiye girerek kazanan kadınlar için, kadın hareketinde yaygın olarak kullanılan deyim.

- **Danimarka'da kadınların %25'i fiziksel şiddeti başlıca boşanma nedeni olarak gösteriyor (Heise, 1992).**
- **Fransa'da şiddet kurbanlarının %95'i kadın, bunların %55'i koca şiddeti kurbanı (Heise, 1992).**
- **İngiltere'de her 7 kadından biri kocası tarafından tecavüze uğramaktadır (Birleşmiş Milletler, 1991b).**
- **Kanada'da 1984'te yapılan bir araştırma, yedi büyük şehirde şiddetin başlıca kurbanlarının kadınlar olduğunu gösteriyor. Kanada'da dört kadından biri yaşamının herhangi bir noktasında cinsel şiddetin kurbanı oluyor, bunların yarısı on yedi yaşından önce cinsel şiddete maruz kalıyor (Carillo, 1991).**

Bu konuda gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalar, bu ülkelerde kadın araştırmaları için yeterli kaynak olmasından ötürü daha fazla ise de, gelişmekte olan ülkelerde de durum bunun çok benzeri:

- **Kenya'da yapılan bir aile araştırmasında, araştırma kapsamına alınan 733 kadının %42'si, kocalarından sürekli olarak dayak yediklerini belirttiler (Heise, 1992).**
- **Papua Yeni Gine'de, Hukuk Reform Komisyonu tarafından yaptırılan ulusal bir araştırmaya göre, kırsal alanda yaşayan kadınların %67'si ve şehirlerde yaşayan kadınların %56'sı, aile içi şiddetin kurbanı (Heise, 1992).**
- **Bangladeş'te kocaları tarafından öldürülen kadınların sayısı, ülkedeki tüm cinayet kurbanlarının %50'sini oluşturuyor (Heise, 1992).**
- **Romanya'da, Bükreş Adli Tıp Hastanesi'nde Mart 1993-Mart 1994 arasında tutulan istatistiklere göre, bu hastanede tedavi gören kadınların %28.55'i eşleri ya da sevgilileri tarafından yedikleri dayak sonucu aldıkları yaralar nedeniyle bu hastanede tedavi görmekteler (The Domestic Violence in Eastern Europe Project, 1995).**
- **Rusya'da hükümetin açıkladığı resmi rakamlara göre 1994 yılında eşlerinin şiddeti sonucu ölen kadınların sayısı 15.000 (Clarke, 1995).**
- **Kolombiya'da, ülke çapında yapılan bir anketin sonuçları, her 5 Kolombiyalı kadından birinin eşi tarafından fiziksel şiddete, her 3 kadından birinin ise psikolojik şiddete maruz kaldığını göstermektedir (Demographic Health Survey, 1991).**

Kadına karşı aile içi şiddet konusunda dünya çapında yürütülen birçok araştırma, kadın gruplarının ve diğer sivil toplum örgütlerinin bu şiddeti engellemeye ve yok etmeye yönelik eylemlerde kullandıkları

önemli bir silah durumundadır. Örneğin, araştırma sonuçları, toplum bilincini artırmaya yönelik bilgi-dağıtım projelerinde, şiddet görmüş kadınların nasıl tedavi görmesi gerektiği konusunda profesyonellerin eğitiminde, kadınevleri ve sığınakları gibi uygun sosyal hizmet yerlerini açıp yürütmede ve yasalarda yeni reformlar yapma girişimlerinde kullanımaktadır.

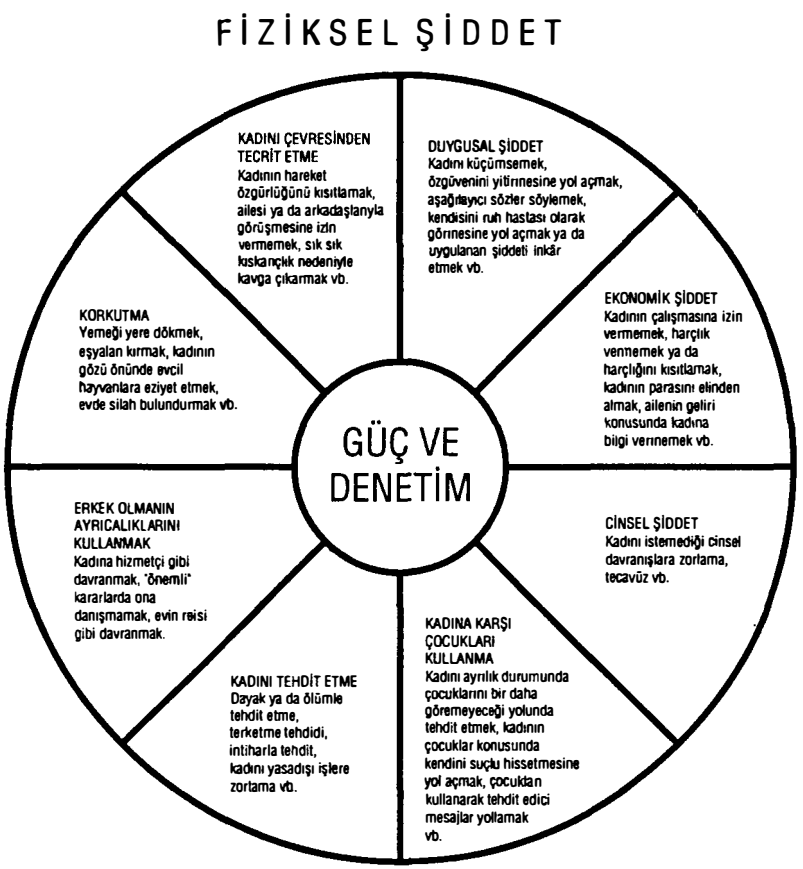
Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Nedenleri ve Dinamiği

Kadınlara karşı aile içi şiddet, toplumun erkek egemen yapısından kaynaklanmaktadır. Erkek egemen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapılar, aile içi şiddeti beslemekte ve kadınlara şiddetten çıkış yollarını kapatmakta önemli bir rol oynar. Dolayısıyla, aile içi şiddeti üreten dinamikler, yalnızca aile içindeki dinamiklerden değil, toplumun toplumsal, hukuksal, ekonomik, geleneksel, siyasal ve eğitimsel yapısı içerisinde kadını ayrımcılığa uğratan ve onu erkeğe bağımlı kılan mekanizmalardan kaynaklanmaktadır.

Erkeğin, yasalardan ve toplumun ataerkil geleneklerinden kaynaklanan kadına göre üstün konumu, kadının erkeğe hizmet etmesinin ve erkeğin aile içi kararlarda kadından daha fazla söz sahibi olmasının "doğal" görülmesi de şiddeti besleyen diğer unsurlardır.

Kadınlara uygulanan şiddet sanıldığının aksine, sadece tokat, tekme, yumruk gibi fiziksel şiddet türleriyle kısıtlı kalmamaktadır. Fiziksel şiddetin yanı sıra psikolojik şiddet, ekonomik şiddet, cinsel şiddet ve kadının evden çıkmasını yasaklayarak veya evden çıktığı zaman her hareketini denetleyerek kadının çevresiyle görüşmesini engelleme gibi şiddet türleri de, genellikle fiziksel şiddetle beraber uygulanarak birbirlerini besleyen ve üreten mekanizmalardan oluşan bir "şiddet çemberi" oluşturmaktadır.

Şiddet ve Denetim Çemberi
Pence, E., Duprey, M., McDonell C. (1985)

Kadına Karşı Şiddetin Kültürel Dayanakları

Kadınlara karşı şiddetin önlenebilmesi için, toplumun şiddet konusundaki inanç ve değer yargılarını sorgulaması ve şiddetin köklerini besleyen "kültürel" dayanakları da ortadan kaldırmaya çalışması gerekir. Bu değer yargıları, varolan cinsiyetçi düzenin "doğal" olarak algılanması, kadının bir nesneye indirgenmesi, şiddete boyun eğmenin toplumsal yapı ve kültür tarafından desteklenmesi ve fiziksel güç ve zor kullanımının hoşgörüyle karşılanması gibi unsurları içerir.

• Varolan Cinsiyetçi Düzenin "Doğal" Olarak Algılanması:

Karısını veya kızını döven erkek, genellikle kendisinin kadından üstün olduğunu düşündüğünden, kadının yaşamını yönlendirme ve kadını "disipline sokma" hakkını kendinde görür ya da kadının kendine itaat ve hizmet etmesinin "doğal" hakkı olduğu inancından yola çıkar. Kadının aile içinde ve toplumda erkeğe göre ikincil konumda olması, erkeklerin bu şekilde düşünmelerini ve davranmalarını kolaylaştırır. Yasalar ve gelenekler kadının ekonomik güçsüzlüğünü; erkek egemen siyasal yapı erkeklerin kendilerini ailenin "doğal" reisi olarak görmelerini, aynı zamanda da kadınların ailede erkeklerin altında bir rolü kabullenmeye zorlanmalarını destekler. Mesela Türk Medeni Kanunu, "erkeğin ailenin reisi olduğu" gibi bir çağdışı hükmü hâlâ bünyesinde barındırabilmektedir. Hiyerarşik yapıların "kaçınılmaz" ve "meşru" olarak algılanması, Türk toplumsal yapısında sıkça görülen temel çıkmazlardan biridir.

• Kadının Nesneleştirilmesi:

Kadının bir nesne olarak görülmesi ya da nesneleştirilmesi, şiddeti uygulayan erkek tarafından kullanılan mekanizmalardan biridir; zira kadını kişiliğinden soyutlamak şiddet uygulamayı kolaylaştırır. "Eşit" olarak algılanan bir insana şiddet uygulamak zor olduğundan, şiddet uygulayan erkekler, şiddet öncesinde ve süresince kadını kişiliğinden soyutlayıcı mekanizmalar kullanmaktadırlar. Birçok erkeğin dayak öncesinde ve sonrasında kadının cinsel organına atıfta bulunan küfürler ya da "orospu", "kahpe", "sürtük" gibi yakışıksız sıfatlar kullanmasının, kadını aşağılamanın yanında, onu cinsel bir nesneye indirgeyici bir işlevi de vardır.

Erkeklerin kadının nesneleştirilmesi konusunda çevrelerinden al-

dıkları birçok kültürel dayanak bulunmaktadır. Pornografinin gittikçe artan yaygınlığı, kadın bedeninin halıdan arabaya kadar birçok ürünün reklamında kullanılması, kadının alınır-satılırlığı bunların gündelik yaşamdaki örneklerinden yalnızca birkaçıdır.

• Şiddete Boyun Eğişin Toplumsal Yapı ve Kültür Tarafından Desteklenmesi:

İnsanların, şiddete uğrayan kadınlar hakkında en sık gösterdikleri tepkiler, "Mutlaka bunu hakkedecek bir davranışta bulunmuştur" ya da "Peki, bunlara neden katlanıyor? Neden çekip gitmiyor?"dur. Kadınlara karşı şiddet konusunda toplumun yarattığı mitoslardan biri de, kadının şiddetten hoşlandığı, şiddetten zevk aldığı, ya da şiddete katlanan kadının psikolojik bir bozukluğu olduğu şeklindedir. Bu mitosun örneklerini, profesyonel yardımcıların, mesela doktor ve psikologların şiddete uğrayan kadına yaklaşımlarında görmek dahi mümkündür. Şiddetin "öğrenilmiş çaresizlik" olduğu, şiddeti yaşayan kadının "patolojik bağımlılık" gösterdiği ya da bir "kişilik bozukluğu" olduğu gibi yakıştırmalar, doktor ya da psikologların konuya yaklaşımında sıkça karşılaşılan eğilimlerdir. Bu tip yaklaşımların göz önüne almadığı şey, kadının toplumsal konumu nedeniyle şiddet karşısındaki çaresizliği ve kadınlara karşı şiddetin toplumsal yapıdan desteklenen kökleridir. [2]

Şiddeti yaşayan kadının yaşadığı şiddet nedeniyle suçlanması ya da şiddetin nedeninin, şiddeti uygulayan erkek yerine kadında aranması, toplumda kadın-erkek arasındaki güç dengesizliğinden kaynaklanır ve toplumdaki statükoyu koruyucu bir işlev görür.

• Fiziksel Güç ve Zor Kullanımının Hoşgörüyle Karşılanması:

Şiddet uygulayan kişinin ceza görmeden fiziksel güç ya da zor kullanabilmesi, toplum ve kültürün şiddeti desteklemesinin temel öğelerinden biridir. Kadın, aile içinde yaşadığı şiddete karşı koymak için ailesi, komşuları, polis ya da mahkemeden yardım istediğinde, yardım isteği sık sık cevapsız kaldığı gibi, ilgisizlik ve tepkisizlikten örülmüş bir duvarla da karşılaşır.

[2] Yüksel (1991), Türkiye'de bir üniversite hastanesinin psikiyatri bölümüne başvuran şiddete uğramış kadınlara geleneksel yaklaşımın yetersizliği ve alternatif yaklaşımların neler olabileceği konusunda örnekler veriyor.

Aile İçi Şiddete İlişkin Yanlış Toplumsal Kanılar

Aile içi şiddete yönelik yanlış toplumsal kanılara, toplumun ekonomik gelişmişlik derecesi, dini ya da kültürü gibi unsurlardan bağımsız olarak, hemen hemen her toplumda rastlanmaktadır. Aile içi şiddete karşı çalışan ya da bu konuda yükümlülükleri olan tüm mesleki grup ve kurumların, toplumun bilinçaltında yer alan, aile içi şiddeti kabullenici tutumdan kaynaklanan bu kanıları, şiddetin gerçek dinamiğinden ayırmaları gerekir. Bu yanlış kanılar şu şekilde sıralanabilir:

• *Rivayet:* "Evlilik bir özel yaşam alanıdır ve bu ilişkide geçenler kimseyi ilgilendirmez."

• *Gerçek*: Kadınla erkek arasındaki evlilik ya da evlilik dışı ilişki toplumsal bir sözleşmenin ürünüdür – taraflar birbirlerini sevmek ve birbirlerine bakmak konusunda anlaşmışlardır. Bu anlaşma bozulur ve kadın şiddet nedeniyle acı çekerse, bu tüm toplumun sorunu haline gelir, tıpkı kadının sokakta bir yabancı tarafından şiddete maruz bırakılmasında olduğu gibi. Şiddet, evliliğin doğal bir parçası değildir ve evlilik şiddet uygulama ehliyetini kazandırmaz.

• *Rivayet:* Kadınlara yöneltilen aile içi şiddete yalnızca düşük eğitimli alt sosyo-ekonomik gruplarda rastlanır.

• *Gerçek*: Her ne kadar araştırmalarda, aile içi şiddetin alt sosyo-ekonomik gruplarda daha yaygın olduğuna dair sonuçlar ortaya çıkmaktaysa da, şiddetin aynı zamanda her eğitim düzeyinden tüm sosyo-ekonomik gruplarda var olduğu tutarlı bir biçimde görülmektedir (Statistics Canada, 1993; Domestic Violence Research Group, 1993; WAO, 1992). Ayrıca, üst sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlar, mevcut toplumsal statülerini kaybetmekten korktukları için, yaşadıkları şiddeti açığa vurmakta diğer gruplardaki kadınlara göre daha isteksizdirler.

• *Rivayet:* Duygusal ya da psikolojik şiddet, fiziksel şiddet kadar kötü değildir.

• *Gerçek*: Aile içi şiddete maruz bırakılan kadınlarla ilgilenen uzmanlar, kadınların psikolojik şiddeti ve aşağılanmayı, fiziksel şiddetten çok daha zarar verici olarak algıladıklarını bildirmekteler. İrlanda'da aile içi şiddet konusunda 127 kadınla yapılan bir araştırmada, "Yaşadığınız şiddetin sizin için en kötü olan tarafı neydi?" sorusuna, en sık ve-

rilen 5 cevap, manevi işkence (30), korku ve dehşet içinde yaşamak (27), fiziksel şiddet (27), depresyon ya da her türlü güven kaybı (18), çocuklar üzerindeki etkileri (17) şeklinde olmuştur (Casey, 1988, Heise 1994'te).

• *Rivayet:* "Kadınlar bilinçaltında şiddetten hoşlandıkları için erkekleri şiddet uygulamaya teşvik edebilirler."

• *Gerçek*: Bu, bu konudaki yanlış kanıların en saptırılmışlarından biri olduğu gibi, en haksızlarından da biridir. Bir kadın sokakta dövüldüğünde, kimse onun dövülmek istediğini söyleyemez. Nitekim, aile içi şiddete maruz kalan kadınlarla çalışan birçok uzman ve kurumun bugüne kadar yaptıkları çalışmalardan da bunun tam tersi sonuçlar çıkmaktadır. Birçok kadın, yaşadığı şiddetten kurtulmak için çeşitli yolları denediği halde toplumun ve kurumların tepkisizliği nedeniyle hiçbir çıkış yolu bulamamaktadır.

• *Rivayet:* "Şiddete neden olan alkoldür."

• *Gerçek*: Sarhoşluk sık sık şiddetin nedeni olarak tanımlanmaktaysa da, birçok araştırma bunun doğru olmadığını kanıtlamıştır. Örneğin Avustralya'daki istatistiklere göre, polise yansıyan vakaların %50'sinden fazlasında, şiddeti uygulayanın alkol almamış olduğu saptanmıştır (New South Wales Domestic Violence Committee, 1990). Alkol, sık sık denetimi ortadan kaldırarak şiddet uygulamayı kolaylaştırsa da, çok az vakada "neden" olarak ortaya çıkmaktadır. Aile içi şiddetin nedenleri karmaşık bir yapı göstermekte, temel olarak erkeğin kadın üzerinde iktidar sahibi olduğuna ve isterse ona kötü davranabileceğine dair inancına dayanmaktadır. Ayrıca, alkol kötü ve vahşi davranışa bir özür teşkil etmez.

• *Rivayet:* "Babasından şiddet gören kadınlar şiddet uygulayan erkeklerle birlikte olurlar."

• *Gerçek*: Diğer yanlış kanılar gibi, bunun da doğru olmadığı kanıtlanmıştır. Avustralya'da yapılan bir araştırmaya göre, sığınaklara başvuran kadınların %71'i şiddet olmayan ailelerde büyümüşlerdir (O'Donnell, C. ve Craney, J., 1982).

• *Rivayet:* "Bu konuda yasal yöntemlerin yapabileceği fazla bir şey yoktur."

• *Gerçek*: Avustralya'da 1989 yılında "Aile İçi Şiddet (Aile Koru-

ma)" yasasının çıkmasından sonra yapılan araştırmalar, mahkemeden "koruma emri" (protection order) talebinde bulunan kadınların çoğunun, bu düzenlemeyi aile içi şiddeti azaltmak ya da sona erdirmekte etkili buldukları ve bunun ötesinde kendilerine duydukları güvenin bu düzenleme sonucunda arttığını göstermektedir (New South Wales Domestic Violence Committee, 1990). ABD'nin Duluth kentinde uygulanan "Aile İçi Şiddete Müdahale Programı"nın[3] uygulanmaya başlamasından sonra yapılan değerlendirmeler (Pence, Ellene ve Duprey, M., Paymar, M., McDonell, C., 1985), şiddet uygulayan erkeklerin polis tarafından tutuklanmasının aile içi şiddeti engellemede çok önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bunlara ek olarak maddi sorunlar, aile içi sorunlar ya da kadının ev işlerini gereğince yapmadığı ve hatta "erkeğe yeterince saygı göstermediği" gibi bahaneler de şiddeti açıklama ya da haklı gösterme yolunda kullanılabilmektedir.

Aile içi şiddete ilişkin bu tip rivayetler, şiddeti haklı gösterme, önemini azaltma ya da suçu kurbana yükleme ve şiddetin, bir kişinin davranışlarını denetlemek ve baskı altında tutmak amacıyla kasıtlı olarak kullanıldığı gerçeğini gizleme işlevini görür. Gerçek olan, şiddet uygulayan kişilerin, eşlerinin davranışlarını denetlemek amacıyla karmaşık sistemler geliştirdikleridir. Fiziksel şiddet, daha önce de belirtildiği gibi, çoğu zaman bu sistemin yalnızca bir öğesidir.

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetin Bireysel ve Toplumsal Etkileri

Kadına yönelik aile içi şiddet, hem birey olarak kadınları, hem de toplumu temelden etkileyen ciddi sorunlar doğurur. Şiddetin kadının psikolojik ve bedensel sağlığına olan etkilerini inceleyen araştırmalar, ABD'de ve öteki ülkelerde geniş bir şekilde belgelendirilmiştir. Kadına karşı uygulanan şiddet türlerinde kültürel farklılıklar rol oynasa da, değişik ülkelerde yapılan araştırmalar, kadına yönelik şiddetin tipi ve tanımı ne olursa olsun, her kültürde benzer etki yarattığını göstermektedir. Bu çalışmalar, şiddete maruz kalan kadınların, daha yüksek oranda

[3] Domestic Abuse Intervention Program (DAIP).

kaygı, depresyon, güvensizlik, intihar girişimleri, alkolizm, kâbus görme, hipervijilans (aşırı tetikte olma), somatizasyon (bedensel semptomlar üretme) gibi travma sonrası stresle bağlantılı psikolojik rahatsızlıklar yaşadıklarını göstermektedir (Buzawa & Buzawa, 1990; Houskamp & Foy, 1991; Kemp, Rawlings & Green, 1991; Stark, 1984; Walker, 1989; West, Fernandez, Hillard & Schoof, 1990). En önemlisi, araştırmalar ve çeşitli resmi suç istatistikleri kadınlara sürekli şiddet uygulanmasının kaçınılmaz sonucu olarak, birçok aile içi şiddet vakasında kadınların eşleri tarafından öldürüldüklerini ortaya çıkarmaktadır (Örn. Amerika Birleşik Devletleri Adalet Bakanlığı, 1991).

Yüzeysel olarak incelendiğinde toplum sağlığıyla bağlantısız görünmesine rağmen, kadına yönelik şiddetin etkileri, hem gelişmekte olan hem de sözde gelişmiş ülkelerin toplumsal ve ekonomik kalkınmalarına engel oluşturur. Örneğin, hamile bir kadına uygulanan şiddet, sağlık hizmetlerine olan ihtiyacı çoğaltacağı kadar, bebeklerin zihinsel ve fiziksel özürlü doğmaları tehlikesini de artırır (Ford Foundation, 1992). Ayrıca, hamile kadına yönelik şiddet hem anne, hem de çocuk ölümlerini çoğaltır (Carillo, 1991). ABD'de hastanelerin acil servislerindeki travma vakalarının %20-35'inin şiddet görmüş kadınlardan oluştuğu saptanmıştır (Ford Foundation, 1992). Kaçınılmaz olarak, tedavi masraflarını karşılayacak olanlar, hastane veya sağlık ocağı gibi devlet kuruluşlarıdır. Bununla beraber, üretim sektörü de şiddete bağlı olarak dolaylı para ve işgücü kaybına uğrar. Örneğin, New York'ta 50 kadın üzerinde yapılan bir araştırmada, eşleri tarafından maruz bırakıldıkları şiddet nedeniyle kadınların %64'ünün işe geç gittikleri ve %50'sinin ayda ortalama üç gün işe gelemedikleri belirlenmiştir. Bu kadınların %75'inin, çalışma saatlerinin büyük bir bölümünü arkadaşlarını, danışmanlarını veya avukatlarını aramaya harcadıkları, çünkü bu konuşmaları evden yapamadıkları da aynı zamanda saptanmıştır.

Kadınlara yönelik şiddet ayrıca aile planlaması uygulamalarına ve fiziksel sağlığa da zarar vermektedir. Örneğin, gelişmekte olan ülkeler tarafından desteklenen aile planlaması yönetmeliğine göre, aile içi şiddete (veya tehdide) maruz kalmış kadınların, aile içi karar yetkisine sahip olduklarını iddia eden kocalarının misillemesinden çekindikleri için, uygun doğum kontrolü denemelerinde başarısız oldukları belirlenmiştir (Örn. Greenstreet, 1990; Heise, 1992). Ayrıca yapılan araştırmalar, cinsel yaşantılarında karar önceliğine sahip olan, prezervatif kullanmayı reddeden ve bunu kadına uyguladığı şiddetle gerçekleştiren erkeklerden dolayı, güvenli cinsel birleşmenin sağlanamadığı du-

rumlarda kadınlar için AIDS riski ve cinsel ilişkiyle geçen diğer hastalıklarda artış olduğunu göstermektedir (Carillo, 1991).

Aile içi şiddet, yalnızca şiddeti doğrudan yaşayan kadınları olumsuz olarak etkilemekle kalmaz. Şiddetin yaşandığı ailelerde yetişen kız ve erkek çocuklarda, şiddet yaşanmayan ailelerde yetişen çocuklara oranla fiziksel ve psikolojik sorunlara daha sık rastlanmaktadır. Bu çocuklarda ciddi sağlık sorunlarının yanı sıra uyuşturucu ve alkol bağımlılığı, intihar girişimi, yasadışı davranış eğilimi, okula devamsızlık ve eğitimini yarıda bırakma gibi eğilimlerin daha yüksek oranlarda görüldüğü saptanmıştır (Pfouts, 1978).

Özetle, kadına yönelik şiddet, bütün yönleriyle ciddi ve bedeli ağır bir toplumsal sorun oluşturmaktadır. Bu nedenle, birçok ülkede (özellikle ABD, Kanada, Avustralya ve Avrupa'da) kadınlara yönelik şiddetin yaygınlığını ve etkenlerini aydınlatmak amacıyla çok sayıda araştırma yapılmakta ve bunların ışığında önleyici programlar geliştirilmektedir.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddete Karşı Girişimler

Diğer toplumlarda olduğu gibi, Türkiye toplumunda da, yüzyıllar boyunca, erkeğin karısını ya da kızını dövmesi, erkeğin "hakkı" ve hatta "görevi" olarak kabul edilmiştir. Bu olgu, atasözlerinden medyaya, eğitim kitaplarından yasalara kadar yansımaktadır. Kadına yönelik şiddetin aile içinde yaygın olduğu bilinmekle beraber, yakın zamana kadar bu konu bir tabu oluşturmaktaydı. 1980'lerde güç kazanan kadın hareketi, aile içi şiddetin varlığını ve ciddiyetini ortaya çıkaracak eylemler düzenleyerek, konuya toplumsal açıdan daha fazla ilgi gösterilmesini sağladı. 4 Nisan 1987'de bu atasözlerinden birini, "Kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmemek gerektiği"ni, "mahkeme kararı" haline getiren Çankırılı yargıç Mustafa Durmuş, 17 Mayıs 1987'de binlerce kadının sokaklara dökülmesine yol açtı (Mor Çatı, 1988).

Mor Çatı

Dayağa karşı başlatılan bilinçli kampanyadan, şiddet kurbanı kadınlar için bir sığınak açma düşüncesi doğdu. İlk somut adım, İstanbul'da

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı'nın kurularak, şiddete uğrayan kadınlara danışma ve dayanışma hizmetleri vermeye başlamasıyla atıldı (1990). Özerk bir girişim olan Mor Çatı, kuruluşundan bu yana eğitilmiş gönüllü kadınların ve uzmanların yardımıyla çok sayıda kadına psikolojik ve hukuki danışmanlık hizmeti sağladı. Şiddete maruz kalmış kadınlara iş bulabilmeleri, çeşitli mesleki kurslara katılabilmeleri ve meslek imkânları araştırmaları doğrultusunda rehberlik etti. Grup faaliyetlerinde özgüven geliştirici çalışmalar yapıldı. Mor Çatı açıldığından beri vakfa haftada ortalama altmış kadın başvurmakta, destek isteği hem İstanbul içinde hem de dışında yaşayan kadınlardan gelmektedir. Mor Çatı Eylül 1995'te 18 kadın ve 20 çocuk barındırabilen bağımsız sığınma evini hizmete açarak, danışma ve dayanışmanın yanı sıra, şiddet gören kadınların güven içinde kalabilecekleri bir mekân da sağlamış oldu.

Kadın Dayanışma Vakfı

Ankara'da ise bir grup kadın tarafından, kadınlara yönelik her türlü şiddetle, özellikle de aile içi şiddetle mücadele etmek için kurulan Kadın Dayanışma Vakfı (1991), Altındağ Belediyesi'yle işbirliği içinde, ancak bağımsız çalışan, Altındağ Kadın Danışma Merkezi'ni açtı. Bu merkez, 1995 yılı sonuna kadar 800'den fazla kadına psikolojik ve hukuki danışmanlık hizmetleri verdi. Bundan başka, gene yerel yönetimle işbirliği sonucunda, Mayıs 1993'te ilk bağımsız sığınma evini açtı. On kadın ve sekiz çocuk barındırabilen bu sığınma evi, şiddete uğramış kadınları ve onların çocuklarını barındırarak, kendi ayakları üzerinde durabilmeleri, yeni bir yaşam kurabilmeleri için onlara maddi ve manevi her türlü yardımda bulunmaktadır.

Düzenlenen toplantılar ve kampanyalar, kadınlara yönelik şiddetle ilgili çalışmaların esasına yön vererek başka olumlu sonuçlar da doğurdu. Toplum, kadınlara yönelik şiddet konusunun tanımlanması, etkenleri ve etkileri hakkında geçmişe oranla çok daha fazla bilinçlendi. Oluşan kamuoyu karşısında bazı belediyeler bünyelerinde sığınma evleri açtılar. Ne var ki iktidar değişiklikleri bu sığınma evleri için hayırlı olmadı; 1995'e gelindiğinde bunların hemen hepsinin farklı partilerden (ANAP, DSP, Refah) belediye başkanlarınca kapatıldığına tanık olundu.

Bilgi Başvuru Bankası

Bilgi Başvuru Bankası (3B) ise Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde 28 Eylül 1994'ten beri faaliyet göstermekte ve kadınlara yönelik danışma servisi olarak çalışmaktadır. Türkiye'nin her yerinden 24 saata boyunca ulaşılabilen 3B, dayak, taciz gibi kadının kişiliğine yönelik saldırılarda psikolojik destek vermenin yanı sıra, boşanma, velayet, nafaka, çalışma hayatında ayrımcılığa uğrama vb. konularda hukuki danışmanlık vermektedir. Ayrıca kadınların ev içi gelir getirici faaliyetleri aracılığıyla toplumsal ve ekonomik hayata katılmalarını desteklemektedir. Barınma talebiyle başvuran kadınları, ilgili gönüllü ve resmi kadın sığınma evlerine/misafirhanelere yönlendiren 3B'ye, Eylül 1994-Ocak 1996 yılları arasında şiddete uğramış olan 307 kadın başvurmuştur.

Kadın Misafirhaneleri

Başbakanlık'a bağlı Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü bünyesindeki Kadın Misafirhaneleri ise farklı bir statüye sahiptir. Gizlilik ilkesine uygun kurulan bu misafirhaneler İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Eskişehir, Tekirdağ ve Antalya'da olmak üzere şimdilik yedi tanedir. Cinsel, fiziksel ve duygusal şiddete uğramış olan kadınlardan başka, eşler arası anlaşmazlıklar nedeniyle terk edilen, istenmeyen evliliklerle karşı karşıya kalan, evlilik dışı çocuk sahibi olan ve bu nedenle ailesi tarafından reddedilen kadınlar da misafirhaneye kabul edilmektedir. Ancak uyuşturucu bağımlılığı olan, fuhuşu meslek edinen, ruh sağlığı bozuk, zihinsel özürlü veya bulaşıcı ve sürekli tıbbi tedaviyi gerektiren ağır hastalığı olan kadınlar misafirhaneye alınmamaktadır. Aralık 1994'te açılan İstanbul'daki misafirhanede şimdiye kadar 57 kadın ve 38 çocuk barınmış olup, kalma süresi üç aydır, ancak bu süre uzatılabilmektedir.

Bu gibi resmi kuruluşların, yukarıdaki kabul koşullarından da anlaşılacağı gibi, kısıtlayıcı oldukları gözden kaçmamaktadır. Ne var ki, şimdiki durumda Türkiye'de bağımsız çalışan, daha önce adı geçen iki sığınma evinden başkası bulunmamaktadır; bunların ihtiyacı karşılamaktan uzak oldukları aşikârdır.

Üzücü olan başka bir gerçek ise, devletin kadına yönelik aile içi şiddeti önleyici yasal düzenlemeler, meslek içi eğitim, polis yetki yasasında gerekli değişiklikler gibi konularda hâlâ hiçbir adım atmamış olmasıdır. Her ne kadar yeterli sayıda sığınma evi açmak bu konuda atılması

gereken en önemli adımlardan biriyse de, şiddeti önleyici gerekli yasal ve sosyal çalışmalar olmadan aile içi şiddetin önlenmesi olanaksızdır. Bu konu, kitabın daha ilerideki bölümlerinde daha kapsamlı olarak ele alınacaktır.

Bugüne kadar kadına yönelik aile içi şiddet konusuyla ilgili çok az sayıda araştırma yapılmış olması da, toplumsal bilinçlenmeyi ağırlaştırmaktadır. Oysa, kadına yönelik şiddet konusunda yapılan araştırmalar, toplum bilincini artırmanın yanı sıra devleti ve bu bağlamda çalışabilecek devlet kuruluşlarını da etkileyebilmek açısından önemlidir. Örneğin, bu konu üzerinde yapılan araştırmaların daha yaygın olduğu ülkelerde araştırma sonuçlarının sığmak açmada, şiddete maruz kalmış kadınlara sağlık ve sosyal hizmet sağlamada ve bu kadınları korumak için yasaların yeniden düzenlenmesinde vs. kullanıldığını görüyoruz.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Konusunda Yapılan Araştırmalar

1988'de PİAR'ın yaptığı bir araştırma, Türkiye'de kadınlara yönelik şiddet konusunda yapılmış ilk araştırma olma özelliğini taşıyor. Bu araştırmaya göre, evli kadınların %75'i kocalarından dayak yemektedir (PİAR, 1988).

Yine PİAR araştırma grubunun 1992 yılında Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü için 20 ilden 20 yaş ve üzerinde 1181 kadınla yaptığı kamuoyu araştırmasına göre, Türkiye'de kadınların %22'si kocalarının fiziksel şiddetine maruz kalmaktadır. Kocalarının fiziksel şiddetine maruz kalan kadınların %45'i bu durum karşısında hiçbir şey yapmamakta; şiddete uğrayan kadınların yaklaşık dörtte biri ise kendisini savunarak dayağa engel olmaya çalışmaktadır (PİAR, 1992).

İstanbul Üniversitesi sağlık merkezine psikolojik danışma için gelen 140 kadınla görüşme yapan Yüksel (1990), bu kadınların %57'sinin eşleri tarafından şiddete maruz bırakıldıklarını saptamıştır.

Boğaziçi Üniversitesi öğretim görevlilerinden Esmer'in (1991) İstanbul'da 116 çift üzerinde yaptığı bir araştırmaya göre araştırma kapsamına alınan kadınların %44'ü eşlerinden en az bir kere dayak yemiştir. Kadınların %55'i kadının kocasından dayak yemeyi hakkettiği durumlar olabileceği fikrindedir. Görüşme yapılan kocalardan %46'sı karılarını hiçbir zaman dövmediklerini söylemiş, yani %44'ü, dolaylı ola-

rak dövdüğünü itiraf etmiştir. Eşlerine dayak atan kocalara göre, dayağın başlıca nedeni, eşlerinin "söz dinlememesi"dir.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu tarafından yapılmış olan ve Türkiye'de beş coğrafi bölgeyi kapsayan 12 ilde, 2479 kadın ve 1147 erkekle yapılan bir diğer araştırma, bugüne kadar ülkemizde bu konuda yapılmış en kapsamlı araştırma olma özelliğini taşıyor. Bu araştırmaya göre, Türkiye genelinde kadına yönelik aile içi fiziksel şiddete kadınların ifadesine göre %30, erkeklerin ifadesine göre ise %34 oranında rastlanmaktadır (Aile Araştırma Kurumu, 1994). Erkeklerin yanıtlarına göre, bu oran kentlerde %36, kırsal alanda %32'dir. Araştırmacıların kanısı, erkeğin beyanının daha doğru olduğu yolundadır. Aynı araştırmaya göre, kentlerde kadınların %62'si, kırsal alanda ise %49'u kocasının sözlü şiddetine maruz kalmaktadır. [4]

Yaygın saha çalışması sonucunda, şiddet olduğu tespit edilen hanelerden 525'inde kadınlarla yapılan yüz yüze görüşmelerin sonucunda elde edilen bulgulara göre,

- Şiddet görülen ailelerde kocalardan kadınlara yönelik şiddet ağırlıklıdır.
- Şiddetin başlangıç zamanı evliliğin ilk günlerine rastlamaktadır.
- Şiddet olaylarının yaklaşık %85'i oldukça sık tekrarlanmaktadır.
- Kadınların %40'ı maruz bırakıldıkları şiddeti "ağır şiddet" olarak nitelemektedir.
- Şiddete maruz kalan kadınların yarıya yakını (%41) hamilelik döneminde de şiddete maruz kalmıştır.
- Kadınlar şiddetin gerekçeleri konusunda suskun kalmakta (%56'sı), yanıt verenlerin öne sürdüğü en önemli gerekçe ise, "kadının itaat etmemesi"dir.[5]
- Kadınların %47'si şiddet nedeniyle fiziksel zarar görmekte ve bunların sadece dörtte biri hastane, doktor ya da bir sağlık kurumuna başvurmaktadır. Yaralanma olaylarında bile mümkünse özel tedavi uygulanmakta ve yaşanan şiddet dışarıya karşı saklanmaktadır.
- Şiddet yaşayan kadınların %91'i etkin bir çözüm düşünememektedir. Şiddeti durdurmak için kadınların yalnızca %15'i evi terk etmiş, %8'i evi terk etmeyi düşünmekte, %5'i boşanma davası açmış, %2'si

[4] Cinsel şiddet, ekonomik şiddet, tecrit gibi diğer şiddet türleri –nedense– yaygın saha araştırmasının kapsamına alınmamış.

[5] Bu yanıtı erkeklerin mi yoksa kadınların mı verdiği belirtilmemiş.

boşanma davası açmayı düşünmekte, %9'u boşanma düşüncesinden vazgeçmiş, %2'sinde erkek evi terk etmiş, %2'si ise çözüm olarak intihar etmeyi düşünmüştür.[6]

- Çalışan kadınlar, çalışmayan kadınlara göre daha az şiddete maruz kalmaktatır.
- Alt sosyo-ekonomik gruplarda, üst sosyo-ekonomik gruplara oranla daha çok kadın şiddete maruz kalmaktadır.[7]
- Toplumdaki yaygın kanının aksine, kadınların algılamalarına göre içki alışkanlığı ve sıklığı özellikle düşük gelir ve sosyo-ekonomik düzey gruplarında önemli bir şiddet nedeni olarak görünmemektedir.[8] Üst sosyo-ekonomik gruplardaki kadınlar ise, eşlerinin içki alışkanlığını bir şiddet nedeni olarak algılamaktadırlar. Buna karşılık erkeklerin verdikleri yanıtlardan, içki alışkanlığı ile şiddet uygulama arasında bir ilişki görünmemektedir.
- Hanedeki eğitim düzeyiyle aile içi şiddetin ilişkisi konusunda araştırmacıların deyimiyle "çok net bir ilişki" bulunamamıştır ve "hipotezi kabul veya ret konusunda kararsızlık söz konusudur."[9]

Görüldüğü gibi, aile içi şiddetin yaygınlığı konusunda araştırmalar (%22-%75'e varan) büyük farklılıklar göstermektedir. Araştırmacılar tarafından kullanılan veri toplama ve örneklem belirleme yöntemlerinin farklılığı, bu oranların birbirinden farklı olmasında büyük bir etmen oluşturmaktadır. Bazıları tesadüfi yöntemle seçilmiş örneklemler kullanırken, diğerleri elde bulunan tesadüfi olmayan örneklemler kul-

[6] Polise başvurmak, sığınma evine gitmek gibi diğer seçenekler araştırma kapsamına alınmamış.

[7] Araştırmada, üst sosyo-ekonomik düzeydeki kadınların, yaşadıkları şiddeti dışa yansıtmakta alt sosyo-ekonomik düzeydeki kadınlara göre çok daha isteksiz oldukları ve mevcut toplumsal statülerini kaybetmekten çok daha fazla korktukları dikkate alınmamış.

[8] Araştırmacılar, bu bulguyu, "içkinin pahalı bir alışkanlık olması nedeniyle alt sosyo-ekonomik düzeyde bu alışkanlığın yaygın olmaması" gibi sınanmamış bir varsayımla açıklıyorlar. Ayrıca, "kadınların şiddette içkinin rolünü ve sonuçlarını abartıyor olabilecekleri"nin "bilimsel" olarak düşünülebileceğini belirtmiş olmalarına rağmen, toplumdaki yaygın kanıya uygun olarak erkeklerdense kadınların cevaplarını ele alarak, bu konudaki varsayımlarını doğrulanmış kabul etmişler.

[9] Burada ilginç olan nokta, bu ifadeye rağmen araştırmacıların, yine toplumda yaygın olan "yüksek eğitimli gruplarda aile içi şiddete rastlanmadığı" şeklindeki kanımızca yanlış olan kanı doğrultusunda, varsayımı kabul etme "eğilimi" göstermeleri.

lanmışlardır. Ancak, akademik açıdan kadına yönelik şiddetin yaygınlığının gerçek oranlarının saptanması önem taşısa da biz, kadına yönelik şiddetin Türkiye çapında ne denli yaygın olduğunu kanıtlayan bu araştırmaları önemli buluyoruz. Yukarıda sözü edilen araştırmalar arasında, en düşük olarak saptanmış olan oran bile (%22) bu gerçeği ifade etmektedir.

Yukarıda belirtilen araştırmalar, kadınların aile içerisinde uğradıkları psikolojik ve cinsel şiddet gibi diğer şiddet türlerinin oranlarını saptama girişiminde bulunmamışlardır. Nitekim, şimdiye kadar yapılan çalışmalarda kadına yönelik şiddet tanımlanırken, tamamen kısıtlı ve tek boyutlu olarak, yalnızca fiziksel şiddet kavramının kullanılmış olmasına eleştirel açıdan bakıyoruz. Örneğin "Eşiniz sizi hiç döver mi?" veya "Eşiniz tarafından hiç dövüldünüz mü?" gibi sorularla, kadına yönelik şiddetin yalnızca fiziksel şiddetle sınırlandırılması (ve bunda bile tek tip soru sorulması), başka fiziksel şiddet tipleri (itekleme, tekmeleme, tokatlama, yumruklama, ölümle tehdit, bıçak veya silahla tehdit veya saldırma), psikolojik şiddet (bağırma, hakaret etme, yemeği yere dökme, eşya kırma, manevi eziyet, küfür ve aşağılama) ve cinsel şiddet (evlilikte tecavüz/cinsel birleşmeye zorlama) gibi eşit ağırlıkta olan diğer şiddet şekillerini gözardı eder. Birçok çalışmanın ortaya çıkardığı bu eksikliği telafi etmek için feminist araştırmacı ve yazarlar, toplumsal cinsiyete dayalı şiddeti cinsiyetçi kültür, sosyo-ekonomik ve politik iktidar ilişkileri çerçevesine yerleştirerek görüntüleyen feminist bir bakış açısından incelemeye çalışmaktadırlar.

Ayrıca Türkiye'de, şiddetin kadınların ruhsal ve bedensel sağlığı üzerindeki etkileri hakkında sınırlı bilgi vardır. Kadına yönelik şiddeti içeren araştırmaların yalnızca birinde şiddetin psikolojik etkilerinin incelendiğini görüyoruz. Yüksel'in (1990) yaptığı bu araştırmada, eşleri tarafından şiddete maruz bırakılmış kadınlar arasında bedensel arazların ve depresyonun daha yaygın olduğu saptanmıştır. Bu araştırmaya katılan kadınların psikolojik danışmanlık için gelmiş olmaları ve temsili örneklem teşkil etmemelerine rağmen çıkan sonuçlar, diğer ülkelerde yapılan araştırmalarda da ortaya çıktığı gibi, kadına yönelik şiddetin ruh ve beden sağlığını ciddi biçimde etkilediğini göstermektedir.

Ankara Araştırması

Leyla Gülçür

Araştırmanın Kapsamı ve Amacı

Bu çalışma, Ankara'da kadınların kocaları tarafından maruz bırakıldıkları şiddet çeşitlerini, kadınların şiddet karşısında oluşturdukları tepkileri ve bireysel veya kurumsal gereksinimlerini, aile içi şiddetin kadınların ruh sağlığı üzerindeki etkisini içeren bir araştırmayı kapsamaktadır.

Kadınlara yönelik şiddet konusunda yapılan araştırmaların sayılarında, veri toplama yöntemlerinde ve kullanılan tanımlamalardaki eksiklik, bu olgunun Türkiye'de daha geniş bir şekilde araştırılmasının gerektiğini göstermektedir. Bütün bu eksiklikleri tek bir çalışma içerisinde giderebilmek güçlüğünden dolayı, yaptığımız araştırmada ancak birkaç noksanlığı incelemeye karar verdik ve üç araştırma konusu seçtik. İlk olarak, aile içinde kadına yönelik şiddeti, bugüne kadar kullanılmış kısıtlı ve tek boyutlu, "eşiniz size dayak attı mı?" gibi tek tip soruya yönelik tanımlamadaki eksikliği gidermeye çalıştık. Kadına yönelik şiddetin tanımını "kadınlara karşı zor kullanımı ya da baskıyı içeren ve kadınların erkeklere oranla ikincil konumlarını sürdürmeyi/güçlendirmeyi amaçlayan her türlü davranış"ı içerecek şekilde ele alarak, kadınların aile içinde maruz bırakıldıkları psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddet gibi, farklı şiddet tiplerini araştırdık. Buna ek olarak, her şiddet türünü ölçmeye yönelik çeşitli alt boyutlar kullandık. Örneğin, psikolojik şiddeti içerebilecek 7 alt boyut tanımladık: bağırma, hakaret etme, yemeği yere dökme, eşya kırma, manevi eziyet, küfür ve aşağılama. Ayrıca, cevap şıkları, şiddetin varlığını ölçmenin yanı sıra, şiddetin hangi sıklıkta meydana geldiğini de ölçmektedir. Nitekim, kadına yönelik şiddetin daha geniş ve çok boyutlu bir şekilde tanımlanması,

aile içerisinde şiddete maruz kalan kadınların yaşadıkları şiddet türlerinin daha geniş ve ayrıntılı bir resminin çıkmasını sağlayacaktır.

İkinci olarak, şiddete maruz kalmış kadınların şiddetle başa çıkma yöntemlerini saptamak istedik. Bugüne dek yapılan araştırmalardan yalnızca ikisi - Esmer (1991) ve Aile Araştırma Kurumu (1994) - bu konuya açıkça değinmiş bulunmaktadır. Esmer'in elde ettiği sonuçlara göre, kadınların %45'i şiddetle karşılaştıklarında hiçbir şey yapmazken, %24'ü kendilerini korumaya çalışıyor ve eşlerinin dayağından kaçıyorlar. Ancak, Esmer'in araştırması, resmi kuruluşlardan ve arkadaş, akraba veya komşu gibi kadının yaşadığı çevreden isteyebileceği yardımlar türünden başa çıkma yöntemlerini kapsamamaktadır. İkinci araştırmada ise polise başvurmak, sığınma evine gitmek gibi diğer seçenekler araştırma kapsamına alınmamıştır. Şiddetle başa çıkmakta yardımcı olabilecek bu tür kişi veya kurumların kadınlar tarafından ne derece geçerli görüldüğünü araştırmak bizce önem taşıdığı için, kadınların şiddetle başa çıkmanın diğer şekillerine (örn. komşu ve arkadaştan yardım isteme, kadın sığınma evlerine gitme veya polise başvurma) yönelip yönelmediklerini anlamak istedik.

Üçüncü olarak, diğer ülkelerdeki araştırmalarda bulunduğu gibi, şiddetin psikolojik sağlığa etkilerini saptamak istedik. Bu nedenle, kadınlarda kaygı oranlarını ölçmeye karar verdik. Yüksel'in (1990) ve diğer ülkelerdeki araştırmaların sonuçlarından da anlaşıldığı gibi, aile içi şiddete maruz kalmış kadınlardaki kaygı oranının daha yüksek olacağı varsayımından hareket ettik.

Araştırma Yöntemi

Veri toplama

Ankete, Aralık 1993 ve Mayıs, Haziran, Kasım 1994 ayları boyunca Ankara'da yaşayan 155 kadın katıldı. Örneklem, Ankara'nın çeşitli mahallelerinde yaşayan ve işyerlerinde çalışan (genellikle sağlık enstitüleri) kadınlara anketçiler tarafından ulaşılarak tesadüfi yöntem kullanılmadan seçildi. Araştırmanın verileri imkân oldukça yüz yüze görüşme yoluyla, aksi halde anket kâğıdının dağıtılarak kadınların kendilerinin doldurması yoluyla toplanmıştır. (Bütçe ve zaman kısıtlılığı nedeniyle örneklem sayısını yüksek tutmak için kendi kendine doldurulan anketler de araştırmada kullanıldı.) Görüşmeye alınanlardan yarısı (n=77) ile yüz yüze konuşulmuş, diğer yarısı da (n=78) anketleri kendileri doldur-

muştur. Genelde, yüz yüze yapılan görüşmelerde kadınların daha rahat iç dökecekleri beklendiğinden ve bu nedenle kendi kendine doldurulan anket sonuçlarının yüz yüze yapılan görüşmeyle doldurulan anket sonuçlarıyla karşılaştırıldığında, şiddet oranının daha düşük çıkabileceği düşünüldüğünden, veri toplama yöntemi istatistiksel analizlerimizde aile içi şiddeti bulgularda rapor ederken mümkün olabilecek farklılıkları kontrol altında tutacak şekilde işlenmiştir.

Yüz yüze yapılan görüşmelerde, görüşme sürelerinin, 20-50 dakika, kadınların anketi kendilerinin doldurdukları durumlarda ise 20-40 dakika arasında olduğu saptanmıştır.

Örneklem

Örneklem, Ankara'da yaşayan 18-67 yaşları arasında 155 Türkiyeli kadından oluşmaktadır. Seçme ölçütü, kadının görüşme sırasında ya da öncesinde yaşamını bir eşle paylaşıyor veya paylaşmış olmasıdır. Boşanmış, eşinden ayrı yaşayan ya da eşi hayatta olmayan kadınlardan, beraber yaşadıkları son eşlerini dikkate alarak soruları cevaplamaları istenmiştir (Bkz. Tablo 1).

Anketi cevaplayanların çoğu evli (%96.1, n=149), geri kalanları dul, boşanmış veya eşlerinden ayrı yaşamakta olduklarını belirtmişlerdir. Cevaplayanların ortalama yaşının 35, ilk evliliklerini yaptıkları yaşın ise 14'ten 52'ye kadar dağılmış bulunduğu saptanmıştır. İlk evliliğin yapıldığı ortalama yaş ise 23 olarak belirlenmiştir. Cevaplayanların çoğunun (%83, n=129) çocuk sahibi olduğu belirlenmiştir (Bkz. Tablo 1).

Kadınların çoğunun hem resmi, hem de imam nikâhı olduğu saptanmıştır (%76, n=114). Evli olanların %21.3'ü (n=32) yalnızca resmi nikâhlıyken, %2.7'si yalnızca imam nikâhlıdır. (Bkz. Tablo 1). Kadınların %41.2'si (n=63) görücü usulü ile evlendiklerini belirtmişlerdir. Bu 63 kadının %39.7'si evlenmeden önce kocalarını hiç görmediklerini, %28.6'sı kendilerine hiç sorulmadan evlendirildiklerini, yine %28.6'sı ise evliliklerinin kendi istekleriyle gerçekleşmediğini belirtmişlerdir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1

Demografik özellikler

	n=154*	
Evli olanlar	% 96.1	n= 148
Boşanmış olanlar	% 0.6	n= 1
Ayrı yaşayanlar	% 1.3	n= 2
Dul olanlar	% 1.9	n= 3

Ortalama yaş	35
Eşin ortalama yaşı	38
Ortalama evlilik yaşı	23

Çocuk sahibi olanlar, ortalama 1 kız ve 1 erkek çocuğa sahipler.

Nasıl Evlendiler

	n=154
Ailenin haberi olmadan kendileri tanışarak	%54.9
Görücü usulü ile yapılan evlilikler	%41.2
Diğer yollarla (arkadaş tanıştırması, vs.)	% 3.9

Evlilik şekilleri

	n=155
Yalnızca resmi nikâhlı	%21.3
Yalnızca imam nikâhlı	% 2.7
Hem resmi hem imam nikâhlı	%76.0

Görücü usulü ile evlenenler **

	n=63
Evlenmeden önce kocasıyla hiç karşılaşmamış	%39.7
Evlenip evlenmek istediği sorulmamış	%28.6
İstek dışı evlendirilmiş	%28.6

* Bir kişi cevap vermemiş.
** Burada üç ayrı analiz sözkonusu.

Kadınların tümüne yakını (%82, n=127.1) çekirdek ailelerde yaşadıklarını belirtmiş, geri kalanı kaynana ve/veya kayınpeder gibi diğer aile üyeleri ile birlikte yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Bu tür geniş ailelerde, çekirdek aile (anne, baba ve çocuklar) dışında ortalama üç kişinin daha yaşadığı saptanmıştır.

Bulgaristan'da doğmuş biri hariç, kadınların doğum yerlerinin 44 ile dağılmış olduğu saptanmıştır. Örneklemin ancak %40'ının (n=62) Ankara'da doğduğu belirlenmiştir. Böylece örneklem, Türkiye'nin tümünü kapsayan bir alanda araştırma yapılmamakla birlikte, ülkenin geniş bir alanını içeren bölgelerden Ankara'ya göç eden kadınları da kapsamaktadır.

Tablo 2'de de görüleceği üzere, ankete katılan kadınların ortalama eğitim düzeyi Türkiye ortalamalarına oranla oldukça yüksektir. Sadece %9.7'si (n=15) hiçbir resmi eğitim almamışken, %31'i (n=48) ilk veya ortaokulu bitirmiş, %34.2'si (n=53) lise veya meslek okul mezunu ve %25.1'i (n=39) üniversite mezunu veya lisansüstü eğitim görmüş olan kişilerdir. Kadınların eşlerinin de benzer fakat çok az fark gösteren bir eğitim düzeyine sahip oldukları görülüyor. Örneğin, hiç eğitim görmemiş kadınlar %9.7 (n=15) iken bu oran erkeklerde %3.9'dur (n=6). Kocaların %25.8'i ilk ve ortaokul (n=40), %29'u (n=45) lise veya meslek okulu, %41.3'ü (n=64) üniversite veya lisansüstü diploması olan kişilerdir. (Bkz. Tablo 2).

Kadınların %61'inin (n=94) çalışmakta olduğu saptanmıştır. Çalışanların aylık ortalama gelir düzeyleri (verilerin toplandığı 1994 senesinde) 10-15 milyon Türk lirası arasındadır (Bkz. Tablo 2). Ne yazık ki bu 94 kişinin yalnızca 55 tanesi, maaşlı olarak çalıştıkları işlerin niteliğini belirtmişlerdir. Bu soruyu cevaplayanların %40'ı (n=22) memur, %40'ı (n=22) profesyonel olup sağlık ve tıp gibi uzmanlık isteyen işlerde çalışıyorlardı. %14'ü teknik elemandı (örn. laboratuvar teknisyeni), %4'ü vasıflı, %2'si vasıfsız işçilerdi (Bkz. Tablo 2).

Kadınların %99'u (n=153) kendilerinin de eşlerinin de Müslüman olduğunu belirtmişlerdir. Kadınlara dini mezhepleri sorulduğunda, kendilerinin (%79, n=120) ve eşlerinin büyük çoğunluğunun (%74, n=113) Sünni/Hanefi olduğu saptanmıştır. Alevi/Bektaşi kadınların ise azınlıkta olduğu belirlenmiştir (%4, n=6). Anketi cevaplayan kadınların bir kısmı ise (%17, n=27) mezheple ilgili olarak "İslam", "T.C." gibi belirsiz yanıtlar vermişlerdir.

Tablo 2: EĞİTİM, MESLEK VE GELİR DÜZEYİ

Eğitim Türü	Kadınlar	Eşleri
Hiç resmi eğitim almamış	% 9.7	% 3.9
İlk veya ortaokul mezunu	%31.0	%25.8
Meslek lisesi veya lise mezunu	%34.2	%29.0
Üniversite mezunu veya lisansüstü	%25.1	%41.3

Ortalama eğitim düzeyi : Meslek okulu
Eşlerin ortalama eğitim düzeyi : Lise

Gelir Düzeyi
Kadınların %61'i maaşlı olarak çalışıyor
Eşlerinin %92'si maaşlı olarak çalışıyor
Kadınların ortalama aylık maaşı : 10-15 milyon TL.
Eşlerinin ortalama aylık maaşı : 10-15 milyon TL.

Meslek Türleri (soruları cevaplayanların sadece %35'i (n=55) işlerinin ne olduğunu belirtti)

		%
Vasıfsız işçi	örn. Temizlik işçisi	4
Vasıflı işçi	örn. Halı dokumacısı	2
Teknik işçi	örn. Laboratuvar teknisyeni	14
Memur		40
Profesyonel	örn. Doktor, hukukçu	40

Tablo 3'te görüleceği üzere, evde küçük onarım dışında diğer ev işlerinin çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Yiyecek alışverişi ve faturaların ödenmesi ise ya kadınlar veya eşleriyle eşit paylaşılarak aynı oranda yapılmaktadır.

Tablo 3: EV İŞLERİNDE GÖREV BÖLÜMÜ

	Genellikle kadın yapıyor	Genellikle erkek yapıyor	Eşit olarak paylaşıyorlar	Genellikle başkası yapıyor
Yiyecek alışverişi	36.6	22.8	37.3	3.3
Yemek pişirmek	83.4	1.3	10.0	5.3
Bulaşık yıkamak	79.7	2.6	5.9	11.8
Ev temizleme	73.7	0.7	5.9	19.7
Çamaşır yıkama	88.2	0.0	2.6	9.2
Çocuk bakımı	79.1	0.0	18.6	2.3
Çocuklara okul ödevlerinde yardım	55.1	14.6	25.8	4.5

	Genellikle kadın yapıyor	Genellikle erkek yapıyor	Eşit olarak paylaşıyorlar	Genellikle başkası yapıyor
Evde küçük onarım	7.4	58.1	20.3	14.2
Faturaların ödenmesi (Telefon, elektrik gibi)	22.2	51.6	21.6	4.6

Tablo 4'te ailede iktidar dağılımına bakıldığında, örneklemdeki kadınların büyük bir çoğunluğunun evde eşleriyle eşit söz hakkına sahip olduklarını belirttikleri görülmektedir (%60.1). Aynı şekilde, örneklemin yarıya yakını evin bütçesini eşleriyle beraber düzenlediklerini belirtmektedir (%46.8). Kendisinin (%22.1) veya eşinin (%26.6) evin bütçesini düzenlediğini ifade edenler ise hemen hemen eşittir.

Aile yaşamını ilgilendiren çeşitli aile içi karar mekanizmalarındaki iktidar dağılımına bakıldığında ise, kadınların kendi özel yaşamlarını ilgilendiren konularda bağımsız karar verme gücüne sahip oldukları, diğer konularda ise kararların genellikle beraber alındığı ortaya çıkmaktadır. Kadınların %57.9'u giyimleri için ne kadar harcayacağına, %78.7'si nasıl giyineceğine, %57.3'ü ise kendi gelirini nasıl harcayacağına kendileri karar vermektedir. Ayrıca, %75.5'i evde hangi yemeklerin pişeceğine kendisinin karar verdiğini belirtmektedir. Bunların dışında, aile yaşamını ilgilendiren konularda eşlerin genelde beraber karar aldıkları görülmektedir.

Tablo 4: AİLEDE İKTİDAR DAĞILIMI

Evde daha çok sözü geçen	**Yüzde (%)**
Kadın	15.7
Erkek	21.6
İkisi eşit	60.1
Bir başkası	2.6

Evin bütçesini idare eden	**Yüzde (%)**
Kadın	22.1
Erkek	26.6
Kadın ve erkek beraber	46.8
Bir başkası	4.5

	Genellikle kadın karar veriyor	Genellikle erkek karar veriyor	Eşit olarak karar veriyorlar	Genellikle başkası karar veriyor
Ailenin nerede oturacağına	12.3	16.2	66.2	5.2
Kız çocukların hangi okula gideceklerine	**17.0**	**7.4**	**55.3**	**20.2**
Erkek çocukların hangi okula gideceklerine	12.0	9.8	57.6	20.6
Ev eşyasına ne kadar harcanacağına	**17.6**	**14.4**	**66.0**	**2.0**
Mutfak giderleri için ne kadar harcanacağına	31.4	11.7	53.6	3.3
Evde hangi yemeklerin pişeceğine	**75.5**	**3.3**	**17.2**	**4.0**
Kadının giyimi için ne kadar harcanacağına	57.9	5.9	35.5	0.7
Kadının ne giyeceğine	**78.7**	**3.9**	**17.4**	**0.0**
Eve hangi eşya alınacağına	25.8	8.4	63.2	2.6
Ne tür doğum kontrolü kullanılacağına	**41.0**	**4.8**	**54.2**	**0.0**
Aile arkadaşlarının seçimine	9.7	11.0	79.3	0.0
Tatil için nereye gidileceğine	**8.6**	**18.4**	**73.0**	**0.0**
Aile mensuplarının veya arkadaşların ne zaman ziyaret edileceğine	17.6	11.1	71.3	0.0
Kadının kendi gelirini nasıl harcayacağına	**57.3**	**2.8**	**39.9**	**0.0**

Anket Cetveli

Anket cetveli, demografik öğeler yanında, kadına eşi tarafından yöneltilen psikolojik, fiziksel, ekonomik ve cinsel şiddet, kadının şiddete tepkisi ve karşı çıkma yöntemleri ve psikolojik durumu gibi konuları kapsamaktadır. Soruların hemen hepsi, araştırmacılar tarafından tasarlanarak hazırlanmıştır.

1- Şiddet: Kadınlara, aşağıda belirtilen şiddet türlerinden herhangi birine maruz kalıp kalmadıkları ve bu olayların sıklık derecesi soruldu.

Sıklık derecesi 4 puan tartımı ile şu şekilde değerlendirildi:

1. Hiç olmadı, 2. Nadiren oldu, 3. Arada sırada oldu, 4. Sık sık oldu

Psikolojik şiddet, eşlerin kadınlara bağırması, hakaret etmesi, yemeği yere dökmesi, eşya kırması, manevi eziyet etmesi, küfretmesi ve aşağılaması gibi olayları kapsayan 7 alt boyutun ortalaması olarak ölçülmüştür.

Fiziksel şiddet, eşlerin, kadınları itekleme, tekmeleme, tokatlama, yumruklama, ve dayak atma gibi davranışlarını kapsayan 5 alt boyutun ortalaması olarak ölçülmüştür.

İnfaza yönelik şiddet, eşlerin kadınları silah veya bıçakla tehdit etme, silah veya bıçakla saldırma ve ölümle tehdit etme gibi davranışlarını kapsayan 3 alt boyutun ortalaması olarak ölçülmüştür.

Cinsel şiddet, eşlerin, kadınları cinsel birleşmeye zorlayıp zorlamadığını içeren bir soru ile değerlendirilmiştir.

Bunun yanı sıra, şiddetin diğer yönlerini ölçmek için kadınlara 4 farklı boyutu içeren ve eve kilitleme, çocukları kullanarak tehdit etme, parayı kısıtlama tehdidi ve herhangi başka bir şiddeti kapsayan davranışta bulunmayı içeren 4 soru sorduk.

2- Kadının şiddete tepkisi ve karşı çıkma yöntemleri: Eşleri tarafından şiddete maruz bırakılan kadınların şiddete tepkisi ve karşı çıkma yöntemlerini saptayabilmek için 9 soru sorduk: Şiddet olayından sonra 1) evi bir süre için terk edip etmedikleri, 2) evi tamamen terk edip etmedikleri, 3) arkadaş, akraba veya komşudan yardım isteyip istemedikleri, 4) polise telefon edip etmedikleri, 5) şikâyet dilekçesi verip vermedikleri, 6) kadın sığınağına başvurup başvurmadıkları, 7) sosyal hizmet uzmanına veya kurumuna başvurup başvurmadıkları, 8) hastahaneye başvuru yapıp yapmadıkları, 9) bunların dışında herhangi başka bir davranışta bulunup bulunmadıkları.

3- Psikolojik kaygı: Öner ve LeCompte (1985) tarafından 1974-1977 yıllarında Türkçe'ye çevrilerek uyarlanan ve standartlaştırılan 20 soruluk Sürekli Kaygı Envanteri kullanılmıştır. Kaygı hissi, kadınların hangi sıklıkta ağlama, ağlayacak gibi hissetme, kendini emin hissetmeme, olağanüstü düşünceler yaşama, endişe, mutsuzluk gibi duyguları hissettiklerini 20 soru ile saptanmaya çalışılmıştır. Sorular 4 tip yanıt ile tartılmıştır:

1- Hemen hiç bir zaman, 2- Bazen, 3- Çok zaman, 4- Hemen her zaman

Bulgular

1. Kadınların maruz kaldıkları şiddet türleri ve oranları:

Soruları yüz yüze cevaplayanların, çok az bir fark ile anketi kendi kendine dolduranlardan daha yüksek bir oranda şiddete maruz bırakıldıklarını belirtmiş olmalarına rağmen, bu farkın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Nitekim, beklentilerimizin tersine, iki farklı veri toplama yönteminin (yüz yüze görüşme ve kendi kendine anket doldurma) analizlerde kontrol edilmesi gerekmemiştir.

Kadınların %7'si eşleriyle hemen hemen her gün tartıştıklarını, %15'i ise sık tartıştıklarını bildiriyorlar. Eşiyle hiç tartışmadığını söyleyenlerin oranı ise %9. Kadınların çoğunluğu (%57) eşinin şiddete yönelik davranışlarını hiçbir zaman "haklı" görmediğini belirtiyor. Eşlerinin şiddete yönelik davranışlarını bazen "haklı" görenlerin oranı %37, sık sık ya da her zaman "haklı" görenlerin toplam oranı ise %6 (Tablo 5).

Tablo 5

Aile içi tartışma sıklığı	Yüzde (%)
Hiç tartışmıyorlar	9
Az tartışıyorlar	69
Sık tartışıyorlar	15
Hemen hemen her gün tartışıyorlar	. 7

Kadının eşinin şiddete yönelik davranışlarını "haklı" olarak algılayıp algılamadığı	Yüzde (%)
Hiçbir zaman	57
Bazen	37
Sık sık	4
Her zaman	2

Tablo 6'da da görüleceği üzere, şiddet türlerinin alt boyutlarının toplamına bakıldığında, kadınların %89'unun psikolojik şiddet, %39'unun ise fiziksel şiddete maruz kaldıkları saptanmıştır. Kadınların daha düşük oranda fakat küçümsenmeyecek bir bölümünün (%15) eşleri tarafından cinsel birleşmeye zorlandıkları, %2'sinin ise cana yönelik şiddete maruz kaldıkları görülüyor.

Tablo 6: ŞİDDET TÜRLERİ VE ORANLARI

Şiddetin cinsi	Sık sık %	Bazen %	Arada sırada %
PSİKOLOJİK ŞİDDET: Kadınların %89'unun aşağıda belirtilen psikolojik şiddet türlerine en az bir defa maruz kaldıkları saptanmıştır			
Bağırdı	14	45	28
Hakaret etti	5	15	22
Yemeği yere döktü	1	6	10
Eşya kırdı	1	11	17
Manevi eziyet etti	5	11	17
Küfretti	7	17	12
Aşağıladı	5	9	12
FİZİKSEL ŞİDDET: Kadınların %39'unun aşağıda belirtilen fiziksel şiddet türlerine en az bir defa maruz kaldıkları saptanmıştır			
İtekledi	4	12	16
Tekmeledi	2	7	9
Tokatladı	4	11	14
Yumrukladı	3	9	7
Dayak attı	4	8	10
İNFAZA YÖNELİK ŞİDDET: Kadınların %2'sinin aşağıda belirtilen cana yönelik şiddet türlerine en az bir defa maruz kaldıkları saptanmıştır			
Silah veya bıçakla tehdit etti	0	0	1
Silah veya bıçakla saldırdı	0	0	0
Ölümle tehdit etti	0	1	1
CİNSEL ŞİDDET: Kadınların %15'inin en az bir defa eşleri tarafından cinsel birleşmeye zorlandıkları saptanmıştır			
Cinsel birleşmeye zorladı	1	7	7
DİĞER ŞİDDET TÜRLERİ			
Eve kilitledi	1	0	1
Çocukları kullanarak tehdit etti	1	0	5
Parayı kısıtlama tehdidi kullandı	1	1	3
Başka bir davranışta bulundu	0	2	2

2. Kadınların şiddete tepkisi ve karşı çıkma yöntemleri:

Şiddete maruz kalan kadınların ancak yarısı herhangi bir yol kullanarak şiddete karşı çıktıklarını belirttiler. Tablo 7'de de görüleceği üzere, şiddete karşı koyabilen bu yarının büyük bir çoğunluğunun, şiddetten uzaklaşmak için izlediği iki yol vardı: Evi bir süre için terk etmek (%23) ve eşleriyle bir müddet konuşmamak (%28). Akraba, arkadaş veya komşudan yardım istemek (%11) ve evi tamamen terk etmek (%7), görüldüğü üzere daha az kullanılan yöntemlerdi. En düşük oranda kullanılan yöntemler ise sosyal hizmet veya devlet kuruluşlarından yardım istemekti. Kadınların sadece %2'si doktora veya hastaneye gitmiş, %1'i polise başvurmuş, %1'i sosyal hizmetlere başvurmuş ve %1'i kadın sığınma evine gitmişti. Örneklemde eşini yargılatmak amacıyla şikâyet dilekçesi veren yoktu.

Tablo 7: ŞİDDETE TEPKİ VE KARŞI ÇIKMA YÖNTEMLERİ

Evi bir süre terk etti	%23
Evi tamamen terk etti	% 7
Akraba, arkadaş veya komşudan yardım istedi	%11
Polise telefon etti	% 1
Şikâyet dilekçesi verdi	% 0
Kadın sığınağına başvurdu	% 1
Sosyal hizmet uzmanına veya kurumuna başvurdu	% 1
Hastahaneye veya özel doktora başvurdu	% 2
Herhangi başka bir davranışta bulundu	%28

(en yüksek oranda verilen cevap, eşiyle bir süre konuşmamasıydı)

3. Psikolojik kaygı: Şiddete maruz kalan kadınlar, kalmayan kadınlara oranla daha mı fazla kaygıyla yaşıyorlar?

Şiddet yaşamış ve yaşamamış olan kadınları iki gruba ayırarak, her dört şiddet türü (psikolojik, fiziksel, infaza yönelik ve cinsel şiddet) için bu gruplardaki kaygı oranını ANOVA metodu ile karşılaştırdık.

Bu analizlerin sonuçları Tablo 8'de sunulmuştur. Görüleceği üzere, şiddetin dört çeşidine maruz kalan ve kalmayan kadınlar karşılaştırıldığında, kaygı oranının, üç şiddet türünü (psikolojik, fiziksel ve cinsel) yaşamış kadınlarda anlamlı bir farkla yüksek olduğu ortaya çıktı.[1] İnfa-

[1] Aynı bulgular (yaşanan şiddet arttıkça kaygı düzeyinin artması), demografik değişkenler kontrol edilerek regresyon analizi yapıldığında da ortaya çıkmıştır.

za yönelik şiddet yaşamış kadınlarda ise kaygı oranının, yaşamayanlara kıyasla daha yüksek olmasıyla beraber, bu sonuç istatistiksel anlam taşımamaktadır.

Tablo 8: KAYGI VE ŞİDDET ARASINDAKİ BAĞLANTI

	Şiddete maruz kalanlarda kaygı oranı	Şiddete maruz kalmayanlarda kaygı oranı	F ve p değerleri
Psikolojik şiddet	44.4	40.6	F= 4.2, p=.043
Fiziksel şiddet	46.6	42.2	F=14.4, p=.000
Cinsel şiddet	48.6	43.2	F=11.2, p=.001
İnfaza yönelik şiddet	50.1	44.0	F= 2.8, p=.097

Tüm örneklemdeki ortalama kaygı oranı: 44.4

Tartışma

Bu araştırmanın örnekleminin hem daha fazla sayıda kadını içine almasını, hem de tesadüfi yöntemlerle toplanmış olmasını isterdik. Ancak, daha evvel de belirtildiği gibi, projemizdeki zaman ve bütçe kısıntıları nedeniyle, elimizde olan imkânları kullanarak, bu araştırmanın ancak ön bilgi verecek nitelikte olabileceğini düşündük. Buna rağmen çalışma sonuçlarının, dünya çapında yürütülen ve kadınlara yönelik şiddetin kadın haklarının genel ve yaygın ihlali olduğunu gösteren diğer çalışmalarla bağdaştığını gördük.

Şiddeti değişik açılardan saptamak, kadınların maruz kaldığı şiddet türlerini daha geniş bir açıdan resimlemeyi sağladı ve yaşadıkları şiddetin yaygınlığını ortaya çıkarttı. Nitekim, şiddeti farklı tiplere ayırdığımızda sonuç, bazı şiddet şekillerinin diğerlerinden daha yaygın olduğunu gösterdi. Örneğin, psikolojik şiddet, toplum tarafından şiddet olarak algılanmasa da, araştırmamızda en yaygın şiddet türü olarak ortaya çıkmanın yanı sıra, psikolojik kaygı ile de doğru orantılı bir bağlantı göstermektedir.

Aynı şekilde, cinsel birleşmeye zorlama, ailenin dışındaki bir erkek tarafından gerçekleştirildiğinde toplum tarafından tecavüz olarak kabul edilirken, evlilik içinde yer aldığında aynı şekilde algılanmasa da,

çalışmamızda cinsel birleşmeye zorlama (evlilikte tecavüz), %15 gibi küçümsenemeyecek oranda rapor edilmiş ve psikolojik kaygı ile doğru orantılı olduğu belirlenmiştir.

Beklediğimiz gibi, çalışmalarımızda çıkan sonuç psikolojik, fiziksel ve cinsel şiddete maruz kalmanın psikolojik kaygının artışı ile bağlantılı olduğudur. Dünyada yapılan birçok araştırmada da aynı sonuca ulaşılmıştır. Bununla beraber, infaza yönelik şiddetin de artan kaygı ile doğru orantılı olduğunu tahmin ediyorduk; ancak bu sonucun doğrulanmasına rağmen, istatistiksel anlam taşımadığı ortaya çıkmıştır. Örneklemin kısıtlı olması nedeniyle bu şiddet türüne maruz kalanların sayısının çok düşük olması (örneklemden 3 kişi), sonucun istatistiksel anlam taşımamasını etkilemiş olabilir.

Ayrıca araştırmamızda, fiziksel şiddetin oldukça yüksek bir oranda (%39) saptanmasına rağmen, infaza yönelik şiddetin çok düşük bir oranda çıktığı görülmüştür (%2). Oysa genellikle silah veya bıçakla saldırı veya tehdidin, tekme, tokat, yumruk gibi diğer fiziksel şiddet türleriyle birlikte yaşanmasını beklediğimizden, bu oranın Ankara'da yapılan araştırmada bu kadar düşük çıkması şaşırtıcıdır. Nitekim infaza yönelik şiddetin, benzer bir çalışma yapılan Berlin'de yaşayan Türkiyeli kadınlarda daha yüksek olduğu saptanmıştır (İlkkaracan, 1995a). Berlin'in şiddet gören kadınlara yönelik oldukça geniş çapta hizmet veren kurumlara sahip olduğunu göz önünde bulundurarak, bu farklılığı şöyle açıklayabiliriz: Berlin'de yasal olanaklarla, sağlık ve sosyal hizmet kurumlarının yaygınlığı, infaza yönelik şiddete maruz kalan kadınların hayatta kalma şansını artırırken, Türkiye'de bu gibi hizmet kurumlarının azlığı, şiddete maruz kalan kadınların infazı engelleyici herhangi bir yol bulamayarak hayatlarını kaybetmiş olduklarını düşündürebilir. Bu tür şiddete maruz kalmış kadınlar hakkında daha içerikli bilgi sahibi olabilmek için belki de Türkiye'de kocaları tarafından öldürülen kadın sayısına dair fikir verebilecek suç istatistiklerine bakmamız gerekir.

Araştırmamızda, şiddete maruz kalan kadınların pek azının belediye veya diğer hizmet veren kuruluşlara başvurdukları görülmektedir. Çok az sayıda (%1-2) kadın polis çağırmış, doktora gitmiş veya kadın sığınma evleri ve diğer sosyal kuruluşlara başvurmuştur. Örneklem içinde dilekçe vererek yargı yoluna başvuran olmamıştır. Kadınların şiddeti engellemek için daha çok başvurmayı tercih ettikleri yollar, arkadaş, aile ve komşu gibi resmi olmayan destekleri kullanmak (%11), evlerini terk etmek (geçici terk edenler %23, süresiz terk edenler %7)

veya kocaları ile konuşmamaktı (%28). Örneklemin yarısı ise şiddetle başa çıkmak için hiçbir yola başvurmamıştı.

Evi süresiz terk etmenin dışında, tercih edilen bu stratejiler şiddeti durdurmak veya tekrarını engellemek için en etkisiz yolları oluşturmaktadır. Ancak, daha evvel de belirtildiği gibi, aile içi şiddete yönelik hizmet veren kurumların eksikliği, kadınların etkisiz de olsa diğer yollara başvurmayı tercih etmelerinde etken olabilir. Ayrıca, kadınların algılamalarında da iki ek unsur rol oynayabilir: 1) Kadınların şiddeti durdurmak için resmi ya da gönüllü kuruluşlara başvurabileceklerinin çok az farkında olmaları ve/veya 2) Bu kuruluşların pek bir işe yaramayacağını düşünmeleri.

Ne toplum ne de hukuk düzeni ve sosyal/sağlık hizmet kurumları, şiddete maruz kalan kadınlara pek dostane yaklaşmamaktadır. Gerçekten de, kadınların başvurabileceği çok az sayıda hizmet kuruluşu ya da sığınma evi vardır. Bunun yanı sıra, yargı organları ve polis, şiddet görmüş kadınlara gereken hizmetleri sağlayacaklarına, tam tersine erkek egemen ideolojinin ürettiği şiddeti kadınlara tekrar yaşatmakta diretmektedir. Örneğin, sık sık yaşanan bir davranış, polisin şiddete maruz kalan kadınlara "bunu hakketmek için ne yaptığını" sormasıdır. Aynı zamanda adalet sisteminin temsilcileri çoğu zaman, şiddeti uygulayan kişiyi (yani erkeği) destekler tavır almaktadır. Aynı şekilde, sağlık görevlileri de bu tür vakalar karşısında gösterilmesi gereken hassasiyetle eğitilmemekte ve bundan dolayı tedavi için gelen, şiddete maruz kalmış kadınları ne kolayca tanımlayabilmekte ne de tanımladıklarında uygun destek sağlayabilmektedirler.

Yöntemsel ve kavramsal açılardan kısıtlı olmalarına rağmen, bu ve bu gibi araştırmaların politik düzeyde öneriler oluşturmaya faydalı olabileceklerini düşünüyoruz. Örneğin, kadına yönelik aile içi şiddetin yaygınlığının ruh ve beden sağlığı üzerine etkisinin saptanmış olmasına rağmen, anketimizde şiddet yaşayan kadınların ancak %0-2'sinin polis, savcılık ve diğer sağlık/sosyal hizmet kurumlarını kullandıkları bulgusu, bu konuda kurumsal eksiklik ve engeller olduğuna işaret edebilir. Bu kurumların genişletilmesi ve uygun hizmetler sağlanması, ayrıca da daha fazla sayıda kadın sığınma evinin açılması, devletin sorumluluğudur.

Bununla beraber, yukarıda belirtilen örnekler, daha çok, şiddete maruz kalmış kadınlara yönelik önerileri oluşturmaktadır. Ancak, kadına yönelik aile içi şiddete sırf müdahale etmeyi amaçlayan stratejilerle kalmayıp, şiddetin önlenmesine ve tamamen yok olmasına yönelik

programların da tasarlanması ve uygulanması gereklidir. İlkkaracan'ın "Aile İçi Şiddeti Önlemeye Yönelik Ulusal Programlar" adlı çalışması, şiddete doğrudan doğruya müdahalenin yanı sıra, aile içi şiddeti önleme konusunda çeşitli ülkelerin geliştirdikleri programları içererek, Türkiye'de de bunların "ulusal müdahale programları" ile uygulanabileceğini gösteriyor.[2]

[2] Bu ulusal düzenlemeler, başlıca 4 madde altında toplanabilir: 1) Koruma emri, 2) Polis eğitimi ve özel kadın polis merkezleri, 3) Aile içi şiddete eşgüdümsel müdahale ve 4) Aile içi şiddeti önlemeye yönelik ulusal programlar (Bkz. İlkkaracan, 1995b).

Almanya Araştırması

Pınar İlkkaracan

Giriş

Bu araştırma, bir özyaşam deneyiminden doğdu. Üst sosyo-ekonomik düzeyden ve yüksek öğrenim görmüş bir kadın olarak, kadınlara karşı ayrımcılığa görece bağışık olduğumu düşünürken, yaşamımın iki yılı boyunca şiddete maruz kalmam ve bu süre içerisinde ve sonrasında yaşadıklarım, beni dünya görüşümü tekrar gözden geçirmeye itti ve yaşamıma yeni bir yön verdi. Bu sürecin sonucunda kadın hareketine bir eylemci olarak katılmanın yanında, beş yıl boyunca Berlin'de şiddete uğramış kadın ve çocukların sığındığı bir merkezde politik koordinatör ve psikolog olarak çalıştım. Bağımsız kadınevi olarak adlandırılan ve kadınlara karşı şiddet konusunda feminist politikalar üreten bu merkezde, aile içi şiddeti yaşamış Alman ve Almanya'ya göç etmiş Türkiyeli kadınlardan başka, dünyanın her yerinden, Afrika, Güney Amerika, Asya, Doğu ve Batı Avrupa'nın diğer ülkelerinden sığınağa gelen, benzer olayları yaşamış kadınları tanıdım ve onlarla çalıştım. Bu kadınların ülkeleri, kültürleri, eğitim düzeyleri ve sosyo-ekonomik durumları birbirinden farklı olsa da, yaşadıkları şiddetin nedenleri, dinamiği ve aile içi şiddet karşısındaki çaresizlikleri ve yalnız bırakılmışlıkları büyük benzerlikler göstermekteydi.

Bu araştırma, hakkında çok şeyler söylenip yazılan Almanya'daki göçmen kadınların sayısal olarak en büyük bölümünü oluşturan, Türkiyeli kadınların aile içi yaşamı ve yaşadıkları aile içi şiddete ilişkin istatiksel bilgiler toplamak amacıyla yapıldı. Yalnızca sayısal bilgiye dayanması araştırmanın kısıtlayıcı yönlerinden biri sayılabilir. Bu konuda diğer yöntemlerle yapılacak, önlem ve eyleme yönelik projelere ışık tutacak daha kapsamlı birçok çalışmaya gerek var. Bu çalışma, bu ko-

nuda yapılabilecek çalışmalara ön bilgi sağlama niteliğinde düşünülmelidir.

Almanya'ya Göç Etmiş Olan Türkiyeli Kadınlar

Federal Almanya'ya 1960'lardan beri göç eden Türkiyeli kadınlar, kamuoyunun ve medyanın sürekli ilgisini çekti. Almanya'da yaşayan Türkiyeli kadınları konu alan araştırmaların çoğu, Alman araştırmacılar tarafından yapıldığından, Alman toplumunda Türkiyeli kadınlara karşı varolan önyargıları yansıtıcı, doğrulayıcı ve hatta besleyici ve sürdürücü bir işlev gördüler. Bunun ötesinde, Türkiyeli kadınlar ile ilgili az sayıdaki istatiksel araştırmalar ise, genellikle az sayıda kadınla ilgili yorum ve gözlemleri, Türkiyeli kadınların tümüne mal etme eğiliminde oldu (Nauck, 1992).

Her ne kadar çeşitli gruplar arasında "yabancı kadın" kimliği konusunda kimi kutuplaşmalar ve görüşler süregelse de, aşağı yukarı tüm gruplar en azından bir konuda fikir birliği etmiş durumdadır: Yabancı kadınlar, toplumdaki ayrımcılık mekanizmalarının en zavallı "kurbanları" ve bu konumları ile yardıma muhtaç bir "azınlık" olmanın yanı sıra, egemen toplumun acıma duygusundan, tehdit edildiği kuşkusuna kadar çeşitli duygularının projeksiyon alanını oluşturmaktadırlar.

Hebestreit (1984), yabancı kadınların Alman edebiyatındaki yerine dair araştırmasında, yabancı kadınların Alman kamuoyunda ve medyasında üretilen resmini, "'geri kalmış", "tecrit edilmiş" ve "yardıma muhtaç" olarak özetlemektedir. Federal Almanya'da göçmen kadınlarla ilgili araştırmalar da benzer bir imajı yansıtır. Bu araştırmaların çoğunluğu "uyum sağlama engellerinin analizi" ve "uyumu teşvik edici öneriler"i amaç olarak almaktadır. Akkent (1993), yapılan araştırmalarda, göçmenlerin bizzat kendilerinin birer "sorun" haline getirilmesinin ve uyum sağlamanın önündeki en büyük engelin, göçmenlerin "kültürleri" nedeniyle ortaya çıkan sorunlar olduğu saptamasının değişmez varsayımlar olarak kullanılageldiğine işaret etmektedir. Akkent bunu şöyle özetliyor: "Bu araştırmaların ortak özelliği, Türkiyeli kadınların gerçek konumlarını yansıtmama ya da başka bir deyişle tüm Batı Avrupa'da geçerli 'Doğu' imajının ifade edilişi olarak özetlenebilir. İslam dininin özellikleriyle tüm soruları cevaplandırma temel bir prensip olarak kabul edilir ve bu temel prensip sayesinde standartlaştırılmış varsayım

pekiştirilir: Müslüman kadınları, ailedeki erkekler yoluyla Batılı kadınlardan çok daha özel bir ezilme durumu yaşamaktadırlar" (1993:9).

Lutz (1991), Almanya'ya, Türkiye, Kuzey Afrika ya da Pakistan'dan göç etmiş olan kadınlar üzerine yapılan araştırmaların, bu kadınların "göçmen olmaları" ya da "bir İslam ülkesinden geliyor olmaları" üzerine yoğunlaştığı saptamasında bulunmaktadır. Lutz'un fikrine göre, göçmen kadınların kurban olarak tanımlanması paradigmasıyla çalışan bu araştırmacılar, Müslüman göçmen kadınlardan topladıkları bu verileri de aynı paradigma çerçevesi içinde sunmaktadırlar. Dolayısıyla, kadınların kendileri hakkındaki söylemleri çarpıtılarak sunulduğundan, kadınlar "kurban" söyleminin içinde kalmaya mahkûm olurlar.

"Yabancı" kadınların kimliğine ve gereksinimlerine ilişkin tartışmalar, son yıllarda Alman kadın hareketinin de temel konularından birini oluşturdu. Son yıllarda Almanya'daki kadın hareketine katılan göçmen kadınlar, Alman feministlerin kafasındaki (kamuoyu ve medyada üretilen resimlerden hiç de farklı olmayan) "göçmen kadın" imajını altüst etmekle kalmadılar, kendi yaşadıklarını ve istemlerini dile getirerek, yardıma muhtaç "nesneler" değil, haklarını arayan ve mücadele eden "özneler" olduklarını anımsattılar. Bu mücadele, son yıllarda yavaşlamış olan Alman kadın hareketine yeniden ivme kazandırdığı gibi, içselleştirilmiş egemen erkek söylemlerini sorgulayan özelliğiyle Alman kadın hareketini zenginleştirdi ve gücünü artırdı. Bu zorlu çaba şüphesiz ki, çeşitli biçimlerde daha uzun zaman sürecektir.

Göçmen Kadınlar ve Aile İçi Şiddet

Morokvasic (1983), 1970'lerin ortalarına kadar kadınların göçmenlerle ilgili çalışmalarda "görünmez" bir kitle oluşturduklarını, bu çalışmalarda kadınlardan söz edilse bile, yalnızca erkeklerle ilişkili olarak konu edildiklerini saptamaktadır. Gerçekten de göçmen kadınların "özne" olarak ortaya çıktıkları çalışmalar az olduğu gibi, bu kadınların yaşadığı aile içi şiddetin konu olduğu çalışmalar yok denecek derecede azdır.

Van Stolk ve Wouters (1987)'ın Hollanda'da bir anne-çocuk yurdunda şiddete maruz kalmış 250 kadınla yaptıkları kapsamlı araştırmada, yurtta kalan kadınların altıda birini göçmen kadınlar oluşturduğu halde, bu kadınların göçmen olmalarından kaynaklanan sorunlara hiç değinilmediği gibi, onlara ayrılan kısa bölümde (1987:54-56), bu kadınların yaşadıklarından çok, yurtta kalan Hollandalı kadınlar ve araş-

tırma ekibinin bu kadınlar hakkındaki gözlemleri konu edilmiştir.

Göçmen kadınların ve erkeklerin göç ettikleri yeni ortamda yaşadıkları şiddet ve bu şiddete karşı geliştirdikleri tepkiler birbirlerinden farklılık gösterir. Erkekler ırkçı saldırılara maruz kalabilirken, kadınların aksine evde eşlerinin fiziksel saldırılarına nadir olarak uğramaktadır.

Göçmen kadınların çoğunlukla karşılaştıkları temel çıkmazlardan biri, göç ettikleri ortamda, yasal statü, eğitimsizlik, işsizlik, ekonomik bağımlılık, alışılmış destek ağlarından yoksun kalma, geleneksel cinsiyet rolleri gibi birbirini besleyen karmaşık olgular nedeniyle, ailelerine ve yakın çevrelerine hiçbir çıkış yolu bulamamalarıdır.

Abdulrahim (1993), Berlin'deki Filistinli mülteci kadınlarla ilgili çalışmasında, Batı Berlin'de yaşayan Filistinli kadınların, aile ve kendi yurttaşlarından oluşan yakın çevrelerinden başka hiçbir gerçek seçenekleri olmadığı sonucuna varmaktadır. Abdulrahim'e göre, bir yandan "Filistinli çevreleri, cinsiyetçi ayrımcılığı ve kadınların toplumsal faaliyetlerden tecrit edilmesini desteklerken, diğer yandan Batı Berlin'deki sosyo-ekonomik ve politik yapı, bu kadınların toplumla bütünleşmelerine izin vermemektedir. Bunun ötesinde, bu kadınlar, Berlin de mülteci yabancı azınlık olarak uğradıkları baskıyı, evde ve yakın çevrelerinde uğradıkları cinsiyetçi ayrımcılıktan çok daha güçlü olarak hissetmektedirler. Kadının aile içindeki konumunun değişmesi ve toplumsal güç kazanması, Alman toplumu içerisinde yaşadığı güç yoksunluğundan bağımsız olarak düşünülemez" (1993:79).

Hemen hemen tüm Batı Avrupa'da olduğu gibi, Almanya'da da Müslüman kadınların, yaygın olarak eşlerinden Batılı kadınlara oranla daha fazla şiddet gördükleri ve bu kadınların şiddete karşı "pasif, zayıf ve boyun eğici" oldukları klişesi yaygındır.

Oysa Kadınevi'ndeki gözlemlerimiz, Müslüman/Doğu toplumundan gelen kadınların, hayatta kalmak ve yaşadıkları günlük şiddete karşı çıkmak için en azından diğerleri kadar çeşitli stratejiler geliştirdikleri ve uyguladıkları şeklindedir. Şüphesiz ki, göçmen kadınların Batılı hemcinslerinden çok daha şanssız oldukları bir nokta, bu kadınların göçmen olmalarından kaynaklanan hukuki ayrımcılık, dil sorunu, kendilerine ait bir çevre kurmadaki zorluklar, aile içi şiddet konusunda çalışan kurumlara ulaşamama ya da bu kurumların bu kadınlara yönelik çalışmalar yapmaması gibi nedenlerle çok daha az destek görmeleridir. Bizim deneyimimiz, bu kadınlara yeterli destek verildiğinde ve yol gösterildiğinde, şiddete maruz kaldıkları ilişkileri terk ettikleri yönün-

de. Bazı kadınlar tekrar denemek, yalnız bir kadın olarak yaşamaktan ürkmek ya da ayrıldıktan sonra da kocaların tehdidine maruz kalmak gibi nedenlerle bir ya da birkaç kez eşlerine dönseler de, çoğu, şiddet sürdüğü takdirde sonunda ilişkiye kesin olarak son veriyorlar. Bu durum Alman kadınlar için de böyle.

Şiddet yaşayan kadınların eşlerini niye terk etmedikleri ya da terk edemedikleri sorusunun cevabı, kadından kadına farklılıklar gösterse de, toplumsal yapıdan kaynaklanan sorunlar hemen hemen tüm kadınlarda benzer öğeler içermektedir. Göçmen kadınların şiddet yaşadıkları ilişkilerden çıkmalarını zorlaştıran unsurlardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

• *Kocanın tehditleri ve ayrılık sonrası şiddet göstermeye devam etmesi*: Birçok kadın, Kadınevi'ne sığındıktan sonra da, kocasının sözlü tehditlerine, telefon terörüne ya da tesadüfen karşılaştıklarında saldırısına maruz kalmaktadır. Alman yasalarında bu şekilde tehdit altında yaşayan kadınları koruyucu hiçbir hüküm bulunmuyor. Polis, ancak kadının bilfiil saldırıya uğramasından sonra, tekrar ceza dilekçesi vermesi halinde müdahale edebiliyor. Hatta ayrıldıktan sonra eski eşleri tarafından öldürülen kadınların sayısı da azımsanmayacak boyutlarda.

• *Çocuklar*: Çocukları alıştıkları ortamdan koparmak, okullarından ya da yuvalarından ayırmak birçok kadın için çok zordur. Kimi zaman çocuklar böyle bir değişikliğe karşı çıkarken, kimi zaman da kadınların içselleştirmiş oldukları cinsiyet rolleri bu konuda bir engel oluşturur: Ataerkil kültürlerde, biyolojik farklılıklara dayandırılan toplumsal cinsiyet rollerine göre, erkeğin "koruyucu", kadının ise "aile-yapıcı" ve "besleyici" rolleri vardır. Bazı kadınlar da içselleştirdikleri bu roller nedeniyle, onları destekleyen bir erkek olmadan çocuklarını geçindiremeyeceklerinden, onlara iyi bir gelecek hazırlayamayacaklarından korkarlar.

Benzer toplumsal rolleri ve dinamikleri içselleştirmiş, yaşı daha büyük olan bazı çocukların ise yaşadıkları şiddet nedeniyle ayrılmayı seçen annelerini, aileyi yıkmakla suçladıklarına rastlanmaktadır. Bunlara eklenen bir unsur, erkeklerin çocukları kullanarak kadına psikolojik baskıda bulunmaları ya da şiddet uygulamalarıdır. Yasal yapı, kadınların şiddet yaşamış olmasını göz önüne almadan çocukların velayetini kadına vermeyerek, erkeğin böyle bir baskı uygulamasını kolaylaştırmaktadır. Birçok erkeğin, çocuklara zarar verme, onları öldürme ya da

yurtdışına kaçırma tehdidiyle kadınları baskı altına aldığı bir gerçektir. Yasal konumu erkeğinkine bağlı olan göçmen kadınlar boşanma halinde ülkelerine dönmek zorunda olduklarından, bütün bunlara ek olarak, çocuklarının velayetini kendi üstlerine alamadıklarında, çocuklarından tamamiyle ayrılmak ve onları bir daha hiç görmemek tehdidiyle karşı karşıya kalırlar.

• *Ekonomik Unsurlar*: Özellikle çocukları olan kadınlar için boşanmak, çoğu zaman, evlilik öncesi sosyo-ekonomik durumları iyi bile olsa, yoksullaşmak anlamına gelir. Özellikle şiddet yaşamış olan kadınların, diğer tehditlerden ve baskıdan kurtulmak için, yasal olarak mümkün olsa bile, kocalarının servetini paylaşmaya yönelik yasal girişimlerden çok çabuk vazgeçtikleri gözlenmektedir. Bazı durumlarda, erkek nafaka ödememek için işini dahi bırakmakta, ya da kadın ekonomik haklar talep ettiğinde, şiddetin dozunu artırmaktadır. Şiddet yaşanan ilişkilerde, Alman yasalarının tanıdığı, "Evlilik süresince edinilmiş kazanımları paylaşma" hakkı, bu nedenlerle, kadınlar için hiçbir şey ifade etmeyebilir. Kadının, ayrılmak isteyen (ya da ayrılmaya zorlanan) taraf olarak, evini ve kendi emeğinin katkısıyla edinilmiş eşyalarını terk etmek zorunda kalması da başına gelecek olumsuzluklar arasındadır. Göçmen kadınların dil sorunlarından ya da Almanya'daki yasal haklarını bilmemelerinden ötürü bu konudaki bilgi eksiklikleri ayrıca bir sorun oluşturmaktadır.

• *Barınma sorunu*: Sığınma evleri, yerel barınma sorunlarının (ev bulmadaki zorluklar, kiraların yüksekliği, yabancılara ev verilmemesi gibi) şiddet yaşayan kadınları özel olarak etkilediğini kamuoyuna duyurmayı amaçlayan kampanyalarını uzun süreden beri sürdürmelerine rağmen, henüz bu soruna cevap verecek çözümler üretilemedi. Çocuğu olmayan kadınlar, ev bulma konusunda öncelik de kazanamadıklarından, sığınakta ev bulmaları iki yıla kadar uzayabilmekte. Göçmen kadınlar, ırkçılık nedeniyle, bu konuda Alman kadınlardan çok daha zor durumdalar. Özellikle çocuklu kadınlar, büyük evlerin daha az bulunması ve daha pahalı olması nedeniyle, yeni bir ev bulmakta daha çok zorlanıyorlar.

• *Polisin yaklaşımı*: Polisin ev içi şiddet vakalarına tepkisizliği ve içselleştirilmiş kültürel ölçütler nedeniyle şiddete uğrayan kadın yerine şiddet uygulayan erkekten yana çıkmasından başka, Türkiyeli göçmen

kadınlar, şiddet anında polisten yardım istediklerinde, polisin, "Türk ailelerinde bu tip şiddet olaylarının *normal* ve *geleneksel* olduğu, ya da Türk ailelerinde zaten erkeğin kadını dövmeye hakkı olduğu" gibi ırkçı görüşlerden kaynaklanan gerekçelerle, müdahale etmediğinden yakınmaktalar.

• *Yasalar*: Kadınların çoğu koca şiddetini önlemek için yasal olanaklardan yararlanmaktan yana. Ancak bu konuda yasaların kadına önerebileceği çok az şey var. Alman yasalarına göre henüz, kadın kendisi şikâyet dilekçesi vermeden ve kocanın şiddet uygulamış olduğu kanıtlanmadan kadını koruyucu hükümler yok.

Göçmen kadınların bu konuda karşılaştıkları özel sorunlardan biri de, yabancılar yasasının 19. paragrafına göre, kadının, dört yıl boyunca eşinden bağımsız olarak ya da onunla "aynı çatı altında" oturmamışsa oturma izni alamaması. Bu yasa, dört yıldan az süredir evli olup da şiddet yaşayan kadınların, yasal çarelere başvurmasını azami derecede engelleyen bir unsur.

• *Kadınevleri*: Kadınevlerinin aşırı doluluğu nedeniyle şiddete uğrayan kadınların sık sık buralarda yer bulamamaları bir yana, göçmen kadınların kadınevlerine sığınabilmeleri Alman kadınlarına oranla çok daha zor. Almanya'daki çoğu kadmevi göçmen kadınlara yönelik (onların dilinde, onlara ulaşabilecek şekilde) tanıtma faaliyetlerinde bulunmuyor. Göçmen kadınların kadınevleri hakkında bilgilenmesi, yalnızca "kulaktan kulağa" yöntemiyle ya da bir sosyal danışman vasıtasıyla olabiliyor. Bu eşiği aşarak kadınevine gelen göçmen kadın, oturma izni eşine bağlıysa, bunun çalışanlara getireceği iş yükünden ötürü dolaylı ya da dolaysız olarak kapı önüne konabiliyor. Kadının, kadınevlerinin çalışma ilkeleri nedeniyle çoğu zaman kadınevine sığınmış olan ve onun dilini konuşmayan kadınlar tarafından karşılanması ya da görüşmeye alınması da henüz şiddet anının şokunu yaşayan kadın üzerinde çok olumsuz bir etki yaratabiliyor.

• *Kadınevinde Irkçılık ve Tecrit*: Yukarıda sayılan unsurlar, kadınevinde göçmen kadınların maruz kaldıkları ırkçı saldırılar ve orada yaşadıkları (özellikle göçmen kadın sayısının az olduğu evlerde) tecrit ve yalnızlıkla bir araya geldiğinde, kadınlar için son derecede "düşmanca" ve "alışılması zor" bir ortam oluşturuyor.

Bazı göçmen kadınlar için, kulaktan kulağa duydukları, "oturma

izni" ile ilgili sorunlar, iletişim engelleri, ırkçılık korkusu ve ırkçı saldırıların içselleştirilmiş tehdidi, eşlerinden ayrılma kararı almalarında çok önemli bir engel teşkil ediyor.

• *Hukuksal bilinçlilik*: Birçok göçmen kadın, bulundukları ülkelerdeki yasaların ve sistemin onlara tanıdığı haklardan habersiz. Birçoğuna bunun ötesinde, korkutularak, haklarını kullanmamaları ve aramamaları gerektiği öğretilmiş. Şiddetin kadınlara "öğrettiği" ilk şeylerden biri bu: Haklarını aramamak ve boyun eğmek. Göçmen kadınların, bu konuda, bulundukları ülkenin yasalarını bilmemek, dil sorunu nedeniyle yasal kurumlara ulaşamamak ve kendilerini küçük gören ve aşağılayan dış dünyayla ilişki kuramamak gibi nedenlerle, Alman kadınlardan çok daha fazla sorunu var. Birçok kadın, eşlerini terk ederek ne olduğunu bilemedikleri bir dış dünyaya dalmaktan da, şiddet ortamında kalmaktan da aynı derecede korktuklarını ve bunu tam bir çıkmaz olarak yaşadıklarını ifade ediyorlar.

• *Göçün Etkileri*: Göçün ve göç edilen ülkede azınlık olmanın, hemen hemen tüm dünyada, göç eden grubun din, kültür ve toplumsal yapısından bağımsız olarak benzer etkileri görülmekte. Bu etkilerin başında, azınlık gruplarının, kimliklerini koruyabilmek için, kültürel ölçütlerine ve değerlerine, çok daha fazla önem vermeleri ve "kapalı" grup olma eğilimini göstermeleri geliyor. Kapalı gruplarda, grup ölçütleri ve dayanışması bireyselleşme gereksiniminin önüne geçiyor. Bu ölçütlere uymayan ya da onun dışına çıkan kişiler, grup tarafından grubun birliğine bir tehdit olarak algılanıyor. Dolayısıyla, grup ölçütlerine uymayan kişilere baskı, tecrit ve hatta şiddet, egemen toplumda yaşanandan çok daha ağır basıyor. Eğer egemen toplumun, azınlığı reddetme, ırkçı ve düşmanca davranma gibi eğilimleri varsa, grubun "kapalı" olma özelliği daha da artıyor ve gerek grubun dışına çıkma korkusu, gerekse ne pahasına olursa olsun grubun kültürel ölçütlerine ve geleneklerine bağlanma eğilimi artıyor. Bu durum ilişkilerinde şiddet yaşayan kadınlar için, bu ortamdan çıkma olanağı bulmalarını çok daha zorlaştırıyor.

• *Kültürel Öğeler*: Almanya'da şiddet yaşayan Türkiyeli kadınların şiddet ilişkilerinden çıkamamaları, bütün yukarıda sayılan öğeler göz önüne alınmadan bu kadınların, Müslüman/Türk kültüründen kaynaklanan nedenlerle "boyun eğici, zayıf ve hatta şiddeti kabul eder" olmalarıyla açıklanıyor. Bunun ötesinde, bu görüşün altında yatan varsa-

yımlardan biri, kültürün "değişmez" bir yapısı olduğu şeklinde. Oysa kültür, çeşitli kategorilerin toplamından oluşan ve zaman içerisinde sürekli değişen bir olgu. Ayrıca, tüm "kapalı" grup özelliklerine rağmen, azınlık grubunun kültürüyle egemen toplumun kültürü arasında diyalektik bir alışveriş olması önlenemez.

Son zamanlarda moda olan çok-kültürlülük kavramı, değişik grupların değişik kültür yapıları olduğundan, her grubun kendi "kültürüne", dini ve geleneksel değerlerine göre yaşamasını öneriyor. Oysa "ilerici" olarak kabul edilen bu görüş, bazı durumlarda kadınlara karşı cinsiyetçiliği ve kadınların baskıya uğramasını destekleyebiliyor. Bu nedenle, ırkçılığa karşıt olarak önerilen bu gibi modellerin de cinsiyetçi yönlerinin dikkatle gözden geçirilmesi gerekiyor.

Özet olarak, göçmen kadınların Batılı hemcinslerinden daha fazla aile içi şiddet yaşayıp yaşamadıkları henüz kesin olarak araştırmalarla saptanmamışsa da, bu kadınların şiddete karşı koyma konusunda yukarıda açıklanan nedenlerle çok daha zor durumda olduklarını söyleyebiliriz.

Araştırmanın Yöntemi

1. Veri Toplama

Araştırmanın verileri yüz yüze görüşme veya anketçinin hazır bulunduğu bir ortamda soru kâğıdının dağıtılarak kadınlar tarafından doldurulması yoluyla toplanmıştır. Verilerin toplanması için, Berlin'in beş semtinde bulunan çeşitli bağımsız kadın projelerinin ve Türk-Danış, İlçe Yabancılar Danışmanlığı gibi resmi kurumların işbirliği sağlandı. Araştırmaya katkıda bulunan 11 proje ve kuruluştan[1] seçilen birer danışman ve ayrıca şiddete uğramış kadınlarla çalışmakta deneyimli dört görüşmeci, anket çalışması ve görüşme teknikleri konusunda araştırmacı tarafından yapılan bir eğitimden geçti. Bu eğitime verilen önem, araştırmanın güvenilirliğinin sağlanması kadar, şiddete uğrayan kadın-

[1] Araştırmada birlikte çalışılan proje ve kuruluşlar, Arbeiterwohlfahrt Wedding, Auslaenderbeauftragte Charlottenburg, II. Frauenhaus, Islamischer Frauenverein, Jugend und Frauenladen Charlottenburg, Meslek Evi, Schokoladen, TIO e.V., Uğrak, Wohnen und Leben e.V. ve Zuff Kreuzberg'dir.

lara gösterilmesi gereken duyarlılıktan ileri gelmektedir.

Aile içi şiddetin bir tabu olması, kadınların yaşadıkları şiddeti anlattıklarında çoğu zaman çevrelerinden yardım yerine olumsuz tepkiler almış olmaları ve hatta çoğu zaman çeşitli mekanizmalarla faturanın kendilerine çıkarılması (şiddet yaşayan kadının toplumsal statüsünün düşmesi gibi), kadınları, yaşadıkları şiddet konusunda konuşmaya isteksiz hale getirmekte. Bu nedenlerden ötürü, anketçiyle görüşme yapılan kadın arasında güven ve anlayışa dayalı bir ortam sağlanması çok önemli. Bunun ötesinde, yaşanan acı olayların irdelenmesi, bazı kadınların uzun zamandır yaşadıkları olayları ilk kez anlatıyor olmaları ve hemen hemen hepsinde, yaşananların ve onlarla ilintili acı ve çaresizlik gibi duyguların tekrar canlanması, görüşme yapılan birçok kadında görüşme sırasında duygusal boşalımlara, yaşanan acının tekrar duyulmasına ve daha yoğun paylaşma gereksinimine yol açmakta. Bu nedenle, görüşmeyi yapan kişilerin, bu gibi durumlarla karşılaştıklarında, gerekli zamanı ayırarak şiddeti yaşamış olan kadına destek olabilmeleri ve gerekli duyarlılığı gösterebilmeleri etik açıdan da çok önemli bir nokta. Araştırma boyunca birçok kadın görüşme sırasında ya da sonrasında ağlama, yaşananlar üzerinde konuşma arzusu, öfke gibi tepkiler gösterdi. Yaşadıklarını kimseye anlatamadığını, fakat içinde bulunduğu durumdan kurtulmak için bir yol ve yardım edecek birilerini aradığını anket kâğıdına yazan bir kadınla sonradan görüşülerek destek alması sağlandı.

Görüşme süreleri, yüz yüze yapılan görüşmelerde, 40 dakika ile 1 saat arasında değişmiş, kadınların anketi kendilerinin doldurdukları durumlarda ise, doldurma süresinin, 10-15 dakikalık bir ön görüşmeden sonra, 20-40 dakika arasında olduğu görülmüştür. Araştırmanın planlamasına 1993'ün Aralık ayında başlandı. Verilerin toplanması ise 1994'ün Mayıs, Haziran ve Temmuz aylarında tamamlandı.

2. Anket cetveli

Anket cetveli, kadınların verilmiş çeşitli cevap şıklarından birisini seçmesi istendiği 96 sorudan ve Necla Öner ve Ayhan LeComte tarafından Türkçe'ye çevrilerek uyarlanan 20 soruluk Sürekli Kaygı Envanterinden oluşmaktadır.

Anket cetveli, demografik öğeler yanında, kadının bakış açısından eşler arası işbölümü, eşler arası otorite dağılımı, aile bütçesinin idaresinde söz sahibi olma, kadına yönelik fiziksel, psikolojik, ekonomik ve

cinsel şiddet, kadının şiddete tepkisi ve karşı çıkma yöntemleri ve eşlerin dindarlığı konusunda soruları kapsamaktadır.

3. Örneklem

Bu araştırmanın örneklemini, Almanya'nın Berlin kentinde yaşayan 17-61 yaşları arasında 123 Türkiyeli kadın oluşturmaktadır. Görüşme yapılan kadınlar, araştırmada işbirliği yapan proje ve kuruluşlara 1994' ün Mayıs-Haziran aylarında çeşitli nedenlerle (danışmak, toplumsal faaliyetlere katılmak, Almanca form doldurulmasında yardım almak, meslek eğitimi görmek, Almanca öğrenmek gibi) başvuran kadınlar arasından seçildi. Seçme ölçütü, kadının görüşme sırasında ya da öncesinde yaşamını bir eşle paylaşıyor ya da paylaşmış olmasıydı. Boşanmış, eşinden ayrı yaşayan ya da eşi hayatta olmayan kadınlardan, soruları son evliliğini ya da ilişkisini düşünerek cevaplandırmaları istendi. Birden fazla ilişki ya da evlilik yaşamış olan kadınlar ise soruları son evlilik ya da ilişkilerine göre cevaplandırdılar.

Bulgular

Görüşme yapılan kadınların Berlin'de doğmuş olan ikisi dışında, diğerlerinin doğum yerleri Türkiye'nin her bölgesinden 38 ile oldukça eşit bir biçimde dağılmış durumdadır. Kadınların eşlerinin doğum yerleri de benzer bir dağılım göstermektedir. Eşlerin dördü Alman, dördü Almanya'da doğmuş Türk olup, diğerlerinin doğum yerleri Türkiye'nin 36 ilini kapsamaktadır.

Araştırmamıza katılan kadınlar arasında en büyük yaş grubunu (%70.6) 20-39 yaş grubu oluşturmaktadır (Bkz.Tablo 1). Bu oran, Berlin'de yaşayan 20-39 yaş arası Türkiyeli kadınların tüm Türkiyeli kadınlara olan oranından (%60.7) biraz daha fazla olmakla beraber, aradaki fark oldukça düşük sayılabilir. Berlin'deki Türkiyeli kadın nüfusun yaş gruplarına göre dağılımını örneklemdeki yaş grubu dağılımıyla karşılaştırdığımızda, iki dağılımın benzer bir yapı oluşturduğu görülmektedir. (Statistisches Landesamt Berlin, 1994). Dağılımdaki en büyük fark ise, 15-20 yaş grubunda görünmektedir. Bu yaş grubundaki kadınların çoğu henüz bekâr olduklarından, araştırmamıza ise yalnızca eşi olan kadınlar dahil edildiğinden, bizim örneklemimizde %2.5 olan bu oran, Berlin genelindeki orana (%14.6) göre oldukça düşüktür.

Tablo 1: ÖRNEKLEMDE VE BERLİN'DE KADINLARIN YAŞ GRUPLARINA GÖRE DAĞILIMI

ÖRNEKLEM		BERLİN GENELİNDE[2]	
Yaş grubu	**Yüzde (%)**	**Yaş grubu**	**Yüzde (%)**
15 - 19	2.5	15 - 19	14.6
20 - 29	45.4	20 - 29	34.5
30 - 39	25.2	30 - 39	17.3
40 - 49	16.0	40 - 45	9.0
50 - 59	10.1	45 - 65	24.6
59 - 65	0.8		
Ortalama yaş	34.0		

Kadınların eşleri için de benzer bir durum söz konusudur. Eşlerin çoğunluğu (%64.1) 20-39 yaş grubundadır. Araştırmaya katılan kadınların ortalama yaşı 34, eşlerinki ise 38'dir. (Tablo 1 ve 2).

Tablo 2: ERKEĞİN YAŞI

Yaş grubu	**Yüzde (%)**
20 - 39	24.8
30 - 39	39.3
40 - 49	14.5
50 - 59	16.3
60 - 69	5.1
Ortalama yaş	38.0

Tablo 3'te araştırmaya katılan kadınların eğitim düzeyi göstergelerini incelediğimizde, ilkokul (%29.7), ortaokul (%26.4), meslek okulu ve lise mezunları (%29.8) eşit sayılabilecek bir dağılım göstermektedir. Buna karşılık, hiç diploması olmayanlar (%11.6) azımsanamayacak sayıda ve üniversite mezunları %2.5'luk oranla en küçük grubu oluşturmaktadır.

[2] Berlin İstatistik Dairesi'nin Türkiyeli kadınlarla ilgili verdiği istatistik 45-65 yaş grubunu birlikte aldığından, tabloya da bu şekilde alındı.

Tablo 3: KADININ VE ERKEĞİN EĞİTİM DÜZEYİ

Kadının Eğitim Düzeyi		Erkeğin Eğitim Düzeyi	
Eğitim düzeyi	Yüzde (%)	Eğitim düzeyi	Yüzde (%)
Diplomasız	11.6	Diplomasız	5.0
İlkokul	29.7	İlkokul	23.1
Ortaokul	26.4	Ortaokul	25.6
Meslek Okulu	12.4	Meslek Okulu	19.0
Lise	17.4	Lise	14.9
Üniversite	2.5	Üniversite	12.4

Eşlerde ise en büyük grubu (%33.9) meslek okulu ve lise mezunları oluşturuyor ve üniversite mezunlarının oranı (%12.4) kadınlara oranla daha yüksek, buna karşılık diploması olmayanların oranı (%5.0) yine kadınlara oranla daha düşük.

Tablo 4'te araştırmaya katılan kadınların yarısından biraz çoğunun (%52.0) gelir getirecek şekilde çalıştığı görülmektedir. Ne var ki, bu oran, gelir getiren bir işte çalışan erkeklerin oranından (%69.0) daha düşüktür. Araştırmaya katılan kadınların çalışma oranı, Berlin genelinde çalışan Türkiyeli kadın oranıyla hemen hemen aynıdır. Kadınların eşlerinin çalışma oranı (%69) ise Berlin geneline (%41) oranla oldukça yüksektir.

Çalışan kadınların dörtte biri günde 1-4 saat arası gelir getiren bir işte çalışırken, günde 5 saatin altında çalışan erkek bulunmamaktadır. Bu durum, kadınlar ve eşleri arasındaki kadınlar aleyhine gelir eşitsizliğine de yansımaktadır. Çalışan kadınların aylık gelir ortalaması 1,524 DM'la eşlerinin aylık gelir ortalamasının (2,763 DM) aşağı yukarı yarısı kadardır. Aynı eşitsizlik, herhangi bir işten geliri olmayanların sosyal yardım, işsizlik parası, çocuk parası gibi gelirlerinde de söz konusudur. Kadınların bu tip gelirleri, eşlerininkinin dörtte üçü kadardır.

Tablo 4: ÖRNEKLEM VE BERLİN GENELİNDE[3] ÇALIŞMA DURUMU

	Örneklem		Berlin	
	Kadın (%)	Erkek (%)	Kadın (%)	Erkek (%)
Gelir getiren bir işte çalışanların oranı	52.0	69.0	54.7	41.0
GÜNLÜK ORTALAMA ÇALIŞMA SÜRESİ:				
1 - 4 Saat çalışanlar	25.4	-		
5 - 8 Saat çalışanlar	61.0	78.4		
9 - 12 Saat çalışanlar	13.6	17.5		
13 - 16 Saat çalışanlar	-	2.7		
16 Saatten fazla çalışanlar	-	1.4		

GELİR **İşten Aylık Ortalama Gelir:**	**Kadın (%)**	**Erkek (%)**
100 - 700 DM kazanan	15.0	2.8
701 - 1400 DM kazanan	36.7	4.1
1401 - 2100 DM kazanan	28.3	19.5
2101 - 2800 DM kazanan	15.0	36.1
2801 - 3500 DM kazanan	3.3	18.1
3500 DM'dan fazla kazanan	1.7	19.4
Ortalama	1,524 DM	2,763 DM
Herhangi bir işten geliri olmayanlann aylık ortalama geliri (örneğin sosyal yardım, çocuk parası, işsizlik parası gibi)	838 DM	1,177 DM

Tablo 5'te kadınların medeni hali ve evliliğe ilişkin göstergeler yer almakta. Araştırmaya katılan kadınların %67.5'i evli, toplam %30.1'ise boşanmış ya da eşinden ayrı yaşamakta.

Tablo 5: MEDENİ HAL VE EVLİLİĞE İLİŞKİN GÖSTERGELER

Medeni hal	**Yüzde (%)**
Evli	67.5
Evlilik benzeri ilişki	0.8
Boşanmış	18.7
Eşinden ayrı yaşıyor	11.4
Dul	1.6

[3] Statistisches Landesamt Berlin (1994). Melderectlich registrierte Auslaender in Berlin: 31 Aralık 1993, Berlin.

İlk Evlenme Yaşı	Yüzde (%)
13 - 17	42.6
18 - 27	53.9
28 ve üstü	3.5
Ortalama ilk evlenme yaşı	19.3

Evlilik türü	Yüzde (%)
Yalnızca resmi nikâhı olanlar	22.0
Resmi ve dini nikâhı olanlar	75.0
Yalnızca dini nikâhı olanlar	3.0

Evliliğin gerçekleşme türü	Yüzde (%)
Kendisi anlaşarak	47.8
Görücü usulü	46.9
Başka bir şekilde	5.3

Görücü usulüyle evlenenlerin evlenme şekli	Yüzde (%)
Eşiyle evlilik öncesi görüşme imkânı bulanlar	57.7
Eşiyle evlilik öncesi görüşme imkânı bulamayanlar	42.3
Evlenirken fikri sorulanlar	69.2
Evlenirken fikri sorulmayanlar	30.8
Kendi rızasıyla evlenenler	61.5
Kendi rızası olmadan evlendirilenler	38.5

Kadınların yarıya yakını (%42.6) 18 yaşını doldurmadan evlenmiş. Ortalama evlenme yaşı (19.3) oldukça düşük. Kadınların dörtte üçünün hem resmi hem dini nikâhı var. Yalnızca dini nikâhı olanların oranı (%3) Türkiye ortalamasından (%8.3) düşük (DİE, 1994). Bu durum, kadınların aile birleştirmesi yoluyla Almanya'ya göç edebilmeleri için resmi nikâh şartı aranmasıyla da açıklanabilir.

Kadınların yarıya yakını görücü usulüyle evlendiklerini belirtirken, görücü usulüyle evlenenlerin %42'sinin, yani tüm örneklemin aşağı yukarı dörtte birinin evlenmeden önce eşleriyle görüşme imkânı olmadığı görülüyor. Üçte birinin bu evliliği arzulayıp arzulamadığı konusunda fikri dahi alınmamış. Evliliğinin istemediği halde gerçekleştiğini söyleyenler ise %38.5 oranında.

Tablo 6'da hiç çocuğu olmayanların örneklemin %16.3'ünü oluşturduğu, çoğunluğun ise (%57.7) 1 veya 2 çocuğu olduğu görülüyor. Ortalama çocuk sayısı 2. Kadınların çoğunluğu (%68.1) eşi ve/veya çocuğu ile birlikte yaşamakta. Eşi ve çocuğu dışında öteki aile üyeleriyle birlikte yaşayanların toplam oranı ise azımsanamayacak ölçüde, tüm örneklemin üçte biri (%31.9).

Tablo 6: AİLE YAPISINA İLİŞKİN GÖSTERGELER

Çocuk sayısı	**Yüzde (%)**
Hiç çocuğu yok	16.3
1 çocuğu olanlar	26.0
2 çocuğu olanlar	31.7
3 çocuğu olanlar	13.0
4 çocuğu olanlar	8.9
5 çocuğu olanlar	3.3
6 çocuğu olanlar	0.8
Ortalama çocuk sayısı	2.0

Hanede eş ve çocuklar haricinde oturan aile bireyi sayısı	**Yüzde (%)**
Hiç yok	68.1
1 kişi	15.9
2 kişi	2.7
2 kişiden fazla	13.3

Tablo 7, evde küçük onarım ve faturaların ödenmesi dışında diğer tüm ev işlerinin çoğunlukla kadınlar tarafından yapıldığını göstermekte.

Yalnızca yiyecek alışverişi ve çocuk bakımında kadınların dörtte biri bu işleri eşleriyle eşit olarak paylaştıkları fikrindeler. Erkeklerin yapmaktan kaçındıkları işlerin başında ise bulaşık yıkamak, ev temizlemek ve çamaşır yıkamak gibi temizliğe yönelik işler gelmekte. Kadın ve eşi dışında bir başkasının görev üstlenmesi durumu ise en fazla çocuklara ev ödevlerinde yardım şeklinde ortaya çıkıyor (%11.3).

Tablo 7: EV İŞLERİNDE GÖREV BÖLÜMÜ

	Genellikle kadın yapıyor	Genellikle erkek yapıyor	Eşit olarak paylaşıyorlar	Genellikle bir başkası yapıyor
Yiyecek alışverişi	56.6	12.3	27.8	3.3
Yemek pişirmek	86.2	-	13.0	0.8
Bulaşık yıkamak	86.1	0.8	9.0	4.1
Ev temizleme	86.9	-	9.0	4.1
Çamaşır yıkama	90.9	0.8	5.8	2.8
Çocuk bakımı	73.0	-	26.0	1.0
Çocuklara okul ödevlerinde yardım	64.8	7.0	16.9	11.3
Evde küçük onarım	34.4	46.8	13.9	4.9
Faturaların ödenmesi (Telefon, elektrik gibi)	44.7	28.5	19.5	7.3

Ailede iktidar dağılımına baktığımızda, örneklemin yarıya yakınının (%48.6) evde eşleriyle eşit söz hakkına sahip olduğunu görüyoruz (Tablo 8). Evde daha çok erkeğin sözünün geçtiğini söyleyenler (%24.6), daha çok kendisinin sözünün geçtiğini söyleyenlere (%21.1) oranla biraz daha fazla.

Tablo 8: AİLEDE İKTİDAR DAĞILIMI

Evde daha çok sözü geçen	**Yüzde (%)**
Kadın	21.1
Erkek	24.6
İkisi eşit	48.2
Bir başkası	5.3
Diğer	0.8
Evin bütçesini idare eden	**Yüzde (%)**
Kadın	39.4
Erkek	18.0
Kadın ve erkek beraber	36.1
Bir başkası	4.9
Diğer	1.6

Evin bütçesinin idaresi konusunda ise biraz daha farklı bir dağılım görülmekte. Evin bütçesini eşiyle beraber idare ettiklerini bildirenler üçte birden biraz fazla (%36.1) iken, kendisinin idare ettiğini söyleyen-

lerin (%39.4) oranı, erkeğin idare ettiğini söyleyenlerin (%18.0) oranının iki katından fazla (Tablo 8).

Tablo 9'da aile yaşamına ve kadının yaşamına ilişkin kararlarda iktidar dağılımı görülüyor. Aile yaşamını ilgilendiren konulardan ailenin oturacağı yer, aile dostlarının seçimi, misafirliğe ne zaman gidileceği ve tatilde nereye gidileceği konularında kadınların yarıya yakını bu kararları eşleriyle birlikte aldıklarını bildirmekteler. Erkeklerin karar mekanizmasında güçlerini en az gösterdikleri (muhtemelen en az ilgilendikleri) konulardan biri ne çeşit doğum kontrolü kullanılacağına ilişkin.

Tablo 9: KADININ YAŞAMINA VE AİLE YAŞAMINA İLİŞKİN KARARLARDA İKTİDAR DAĞILIMI

	Genellikle kadın karar veriyor	Genellikle erkek karar veriyor	Kararları beraber alıyorlar	Genellikle çocuklar karar veriyorlar	Genellikle bir başkası karar veriyor
Ailenin oturacağı yere	19.8	19.8	52.6	-	7.8
Evde pişecek yemeğe	**73.0**	**3.2**	**18.1**	**3.2**	**2.5**
Mutfak giderine	51.6	9.9	31.9	0.9	5.7
Ev eşyaları için ne kadar masraf edileceğine	**37.2**	**11.6**	**44.6**	**0.8**	**5.8**
Eve hangi eşyaların alınacağına	48.0	10.5	35.0	1.6	4.9
Aile dostlarının seçimine	**22.5**	**14.2**	**60.0**	**-**	**3.3**
Misafirliğe ne zaman gidileceğine	32.2	10.8	53.7	-	3.3
Tatilde nereye gidileceğine	**26.7**	**15.0**	**51.6**	**3.4**	**3.3**
Ne çeşit doğum kontrolü kullanılacağına	59.6	1.9	37.6	-	0.9
Kız çocukların eğitimine	**22.8**	**7.6**	**54.4**	**13.9**	**1.3**
Erkek çocukların eğitimine	23.8	10.7	50.0	15.5	-
Kadının giyim eşyalarının seçimine	**68.3**	**6.5**	**21.9**	**0.9**	**2.4**
Kadının giyimi için ne kadar harcayacağına	67.2	10.7	19.6	-	2.5
Kadının kendi gelirini nasıl kullanacağına	**47.8**	**9.6**	**40.0**	**1.7**	**0.9**

Tablo 10'da kadının eşi tarafından maruz bırakıldığı çeşitli şiddet türlerinin şiddetin sıklığına göre bir dökümü görülmektedir.

Tablo 10: KADINA KARŞI AİLE İÇİ ŞİDDET

Şiddet türü	Hiç olmadı	Nadiren oldu	Arada sırada oldu	Sık sık oldu
Bağırdı	16.3	26.0	23.6	34.1
Hakaret etti	38.8	17.2	13.0	31.0
Yemeği yere döktü	73.7	9.3	8.5	8.5
Eşya kırdı	60.3	18.2	9.1	12.4
Manevi eziyet etti	54.3	9.5	15.5	20.7
Küfretti	51.3	11.7	12.6	24.4
Aşağıladı	51.7	10.0	15.8	22.5
İtekledi	54.2	14.4	10.2	21.2
Tekmeledi	62.4	9.4	12.0	16.2
Tokatladı	52.9	16.8	12 7	17.6
Yumrukladı	66.9	8.5	9.3	15.3
Dayak attı	60.7	12.8	9.4	17.1
Silah veya bıçakla tehdit etti	84.7	5.1	3.4	6.8
Ölümle tehdit etti	80.3	3.5	6.8	9.4
Eve kilitledi	92.4	0.8	1.7	5.1
Çocukları kullanarak tehdit etti	78.5	2.8	7.5	11.2
Parayı kısıtladı	77.1	8.5	4.2	10.2
Cinsel birleşmeye zorladı	74.4	6.8	7.7	11.1

Bu tabloyu incelediğimizde, kadınların yarıya yakınının değişik aralıklarla da olsa fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kaldığını görüyoruz. Yaşadıkları fiziksel ve psikolojik şiddetin "sık sık" tekrarlandığını söyleyenler ise, (yemeği yere dökmek ve eşya kırmak gibi "dolaylı" şiddet kullanımları hariç), %16.2- %34.1 arasında değişiyor ve örneklemin yaklaşık beşte birini oluşturuyor (Tablo 10).

Silah veya bıçakla (%15.3) ya da ölümle (%19.7) tehdit edilenlerin oranı da oldukça yüksek. Eşleri tarafından değişik sıklıkta tecavüze uğradıklarını söyleyenlerin oranı toplam %25.6, yani örneklemin dörtte biri. Kadınların %22.9'u eşlerinin kendilerine verdiği harçlığı kısıtlayarak ekonomik şiddet uyguladığını belirtmekte.

Tabloda sıralanan davranışlardan başka ne gibi şiddete maruz kalındığı sorusuna verilen cevaplardan bazıları: "Hiç elime para vermedi, kendime ait anahtarım olmasını engelledi, dışarıya çıkmamı yasakladı, sabaha kadar bağırarak yatağımın etrafında dolaşır, elbiselerimi bıçakla keserdi", "Beni gece yarısı gecelikle dışarı atmaya kalkardı, yüzümü jiletleyeceğini söylerdi, öldüresiye döverdi", "elimi kırdı, doktora götürmedi, esrar içmem için baskı yaptı", "ailemle ilişkilerimi yönlendir-

mek istedi, iletişim içinde olmamıza karşı koydu, ayrıldıktan sonra çocuklarımı görmemi engelledi", "kıskançlık nedeniyle sık sık kavga çıkarırdı", "özgürlüğümü kısıtladı, ailemi görmeme izin vermedi", "bütün davranışları ve yaşam biçimi bana göre tersti", "ailesine bizden daha çok değer verirdi", "çocuklarla beni sık sık terk etti", "varlığımı kabul etmedi" şeklindedir.

Kadınların %16'sı eşleriyle hemen hemen hergün tartıştıklarını, %25'i ise sık tartıştıklarını bildirdiler. Eşiyle hiç tartışmadığını söyleyenlerin oranı %13. Kadınların dörtte üçü eşinin şiddete yönelik davranışlarını hiçbir zaman "haklı" olarak görmediğini belirtmekte. Eşlerinin şiddete yönelik davranışlarını sık sık ya da her zaman "haklı" görenlerin toplam oranı %7 (Tablo 11). Dini inançlara ait tartışmaların kavgaya yol açıp açmadığı şeklindeki başka bir soruyu kadınların %12'sinin "evet" diye cevaplandırdığı görülmekte.

Tablo 11: EŞLER ARASI TARTIŞMA SIKLIĞI VE KADININ ŞİDDETİ ALGILAYIŞI

Aile içi tartışma sıklığı	**Yüzde (%)**
Hiç tartışmıyorlar	12.7
Az tartışıyorlar	45.5
Sık tartışıyorlar	25.4
Hemen hemen her gün tartışıyorlar	16.4
Kadının eşinin şiddete yönelik davranışlarını "haklı" olarak algılayıp algılamadığı	**Yüzde (%)**
Hiçbir zaman	75.0
Bazen	18.1
Sık sık	5.2
Her zaman	1.7

Kadınların yaşadıklara şiddete karşı koyma yolları sorulduğunda, en sık başvurulan çarenin evden bir süre için ayrılmak olduğu gözlenmekte (%39.7). Kadınların %34'ü en az bir kere eşinden ayrılma girişiminde bulunmuş, %30'u ise evi tamamen terk etmiş ve/veya boşanmış. Polise telefon etmek, şikâyet dilekçesi vermek ve kadın sığınağına başvurmak gibi hukuki ve sosyal olanakları kullananlar da örneklemin dörtte birine yakın.

Tablo 12: AİLE İÇİ ŞİDDET YAŞAYAN KADINLARIN ŞİDDETE KARŞI KOYMA YOLLARI

Davranış	Yüzde (%)
Evden bir süre için ayrılanlar	39.7
Evi tamamen terk edenler veya boşananlar	30.0
Arkadaş, akraba veya komşudan yardım isteyenler	20.5
Polise telefon edenler	23.3
Şikâyet dilekçesi verenler	21.9
Kadın sığınağına başvuranlar	24.7
Bir sosyal hizmet uzmanına ya da kuruluşuna başvuranlar	12.3
Hastaneye veya özel doktora başvuranlar	12.2
Diğer	29.7
Eşinden ayrılmak için en az bir kere girişimde bulunmuş olanlar	34.0

En az başvurulan yollardan biri bir sosyal hizmet uzmanına ya da kuruluşuna başvurmak (Tablo 12).

Kadınların yaşadıkları şiddete karşı koymada başka ne gibi yöntemler kullandıkları sorusuna verdikleri cevaplar arasında erkeği evden atmak, ailesine kaçmak, başka bir ülkeye kaçmak, kendini odaya kilitlemek, eşiyle konuşmamak, seyahate çıkmak, eşinin ailesine kaçmak, eşini ayrılmakla tehdit etmek, karşı savunmaya geçmek, karşı saldırıya geçmek, eşi özür dileyinceye kadar konuşmamak bulunuyor. Bir kişi "evde oturmaktan başka bir çare bulamadığını", bir diğeri de "sabrettiğini" belirtiyor.

Araştırmamıza katılan kadınların cevaplandırması istenen ölçeklerden biri de Sürekli Kaygı Envanteri'ydi. Örneklemin sürekli kaygı puanları ortalaması ve standart sapması Tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13: SÜREKLİ KAYGI ORTALAMALARI

Sürekli Kaygı	Sayı	M	S
Tüm örneklem	123	47.42	8.26

Türkiye'de Öner ve LeCompte'un (1985) normal yetişkinler için verdikleri normatif değerler ise şöyle:

Sayı	Yaş	M	S
76	30-60	41.58	8.88
114	17-71	42.65	7.63

Örneklemin sürekli kaygı puan ortalamasını Türkiye'deki normatif puanlarla karşılaştırdığımızda, araştırmaya katılan sürekli kaygı ortalamalarının Türkiye ortalamasından 5.84-4.77 puan daha yüksek olduğunu görüyoruz. Bu fark, 1 standart sapmaya yakın.

Tartışma

Araştırmanın örneklemi Berlin ya da Almanya'da yaşayan tüm Türkiyeli göçmen kadınlar için temsili olmamakla birlikte, araştırma Almanya'ya göç etmiş olan Türkiyeli kadınların aile içi yaşamı, ailede iktidar dağılımı, bu kadınların maruz kaldıkları aile içi şiddetin yaygınlığını ve bu şiddete karşı koyma yollarını gösteren tek araştırma olma niteliğini taşıyor.

Bulgular, örnekleme dahil olan kadınların, eğitim düzeylerinin ve gelir getiren bir işe sahip olma oranlarının eşlerininkinden çok büyük bir farklılık göstermemesine rağmen, gelir düzeyi ve ev işlerindeki görev bölümü açısından erkeklere oranla oldukça dezavantajlı durumda olduklarını göstermekte.

Bu eşitsizliğe rağmen, kadınların çoğu gerek aile yaşantısını ilgilendiren kararlarda, gerekse aile bütçesinin idaresi konusunda eşleriyle eşit söz hakkına sahip olduklarını ya da bu konularda eşlerinden çok kendilerinin sözlerinin geçtiğini belirtmekteler. Kendilerinden çok eşlerinin sözünün geçtiğini belirten kadınların oranının dörtte birden az olduğu görülmekte.

Ne var ki, kadınların yarıya yakını eşlerinin fiziksel, psikolojik, ekonomik ya da cinsel şiddetine maruz kaldıklarını açıklamakta. Silah, bıçak ya da ölümle tehdit edilme ya da tecavüze uğrama gibi aşırı şiddet biçimlerine uğradıklarını belirten kadınların oranı ise, oldukça yüksek, örneklemin dörtte birine yakın. Kadınların dörtte üçü, kendileri hakkındaki yaygın kanının aksine eşlerinin şiddete yönelik davranışlarını hiçbir zaman haklı görmediklerini belirtmekteler.

Araştırmanın en ilginç sonuçlarından biri, şiddete uğrayan kadınların yüksek bir yüzdesinin, yabancı bir ülkede göçmen olarak yaşama, dil sorunu, eşlerinin tehdidi, çocukların varlığı, ekonomik açıdan eşlerine bağımlı olmak, ev bulma sorunu, polis ve diğer yasal kurumlarda kadın ve göçmen olmaları nedeniyle yaşadıkları sorunlara rağmen, yaşadıkları şiddete bir son vermek ya da bu şiddet ortamından çıkabilmek

için çeşitli yollara başvurmuş olmaları. Bu ise gerek sık sık ileri sürülen kadınların şiddeti "doğal" olarak kabul ettikleri, bundan şikâyetçi olmadıkları ve onu kabullendikleri türünden görüşlerin yanlışlığını ortaya koyuyor.

Berlin'de yaşayan Türkiyeli göçmen kadınların yaşadıkları şiddete tepkilerini Ankara'da yaşayan kadınların tepkileriyle karşılaştırdığımızda ise çarpıcı farklılıklar görüyoruz.[4] Ankara'da yaşadıkları aile içi şiddet nedeniyle polise telefon eden kadınların oranı (%1), şikâyet dilekçesi veren kadınların oranı ise %0'ken, Berlin'de yaşayan kadınlar için bu oranlar %23.3 ve %21.9. Türkiye'de bu konuda çalışmalar yapan kurumların deneyimlerinden bildiğimiz gibi, kadınların resmi kurumlara hiç güveni yok ve bu kurumların, kendilerinin değil, şiddet uygulayan kocalarının tarafını tutacağına inanmaktalar. Şüphesiz bu kaygı boşuna değil, birçok kadın gerek polisten gerekse adli kurumlardan yardım görmek yerine aşağılanmakta ve vakalar örtbas edilmekte. Dolayısıyla, Berlin'de resmi kurumlara başvuranlarla evi bir süre için terk eden, aileden ya da aile dostlarından yardım isteyen kadınların oranı birbirine oldukça yakınken, Ankara'daki kadınların evi bir süre için ya da tamamen terk etmek ya da aile ve aile dostlarından yardım istemekten başka bir çözüm bulamadıkları görülmekte.

Kadınlar, şiddete karşı koymak için daha etkin önlemlerin alındığı, kadınlara destek veren kurumların bulunduğu bir ortamda, örneğin Berlin'de, yabancı olmanın getirdiği engellere rağmen çeşitli yolları denemekte tereddüt etmiyorlar.

Bu araştırmada, kadınların şiddete karşı koymakta çevre, egemen kültür, ırkçılık, polis ya da yasal kurumların olumsuz tutumları nedeniyle karşılaştıkları sorunlar araştırma kapsamına dahil edilmemiştir. Kadınların şiddete karşı koymalarını ve bu konudaki stratejilerini son derece etkileyen bu öğelerin kapsamlı bir şekilde ele alınması ve araştırılması gerekmektedir. Benim amacım ise, başlangıçta da belirttiğim gibi, bu konuda yapılması gereken diğer çalışmalara ön bilgi sağlamak ve kamuoyu ve medyada çarpıtılan "Müslüman kadın kimliğine" o kadınların kendilerinden yola çıkarak ışık tutmaktır.

[4] Bkz. Gülçür, 1995.

Kadınlara Karşı Aile İçi Şiddet Konusunda Hukuki Sorumluluklar ve Koruyucu Önlemler:

Uluslararası Stratejilere Bir Bakış

Pınar İlkkaracan

Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın amacı, kadınlara karşı şiddet konusunda devletin ve kurumlarının oynadığı rolü irdelemek ve çeşitli ülkelerde uygulanan önleme ve müdahaleye yönelik programlardan örnekler vermektir.

Bu yazının derlenmesinde, bu konuda yayımlanmış araştırma ve kitapların azlığından ötürü, 1993 yılında altı ay boyunca çeşitli ülkelerdeki bakanlıklar, kurumlar ve hükümet dışı kuruluşlarla yapılan bir anket çalışması ve onların göndermiş oldukları broşür, kitapçık, el kitabı, rapor ve yasa kitapçıklarından ve 1995 yılında Peking'de yapılan Dünya Kadın Konferansı'nda derlenen bilgilerden faydalanıldı.

Aile İçi Şiddete Karşı İlk Strateji: Sığınma evleri

Türkiye'de kadınların aile içinde yaşadıkları şiddetin yaygınlığı konusunda yapılan çeşitli araştırmaların sonuçlarına göre, aile içinde fiziksel şiddet yaşayan kadınların oranı %26-%75 arasındadır.[1] Bu oranları 1985 sayımına göre yalnızca evlenmiş olan kadınların sayısıyla çarptığımızda, 3,208,000 - 9, 253, 847 kadının eşinden dayak yediğini buluyoruz (DİE, 1993).

Avrupa Parlamentosu, 1986 yılında üye ülkelerin hükümetlerine, her 10,000'de 1 kadın ve kız çocuğa sığınma yeri sağlama çağrısında bulundu (European Parliament Working Documents, 1986). Bu hesaba

[1] Bkz. 1. Bölüm.

göre, 1990 kadın nüfusu 27,866,000 olan Türkiye'de, kadınların aile içi şiddetten kaçarak sığınabileceği 2,786 yer olması gerekiyor (DİE, 1994). Bu sayıları devletin sağladıkları ve bu konudaki tutumuyla karşılaştırdığımızda, Türkiye'deki durumun ciddiyeti bir kez daha gözler önüne serilmektedir.

Bu konuda uluslararası duruma bakacak olursak, 1970'lerden başlayarak gelişmiş ülkelerde, 1980'lerden sonra da gelişmekte olan ülkelerde, kadın hareketinin baskısıyla, aile içi şiddete uğrayan kadın ve çocukların sığınabilecekleri birçok kadınevi, sığınak ve danışmanlık merkezinin açıldığı görülmektedir. Örneğin, Heise ve Chapman (1992) ABD'de bu şekilde hizmet veren kuruluşların sayısının 1500'ü bulduğunu belirtiyorlar. Kanada'da hemen hemen tüm belediyelerin sınırları içerisinde bağımsız bir sığınma evi bulunmakta ve her sığınma evi Kadın Eşitliği Bakanlığı'ndan her yıl blok finansman almaktadır (Taylor ve Westwood, 1995). Heise (1994), gelişmekte olan ülkelerin en az 40'ında şiddet kurbanlarının sığınabileceği birçok bağımsız kuruluş olduğunu belirtiyor. Bu, diğer gelişmekte olan ülkelerde kadınlara yönelik şiddete karşı çalışmalar yapan bağımsız kadın örgütleri olmadığı anlamına gelmiyor. Tersine, bugün hemen hemen her ülkede bu konuda çalışmalar yapan birçok kadın örgütü bulunmakta; fakat bazı ülkelerde maddi kaynak sağlamakta karşılaşılan zorluklar nedeniyle, kadın kuruluşları, kısıtlı kaynaklarını, sığınma evi açmak yerine kendi kendine yardım grupları, yasal ve psikolojik danışmanlık, kamuoyunu bilinçlendirme ve kurumsal reform üzerine yoğunlaştırmak zorundalar. Kendi kendine yardım grupları, gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerde, sığınma evlerinin yerini tutamasa da, kadınları bilinçlendirme, şiddetin etkilerini sağaltma ve gelecekte karşılaşabilecekleri şiddetten kaçma konusunda çok yararlı olabiliyorlar. Bunlara bir örnek olarak, Kosta Rika'daki bağımsız kadın örgütü CEFEMINA'nın çalışmaları verilebilir (Heise, 1994).

CEFEMINA'nın sunduğu destek gruplarının etkinliğini araştırmak üzere yaptığı bir çalışmaya göre, gruplara katılan kadınların %60'ı altı ay içerisinde –çoğu ilişkiyi terk ederek– yaşadıkları şiddetten kurtulmayı başarmışlar. CEFEMINA'nın yılda 400 kadına destek grubu sunmak için gereksinimi olan maddi kaynak, yılda yalnızca 20.000, yani kadın başına 50 $.

Sığınma evlerinin Maddi Kaynakları ve "Bağımsızlık" İlkesi

Bu kurumların çoğu, özellikle gelişmiş ülkelerde maddi olarak devlet desteği görmekle birlikte, bağımsız kadın grupları tarafından işletilmekte. Maddi kaynağın bir kısmını bağışlar ve uluslararası kuruluşlardan alman yardımlar oluşturuyor. Bu şekliyle bağımsız sığınma evleri, kadınlara karşı şiddeti yalnızca aile içi dinamiklerin bir sonucu olarak açıklayan, erkek egemen toplum yapısının rolünü sorgulamaktan kaçınan geleneksel yaklaşıma eleştirel bir şekilde yaklaşan, devlet ve kurumlarının rolünü irdeleyen politik bir değişim hareketinin öncüleri durumundadır.

Bağımsız olmayan sığınma evleri (örneğin Almanya'da kilisenin açmış olduğu evler, belediyelerin açtıkları evler gibi), bağlı oldukları devletin ya da kurumun politikasına uymak zorunda olduklarından, bu politik işlevi üstlenmekte bağımsız evlere oranla yetersiz kalmakta. Örneğin devletin kadınlara karşı şiddetin sürmesine yol açan rolünün irdelenmesi ve bu konuda kamuoyunu bilinçlendirici çalışmalar yapılması engelleniyor. Ayrıca, özellikle yerel belediyelere bağlı olarak çalışılıyorsa, yerel yönetimdeki değişiklik, bu evlerin kapanmasıyla sonuçlanabiliyor (Türkiye'de olduğu gibi). Bunun ötesinde, birçok ülkedeki devlet politikası genellikle kadınları güçlendirmektense "ailenin korunması" ilkesine önem verdiğinden, özellikle muhafazakâr partiler iktidara geldiğinde, sığınma evi çalışanları, baskı altına alınabiliyor ve işlevleriyle çelişkili eylemlere zorlanabiliyorlar (örneğin, kadının istememesine rağmen, onu eşiyle görüşmeye ya da tekrar bir araya gelmeye zorlamak gibi). Pakistan'da devletin açtığı sığınma evlerindeki bir uygulama, bu konudaki vahim örneklerden biri. Bu ülkede devletin işlettiği sığınma evlerine sığınan kadınların, orada kaldıkları sürece ne amaçla olursa olsun evin dışına çıkmaları yasak; devletin bu uygulama için öne sürdüğü gerekçe ise, "kadınların namusunu korumak". Bu uygulamaya karşı gelmek için AGHS Yasal Yardım Birimi, kadınları sığınma evinden çıkarabilmek için ünlü eylemci Av. Esma Cihangir liderliğinde Pakistan Yüksek Mahkemesi'nde devlete dava açarak 40 kadını kurtarmayı başardı, fakat daha birçok kadın "sığınma evlerinde" hapis durumda.[2]

Bağımsız sığınma evlerini gerçekleştirenler ve bu evlere sığınan ka-

[2] AGHS Koordinatörü Şah Tac Kızılbaş'la özel görüşme, Lahore, Pakistan, 22.1.1996.

dınlar, 1970'lerden itibaren yaratıcılıkları, duyarlılıkları ve geceli gündüzlü yoğun çalışmalarıyla kadınlara karşı şiddetin korkunç boyutlarını gün ışığına çıkardıkları gibi, şiddete karşı koyma yollarını da geliştirdiler. Bu hareket, aile içi şiddetin bir tabu olmaktan çıkması, toplumun bu konuda bilinçlenmesi, geleneksel yanlış inanışların irdelenmesi, gerçeklerin ortaya çıkması gibi pek çok kazanım sağladı.

Bu çalışmalar, aynı zamanda, kadınlara karşı şiddetin, toplumun ataerkil örüntülerinden kaynaklanan ve değer yargıları, hukuksal kurumlar, güvenlik örgütü, eğitim kurumları, sağlık örgütleri, yasalar ve devlet tarafından desteklenen köklerinin de açığa çıkmasına yardımcı oldu. Dolayısıyla sığınma evlerinin diğer ülkelerdeki yapısına ve gelişimine bakmakta fayda var.

Çalışma İlkeleri

Bağımsız sığınma evleri, çoğunlukla, şiddete maruz bırakılan kadınların çocuklarıyla birlikte kendi ayakları üzerine durabilecekleri konuma gelene kadar bir süre (bu birkaç saatten bir-iki yıla kadar uzayabilir) oturabilecekleri çok odalı evler. Burada yaşayan kadınlar, evin işletilmesinde söz sahibi olup işlerin yürümesini elbirliğiyle sağlıyorlar. Örneğin yemek pişirmek ya da temizlik, ev sakinleri tarafından sırayla yapılıyor. Her sığınakta, uyuşturucu ya da alkol kullanımı, çocuk bakımı, oda dağıtımı ya da yapılması öngörülen politik eylemlere ilişkin kararlar ev sakinlerinin katıldığı toplantılarda ortak olarak alınıyor. Özellikle büyük yerleşim merkezlerinde, sığınma evlerinin yeri güvenlik amacıyla bir sır olarak saklanıyor. Örneğin Almanya'da mahkemeye başvuran kişinin adresini belirtmesi bir zorunluluk olmasına rağmen, özel bir düzenlemeyle sığınma evinde oturan kadınlara ayrıcalık tanınarak, kaldıkları evin posta kutusunu vermeleri yeterli görülmektedir. Küçük yerleşim birimlerinde sığınağın yerini gizli tutmak zor olmakla birlikte, toplumsal denetim mekanizmaları daha iyi işlediğinden (örneğin saldırganın çevreden çekinmesi ya da bir saldırı olduğunda komşuların müdahalesi gibi), sığınaklar göreceli olarak güvenliktedir. Ayrıca, sığınma evinin bulunduğu semtteki polis merkezi de evdekilerin gereksinimlerine uygun biçimde, ev çevresinde yoğunlaştırılmış devriye, dolaysız telefon bağlantısı, özel personel gibi hizmetler sunarak evin güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Tipik bir sığınma evine günün 24 saati boyunca telefonla ulaşılabilir ve şiddete maruz kalan kadınlarla çocukları haftanın her günü ve gü-

nün her saati eve sığınabilir. Eve gelen kadınlara, kendi geçimlerini sağlayana dek ücretsiz yiyecek, giyim eşyası, çocuk bakımı sağlanır. Birçok sığınma evinde, kadınlara ve çocuklara bireysel psikolojik ve hukuki danışmanlığın yanında, destek gruplarına katılma olanağı da verilir.

Sığınma evi çalışanlarında, profesyonel eğitimden çok, kadın olarak maruz kaldıkları şiddetin farkında olmak, bu şiddetin nedenleri ve toplumsal ve politik dinamikleri konusunda bilinçlenmiş olmak ve bu konuda politik çalışma yapmaya istek duymak gibi şartlar aranmaktadır. Çalışanlar, kadın ve çocuklara yönelik hizmetlerin yanı sıra, toplumu aile içi şiddetin gerçekleri ve dinamikleri konusunda bilinçlendirici çalışmalar yapmak, polis, mahkemeler, sağlık kurumlarında meslek içi eğitim vermek, şiddeti önleyici hukuki ve toplumsal programlar geliştirmek gibi konularda da yoğun olarak uğraş verirler.

Kaynakları yeterli olan sığınma evleri, kadınlara sığınaktan ayrıldıktan sonra oturabilecekleri ikinci derecede barınak sağlamak, meslek eğitimi vermek türünden sığınma evi sonrası hizmetleri de kapsamına alır. Bu gibi hizmetler, genellikle sığınma eviyle eşgüdümlü olarak çalışan fakat evin dışında yer alan kadın kuruluşları tarafından yürütülmektedir.

Çoğu sığınma evinde, çocuklarla ilgilenen özel bir bölüm vardır. Bu bölümün çalışanları gerektiğinde çocuğu ilgilendiren konularda anneye karşı bile onu koruyacak şekilde çocuklardan yana tavır alma ilkesiyle çalışmaktadır. Örneğin, anne çocuğunu dövüyorsa, bu konuda anne uyarılır ve gerek ev içindeki, gerekse ev dışındaki danışmanlık, terapi gibi hizmetlerden yararlanmaya teşvik edilir. Bütün bunlar sonuç vermezse ve çocuk isterse, geçici ya da sürekli olarak başka bir yere yerleştirilebilir.

Tarihsel gelişim

Başlangıçta birçok ülkede kadınlara karşı şiddetle mücadele yöntemlerinin geliştirilmesi ve uygulanması, büyük ölçüde feminist örgütler ya da hükümet dışı kuruluşlar tarafından üstlenildi. Ne denli yoğun çalışırlarsa çalışsınlar, devlet kurumlarının bu konudaki tutumu değişmedikçe aile içi şiddeti önlemekte yetersiz kaldıklarını gören bu gibi kuruluşlar, sonraki yıllarda devleti bu konudaki sorumluluğunu yerine getirmeye çağırdılar. Bu bağlamda, devletin, çeşitli kurumları aracılığıyla, yaygın bir suç teşkil eden kadınlara karşı şiddeti engelleme görevini ciddiye alması, müdahale ve önlemeye yönelik programlar geliştirmesi

istenmekteydi.

Bu noktadan hareketle, ABD, Kanada, Avrupa ülkeleri, Avustralya, Yeni Zelanda, Brezilya, Zimbabwe gibi birçok ülkede hükümet ve devlet kuruluşları, aile içi şiddet konusunda çalışan hükümet dışı kuruluşların öncülüğünde kadınlara karşı şiddeti engellemeye ve önlemeye yönelik programlar geliştirmekteler (Schuler,1992; Baer, 1994, Commonwealth State Minister's Conference on the Status of Women, 1993; National Committee on Violence against Women, 1992; Eluf, 1992; Watts, Osam ve Win, 1995). Bu programların kapsamı, yerel örgütlenme ve düzenlemelerden, hükümet kapsamında tüm ülkeyi ve kurumları içine alan düzenlemelere kadar ulaşmakta. Örneğin ABD'de 1980 yılına gelindiğinde, altısı dışındaki tüm eyaletlerde aile içi şiddete ilişkin özel yasalar çıkarılmıştı. Bu yasalar, sığınma evlerinin mali durumunu güvenceye alan, etkin hukuki düzenlemeler geliştiren, şiddet uygulayan erkeklere şiddeti yasaklayan ve kadınların kendi başvurularıyla mahkemelerden kolayca "koruma emri" alabilmelerini sağlayan uygulamaları içermekteydi (Heise ve Chapman, 1992).

Kadınlara Karşı Şiddetin Hukuki Dayanakları

Aile İçi Şiddete Hukuki Müdahalede Karşılaşılan Sorunlar

XX. yüzyıla kadar, birçok ülkede erkeğin karısına fiziksel şiddet uygulaması bir hak olarak tanınmıştı. Örneğin, 1824'te ABD'de, Mississipi Eyaleti Yüksek Mahkemesi, erkeğin, "davaya dahil olan tüm tarafların şereflerinin zarar görmesini önlemek amacıyla, cezai soruşturmaya uğramadan eşine fiziksel şiddet uygulama hakkı" olduğu kararına vararak eş dayağını yasallaştırmış oldu (Asmus, Ritmeester, ve Pence,1992, s. 116). Bu durum ABD'de 1920'lerde kadınların aile içinde dövülmesinin tüm eyaletlerde en azından yasalarda ceza kapsamına alınmasına kadar sürdü.

Türkiye'de ise, Medeni Kanun'un kabul edilmesine kadar uygulanan –ve bazı çevrelerde halen uygulanmakta olan– İslam Hukuku'na göre erkeğin eşini dövmesinin caiz olup olmadığı günümüzde de sürmekte olan bir tartışma konusudur.

Birçok ülkede hukuki yasaklara rağmen, resmi kurumlar halen aile

içi şiddete müdahalede çekimser kalmakta ya da suçluyu cezalandırmak yerine şiddete uğrayan kadın ya da çocuğu tekrar kurban konumuna sokan uygulamalarda bulunmaktadır. Bunun değişmesi için, yasal düzenlemelerin yanı sıra, toplumun şiddete yönelik inanç ve değer yargılarını sorgulaması, şiddetin köklerini besleyen "kültürel" dayanakları ortadan kaldırmaya çalışması gerekmektedir.

Hukuki Uygulamaların Kültürel Çerçevesi:

Aile içi şiddet konusuyla karşı karşıya gelen yasa uygulayıcılarının yer aldığı kültürel çerçeveyi irdelediğimizde, her şeyden önce, kadınlara karşı şiddeti kabullenici ve hatta "yasallaştırıcı" tarihsel tutumun günümüzde de gerek yasa koyucuları, gerekse yasa uygulayıcılarını etkilemekte olduğunu görüyoruz.

Yasa uygulayıcılar (polis, savcı, avukat ya da yargıç), yer aldıkları kurumlardaki profesyonel rollerini, içinde bulundukları toplumun genel değer yargılarından olduğu kadar, cinsiyet, eğitim, yöresel tutum ve gelenekler gibi alt kimlik örüntülerinden de etkilenerek gerçekleştirmektedirler.

Örneğin, Türkiye'de, aile içi şiddet yaşayan kadının verdiği şikâyet dilekçesi kabul edilse bile, bu cinsiyetçi tutum nedeniyle kocanın ceza görmemesi ya da yasal yaptırımların uygulanmaması mümkün olabiliyor; yasada varolan hükümler kâğıt üzerinde kalarak geçerlilik kazanmıyor.

Aile içi şiddeti kabullenen ve hoşgören tarihsel tutumların kalıntıları, aile içi şiddete müdahale etmek durumunda olan yasa uygulayıcının görevini gerçekleştirmesini engelleyici etkenler olarak karşımıza çıkıyor. Öte yandan, uluslararası kadın hareketi, tabuları yıkarak kadınlara karşı şiddetin, gittikçe daha az kabul görmesinde önemli bir rol oynamanın yanı sıra, toplumsal ve yasal çözümler de talep etmektedir. Bu çerçeveden baktığımızda, yasa uygulayıcıların, bir yandan bu etkenlerin, öte yandan değişmekte olan toplumsal değer yargılarının ve yükümlülükleri arasında kaldıklarını görüyoruz.

Aile İçi Şiddet Konusundaki Hukuki Reformun Temel Unsurları

Kuşkusuz, kâğıt üzerinde yasaları değiştirmek kadınları şiddetten korumak için yeterli değildir, fakat güçlü yasalar kadınların kendilerini şid-

detten korumalarını sağlamakta önemli bir dayanak teşkil edebilir. Hukuki reform konusunda önemli üç temel unsur, kadınların içinde bulundukları şiddet ilişkisinden kurtulmalarını önleyen yasaları değiştirmeyi, şiddet uygulayanların tutuklanmalarını önleyen engelleri ortadan kaldırmayı ve kadınlara karşı ayrımcılığı destekleyen yasa maddelerini iptal etmeyi içermektedir (Heise, 1994).

Kadınları şiddet ilişkileri içerisinde yaşamaya mahkûm eden yasa maddelerine örnek olarak, kadınların çalışmak için eşlerinden izin almalarını şart koşan, ailenin oturacağı yeri seçmeyi kocanın hakkı olarak belirleyen ya da boşanmayı engelleyici yasa maddeleri verilebilir.

Şiddet uygulayan eşin yasal kovuşturmaya uğramasını engelleyen yasalar özellikle cinsel şiddet konusunda şiddeti uygulayanların cezalandırılmasına bir engel oluşturuyor. Birçok ülkede, henüz evlilik içi tecavüz yasa kapsamına alınmadı. Yasalarda şiddetin *görünür* zararlarının ele alınarak tanımlanması, şiddet uygulayanın cezalandırılması için kadının belirli bir sürenin üstünde rapor almasını şart koşmak, fiziksel şiddet dışındaki diğer şiddet türlerini ceza kapsamı dışında tutmak da şiddet uygulayanların ceza görmesini engelleyen maddelerdir.

Bunun ötesinde, hukuk düzeninde kadını ayrımcılığa uğratan ve hiyerarşik cinsiyetçi yapıyı destekleyen her yasa maddesinin kadına karşı şiddeti destekleyen bir işlevi vardır. Kadının miras hakkını, ekonomik özgürlüğünü, erkeklerle eşit ücret almasını, sosyal güvenlik hakkını engelleyen ya da kısıtlayan her türlü yasa maddesi, kadının ekonomik bağımsızlığını engellediğinden onu maddi açıdan eşine bağımlı kılarak şiddetten kurtulmasını engellemektedir. Çocukların velayetini almakta karşılaştıkları engeller, boşanma sonucu çocuklarını kaybetmekten korkan kadınları şiddet yaşadıkları ilişkilere mahkûm etmektedir. Kendi ülkelerinin vatandaşı olan erkeklere ayrıcalıklar sağlayan yasa maddeleri, şiddete maruz bırakılan yabancı uyruklu kadınların bu ilişkilerden kurtulmalarını olanaksız hale getirmektedir.

Yasalarda "Aile İçi Şiddet" Kavramı:

Türkiye'de ve daha birçok ülkede, "aile içi şiddet" konusunda karşılaşılan sorunlardan biri, yasalarda şiddetin yalnızca *görünür* zararlarının ele alınarak işlenmiş olmasıdır. Bu konuda bazı ülkelerde gerekli değişiklikler yapılmış durumdadır. Örneğin, Norveç'te bedensel taciz fiillerini konu alan ceza yasasının 229. Maddesi, "bedensel" taciz kapsamına yalnızca "görünür" zararları değil, "aşırı kaygı" durumu gibi

görünmez zararları da almaktadır. "Ağır bedensel taciz" konusundaki cezaları düzenleyen 231. Madde ise, bedene ya da sağlığa ciddi zarar yanında, ciddi ruhsal zararları da ağır bedensel taciz kapsamına sokmaktadır.

Evlilik içi tecavüz/cinsel şiddet, 1986'ya kadar, Avrupa Birliği'ne üye ülkelerden yalnızca Danimarka ve Fransa'da ceza yasasının kapsamına girerken[3], o tarihten sonra örneğin İngiltere, İrlanda, Yeni Zelanda gibi birçok ülkede yapılan yasa değişiklikleriyle ceza yasası kapsamına alındı.

Aile içi şiddet konusunda adalet sistemince gözetilmeyen bir başka nokta ise, adalete yansıyan vakalarda şiddetin başlangıç ve gelişim sürecinin ve bu sürecin şiddete uğrayan kişi üzerindeki etkilerinin, dava sırasında değerlendirmeye tabi tutulmaması, yalnızca şikâyete yol açan son vakanın üzerinde durulmasıdır. Bunun sonucu olarak, örneğin yıllarca şiddet görmüş olan bir kadının, şikâyet konusu olan son dayaktan önce erkeğe hakaret etmiş olması, erkeğin lehine "hafifletici" neden sayılabilmektedir. Ya da yıllar süren şiddetin bir sonucu olarak psikolojik çöküntü içinde yaşayan bir kadının "ev işlerini ihmal etmesi" ya da "çocuklarına karşı sorumluluklarını yeterince yerine getirememesi" erkeğin şiddetini haklı gösteren nedenler olabilmektedir.

Sonuç olarak, yasa uygulayıcıların aile içi şiddeti konu alan davalardaki görevlerinin, yaşanan şiddetin gerçek dinamiğini, boyutlarını ve şiddete ilişkin diğer öğeleri gözönüne alarak, yanlış toplumsal kanılardan yola çıkmayan kararlar almak olduğunu söyleyebiliriz.

Aile İçi Şiddete Müdahale Etmeyi ve Önlemeyi Amaçlayan Programlar

Birçok ülke, aile içi şiddetin yaygınlığını ve aile içi şiddet vakalarının adli makamları sayısal açıdan uğraştıran başlıca suçlardan birini teşkil ettiğini (vakaların ancak küçük bir oranının resmi makamlara yansımasına rağmen) göz önüne alarak, 1980'lerden beri bu konuda yeni hukuki düzenlemelerden, devletin her kurumunu içine alan "ulusal müdahale programları"na kadar uzanan çeşitli müdahale ve önleme programları geliştirdiler. Bu araştırmada, bu konuda öncü ve örnek rol oynamış

[3] Avrupa Parlamentosu 1986 yılında bu konuda kapsamlı bir çalışma yaptı (European Parliament Working Documents, 1986).

olan uygulamalardan dördü seçilerek ayrıntılı olarak sunulmaktadır.

Bu düzenlemeleri,

1. Koruma emri,
2. Polis eğitimi ve özel kadın polis merkezleri,
3. Aile içi şiddete eşgüdümlü müdahale,
4. Aile içi şiddeti önlemeye yönelik ulusal programlar

olarak dört ana başlıkta toplayabiliriz.

Koruma Emri

ABD, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere, İrlanda[4], Norveç[5] gibi ülkelerde 1970'lerde aile içi şiddete getirilen yasal düzenlemelerden ilkini oluşturan koruma emri, şiddete uğrama olasılığı bulunan her kadının ceza mahkemelerine başvurarak alabileceği bir mahkeme kararıdır (Pence, 1989; Department of Justice, 1982; National Committee on Domestic Violence, 1990; Women and Development Programme of Commonwealth Secretariat, 1992). Bu düzenlemeden, evli olan ya da olmayan, saldırganla aynı evi paylaşan ya da paylaşmayan kadınlar, kendileri ve çocukları için yararlanabilirler.

Koruma emri, ceza hukuku kapsamının dışındadır. Görevli mahkeme tarafından kadının tekrar şiddete uğrama olasılığı göz önüne alınarak, başvurunun hemen ardından, tanık ya da söz konusu saldırganın dinlenmesine gerek olmadan verilir. Kadın, bu olasılığı kanıtlamakla yükümlü değildir.

Bu düzenlemenin amacı, suç işleme olasılığı bulunan kişiye mahkeme emriyle yapması ya da yapmaması gereken şeylerin bildirilerek, şiddete uğrama olasılığı bulunan kişiyi geleceğe yönelik olarak korumaktır.

Bu gibi bir emir için başvuruda, kadının daha önce söz konusu kişi tarafından şiddete uğramış olup olmadığının bir önemi yoktur; şiddete uğrama *olasılığı* bulunması yeterlidir. Böyle bir emre rağmen saldırgan şiddete yönelik davranışta bulunduğunda, savcılık doğrudan suç duyurusunda bulunur ve suç tespit edildiği anda, saldırgan tutuklanarak uygun görülen ceza verilir.

[4] Labour Women's National Council, Dublin'den Noelle Dason'un 15.11.93 tarihli cevap mektubu.

[5] Det Kongelige Justis-og Politidepartment, Oslo'dan Erik Nadheim'ın 6.10.1993 tarihli cevap mektubu.

Mahkemeden alınan böyle bir koruma emriyle saldırganın davranışlarına getirilebilecek kısıtlamalara örnekler şöyledir:

- **fiziksel şiddete yönelik davranışlarda bulunmaması,**
- **tehdit edici ya da korkutmaya yönelik davranışlarda bulunmaması,**
- **kadının oturmakta olduğu eve yaklaşmaması,**
- **kadının oturduğu semte girmemesi,**
- **kadının iş yerine yaklaşmaması,**
- **kadının mallarına ya da eşyalarına zarar vermemesi,**
- **kadını telefonla rahatsız etmemesi;**
- **silah ve benzeri öldürücü araçları polise teslim etmesi,**
- **içki içerek eve gelmemesi gibi.**

Koruma emri, emrin çıkarıldığı günden başlayarak, belirli bir süre için geçerlidir (örn. 6 ay) ve bu emre uyulmaması halinde, saldırgana para ve/veya hapis cezası verilir. Mahkemeye koruma emri için başvuran kişi, bundan bağımsız olarak aynı zamanda ceza dilekçesi de verebilir.

Bu düzenlemenin yararları, kadının hızlı bir şekilde ve avukata gerek olmadan aile içi şiddete karşı hukuki yardım alabilmesidir. Bunun dışında, şiddet söz konusu olmasına rağmen çeşitli nedenlerle evini ya da eşini terk etmek istemeyen ya da suç duyurusunda bulunmak istemeyen kadınlar için de şiddeti önlemeye yönelik önemli bir hukuki araç sağlar.

Bu konuda unutulmaması gereken önemli bir nokta da, böyle bir emrin, ancak gerekli yaptırımlarla desteklenmesi, emre uymayan saldırganların hukuki kovuşturmaya uğraması ve cezalandırılması halinde verimli olacağıdır.

Koruma emri uygulaması, bu konuda öncülük yapan ülkelerin yasalarından örnek alınarak birçok ülkeye yayılmaktadır. Örneğin Malezya'da 1994 yılında çıkarılan 521 no.lu yasayla İngiliz Milletler Topluluğu'nda yürürlükte olan yasalardan örnekler alınarak uygulanmaya başlanmıştır (Perceteken Nasional Malaysia Berhad, 1994).

Avustralya'nın New South Wales eyaletinde 1986'da koruma emri almak için başvuran 88 kadınla yüz yüze görüşme yoluyla yapılan bir araştırmanın (Stubbs, J. ve Powell, D., 1990) sonuçlarına göre, mahkemeye koruma emri çıkartmak üzere başvuran kadınların 2/3'ü, bu başvurunun bir şekilde kendilerine yardımcı olduğu fikrindedir. Mahkemeden koruma emri alan 45 kadının 4/5'i, başvurusu sonuçlanmayan 43 kadının 1/2'si bu görüştedir. Koruma emrinin ne gibi faydalar getirdiği konusunda en sık verilen cevap-

lar, şiddetin azalmış ya da sona ermiş olduğu, emrin korunmalarını sağladığı ya da başvurunun, saldırganın uzak durmasını sağladığı şeklindedir. Kadınların 1/4'ü, mahkemeye başvurmanın, kendilerini daha güçlü hissetmelerine, özgüvenlerinin artmasına ve yasal haklarını öğrenmelerine yol açtığı fikrindedir. Bu etki, kadınların mahkemeden koruma emri almakta başarıya ulaşıp ulaşmamış olmalarından bağımsız olarak görülmektedir.

Aile İçi Şiddet Konusunda Polis Eğitimi ve Özel Kadın Polis Merkezleri

1970'lerden başlayarak birçok ülkede aile içi şiddet konusunda özel polis eğitim programları uygulanmaktadır. Başlarda kadın hareketinin baskısıyla gerçekleşen bu eğitim programları, son yıllarda birçok ülkede adalet bakanlıklarının finansmanı ve hazırlattığı programlar çerçevesinde yürütülmektedir. Başlangıçta güvenlik görevlilerinin aile içi şiddet vakalarındaki tutum ve davranışlarını değiştirmeyi amaçlayan bu programlar, zaman içerisinde bunun yeterince verimli olmadığı saptamasıyla, açık ve ayrıntılı tüzük ve yönetmeliklerle polisin davranışını "denetleme ve yöneltmeyi" benimsemiştir. Örneğin ABD'de 1991 yılında en az 15 eyalette, polisin, aile içi şiddet vakalarında şiddetin derecesine bakmaksızın saldırganı gözaltına alması gerektiği, yönetmeliklerce saptanmıştır.[6]

Almanya'da kadın bakanlığı tarafından hazırlatılan bir polis eğitim programının çeşitli eyaletlerde kadın kuruluşları ile işbirliği yapılarak uygulanması planlanmaktadır.

Bu konudaki uluslararası deneyimler, polis eğitim programlarının çeşitli yönetmelikler, yaptırımlar ya da kurumlar arasında yerel eşgüdüm sağlanmadıkça aile içi şiddeti önlemede yeterli olamadığı doğrultusundadır. Buradan yola çıkılarak, çeşitli ülkelerde yalnızca aile içi şiddet ya da kadınlara yönelik şiddet konusunda uzmanlaşmış özel polis merkezleri ya da adli kurumlarda yalnızca bu vakalarla ilgilenen özel birimler oluşturulmuştur.

Bunların ilginç bir örneği ve en başarılılarından biri Brezilya'daki Kadın Polis Merkezleri'dir. Bu uygulamaya başlangıç oluşturan ilk kadın savunma polis merkezi, 6 Ağustos 1985'te pilot proje olarak Sao

[6] Cleveland, Ohio'da 1990 yılında 9 aylık bir süre için yapılan bir araştırmada, polisin aile içi şiddetle ilgili 15,000 telefon çağrısı aldığı, fakat bunların yalnızca 700'ünde tutanak tuttuğu ve yalnızca 460'ında saldırganın göz altına alındığı saptanmıştır (Heise ve Chapman, 1992).

Paulo'da çalışmalarına başladı. Bu merkezin görevi, kadınlara karşı işlenen çeşitli suçları soruşturmak, bu konudaki şikâyetlerle ilgilenmek ve araştırmalar yapmaktı. Brezilya yasalarına göre bu suçlar, tecavüz, saldırı, kandırarak cinsel ilişkide bulunma, baştan çıkarma, kaçırma, dayak, cinsel taciz, tehdit, zor kullanarak bir yere kapama ve köleleştirmeyi içermektedir (Eluf, 1992).

Kurulan bu ilk polis merkezinin çalışmaları öylesine başarılı bulundu ki, kısa bir zamanda Sao Paulo şehrinin diğer semtlerinde ve başka şehirlerde de bu tip merkezler açılması yolunda yoğun talepler geldi. Merkezin başarısı, yalnızca bu merkezlere başvuran kadınların beklentilerini fazlasıyla yerine getirmek konusunda değil, aynı zamanda bundan cesaret alan birçok kadının şikâyet duyurusunda bulunmak için merkezin kapısında uzun kuyruklar oluşturmasıydı. Bunun ötesinde o güne kadar adli makamlara yansımamış, insanın kanını donduracak şiddette vakalar da ilk defa şikâyet konusu olmuştu. Bu, basın ve medyanın da aracılığıyla kamuoyunun gözleri önüne serildi. Şu veya bu şekilde tüm halk, çocuklar dahil, kadınlara yönelik suçlarla ilgilenen polis merkezlerinden haberdar oldu. 1992 yılında yalnızca Sao Paulo'da bu tip kadın polis merkezlerinin sayısı 41'i bulmaktaydı.

Bu kadın merkezlerinin bir şikâyet duyurusu aldıklarında yaptıkları işler şu şekilde sıralanabilir:

1. **Şikâyet duyurusunda bulunan kişiyle ilgilenmek;**
2. **Suçun soruşturulmasını başlatan resmi bir şikâyet dilekçesi yazmak;**
3. **Suça ait tüm delilleri, tanıkların isimlerini, saldırıya uğrayan kişinin, mümkünse saldırganın anlattıklarını ve bu suça ilişkin tüm diğer bilgileri içeren bir polis soruşturma formunu doldurmak;**
4. **Şikâyet dilekçesini ve polis soruşturma formunu savcılığa göndermek.**

Bu polis merkezleri aynı zamanda şiddet nedeniyle değil fakat kadın olmaktan kaynaklanan diğer sorunlarla merkeze başvuran kadınları da gerekli kurum ya da danışmanlık merkezlerine göndermekte aracılık etmektedir. Her ne kadar bu merkezlerde aynı zamanda bir sosyal yardım ve danışmanlık servisi bulunmaktaysa da, bu servis şiddete uğrayan kadınların tüm sorunlarına cevap verememektedir. Bu nedenle 1991'de devlet tarafından hazırlanan "Şiddete Uğrayan Kadınlara Etkin Destek Programı" çerçevesinde sosyal yardım, yasal danışmanlık, tıbbi ve psikolojik hizmetleri içeren ve bu merkezlerle eşgüdüm içinde çalışacak ek servislerin oluşturulmasına başlanmıştır. (Eluf, 1992).

Aile İçi Şiddete Eşgüdümlü Yerel Müdahale

Aile içi şiddete müdahale amacıyla yöresel kurum ve makamların tümünün eşgüdüm içinde çalışmasını amaçlayan programlar, ABD'de bu konuda geliştirilmiş en önemli yöntemlerden biridir. Minnesota'nın Duluth kentindeki "Aile İçi Şiddete Müdahale Programı" (Domestic Abuse Intervention Program, kısa adıyla DAIP), 1980'lerin başından itibaren ABD'nin birçok kentinde geliştirilmeye başlanan bu tip modellerin en iyilerinden biri olarak kabul edilir (Heise ve Chapman, 1992). Dolayısıyla, bu bölümde bu tip modellere örnek olarak DAIP'in bir özetini vermeye çalışacağız:

Aile İçi Şiddete Müdahale Programı (DAIP)

Bu programın en önemli amacı, şiddete uğrayan ya da uğraması söz konusu olan kişiyi korumaktır. Dolayısıyla müdahalenin odağı, şiddeti durdurmak üzerine yoğunlaşır. DAIP geliştirilirken, en önemli ilkelerden biri, şiddete uğrayan kişinin düzen tarafından da ikinci bir kez kurban edilmesini önlemek için, yalnızca saldırganın şiddetten sorumlu tutulması olmuştur.

Bu programa göre tipik bir vakanın ele alınması şu şekilde gerçekleşir:

Aile içi şiddete ilişkin bir başvuru alan polis, şiddet uygulandığına ilişkin ipuçları bulduğu takdirde saldırganı derhal tutuklar ve hemen 24 saat için gözaltına alır. Polis, DAIP üyelerini arayarak tutuklama olayını, suçun niteliğini ve şiddete uğrayan kişinin adını, adresini ve telefon numarasını bildirir. DAIP üyeleri vakit kaybetmeden şiddete uğrayan kişiyi ziyaret ederek ona kadınevleri, koruma emri ve yalnızca şiddete uğrayan kadınlardan oluşan destek grupları hakkında bilgi verir ve ona destek olmayı önerir. DAIP, mahkeme ve diğer kurumlarla eşgüdüm içinde çalışarak, kadını bütün safhalarda destekler.

Bu arada başka bir DAIP üyesi, göz altına alınmış olan saldırganı nezarethanede ziyaret ederek saldırganlar için düzenlenen eğitim gruplarına katılması için teşvik eder. Çevredeki karakollardan gelen polis raporları, her iki günde bir DAIP üyeleri tarafından gözden geçirilerek, tutuklamayla sonuçlanmayan vakalardaki "kurban"larla da ilişkiye geçilmesi sağlanır.

Sonraki gün saldırgan mahkemeye çıkarılır. Eğer suçunu kabul etmezse, kadını destekleyen bir avukat, koruma emri çıkarmasına yar-

dımcı olarak, saldırganın kadının evinden ya da işyerinden uzak tutulmasını sağlar. Saldırgan suçunu kabul ettiği takdirde, savcılık tarafından sorguya çekilir. Bu arada kişisel olarak ya da kadınevi sorumluları aracılığıyla, yaşadığı taciz hakkında kadının da görüşleri alınır.

Soruşturmayı yürüten savcı, saldırgan için 30-60 günlük hapis cezası ve/veya DAIP programı çerçevesinde 26 haftalık eğitim programı talebiyle yargılamayı başlatır. Kadın, şiddet sırasında alkol ya da başka bir uyuşturucu kullanıldığına dair ifade vermişse, saldırgan madde bağımlılığının olup olmadığı konusunda tıbbi muayeneden geçirilir ve tedavisi konusunda gerekli kurumlarla işbirliğine gidilir. Kadının isteğine göre, savcı, saldırganın kadınla ilişkiye geçmesini kısıtlayabilir ya da yasaklayabilir. Çocuklara cinsel taciz gibi daha fazla soruşturmayı gerektiren ve suçu artırıcı unsurlar olmadığı takdirde, yargıç, soruşturmanın yapıldığı aynı gün, savcının istemine uyarak kararını verir.

Dava koruma emri çıkarılması amacıyla sulh hukuk mahkemesinde görülüyorsa, mahkeme şiddet uygulandığına kanaat getirdiği takdirde, kadını koruma amacıyla saldırganın daha fazla şiddette bulunmasını engelleyecek önlemleri alır. Genelde bu saldırganın 6 ay-1 yıl boyunca ya da kadın isterse, 26 haftalık eğitim programı süresince kadının oturduğu mekâna yaklaşmasını yasaklamak şeklinde olur. Koruma emri, saldırganın eğitim gruplarına katılma zorunluluğu, kadını tehdit etmemesi, çocukları nasıl ve ne zaman ziyaret edebileceği gibi konularda düzenlemeleri de içerebilir. Saldırgan eğitim grubuna katılmaya başladıktan sonra, kadın, koruma emrinin değiştirilmesi ya da saldırganın eve dönebilmesi için başvuruda bulunabilir.

Saldırgan eğitim gruplarına devamsızlık gösterir ya da koruma emrine rağmen tekrar şiddete başvurursa, proje elemanları, davanın tekrar görülmesi ve verilen cezanın ya da koruma emrinin tekrar gözden geçirilmesi için başvuruda bulunabilirler. Sulh hukuk mahkemesinde görülen davalarda, saldırganın hapis cezası ya da eğitim grupları arasında bir seçim yapması öngörülebilir.

Müdahalenin İlkeleri

Aile içi şiddete müdahalede uygulanacak bu tip programların ve yönetmeliklerin, şiddete uğrayan kadınları korumakta, adli makamlarda çalışanlara görevlerinde yardımcı olmakta ve "kurbanları" suçlayan uygulamaları değiştirmekte etkili olacak sağlam bir teorik zemine oturması çok önemlidir.

Bu ilkelerin başlıcaları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1) Şiddete uğrayan kadın ya da kızların sığınabileceği bir mekânın sağlanması gerekir.
2) Öz savunmanın söz konusu olduğu durumlar dışında, şiddet cezaya tabidir ve polis ve mahkemenin elindeki yasal araçların, meydana gelebilecek şiddet olaylarını engelleyecek şekilde kullanılması gerekir.
3) Müdahalede öncelik verilmesi gereken şey, şiddete uğrayan kişiyi korumaya yönelik yönetmelik ve kuralların uygulanması olmalıdır.
4) Hukuk düzeninin uygulayıcılarının geliştirdikleri müdahale yöntemleri ve yönetmelikler, hukuk düzeni dışında yer alan ve bir kadın sığınağı projesine karşı yükümlü olan bir kurum tarafından ya da aile içi şiddet konusunda çalışan örgütlerin temsilcilerinden oluşan bir üst grup tarafından denetim altında tutulmalıdır.
5) Müdahalenin temel odağı, ilişkiyi düzeltmek ya da sona erdirmek değil, saldırganın şiddet kullanımını sona erdirmek olmalıdır.
6) Tüzük ve yönetmelikler, aile içi şiddeti genel anlamda engelleyici bir rol oynamalıdır.
7) Mahkeme herhangi bir davada alacağı yürütme şeklini belirlerken, şiddete uğrayan kişiye belirli bir davranış ya da hukuki yükümlülük getirmekten kaçınmalıdır (Örneğin tanıklık yapmak istemeyen "kurbanlar"ı cezayla tehdit etmek, şiddete uğrayan kişiyi tedaviye zorlamak gibi.)
8) Mahkemeler ve güvenlik örgütü, sığınaklar ve aile içi şiddete karşı mücadele eden diğer kuruluşlarla işbirliği yapmalı ve şiddete uğrayanlara olabildiğince hukuki danışmanlık sağlanmalıdır.
9) Mahkemeler, gerek görüldüğünde, saldırganları eğitim gruplarına katılmaya zorunlu tutmalı ve tekrar şiddete başvurmaları halinde gittikçe artan cezalar uygulamalıdır.
10) Şiddete uğrayan kadınlara mahkemede gerekli olan bilgi ve savunma sağlanmalı ve bu kadınlar maddi imkânsızlık nedeniyle gerekli polis korumasından ya da hukuki korunmadan yoksun kalmamalıdır.
11) Tüm tüzük ve yönetmelikler, yörede yaşayan azınlıklar ve maddi olanaktan yoksun gruplar tarafından da gözden geçirilmeli ve bu yolla azınlık olma, sınıf ya da yaşam biçimi nedeniyle oluşabilecek ayrımcılıkların önüne geçilmelidir.
12) Tüm uygulamalar ve yönetmelikler, şiddete uğrayanları korumakta etkinliği sağlamak ve görevli kurum ve personele sürekli eğitim sağlamak amacıyla devamlı olarak değerlendirmeye tabi tutulmalıdır.

Müdahalenin Amaçları

Müdahalenin temel amacı, şiddeti durdurarak kurbanı korumaktır. Bu amaca ulaşabilmek için dört alt amaç saptanmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

1. Hukuk düzeninin tepkisiz kaldığı ya da gerekli önlemleri almadığı vakaların sayısını azaltarak saldırganın yargılanmasını teşvik etmek.

Aile içi şiddet vakalarında ilk şikâyet dilekçesinden sonra polisin görevini yerine getirmemesi, kadını korumaması, şiddetin aile içinde geçmesi nedeniyle ciddiye alınmaması ya da şikâyet dilekçesini veren kadının daha sonra kocasının tehditlerine maruz kalması nedeniyle şikâyet dilekçesini çekmesi üzerine davanın takip edilmemesi ya da bir sonuca ulaşmadan düşmesi çok sık karşılaşılan durumlardandır. Dolayısıyla, polisin rolü bu gibi müdahale programlarında büyük önem taşır.

Müdahale programının uygulandığı Duluth kentinde 1980'de programın uygulanmaya başlamasından önce savcılığa intikal eden vakaların %29'u bir kararla sonuçlanırken, 1983'te karara ulaşan ve cezai yaptırımlarla sonuçlanan vakaların oranı %87'ye yükselmiştir.

Bu azımsanamayacak artış çeşitli öğelere bağlanabilir:

a) Kadınların tüm dava süresince DAIP üyeleri tarafından desteklenmesi;

b) Kadınların saldırgandan korunabilmesi için dava süresince "koruma emirleri" uygulanması;

c) Polisin, kadının şikâyet dilekçesi vermesine gerek kalmadan şiddet olasılığı gördüğü vakalarda saldırganı gözaltına alması;

d) Savcıların, kadının tanıklık yapmaktan kaçındığı durumlarda dahi saldırganın lehine yeterli delil olmadığı takdirde davanın düşmesini engellemek üzere ayrıntılı hukuki yönetmelikler uygulamaları; [7]

e) Kadınların dava süresince katılabilecekleri destek gruplarının sağlanması.

[7] DAIP Programı çerçevesinde, 1985 yılında, savcılık, kadınevi ve DAIP elemanlarının ortak kararıyla savcıların "dava düşürmeme" uygulaması gevşetildiğinde sonuca ulaşan davaların %50 oranında azaldığı görüldü. 1989'da bu konuda tekrar daha kesin bir tavır alındığında, cezai yaptırımlarla sonuçlanan davaların oranı %80'e yükseldi (Pence, Duprey, Paymar ve McDonell, 1985).

2. Saldırganın daha fazla şiddet göstermesini engelleyecek hukuki yaptırımları artırmak.

Aile içi şiddet vakalarının yargı karşısına çıkarılmasını teşvik etmenin amacı, şiddeti gittikçe artan şekilde cezalandırarak, saldırganın şiddete devam etmesini engellemektir. Böyle bir çabanın etkinliği toplumun verdiği mesajın hangi ölçüde yaptırımlarla tutarlılık gösterdiğine bağlıdır. Duluth kentinde uygulanan DAIP programında bu, saldırganın gözaltına alınması, maddi ve/veya manevi tazminata ya da hapis cezasına çarptırılması ve rehabilitasyon programına tabi tutulması, koruma emriyle kadının şiddetin tekrarından etkin bir biçimde korunması, saldırganın psikolojik tedavi ya da eğitim gruplarına katılmaya mecbur tutulması gibi çok yönlü önlemlerle sağlanmaktadır.

Bu konuda önemli unsurlardan birisi de, şiddet uygulamaya devam eden saldırganların polis, cezaevi görevlileri, savcılar, yargıçlar ve eğitim grubu yöneticileri tarafından eşgüdüm içinde izlenmeleri ve tekrarlanan şiddet uygulamaları için gittikçe artan cezaların verilmesidir. Bu konuda uygulanan yönetmelik ve uygulamalar hukuk düzeninin saldırganların üzerindeki denetimini artırmak ve aynı zamanda saldırganda uzun süreli davranış değişiklikleri geliştirmek amacını taşır. Yönetmelik ve uygulamaların etkin olabilmesi için, hukuki düzenlemelerin açık ve anlaşılabilir olması, yaptırımlarla desteklenebilir olması ve çeşitli yaptırımların uygulanması gerekmektedir.

3. Sığınak, hukuki savunma olanağı ve destek sağlayarak kurbanı korumak.

Kimi durumlarda, alınan tüm önlemlere rağmen, hukuki müdahale kadınları ve çocuklarını korumayı sağlamakta yetersiz kalabilir. Bu nedenle şiddete uğrayan kadınların sığınabileceği kadınevleri ve danışma merkezlerinin sağlanması, etkin bir müdahalenin en önemli şartlarından biridir. Bunun ötesinde, adli makamlar kadını korumayı başarsa da, şiddetin izlerini silmekte yetersiz kalacağından kadınevi ve aile içi şiddet konusunda danışmanlık veren merkezlerin önemi, böyle programlar çerçevesinde de tartışılmaz bir şekilde sürmektedir.

4. Kurumlar arasında eşgüdümü ve bilgi akışını sağlayarak şiddete gösterilen hukuki ve toplumsal tepkiyi güçlendirmek, işlem ve yönetmeliklerin tek elden yürütülmesini sağlamak.

DAIP'ın uygulanmaya başlamasından sonraki ilk beş yıl, şiddete uğramış olan sekiz kadından oluşan bir komite, tüm değerlendirme

toplantılarına katılmış ve gerekli kararların alınmasında önemli rol oynamıştır. Düzenli bilgi akışının ve eşgüdümün sağlanması için kurumların yapmakla yükümlü oldukları işler şöyle sıralanabilir:

a) Güvenlik görevlilerinin şiddet vakaları hakkındaki raporları ve görevlilerin yönetmeliklere uyup uymadıkları polis müdürü, bir sığınak çalışanı ve DAIP üyelerince incelenerek denetlenir.

b) Cezaevi görevlileri şiddet suçlularının tutuklanıp tutuklanmadıklarını ve tutukluluk süresinin bitimini sığınağa bildirir.

c) Güvenlik görevlileri hakkındaki her türlü şikâyet polisteki soruşturma komisyonuna bildirilir. Bu komisyon ise soruşturma sonucunu DAIP üyelerine bildirmek zorundadır.

d) DAIP üyelerinin kurbanla yaptığı görüşmeden elde edilen bilgiler, kurbanın izni alındıktan sonra savcılığa bildirilir.

e) Tüm şiddet suçluları eğitim görebilmeleri için DAIP'e gönderilir. Mahkeme şiddet suçlusu hakkında alınan her kararı DAIP'e bildirmek zorundadır.

f) DAIP şiddet suçlularını yürütülmekte olan eğitim ya da psikolojik danışmanlık gruplarından birine yerleştirir. Suçluların bu gruplara devam edip etmediği DAIP üyelerince izlenir.

g) DAIP üyeleri, psikolojik danışmanlar, sığınak çalışanları ve savcılık görevlileri iki haftada bir toplanarak uygulamadaki sorunları tartışır ve işlemleri değerlendirirler.

Aile İçi Şiddete Eşgüdümlü Toplumsal Müdahaleye Diğer Örnekler

Yukarıda da belirtildiği gibi, şiddet uygulayan saldırganın derhal gözaltına alınmasını ve yerel eşgüdümlü müdahaleyi amaçlayan bu tip programlar, ABD'nin birçok eyaletinde uygulanmaktadır. Almanya'nın Berlin kentinde de benzer bir program hazırlanmasıyla ilgili çalışmalar sürmektedir. Berlin'de 1993 yazında, bu makalenin yazarının ve aile içi şiddet konusunda çalışan birkaç uzman eylemcinin önayak olduğu bir çalışmayla, "Berlin Aile İçi Şiddeti Önleme Çalışma Grubu" kuruldu. Bu gruba, aile içi şiddet konusunda çalışan tüm bağımsız projelerin birer temsilcisinin katılması sağlandı. Berlin Senatosu ve Alman Kadın Bakanlığı'yla yapılan ilk temaslarda onların da desteği sağlanarak DAIP'e benzer bir projenin Berlin'de dört yıllık bir model proje olarak başlatılmasına karar verildi. Berlin Eyaleti Kadın, Adalet ve İçişleri Senatörlükleriyle Berlin Aile İçi Şiddeti Önleme Çalışma Grubu'nun temsilcileri-

nin oluşturduğu bir üst kurul tarafından hukuk düzeninde ve kurumlarda yapılması gereken değişiklikleri saptama çalışmalarına başlandı.

Haziran 1995'te Alman Kadın Bakanlığı'nın sağladığı maddi kaynak ve beş kişilik kadroyla çalışmalarına başlayacak olan Eşgüdüm Ekibi, bu konuda yıllarca çalışmış olan feminist uzmanlarla kadınlara karşı erkek şiddetini önlemeye yönelik çalışmalar yapan ve yalnızca erkeklerden oluşan *Mannege* Derneği'nin bir üyesinden meydana gelmektedir. Bu ekip bir yıl boyunca, bağımsız kurumlar ve Berlin Senatosu arasındaki eşgüdümü sağlayarak programın ayrıntılı bir tasarısını oluşturmayı amaçlamaktadır. İki yıl sürmesi öngörülen ikinci safhada ise, uygulamaya geçilecek ve programın bilimsel bir değerlendirmesi yapılacaktır.

Bu ekip ve tüm hükümet kuruluşlarının bu konudaki çalışmaları, yalnızca kadın projeleri, bu konuyla ilgili hükümet dışı kuruluşlar ve azınlıkların temsilcilerinden oluşan bir izleyici grup tarafından denetlenecektir.

Aile içi şiddete yerel müdahalenin ilginç örneklerinden birine de Avustralya'da rastlamaktayız. Aile içi şiddet konusunda çözümler üretmek, bu konuda toplum bilincini yükseltmek ve çeşitli meslek gruplarına eğitim ve destek vermek amacını taşıyan ve bu konuda çalışan çeşitli meslek sahipleri ile gönüllülerden oluşan yerel komitelerin sayısı Avustralya'da 1990'da 60'ı bulmuş durumdadır (New South Wales Domestic Committee, 1990a). Avustralya'ya özgü olan bu yerel komiteler, şimdi başka bazı ülkelerde de yerel işbirliği ve eşgüdüme temel oluşturmak üzere örnek alınmaktadır.

Aile İçi Şiddeti Önlemeye Yönelik Ulusal Programlar

Avustralya'da, yukarıda örneği verilen yasal düzenleme ve programların da aile içi şiddeti önlemekte yeterli olmadığından yola çıkılarak, 1990'lı yıllardan itibaren kadınlara karşı şiddeti önlemek üzere, çeşitli bakanlıklar, hukuk ve sağlık kurumları, bağımsız kadın örgütlerinin temsilcilerinden oluşan ulusal komiteler bu konuda "ulusal stratejiler" geliştirmek üzere harekete geçtiler.

Avustralya'da ön hazırlıkları 1992 yılında tamamlanarak uygulanmaya başlanan "Kadınlara Karşı Şiddet Konusunda Ulusal Strateji" (The National Strategy on Violence Against Women) programının amaçları şöyledir:

1. Şiddetten kaçan tüm kadınların derhal polis müdahalesi ve hukuki korumaya kavuşmalarını sağlamak ve öncelikle sığınak, danışma merkezleri ve uzun vadeli kaynaklar sağlayarak kadınların şiddetten uzak ve özgür olarak yaşamalarını güvence altına almak.

2. Avustralya toplumunda genelde şiddetin hoşgörüyle karşılanmamasını sağlamak; geçmiş ya da kültürel ortamdan bağımsız olarak, şiddeti uygulayan ya da şiddet uygulanan kişinin içinde bulunduğu koşullar ne olursa olsun, kadınlara karşı şiddetin cezayı gerektiren bir suç olduğu bilincinin herkes tarafından kabul edilmesi yönünde çalışmak.

3. Cezalandırıcı hukuk düzeninin, aile içi şiddet vakalarında, kadınlara karşı şiddetin önemini vurgulayacak şekilde, daha adil ve yetkin müdahalesini sağlamak ve hukukun toplumsal tavırları etkilemekteki ve sosyal değişimi desteklemekteki yetkesini güçlendirmek.

4. Hükümetler ve toplumun tüm katmanlarında kadının statüsünü geliştirecek ve kadınlara karşı her türlü şiddetin önlenmesini sağlayacak önemli reformları, düzenlemeleri ve programları geliştirmek.

5. Yukarıda belirtilen amaçların gerçekleştirilmesi için eşgüdümlü bir yaklaşımı sağlayacak ve hükümetlerin kadınlara karşı şiddetin ortadan kaldırılmasındaki gelişmeleri izlemesinde etkin olacak mekanizmaları ve süreçleri geliştirmek.

Bu amaçları geliştirmek için kurulmuş olan Kadınlara Karşı Şiddeti Önleme Ulusal Komitesi'nin programında belirttiği felsefe, aşağıdaki noktalarla özetlenebilir:

- Kadınlara karşı şiddetin başlıca uygulayıcıları erkeklerdir.
- Kadınlara karşı şiddet eşgüdümlü bir ulusal yaklaşımı gerektiren ulusal bir önem taşımaktadır
- Kadınlara karşı şiddet temel insan hakları ihlallerinden biridir.
- Kadınlara karşı şiddete göz yummak ve bağışlayıcı bir tutum almak, toplumsal gelişmeyi engeller ve kadınların baskıya ve ayrımcılığa uğramalarını destekler.
- Kadınlara karşı erkek şiddetinin bir suç olarak değerlendirilmesi ve cezalandırılması gerekir.
- Kadınlara karşı erkek şiddeti, kadınların erkeklerle eşit tutulmamasından kaynaklanır ve bu eşitsizliğin sürdürülmesini sağlar.
- Kadınlara karşı erkek şiddetinin tüm toplumsal çerçevesi içinde ele alınması gerekir; bu şiddetin nedeni alkol, stres ya da ani bir denetim

kaybı değildir.
- Kadınlara karşı erkek şiddeti, kadınların üzerinde iktidar sahibi olma ve onları denetleme amacını taşır; birçok erkek kadınları kendi malları olarak görmekte ve şiddet kullanarak onları denetlemeye hakkı olduğunu düşünmektedir.
- Kadınlara karşı şiddeti ortadan kaldırmayı amaçlayan programlar, bu konudaki yanlış kanıları değil, gerçekleri temel almalıdır.
- Şiddet uygulayan erkekler uyguladıkları şiddetten sorumludurlar ve kadınlara karşı şiddet, ancak erkekler şiddet uygulamayı seçmekten vazgeçtiklerinde ve toplum, onların bu davranışına göz yummayı ya da mazur görmeyi bıraktığında ortadan kalkacaktır.
- Güvenlik içinde yaşamak tüm kadınların temel haklarından biridir.

Sonuç

Türkiye'de devletin, kadınlara yönelik şiddete karşı tepkisizliğinin nedenleri, kadınların iktidar noktalarından uzak tutulmaları, bilinçsizlik, şiddete göz yumup destekleme ve erkek egemenliğinin devlet eliyle desteklenmesi gibi karmaşık bir yapıda yatmaktadır. Oysa varılan noktada devletin bu tutumunu sürdürmesi olanaksızdır. Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'nün 1992 yılında çeşitli illerden ve sosyo ekonomik düzeylerden 1200 kadın üzerinde PİAR'a yaptırdığı bir araştırmaya göre, kadınların, Devlet Bakanlığı öncülüğünde başlatılmasını istedikleri projelerin başında kocalarından dayak yiyen ya da cinsel tacize maruz kalmış kadınların yararlanacakları kadınevleri projesi gelmektedir. Kadınların %86'sı, Devlet Bakanlığı'nın dayağa karşı düzenlenecek bir kampanyaya etkin olarak katılmasını, %90'ı ise kadın sığınma evlerine mali yardımda bulunmasını talep etmektedir (PİAR - Gallup, 1992).

Diğer ülkeler –gelişmiş ya da gelişmekte olanlar dahil– bu konuda bizden çok daha ileridedir. Anayasa'da kadın erkek eşitliğinin öngörülmesine rağmen bu eşitlik, cinsiyetçi şiddete göz yumulmasıyla zedelenmekte, uluslararası hukuk da bu ayrımcılığa şiddetle karşı çıkmaktadır.[8]

[8] Bkz. Viyana Dünya İnsan Hakları Konferansının Sonuç Bildirisi. *The Vienna Declaration and Programme of Action,* UN 1993 (I 18, II B3) ve Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü, 1993.

Bu araştırmada aile içi şiddeti önlemeye yönelik olarak geliştirilen uluslararası sratejiler yalnızca birer örnek teşkil etmektedir ve kuşkusuz bu konuda dünyada yapılan çalışmaların küçük bir bölümüdür. Amacımız, kadınlara uygulanan şiddete karşı mücadelede çok önemli bir yer tutan yasal araçlar, devlet ve bağımsız kuruluşlar işbirliğine dünyadan örnekler vererek Türkiye'de bu konuda yapılabilecek çalışmalara katkıda bulunmak ve devlete bu konudaki sorumluğunu hatırlatmaktır.

Erkekler kendiliklerinden kadınlara şiddet uygulamaya son vermeyecekleri gibi, güvenlik güçleri ve hukuk düzeni de kendiliğinden kadınların lehine müdahalede bulunmayacaktır. Türkiye'de kadınların "yıllardır" diğer ülkelerindeki hemcinslerinden "daha iyi" haklara sahip oldukları iddia edilirken, kadınların bu haklardan ne denli faydalanabildikleri konusu "nedense" gözden kaçırılmaktadır. Her gün şiddet yaşayan binlerce kadın için bu haklar, ancak aile içi şiddetin gerçeklerinden yola çıkarak yapılacak değişiklikler gerçekleştirildiğinde bir anlam ve içerik kazanacaktır.

EMİNE [1]

1989'da Berlin'de kız çocuklara yönelik bir kültür projesinde psikolojik danışman olarak çalışmaya başladığımda, çocuklara karşı aile içi cinsel tacizin tüm üniversite eğitimim sırasında adı dahi geçmemiş olduğu gibi, bu konuda ne özel çevremde ne de çalışma yaşamımda hiçbir tanıklığım olmamıştı.

Günün birinde projede tek başıma çalışırken kapıdan içeriye aynı sokakta oturduğu için göz aşinalığımız olan, fakat o güne kadar projeye hiç katılmamış onbeş-onaltı yaşlarında Türkiyeli bir kız girdi ve yalnız olarak konuşup konuşamayacağımızı sordu. Projede o gün benden başka kimse olmadığından, "Tabii," diye cevaplandırarak karşımdaki iskemleye oturması için işaret ettim. Kız, bir gözüyle kapıya bakarak, kapıyı kilitleyip kilitleyemeyeceğimizi sordu. Gülümseyerek, buna gerek olmadığını, o gün benden başka kimsenin gelmeyeceğini söylememe rağmen sonunda ısrarlarına dayanamayarak dış kapıyı kilitlediğim gibi, isteği üzerine de arka tarafta bir odaya geçtik. O odanın da kapısı kapatıldıktan sonra, "Evet, seni dinliyorum," dediğimde, henüz bu telaş ve gizliliğin "çocukca" bir sırdan kaynaklandığını düşünmekteydim.

"Ön tarafta sizinle görüşemezdim, zira benim buraya gelmem yasak. Babam her an eve gelebilir. Beni burada görmemesi lazım. Artık canıma yetti. Zaten evden ayrılmaya karar vererek buraya geldim. Babam benimle karı koca hayatı yaşamak istiyor. Yıllardır hemen hemen her gece yatağıma gelir, benimle yatmak ister. Ne yaptıysam fayda etmedi. En sonunda dayanamayıp anneme anlattığımda bir de ondan dayak yemeye başladım. Babam bir ay önce annemle kardeşimi Türkiye'ye köye gönderdi, ikimiz evde yalnız kalalım diye. O zamandan beri iyice

[1] Ad değiştirilmiştir.

azdı. Gündüz bile birkaç kere saldırıyor..."

Emine bunları ağlamadan, neredeyse yüzünde hiçbir duygu belirtisi olmadan, yorgun fakat yorgunluğunun altında nefret kokan bir sesle anlatıyordu. Ben yaşadığım şoktan donmuş, uzun müddet sesimi çıkaramadım. İlk kendimi toplamama yardımcı olan, kendi kendime bunların yalan olduğunu düşünmek oldu. Bunun üzerine, adeta bir an önce duyduklarımın yalan olduğunu ispat ederek rahatlamak istercesine, peşpeşe sorular sıralamaya başladım. Yavaş yavaş kızın anlatıklarının doğru olduğunu (ve yalan olduğunu ortaya çıkararak rahatlayamayacağımı) anlamaya ve hissetmeye başladıktan sonra ilk aklıma gelen şey bu konuşmayı bir an önce bitirmek ve hemen iş arkadaşlarımdan birinden –önce kendim için– yardım istemekti. Odaya dönerek Emine'ye şimdilik konuşmaya devam edemeyeceğimi, ertesi gün belirli bir saatte tekrar gelmesini söyledim. Emine, yüzünde belirgin bir hayal kırıklığı ile ve sanki yorgunluğu artmışçasına çıkıp gitti.

Uykusuz geçen bir geceden sonra ertesi gün bir iş arkadaşımla Emine'nin gelmesini beyhude bekledik. Polise haber verip vermeyeceğimiz, Emine'yi nereye yerleştirebileceğimiz gibi sorularla uğraştığımız iki kâbuslu günden sonra evini bulup kapısını çaldığımız gün, Emine'yle babasının apar topar evden ayrılmış olduklarını, nereye gittiklerini kimsenin bilmediğini öğrendik...

Aylar boyu o andaki çaresizlikten kaynaklanan tepkisizliğimin ve bunun Emine'ye nasıl zarar vermiş olabileceğinin kâbuslarını yaşadıktan sonra aile içi cinsel taciz konusunda kitaplar okumaya, toplantılara gitmeye ve eğitim görmeye başladım. O dönemde yaşadığım en ilginç şey, aile içi cinsel tacizin yaygınlığını yavaş yavaş görmeye ve anlamaya başladığımda, çok yakınımda olan insanlardan, danışanlarıma kadar, birçok kişinin kendi ailelerinde yaşamış oldukları cinsel tacizi anlatmaya başlamaları oldu. Bunların çoğu, o güne kadar neredeyse kendilerinden bile saklamak istedikleri olayları ilk kez bana anlatıyorlardı.

NURHAYAT[1]

Evlendiğimde on üç yaşındaydım. Babamın zoruyla, okuldan çıkartılarak, görücü usulüyle evlendirildim. Evlendirildikten sonra adamın iki çocuklu olduğunu öğrendim. Bunu öğrenince, baba evine geri dönmek istedim fakat hem babam hem ailem şiddetle karşı çıktı. İki çocuklu bir adamla böyle bir evlilik başlamış oldu ve bu arada şiddet de başladı. (...) Daha sonra tabii ben biraz büyüdüm, kendime geldim, çalışmaya başladım. Bu arada ekonomik güç kazandım. Dayaklara karşı koymayı öğrendim ve kendimi dövdürmemeye başladım. Görünürde, adamla aramız çok iyi olmuştu. Görünüşte artık evine bağlı, çocuklarına bağlı bir kişi gibiydi. Ben çalışarak bir ev yaptım, kendi altınlarımla ve ailemin desteğiyle. Duygusal yönden eşimle aramızda çok büyük kopukluk vardı. Yani evlilik tam bir evlilik değildi. Benim için sadece çocuklarım önemliydi. Elimden geldiğince çalışıp onların rahatını sağlamaya bakıyordum, ama ne yazık ki çocuklarımın yaşadıklarından habersizdim, ancak çocuklarımın bana karşı çok güvensiz olduğunu seziyordum. Bir türlü anlayamıyordum, ben bir şey istediğim zaman yapmazlardı, ama babaları söyleyince korka korka istediği yerine getirilirdi. (...)

Kocam bir karakolda gece bekçiliği yapıyordu. Herkes onu namazında niyazında, evine bağlı, çocuklarını seven bir baba olarak tanıyordu. Ama devamlı parasını kumara veriyor, borçlanıyor, evin hiçbir ihtiyacını karşılamıyordu. Borçlarını kapatması ve evin ihtiyaçlarını karşılaması için verdiğim paraları da kumarda yiyordu. (...) Ben evde yokken çocuklara dayak atma olayları da oluyormuş. Bunu komşularım da söylediler, benim yanımda bir şey yapmıyordu. Görünüşte çocuklarına çok düşkün, çok sıcak bir insan, bir baba gibi davranıyordu ama ben yokken en ufak bir şeyde çocuklara dayak atıyormuş. (...) İlk başta iki üvey kı-

[1] Ad değiştirilmiştir.

zım, ilk karısından olan kızlarım, onlar cinsel tacize uğramışlar senelerce babaları tarafından. Daha sonra büyük üvey kızım kocaya kaçtı, işte orada babası tarafından taciz edildiğini falan anlatmış. Halaları duymuş, onlar araya girince üstü kapanmış olayın. Ondan sonra küçük üvey kızım, o aynı şekilde altı yaşından beri devamlı bir şekilde babası tarafından taciz edildiğini anlatıyor. Bana bunların hiçbir tanesi söylenmiyor. (...) En son benim kızımda ortaya çıktı bu. (...) İşte taciz ediyor kızı. Gece kızın yatağına girdiğinde oğlum tarafından görülüyor. Tabii o fark ediyor çocuğun gördüğünü. Bense kalkıyorum, hiçbir şey yokmuş gibi işime gidiyorum yine. Dövülüyorlar, ikisi de. Öbür çocuklar evden uzaklaştırılıyor. İki çocuk korkunç sopa yiyor. "Benim hakkımda annenize bir şey söylerseniz, bir şey olursa, ayrılırsak sizi bana verirler. Ben sizi mahvederim, döverim şunu yaparım, bunu yaparım hiç kimse de sizi kurtaramaz," diye tehdit ediyor. Kız bunalıma giriyor, tacize uğrayan kız. Ama erkek çocuk oldukça cesaretli bir çocuk ve kesinlikle gururuna yediremiyor, kabullenemiyor, nasıl yapabilir, diyor. O gün akşama kadar düşünüyor. Hiç yiyip içmeden benim yolumu bekliyor.

Akşam ben işten geliyorum, baba yine benden uzaklaştırıyor çocuğu, bakkala yolluyor, şuraya buraya yolluyor, devamlı arka bahçeye götürüyor orda konuşuyor. Çocuğu engellemeye çalışıyor. Çocuk bekliyor gecenin üçüne kadar. Babasının işe gittiğinden iyice emin olduktan sonra, –gece çalışıyor çünkü bu adam– kalkıyor, camları açıyor, dışarıya bakıyor, belki gitmemiştir, etraftadır diye. Daha sonra beni uykudan kaldırdı. Hatta oturttu beni, elime sigara tutuşturdu, kendisi yatağın ucuna oturdu. Çay getirdi, şey, su verdi elime. "Sana bir şey söyleyeceğim ama kendine hâkim ol, hiçbir şey yapmayacağına söz ver, birlikte düşünelim," dedi. Bunu söyleyen küçücük bir çocuk, ilkokulu yeni bitirmiş. Çocuk yani, ondan sonra anlattı olayı, ben çıldırdım tabii, yani bir an şok oldum. Kulaklarıma inanamadım, duyduklarıma inanamadım, başım uğulduyordu, yani inanmak istemedim. Gittim yüzümü gözümü yıkadım, geldim tekrar tekrar anlattırdım çocuğa, baktım ki çocuk ilk defa ne anlattıysa kesinlikle hep aynı şeyleri söylüyor. Zaten ben çocuklarımın yalan söyleyeceğini düşünmem. Kızımı kaldırdım uykudan, oturttum onu da karşıma, yüzünü gözünü yıkattırdım, kardeşini odadan çıkarttım, sordum. "Kızım," dedim, "Bana gerçeği anlat, duydum, neyse bana açıkça anlat. Bak ben senin annenim bana güven duyman lazım".

Çocukta çok büyük korkular vardı, çok korkuyordu. Öldürülmekten korkuyordu, hepimizin öldürüleceğinden korkuyordu. Ben ona, "Her şeyi anlat kızım, hiçbir şey yapamaz. Bu memlekette kanun var, kanunlar var, size hiçbir şey olmayacak. Korkmanıza hiç gerek yok, ben yanınızdayım," dedim. Ondan sonra çocuk bana bütün olayı anlattı. (...) Ben

tabii çocuklarımı aldım ve gece 4:30'da yürüyerek karakola gittik. Orada olayı anlattığım zaman polisler bana inanmak istemediler. Kocamın karakolda gece bekçisi olduğunu bildikleri ve tanıdıkları için onu korumaya aldılar. Bana sürekli "Yenge yapma, etme," dediler. İlk etapta bana hiç yardımcı olunmadı, ama ben elimden geldiğince, "Ne olursa olsun, bu açığa çıkacak," dedim. "Bu adam suç işlemiş, cezasını çekmeli. Ben bir gün bir adam vurup buraya gelsem beni tutuklamayacak mısınız? İşlem yapmayacak mısınız? Onun için bu olay hakkında işlem yapmanızı istiyorum. İşin eğrisini doğrusunu hakime, savcıya bırakın," dedim ve işlemlerin yapılması için bastırdım. Sonunda işlemler yapıldı, doktora sevk yapıldı. Sağlam raporu gelince hiçbir şey yapmadılar, üstünde durmak istemediler. Bana, "Tamam yenge, işte hiçbir şey yokmuş, çocuk yalan söylüyor," falan filan dediler. İftira attılar böyle, baştan savdılar. Ben babama giderken yarı yoldan geri döndüm. "Hemen benim işlerimi yapacaksınız, savcılığa sevk edeceksiniz, yoksa şimdi Ankara'ya gideceğim, gerekirse başınıza gazetecileri dökerim," dedim. Başkomiser sonunda, "Ne haliniz varsa görün," dedi, işlemleri yaptı, savcılığa sevk etti bizi. Savcılığa gittik. Savcı ifadeleri okudu, ondan sonra tutuklama emri verildi. Babaları tutuklandığında üvey kızların da olayları ortaya çıktı. (...)

Devletin karakolunda hiçbir destek görmedim, hatta orda horlandık, bize kızdılar. "Bir baba böyle bir şey yapar mı?" gibi sözlerle beni caydırmaya çalıştılar. Benim zorumla aileme haber verildi, ailem geldi, tabii onlar da ilk başta inanmadılar. Babam dahası üzerime yürüdü karakolda, "Nasıl yaparsın böyle bir şey?" diye. Ben bir şey yapmadım, konuşan çocuklar, bu olayı yaşayan çocuklar. Niye babasına bir iftira atsın, bir yalan uydursun ki, mümkün değil. Bunları yaşamamış bir çocuk, mümkün değil anlatamaz böyle bir şey; zaten beni en çok inandıran o oldu. Zaten kızımın üstüne başına baktım, üst üste mayolar giymiş, onların üstüne bir pijama giymiş, pijama üstüne pantolon giymiş, pantolonun üzerine kemer bağlamış ve yatağın altına kocaman bir ekmek bıçağı koymuş, bir daha bana elini sürerse öldüreceğim düşüncesiyle. Daha önce de taciz etmişmiş, kız korkuyor yine yapacak diye. (...) Ben akşam işten eve geldiğimde çocukları sürekli uyuyor buluyordum. Buna bir anlam veremiyordum ama yemek yiyip çayımı içtikten sonra bana da müthiş bir uyku bastırıyordu ve uyuyakalıyordum. Bu yüzden de eve kimse misafirliğe gelmiyordu. Sonradan öğreniyorum ki, hem çocukların hem benim yemeklerime uyku hapı koyuyormuş. Bunu da çocukların yaşadıklarını bana anlatmalarını engellemek ve benimle iletişim kurmamalarını sağlamak için yapıyormuş. Büyük kız da söyledi, "Anne bir şeyler yapıyordu, bize içiriyordu," diye. Yani uyku ilaçlarıyla beni etkisiz hale

getiriyordu, belki taciz ettiği çocukları da bu şekilde. (...) Üç tanesi, üç çocuk tacize uğruyor onun tarafından. İnsanlar tacizi zaten anlamak istemiyorlar, anlasalar bile üstünü kapamak istiyorlar, çok korkunç bir şey. Bilip de kapamak. Bunu yapan, tacizi yapan kadar suçlu bence. (...)

Kocam tutuklandıktan sonra da ben çok baskı gördüm. Üstüme gelmeye başladılar, araya polisler giriyor, baskı yapılıyor, yalan diyorlar, iftira ediyorlar bir şeyler. Hakim, savcı satın alınmaya çalışılıyor. Tuttuğum üç avukat davayı bıraktı, bırakmak zorunda kaldılar. Bence bunu yapmamaları lazımdı ama yaptılar. Kocamın çevresi oldukça genişti ve dışarıda yarattığı bir imaj vardı. Herkese karşı çok iyi. Herkes onu öyle görüyor, öyle tanıyor. İçinde neler yaşadığını hiç kimse bilemiyor. İşte insanlar araya giriyorlar, davayı düşürmeye çalışıyorlar.

Çok baskı gördüm, beni işten attırdılar, arabayla ezmeye çalıştılar, saldırıya uğradım, hatta emniyette, emniyetin kapısında dövüldüm onun akrabaları tarafından. Ben tek başımaydım, mahkemeye tek gidemedim tabii, üç dört tane duruşmaya giremedim. Koruma isteğim reddedildi. "Türkiye'de böyle bir kanun yok, biz seni koruyamayız," dediler. (...) Polisten destek göremedim ben, gerçekten göremedim. Ondan sonra Mor Çatı'ya sığındım. Son avukatlar da davayı bırakınca onlar bana avukat buldular. Gerçekten oraya gittiğimde berbat bir durumdaydım, bunalımlardaydım. Elim kolum bağlı, hiçbir şey yapamıyordum. Mor Çatı'daki insanlar çok yol gösterdiler, işte dediğim gibi avukat olayını hallettiler, çocukların psikiyatrist olayını hallettiler. Şu aralar çocuklarım ve ben psikolojik tedavi görüyoruz. Çok şükür eskisinden daha rahat yaşıyoruz. Çocuklarımın başında oturuyorum, iyileşmeye çalışıyorum elimden geldiğince.

Böyle bir olayın hiç kimsenin başına gelmesini dilemem. Gerçekten korkunç bir şey, ama geldiği takdirde, böyle bir şey olduğu zaman hiç kimse böyle bir şeyi saklamamalı. Zorlukları düşünerek böyle bir olaya göz yummamalı. Sonuçta ne olursa olsun, böyle bir olayın ortaya çıkması gerekiyor ve böyle bir olaya maruz kalmış çocukların tedavi görmesi gerekiyor. Yaşadıkları cinsel taciz gerçekten büyük bir etki yarattı çocukların üzerinde. Eğer bu çocuklar tedavi edilmezlerse kendileri de hasta insanlar olacaklar. (...) Hiç kimse, hiçbir anne, hiçbir baba böyle bir olayı saklamamalı, ister aile içinde ister aile dışında olsun. Çevre duyacak, konu komşu duyacak diye düşünmemeli. İnsan çevresiz komşusuz yaşayabilir ama namussuz yaşayamaz. (...)

Şimdiki halimle geriye dönmüş olsaydım ilk başta küçücükken evlendirilmeye kesinlikle karşı çıkardım. Yani bence evlilik yaşı yirminin üstünde olmalı. İkincisi evleneceğim erkeği kendim seçerdim. Bir flört

devresi geçirmek isterdim. En başta iç güzelliğine, iyi bir ruh haline sahip olup olmadığını anlamak isterdim ve ikiden fazla çocuk yapmak istemezdim. En önemlisi de bu, gerçekten her zaman herkesin bakabileceği kadar çocuk, iki çocuktan fazlası bence hiç iyi değil, çünkü sağlıklı insan yetiştirmek zorundayız. (...) Annelerin, herkesin o çocuklara çok iyi davranmaları, bakmaları lazım, dayaktan kesinlikle uzak durmaları lazım. Ben kendimi çok suçluyorum, çünkü çocuklarım bana karşı çok güvensizdiler. O zaman hiç güvenleri yoktu, çünkü ben karşıma oturtup da çocuklarımla hiç öyle bir konu konuşmadım. Kendim bilmiyordum ki konuşayım, çünkü ben de görmemiştim ailemden.

Cinsellik konusunu kesinlikle hiçbir çocuğumla konuşamamıştım, sadece üvey olan büyük kızımı dışarıya karşı korumaya çalışıyordum, "Kızım dışarısı böyledir, işte erkeklerden uzak dur, tanımadığın insanlardan uzak dur," falan filan. Hep dışarıdan korumaya çalıştım ama onları hiç bilgilendiremedim. Sonraları sordum, "Ne hissediyordun? Ne yapıyordun o olay olduğunda?" diye. "Uyku numarası yapıyordum, görmemezlikten geliyordum; ne yapabilirdim ki?" dedi. Artık belirli bir süreden sonra alışkanlık yapıyor, çocuklar cinselliğin öyle olduğunu zannediyorlar. Onun için güven konusuna yine değinmek istiyorum, annelerin çocukları her konuda bilgilendirmeleri lazım, sadece karın doyurmakla, giydirmekle çocuk bakılmıyor, gerçekten ben bunu yaşadım. Annelerin çocukların yaşına bakmadan, cinsiyetine bakmadan açık açık her şeyi anlatmalarını, her şeyi konuşmalarını isterim. (...)

Bu toplumda en başta kadınların hakları yok. (...) Kadına inanılmıyor. Kadının değeri yok Türkiye'de ve çocuklara da hiç değer verilmiyor. Yani benim kocam üç kız çocuğunu taciz etti, sadece dokuz sene ceza aldı. Bu cezanın zaten 1/3'ü gitti, indi üç buçuk seneye falan, şimdi temyize gitti. Belki indirirler onu da, yani bunun cezası bu mu olmalı? Türkiye'de kanun diye bir şey yok. Başka ne diyebilirim? Bunca insanın hayatı mahvoluyor ama yaptığı karşılığında sadece üç sene yatacak. Üç sene sonra çıkınca ona kim engel olacak? Bence böylelerinin cezası müebbet hapis olmalı. İdam demiyorum çünkü bir insanı öldürmek çare değildir. Eğer öldürmenin çare olduğunu bilseydim en başta ben o adamı öldürürdüm. İnsan ancak bir suçun cezasını çekerse, o suçun suç olduğunu öğrenir, yani hiç cezasız kalırsa bu adam üç sene, beş sene sonra çıkar yeniden yapar, yaptığı alışkanlık halini almıştır. (...) Yani devlet bizlere sahip çıkmalı, bilmiyorum belki bir şey açarlar, bir yardım derneği mi açarlar ne olur, bunları yaşayanlara sahip çıkılması lazım. Devlet el atmalı. (...)

Cinsel tacizlerde, ensest olaylarında insanlar kesinlikle hiç ortaya çıkartmak istemiyorlar olayı çünkü utanıyorlar, çevreleri duymasın diye.

Benim şu anda oturduğum bütün bölge biliyor olayı, anlattım. Daha önce duyduğum olaylar vardı. Mesela taciz edilmiş bir kız çocuğu vardı. Aile bu olayı kapatıyor, kızı kapatıyor hastaneye, kız doğum yapıyor, ondan sonra çocuğu bir ormana atıyorlar. Sonra çocuk ormanda ölü bulunınca o zaman ortaya çıkıyor. Demek istediğim Türkiye'de çok yaşanıyor bunlar, çünkü hiç eğitilmiyoruz bu konuda, bilmiyoruz. Ben de bu konularda eğitim görmüş olsaydım belki bir korunma yöntemi geliştirirdim kendimce. (...) Bu konularda bir eğitim kampanyası falan açılabilir, kadınlar eğitilebilir. Böyle bir olay olduğu zaman da dediğim gibi kesinlikle saklanmamalı, saklandığı sürece biz yaşarız böyle şeyleri. (...) Hiç kimsenin desteğini görmedim, hiç kimseden görmedim ki, "Kızım aferin sana, çok güzel yapıyorsun, böyleleri cezalandırılmalı," desin. Sadece ben ne biliyorsam hatta bilmeden de birçok şey yaptım, Uğur Dündar'ı aradım mesela, kızında hiçbir şey yok, bu olayı kapatacağız, dendiği anda. (...) İnşallah, bundan sonra bir şeyler değişir, bilemiyorum değişir mi değişmez mi, tek dileğimiz de bu, inşallah kanunlardaki bu açıklıklar biraz daha düzene girer. Ben benim yaşadıklarımı hiç kimsenin yaşamasını istemiyorum. Yavaş yavaş insanlar anlıyorlar, onun için annelerin çocuklarını korumalarını istiyorum, her ne olursa olsun, bu baba da olsa, bozuk başka biri de olsa, çünkü amca da yapabiliyor, büyükbaba da... Ben bunları çok duyduğum için söylüyorum. Böyle şeylere dur demenin zamanı geldi.

Çocuklara Yönelik Cinsel Taciz[1]

Pınar İlkkaracan

Dünyada En Yaygın -ve Örtülü- Suçlardan Biri

Birçokları için aile içi cinsel taciz, hâlâ yalnızca "anormal ailelerde" görülen ve pek az çocuğun başına gelen ağır, trajik bir olay. Aile içi cinsel taciz vakalarıyla karşılaşma olasılığı çok yüksek olan uzmanlar için bile (doktor, öğretmen, psikolog, eğitmen gibi) bu böyle. Bu konunun meslek ya da üniversite eğitimi sırasında da tabu özelliğini koruması, aile içi cinsel tacize uğrayan kişilerin bu konudaki zoraki suskunluğu, politik ve geleneksel olarak aileyi korumaya ve hatta kutsallaştırmaya yönelik eğilimler, toplumun en yaygın suçlardan birine kör ve sağır kalınmasını kolaylaştırıyor.

Çocuklar, özellikle ailede, yani kendilerini en güvenlikte hissetmeleri gereken bir ortamda cinsel şiddetle en sık olarak karşılaşmaktalar. Birçok ülkede yapılan araştırmalar, aile içi cinsel tacizin yaygınlığı konusunda tüyler ürpertici sayılar ortaya koymakta. Birçok araştırma aile

[1] Bu metinde, ensest yerine cinsel taciz teriminin kullanılmasının bir çok nedeni var: Ensest tanımı, kan bağını ve akrabalık derecesini temel ölçüt olarak almakta. Çocuğun bağımlılığını ve bu bağımlılık çerçevesinde gelişen şiddeti yok saymakta. Akrabalar arasında yer alan cinselliği (erişkinler arasında isteğe bağlı olarak yaşanan da dahil) vurgulamakta. Gücün kötüye kullanımını, cinsel ilişki yoluyla cinsel tatmin sağlamava indirgeyerek, çocuğa yönelik cinsel tacizin gerçek boyutlarını gözden saklamakta. Ayrıca, ensest kelimesi, cinsellikle şiddeti tiraj ve *rating* artırmakta kullanan medya için de bir yem haline geldiğinden, bu şekliyle bu suçun gerçek boyutlarını duyurmak yerine, pornografik bir özellik kazanmış durumda. Bunun ötesinde, ensest, suçun geçtiği yer olarak "aileyi" betimleme avantajını taşısa da, cinsiyetler arası toplumsal iktidar eşitsizliğini içermemekte, dolayısıyla cinsel tacizin temel ögelerinden birini dışlamakta.

içi cinsel tacizin kurumlara yansımaması ya da yansısa da örtbas edilmesi nedeniyle, bu konudaki gerçek sayının resmi istatistiklerdekinden çok daha yüksek olduğunu gösteriyor. Örneğin ABD'de çocuklara yönelik cinsel taciz vakalarının %90'ının kamuya yansımadığı tespit edilmiş (Trube-Becker, 1991). Çeşitli değerlendirmeler, ABD'de yılda 60,000 -100,000 kız çocuğun (Lison ve Poston, 1994), İsviçre'de yılda 40,000-45,000 çocuğun (Beglinger, 1992) aile içi cinsel tacize uğradığını gösteriyor. 1988'de Almanya'da resmi kayıtlara göre cinsel tacize uğrayan çocuk sayısı 13,179 iken, Alman Gençlik, Aile, Kadın ve Sağlık Bakanlığının bir raporuna göre gerçek sayının yılda 150,000-300,000 arası olduğu belirtiliyor (Pressedienst des BJFFG, 1989).

Çeşitli araştırmalar aile içi cinsel taciz kurbanlarının %75-%90'ının kız çocuklar, cinsel taciz uygulayanların ise %90'dan fazlasının erkekler olduğunu gösteriyor (Beglinger, 1992; Baurmann, 1983; Stachiw, 1991; Pressedienst des BJFFG, 1989).

Aile içi cinsel tacize uğrayan erkek çocuklarla ilgili araştırmalar, kız çocuklarla ilgili olanlardan daha az. Bunun ötesinde, birçok yetişkin erkeğin, cinsel tacize uğramış olduğunu açığa vurmasının, "kurban" konumunda olmanın, toplumun belirlediği "erkek" rolüne uymaması nedeniyle daha da zor olduğu düşünülebilir. Geleneksel cinsiyet rollerinin kız çocuk ve kadınları boyun eğici, bağımlı, erkek cinselliğinin nesnesi olarak; oğlan çocuk/erkekleri ise hükmedici, bağımsız, saldırgan ve heteroseksüel cinselliğin öznesi olarak biçimlendirdiği göz önüne alındığında, gerek önleyici yöntemlerin ve bu konuda eğitimin, gerekse sağaltma yöntemlerinin kız ve erkek çocuklar açısından farklı yaklaşımlar gerektirdiği açıktır.

Araştırmalar, çocuğa cinsel tacizde bulunanların, ilk etapta öz baba, üvey baba, erkek kardeş, büyükbaba veya amca gibi çocuğa en yakın aile çevresinden geldiğini göstermektedir. Vakaların ortalama yalnızca %6'sında cinsel tacizi uygulayanın çocuğa tamamiyle yabancı olduğu saptanmıştır (Trube-Becker, 1991). Bunun ötesinde, bu suçu işleyen erkeklerin çoğu, psikolojik olarak normlardan sapmayan, dikkat çekmeyen, çevreleri tarafından "çalışkan ve iyi bir aile babası" olarak nitelendirilen erkeklerdir. Çocuğa yabancı erkekler tarafından cinsel taciz genelde bir seferlik olarak gerçekleşirken, aile içindeki cinsel taciz çoğu zaman yıllar boyunca sürebilmektedir.

Türkiye'de cinsel tacizin gerçek boyutlarını ve yaygınlığını ortaya koyan bir araştırma henüz bulunmamaktadır. Yüksel (1993a) cinsel taciz konusunda yedi yıllık çalışmalarını ve çoğunluğu İstanbul Üniver-

sitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü tarafından kendisine sevk edilmiş olan 27 cinsel taciz vakasıyla ilgili saptamalarını özetlediği araştırmasında başvuranların biri hariç tümünün kız çocuk ve kadın, tacizcilerin tümünün ise erkek olduğunu belirtiyor. 19 vakada tacizci öz baba, 2'sinde üvey baba, 4'ünde amca, 3'ünde kuzen, birinde büyükbaba; altı vakada ise birden fazla tacizci söz konusu. Vakaların yarısında tacizin başlama yaşı 6'nın altında; tacizin sona erme yaşı 6-19 arasında değişiyor. Taciz biçimleri tüm vakalarda cinsel anlamlar taşıyan fiziksel dokunmalar, çoğunda iki taraflı mastürbasyon ya da cinsel organları okşama, bazılarında ise oral seks şeklinde. Yüksel, ikisi dışında, vakaların tümünde tacizcilerin kızların bekâretini bozmama konusunda özel bir çaba gösterdiklerini belirtiyor. Bu bilgi, bekâretin büyük önem taşıdığı Müslüman toplumlarda uygulanan cinsel taciz açısından çok önemli; bu da cinsel tacizle ilgili olarak polise ya da savcılığa başvuran kız çocukların bekâret muayenesine gönderilmesinin anlamsızlığını açık bir şekilde ortaya koyuyor.

Yüksel'in (1993b) çocukluk çağında cinsel taciz yaşamış olan 31 vakayı konu alan araştırması da benzer sonuçlar veriyor. Tacize uğrayanların ikisi dışında büyük bir çoğunluğu kız çocuklar ve tacizcilerin tümü erkekler. Tacizciler sıklık sırasına göre öz baba, erkek kardeş, üvey baba ve amca-dayı, kuzen ya da dede gibi aile üyeleri. Bekâreti taciz sırasında bozulmuş olan kızların oranı çok düşük. Tacizin devam etme süresi çoğu vakada 1 yıldan fazla, 10-13 yıl süren vakaların sayısı da az değil. Yüksel, Türkiye'de bekârete verilen değerin ve cinselliğe ilişkin tabuların, çocukları yaşadıkları taciz konusunda açılmaktan alıkoyduğuna dikkat çekiyor.

Sezgin (1993), 23'ü kliniklerden 46'sı yasal organlardan olmak üzere değerlendirdiği 69 aile içi cinsel taciz olgusunu kapsayan çalışmasında kurbanların %87'sinin kadın, %13'ünün erkek olduğunu belirtiyor. Bu olguların %50'sinde cinsel tacizin başlama yaşı 12'nin altında. Vakaların %99'unda saldırgan erkek, yalnızca %1'inde kadın. Saldırganların kurbana yakınlık derecesine baktığımızda, bunların %45'inin öz baba, %12'sinin öz ağabey, %16'sının birinci dereceden, %27'sinin de ikinci dereceden akraba olduğunu görüyoruz. Vakaların %91'inin ev içinde gerçekleştiği saptanmış. Saldırganların %80'i 18 yaşından büyük, %89'u sabıkasız ve %97'sinin patolojik düzeyde ruhsal rahatsızlığı yok. Yüksel'in bulgularına paralel olarak klinik olgularda tacizin uzun yıllar sürmüş olmasına rağmen, kız çocukların %76'sının bekâretlerinin korunduğu tespit edilmiş. Sezgin, saldırganların çocukların be-

kâretlerini korumak için livatayı tercih ettiklerini belirtmekte. Yasal olgularda ise, kurbanların %77'si yapılan kızlık muayenesi sonucunda bakire bulunmamış. Bu sonuç, Türkiye'de yasal organlara özellikle bekâretin bozulduğu durumlarda başvurulduğu anlamına gelebilir.

Çocuklara Yönelik Cinsel Tacize İlişkin Rivayetler

Çocuklara yönelik cinsel tacizin dünyanın en güçlü tabularından biri olması, bu konuda birçok rivayetin üretilmesine yol açmaktadır. Bu tip rivayetlerin yanı sıra, toplumca sürdürülen suskunluk, bu konuda acil olarak alınması gereken önlemlerin hiçbirinin bugüne kadar konuşulup tartışılmasına dahi olanak tanımadığı gibi, ana-babaları da toplumu da yanlış davranışlara itiyor.

Bu rivayetlerden biri, cinsel tacizin yalnızca "sapık yabancı erkeklerden" gelebileceği şeklindedir. Bu yanlış varsayım nedeniyle, anababa ya da çocuğun çevresindeki diğer yetişkinler, çocuğu, "yabancılarla konuşma", "sana birisi şeker verirse alma", "yanına yabancı bir adam yaklaşırsa hemen oradan kaç" gibi hepimizin çocukluğumuzdan tanıdığımız uyarılarla, "kötü yabancı adamlardan" korumayı amaçlamaktadır. Oysa araştırmaların da gösterdiği gibi, çocuklara esas tehlike, çoğunlukla yabancılardan değil, en yakınlarındakilerden; sapıklardan değil, "normal" yetişkin erkeklerden gelmektedir.[2] Yukarıda sözü edilen, gerek Türkiye'de gerekse diğer ülkelerde yapılmış olan araştırmalar tacizcilerin çoğunlukla öz baba, ağabey gibi çocuğa birinci dereceden yakın kişiler olduklarını ve hiçbirinde aşikâr bir zihinsel gerilik veya ruh hastalığının söz konusu olmadığını belirtiyorlar. Yüksel (1993 a ve b), cinsel tacizde bulunan babaların çoğunun kızının bakire olmasını çok önemsediğinden, evlilik öncesi karşı cinsle arkadaşlığı istemediğinden, hatta çok dindar bir babanın kızıyla cinsel ilişkiden önce duvardaki duaları indirdiğinden söz etmektedir.

"Açık saçık giyinme", "bacaklarını ört" gibi uyarılar ise, cinsel tacizin, bir *şiddet* eylemi değil de, *cinsel* bir eylem olduğu ve kız çocukla-

[2] Birçok araştırmacının belirttiği gibi, çocuklara cinsel tacizde bulunanlar arasında, çocuğa tamamen yabancı ya da aile dışından olan kişilerin oranı çok düşük. Bu oranları Trube-Becker (1991) %6, Fey (1992) %10, Botens (1991) kız çocuklarda %25 olarak belirtiyor.

rın *çekiciliklerini azaltmak* ve kendilerini *cinsel nesne niteliğinden arındırmakla* cinsel taciz ya da tecavüzün önlenebileceği gibi yanlış bir inanca dayanıyor. Oysa aile içi cinsel taciz, birçokları için bebeklikte ya da çok küçük yaşta başlıyor. Birkaç aylık bebeklerde yırtılmış cinsel organlar, hematom, kol, bacak, göğüs ve cinsel organlarda diş izleri, anüste yırtıklar, iç kanamalar adli tıp enstitülerinin ya da hastanelerin çok iyi tanıdığı izler (Trube-Becker, 1991; Rush, 1982).

Bu konuya başka bir örnek de Emniyet Genel Müdürlüğü'nün aile içi cinsel tacizi önlemek amacıyla çıkarmış olduğu broşür.[3] Bu konuda çalışmalar yapmak Emniyet Genel Müdürlüğü'nün görevi ve bu görevi yerine getirdikleri için onları takdir etmek gerekiyor. Oysa, içeriğini incelediğimizde suçu önleyici nitelikte olması gereken bu broşürün, gerçek amacına ulaşmaktan uzak kaldığını görüyoruz. Broşürün içeriği, ana-babalara çocukları ile aralarında güvene dayalı bir ilişki kurulmasını önermekte ve çocuklara yabancılardan hediye ve para gibi şeyleri almamalarını öğütlemekte. Bu şekliyle broşür, çocukların aile içinde maruz kaldıkları tacizi görmezden geliyor ve bu konuda öneriler getirmekten aciz kalıyor, üstelik bu konudaki yanlış kanıları tekrarlayarak ve pekiştirerek bir anlamda zarar dahi veriyor.

"Kurbanı denetlemeye" yönelik bu tip önleyici yöntemlerin çocuğu gerçek tehlike yaratabilecek yakın çevresindeki kişilerden korumaya yönelik olmamasının yanı sıra, korkuyu genel olarak içselleştirmesine yol açmak, hareket özgürlüğünü kısıtlamak ve çocuğu yetişkinlere bağımlı kılmak gibi zararları da var. Oysa doğru ve etkin önleyici yöntemlerin çocuğu korkutmak ya da yetişkinlere bağımlı kılmaktansa, onun kişiliğini ve bağımsızlığını destekleyici, güdülerine dayanarak kendini korumayı öğretici ve kendine güvenini artırıcı olması gerekiyor.

Başka bir rivayet, bu suçu işleyebilecek belirli miktarda sapık bulunduğu ve bunların yakalanıp hapsedilmeleri halinde toplumun temizleneceği ya da ceza görenlerin bu cezayla "akıllanarak" ya da korkutularak suçu bir daha işlemelerinin önlenebileceği şeklinde. Oysa, cinsel taciz vakalarının çoğunluğunun çeşitli nedenlerle[4] polise ya da mahkemeye yansımaması bir yana, Nurhayat'ın anlattıklarından da anlaşılabi-

[3] *Çocukların Cinsel Amaçlı Kötüye Kullanılmaları* (Cinsel Taciz) *Hususunda Anne ve Babalara Öğütler,* T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığınca hazırlanan broşür. Broşür No: 1995/15.

[4] Trube-Becker (1991), ss. 86-90, literatürde cinsel taciz vakalarının %90'ının resmi kurumlara yansımadığını belirterek, bunun çeşitli nedenlerine örnekler veriyor: Cinsel tacizin birçok vakada çocuğun kendini ifade edemediği yaşlarda gerçek-

leceği gibi, birçok vakada suçlular kısa bir süre sonra serbest kalmakta ya da davalar çeşitli nedenlerle bir sonuca bağlanmamakta. Bu durumda ceza sisteminin ne denli caydırıcı olduğu büyük bir soru işareti.

Bunun dışında, Peters'in (1976) araştırmasında belirttiği gibi, çocuklarına cinsel tacizde bulunan bir babanın, bu davranışı nedeniyle ceza göreceğini öğrendiğinde şaşırması, hiç de az rastlanan bir olay değil. Hapis cezası alanların bu yolla değişip değişmedikleri ise oldukça şüpheli. Birçok araştırma, yalnızca hapis ya da para cezasının, bu suçu işleyen erkeklerin, işledikleri suçun bilincine varmalarını ve yaptıklarının sorumluluğunu taşımalarını sağlamadığından, dolayı da caydırıcı bir önlem olmadığından söz etmekte.[5]

Dolayısıyla, çocuklara yönelik cinsel taciz, tekrarlanma olasılığı yüksek bir suç niteliği taşımakta. Aynı şekilde, cinsel taciz suçlularının kendi arzularıyla terapiye başvurmadıkları ve bu suçluları terapiye sevketmenin, cezayla birlikte alınması gereken bir önlem olduğu konusunda da yeterli veri var. Dolayısıyla, bu konuda ceza sisteminin yeniden gözden geçirilmesi gerekiyor.

Çocuklara Yönelik Cinsel Tacize İlişkin Rivayetler

- **Alkol ya da diğer uyuşturucuların kullanımı ya da başka bir uyarıcı nedeniyle "bir kerelik" cinsel taciz hemen hemen hiç karşılaşılmayan bir şey. Cinsel taciz genelde sistematik olarak haftalar, aylar, hatta yıllar boyunca sürüyor.**
- **Cinsel taciz sorunlu ya da alt sosyo-ekonomik düzeyden ailelere özgü değil, hemen hemen tüm sosyo-ekonomik sınıflarda aynı oranlarda vuku buluyor (Finkelhor, 1979; Giaretto, 1981).**
- **Cinsel taciz, ender olarak fiziksel şiddet içerdiğinden, görünür ya da tıbbi olarak tespit edilebilir iz ya da yaralara nadiren rastlanıyor. Dolayısıyla, suçun ispat edilmesi için doktor raporu gerektiren yasal uygulama, en iyimser görüşle bu konudaki derin bilgisizlikten kaynaklanıyor. Kötümser**

leşmesi, daha büyük çocukların cinsel tacizi uygulayan kişinin otoritesinden ya da tehditlerinden korktukları için konuşmaktan kaçınmaları, çocuklara inanılmaması ve yaşadıklarını anlattıklarında yalancı damgasının vurulması, eşinden korkan ya da eşinin hapse girmesiyle geçim zorluğu çekeceğini düşünen annelerin olayı örtbas etmeleri, polisin ya da mahkemenin olaya karşı duyarsızlıkları ya da bu konudaki bilgisizlikleri nedeniyle olayı örtbas etmeleri bu nedenlerden bazıları.

[5] Bkz. Fegert (1991), ss. 64-65; Hedlund (1991), ss. 341-342; Besten (1995), ss. 38-39.

bir görüşle ise suçu örtbas etmeye ve suçluyu korumaya yönelik. [6]

- **Gerek aile ve eğitim sistemi, gerekse tıp, psikoloji ve hukuk bilimleri yüzyıllardır çocukların inanılırlığına şüphe düşürmek için elbirliği etmiş durumdalar. Aile içi cinsel tacize uğradığını açıklayan çocukların "yalan söyledikleri", "çocuğun dediklerine inanılamayacağı" ebeveynden öğretmene, doktordan yargıca çocuğun etrafındaki birçok yetişkinin koro halinde çocuğa uyguladıkları ikincil bir şiddet.**

Bu konuda Sigmund Freud ve geliştirdiği klasik psikanaliz yöntemi yüzyılın başında temizlenmesi zor bir yanılma/yanıltmaca üretmiş olduğundan, kısaca bu konuya da eğilmek gerekiyor. [7]

Freud, 19. yüzyılın sonunda ruhsal hastalıklara dair teorisini geliştirmeye başladığında, nevrozları erken yaşlarda yaşanan cinsel travmaların bir sonucu olarak açıklamaktaydı.[8] Teorisinde sözü geçen "Enfantil cinsel sahneler"i ya da "çocuk yaşta cinsel ilişki"yi açıklamak için tecavüz, taciz, baştan çıkarma, saldırı, sarkıntılık, saldırganlık ve trav-

[6] Arın (1995), yasanın aile içi cinsel tacize yaklaşımına dair şu bilgiyi veriyor: "Kız çocuğunun aile içinde cinsel tacize uğraması halinde, cinsel tacizden laf atmak, sarkıntılık anlaşılırsa bu durumda ne yapılacağı pek açık değildir. Çünkü Yargıtay sarkıntılığı şehvet duygusuyla yapılan sırnaşıkça hareketler olarak tanımlıyor. Bunu üçüncü kişiler arasında düzenliyor. O zaman yabancılar için uygulanacak kuralların uygulanması gerekir ki cezası hafif olup adalet duygusunu tatminden uzaktır. Zaten ceza kanununda 'cinsel taciz' diye özel bir bölüm yoktur. Cinsel tacizin kapsamı ırza tasaddi ve ırza geçmeyi de içine alırsa o takdirde yasanın bu eylemler için öngördüğü ceza 417. madde uyarınca yarıya kadar artırılarak uygulanır." Uygulamada ise ırza geçme iddiası ispatı gerektirmektedir ve dolayısıyla doktor raporuyla fiziksel ve/veya psikolojik izlerin saptanması istenir. Fiziksel izlerin pek az vakada vuku bulduğu ve cinsel tacizin psikolojik etkilerinin ise ancak uygun bir eğitimden geçmiş deneyimli uzmanlarca saptanabileceği göz önüne alındığında, bu konudaki yasal yaklaşımın yetersizliği daha da açığa kavuşmaktadır.

[7] Bu makalenin kapsamı, Freud'un aile içi cinsel tacize ilk yaklaşımını ve sonradan görüşlerini değiştirmekte rol oynamış olabilecek koşulların kapsamlı bir incelemesine izin vermiyor. Bu konuyla ilgili en kapsamlı araştırmalardan birini, Freud arşivinin yöneticiliğini yapmış olan Jeffrey M. Mason, *The Assault on Truth. Freud's Suppression of the Seduction Theory* adlı kitabında veriyor. Ayrıca son on yılda Nancy Chodorow, Harriet G. Lerner, Phyllis Chesler, Chodoff ve Lyons gibi birçok araştırmacı, psikanalist ve yazar Freud'un ve klasik psikanalizin kadınlara ve kadın hastalara yaklaşımını eleştiren eserler verdiler. Benim buradaki amacım, Freud'un ve teorisinin kapsamlı bir eleştirisi değil, yüzyılımıza yön vermiş bir bilim adamının aile içi cinsel tacize ilişkin bulgularını, kadın hastalarının bunları "hayal" ettikleri teorisine dönüştürerek, çocuklara yönelik cinsel tacizin bir tabu olarak korunmasına nasıl hizmet ettiğini belirtebilmek.

[8] Bkz. Freud (1952), ss. 423-459.

ma gibi deyimler kullanmaktaydı. Freud'un bunlarla neyi kastettiği oldukça açıktı: Kurbanların çoğunluğunun kız çocuklar olduğunu da belirten Freud, bu makalesinde, iki anlamlı anlaşılabilecek "baştan çıkarma" deyimiyle dahi, çocuğun, varoluşunun tüm boyutlarında yaralandığı, şiddet dolu ve korkunç bir cinsel davranış/eylemden söz etmekteydi. Bundan birkaç yıl sonra Freud, ruhsal hastalıkların kökeninin çocuklukta yaşanmış gerçek cinsel travmalara dayandığına dair teorisini yüz seksen derecelik bir dönüşle değiştirdi ve bunların "histerik" kadınların fantezileri, uydurulmuş hikâyeler ve yalanlar olduğunu iddia etti. Önceleri yanılmış olduğunu, eski görüşlerinin gereğinden çabuk varılmış yargılar olduğunu belirten Freud, çocukların cinsel güdülerini ana-babalara yönelterek fanteziler ürettiklerini ve bunun çocuğun cinsel gelişiminin doğal bir evresi olan Oedipüs kompleksinin bir ürünü olduğunu savunduğu yeni teorisinin temelini attı.

Uzun yıllar Freud Arşivi'nin yöneticisi olan Masson[9], Freud'un çevresinden gelen baskılara dayanamayarak, çocuklukta yaşanan cinsel tacizin ruhsal hastalıkların başlıca nedenlerinden olduğuna dair ilk görüşlerini inkâr etmek ve "bastırmak" zorunda kaldığı inancını taşımaktadır. Burada en önemli sonuçlardan biri, Freud'un "baştan çıkarma" teorisini terk ederek "Oedipüs kompleksi" kavramını yaratmasından beri, çocuklukta yaşanan cinsel tacizin, birçok psikoterapist ve uzman tarafından sık sık karşılaşılan bir çocukluk travması olarak algılanabilir olmaktan çıkmasıdır. O zamandan beri "tedavi edilen" bu travmanın izleri değil, çocuklara yakıştırılan ensestvari hayallerdir. Bunun haricinde, 20. yüzyılda uzun bir zaman, aile içi cinsel taciz çeşitli raporlarda yalnızca "anormal" ya da "patolojik", çoğu zaman alt sosyo-ekonomik düzeydeki ailelere ilişkin bir sorun olarak, o da ancak bu tip vakaların sıradışılığını ve nadir rastlanılırlığını vurgulayarak konu edilebildi.

Cinsel Tacizin Tanımı

Cinsel tacizin, gerçek anlamda "*cinsellik*"le ilgisi yoktur. Her ne kadar bazı durumlarda yetişkinler bu yolla bir takım duygusal gereksinimlerini karşılamaya çalışsalar da, çocuklara yönelik cinsel taciz, saldırgan cinsellikten değil, cinselleştirilmiş şiddetten kaynaklanmaktadır.

Bilimsel yayınlarda cinsel tacizin tanımına dair çok sayıda çalışma

[9] Masson (1986), ss. 217-221.

bulunmaktadır. Bunların ortak noktalarını alırsak, şöyle bir tanımın ortaya çıktığını görüyoruz: Çocukların yetişkinler (ya da kendilerinden daha büyük gençler) tarafından cinsel tacizi; yetişkinin, çocuğun duygusal ve zihinsel gelişimi açısından yeterince bilgilendirilmemiş ve özgür iradesiyle böyle bir davranışa rıza gösterecek konumda olmamasına rağmen, çocuğa yönelik cinsel bir davranışta bulunmasını içerir. Bu durumda yetişkin, çocuğu kendisiyle işbirliğine ikna etmek ve zorlamak için, çocuklarla yetişkinler arasındaki eşitsiz güç dinamiğinden faydalanmaktadır. Cinsel tacizde temel öğelerden biri, çocuğu olanları bir sır olarak tutmaya zorlayarak onu dilsizliğe, savunmasızlığa ve çaresizliğe mahkûm etmektir.

Cinsel tacizin feminist açıdan tanımı ise, hem cinsel tacizi yaşayan ya da yaşamış olan kız ve kadınların yaşadıklarının ve görüşlerinin, hem de toplumsal cinsiyet ve nesiller arasındaki güç dinamiklerinin göz önüne alınmasını içerir. Toplumsal güç dinamikleri, toplumun ve kurumlarının cinsel tacizi "*şiddet*", cinsel taciz uygulayanları da "*şiddet suçlusu*" olarak betimlemesini engeller. Erkek egemen toplum, şiddeti gerek bilimsel, gerek hukuksal, gerekse kurumsal betimlemelerinde, ancak erkeklerin algılamaya ve kabullenmeye razı olacakları şekilde tanımlar. Bu şekilde, suçlunun suça yönelik bakış açısı benimsenmektedir. Şüphesiz ki, bu birçok kız çocuk/kadın tarafından da paylaşılmakta ve kız çocuk/kadınlara yapılanların kendi suçları olduğu imasını ve aldatmacasını beraberinde getirmektedir. Cinsel tacizi uygulayanlar da cinsel taciz eylemleri sırasında bundan faydalanarak, yaptıklarının şiddet değil, sevgi, hatta bir erkek olarak hakları ya da "normal" bir eylem olduğunu kurbanlarına karşı kullanmaktadırlar.

- **Cinsel taciz her zaman için bir şiddet eylemidir. Bu şiddet, kişinin fiziksel, ruhsal, zihinsel ve cinsel bütünlüğüne saygı göstermemekten köleleştirilmesine kadar uzanır.**
- **Kız çocuk ve kadınlar, cinsel taciz yoluyla kullanıma açık bir cinsel nesneye indirgenmekte ve bu şekilde kişilikleri yok edilmektedir.**
- **Cinsel taciz yoluyla, kişisel sınırlar, fiziksel ve ruhsal bütünlük hakkı ve onuru, kişinin özgür istemi ayaklar altına alınmakta, kişinin güven duygusu ve güvenliği yok edilmektedir. Dolayısıyla cinsel taciz, insana yöneltilmiş temel bir saldırı ve başlıca insan hakları ihlallerinden biridir.**
- **Cinsel taciz, her zaman için iktidar ve otoritenin, fiziksel, zihinsel ya da ilişkiden kaynaklanan üstünlüğünün kötüye kullanımıdır.**
- **Cinsel taciz deyimi, sözel tacizden, "zararsız" olarak adlandırılan dokunma ya da okşamalara ve ırza geçmenin değişik biçimlerine kadar cinsel şiddet biçimlerinin tümünü kapsamaktadır.**

Aile İçinde Cinsel Tacize Uğrayan Çocuğun Durumu

Aile içi cinsel taciz genel olarak yetişkinin, çocuğun ilgi, sevgi, sıcaklık ve güven gereksinimlerini karşılamaya özel bir çaba göstermesiyle, yani fiziksel şiddet olmadan başlıyor. Bu şekliyle, daha en baştan, çocukla yetişkin arasındaki bağımlılık, güven ve güç dinamiği kötüye kullanılıyor. Doğal olarak gereksinim duyduğu ilgi ve sıcaklığı bir yetişkinde bulan çocuk, cinsel taciz tüm boyutlarıyla başladığında, büyük bir çelişkiye düşüyor. Kendisine ilgi ve sevgi gösteren insan, aynı zamanda onu yoğun bir biçimde sömürüyor. Çoğu durumda, eğer cinsel tacizi uygulayan baba, üvey baba ya da annenin erkek arkadaşıysa, anne; aksi takdirde, hem anne hem baba çocuk için duygusal olarak "ulaşılmaz" bir yerde oluyor ve çocuk, yalnızca bu kişiler tarafından değil, onu koruma ve gereksinimlerine karşılık verme rolünü üstlenmeyen anne (ya da baba) tarafından da derin bir şekilde yaralanıyor.

Bunun haricinde, çocuk-yetişkin arasındaki roller tersine çevriliyor ve çocuk yetişkinlerin duygusal gereksinimlerini karşılamaktan kendini sorumlu hissediyor ve hatta aileyi bir arada tutma rolünü üstleniyor.

Yoğun bir şekilde yaşanan duygu ve sadakat çelişkileri, çaresizlik duygusu ve güç fantezileri, çocuğun içinde yaşadığı çözümsüz görünen çelişkiyi belirliyor: "Tehdit ediliyorum / başkalarını korumam lazım" , "susmam lazım / bağırmak istiyorum", "yaşadıklarım iğrenç geliyor / hoş duygular da yaşıyorum", "hayır demek istiyorum / ben de bu suça ortağım", "aşağılanıyorum / bana değer veriliyor" , "küçük ve çaresizim / büyüğüm ve sorumluluk taşıyorum", "korunmaya ihtiyacım var / başkalarını koruyorum", "bir şeyleri parçalamak istiyorum / her şeyi olduğu gibi korumam lazım" bu çelişkilerin iç seslerinden bazıları.

Aile içinde yaşadığı cinsel tacizden kaçış yolu bulamayan çocuklar, gizli direnç mekanizmaları ve yaşam stratejileri geliştiriyorlar: Örneğin, aşırı cinselliğe yönelik oyunlar ya da sözel ifadeler ya da cinselliğe ilişkin şeylerin topyekûn reddi, öz yıkıcı davranış, aşırı yeme ya da yememe, sık sık hastalanma (özellikle organik nedenleri tespit edilemediğinde), depresyon, kendini geriye çekme, uyku bozuklukları, intihar düşüncesi ya da girişimi bunlardan bazıları. [10]

[10] Bu belirtiler, benim çalışmalarıma ve gözlemlerime dayanan sıklık sırasına göre sıralanmıştır. Yalnız burada belirtilmesi gereken bir nokta, uzmanlarla anababaların dikkatini çekecek belirtilerin farklı olabileceği. Örneğin, çocuklarla çalı-

Cinsel Tacizin Etkileri

Aile içinde cinsel tacizin etkileri kişiden kişiye, çok değişik boyutlar alabilmekte ve niteliksel olarak da çeşitli farklılıklar gösterebilmekte.

Her kadın ya da çocuğun, cinsel şiddeti ilk yaşamaya başladığında, yaşadığının şiddet olduğunu bildiği ve doğal olarak buna karşı çıkma güdüsünü hissetmiş olduğu bir zaman noktası var. Çocuk yaşta yaşanan cinsel şiddet, bu güdünün dışsal zorlamalarla, fiziksel güçsüzlük, tehdit, kandırma veya çok daha karmaşık mekanizmalarla bastırılmasını ve ölümcül bir çaresizlik duygusunu beraberinde getirmekte. Cinsel tacizin en büyük ve önemli zararı, kişinin en doğal ve temel içgüdülerinden biri olan kendini koruma içgüdüsünü önemli ölçüde dumura uğratması ve kişinin doğal (fiziksel, ruhsal, zihinsel ve cinsel) bütünlük duygusunu önemli ölçüde parçalamasıdır. Bu yüzden cinsel tacizin dolaysız etkilerinin boyutları ne olursa olsun, dolaylı etkilerinin boyutları çok daha derin ve kişinin tüm yaşamını ve yaşam alanlarını etkileyebilmektedir.

Cinsel tacizin etkileri psikolojik ve bedensel belirtilerden sosyal ilişkilerde yaşanan sorunlara kadar uzanmaktadır. Almanya'da yalnızca aile içi cinsel tacize uğrayan kız çocuk ve genç kadınlarla çalışan ilk örnek proje niteliğini taşıyan "Wildwasser"in[11] kendilerine başvuruda bulunmuş olan 0-25 yaş arasındaki 167 kız çocuk ve genç kadınla yaptıkları araştırmada, kızların toplam %86.2'sinin korku ve panik nöbetleri, yoğun utanç ve suçluluk duyguları, depresyon, özgüven eksikliği, sinirlilik, konuşma, algılama ve konsantrasyon bozuklukları, duyguları öldürme ya da parçalama, intihar eğilimi, kendi bedenini reddetme ve iğrenme duyguları gibi psikolojik tepkiler; %67.1'inin ilişki kurma sorunları, aşırı dikkat çekme gereksinimi, aşırı cinselleştirilmiş davranışlar, bedensel ilişkiye geçmede sorunlar ya da bedensel olarak dikkat çekme çabası gibi ilişkisel tepkiler; %59.3'ünün uyku bozuklukları ve kâbuslar, psikosomatik hastalıklar ve şikâyetler, yeme davranışında ra-

şan uzmanlar, çocuğun oyun davranışında dikkat çeken şeyleri daha çabuk fark edebilirken, ana-babalar ancak çocuk sık sık hastalanmaya başladığında ve uzun süre bunun nedeni anlaşılamadığında dikkat çekici bir şey olduğunun farkına varabilmekteler. Dolayısıyla, cinsel tacizin keşfi, uzmanla ana-baba arasında işbirliği gerektirdiği gibi, eğitim programlarının da buna göre hazırlanması gerekmektedir.

[11] Wildwasser, Türkçe'de "vahşi su" anlamına geliyor.

hatsızlıklar, uyuşturucu alışkanlığı ya da tüketimi, altını ıslatma ya da kakasını tutamama gibi psikosomatik tepkiler; %22.2'sinde ise anal veya vajinal belirtiler, şiddet ve ilgisizlik belirtileri, hamilelik, vakitsiz doğum ve kürtaj gibi bedensel sonuçlar tespit edilmiştir (AG gegen sexüellen Missbrauch an Maedchen e.V., 1993, s. 127).

Bu araştırmanın bir sonucu da, cinsel tacizde bulunan kişinin ilişki derecesinin, cinsel tacizin sonuçlarını etkilediği yönündedir: Kendi çekirdek ailesinden bir erkek tarafından cinsel tacize uğrayan kız çocuklar, çekirdek aile dışındaki bir tanıdık tarafından taciz edilenlere oranla iki kat fazla psikolojik ve psikosomatik tepki göstermektedirler.[12] Bu oran, tacizin bedensel sonuçlarında altı katına çıkmaktadır (%2.9'a karşı %12,1). Korku ve panik nöbetleri, utanç ve suçluluk duyguları ve intihar eğiliminde, iki grup arasındaki farkların, istatiksel olarak bir önem taşımadığı görülmüştür.

Kız çocukların cinsel tacizle başa çıkmak ya da ona direnç göstermek için geliştirdikleri davranış biçimlerinin çoğu, tüm yaşamları boyunca, yetişkin olarak da davranış repertuvarlarının bir parçası haline gelmektedir. Cinsel taciz yıllar öncesinde kalmış, hatta bastırılmış olsa dahi, kadınlar cinsel tacizin etkileriyle yaşamak zorunda kalmaktadır.

Cinsel tacizin uzun süreli etkileri konusundaki az sayıda araştırmadan, Steinhage'nin (1991) 200 kadar kadınla yüz yüze ya da telefonla yaptığı görüşmelerde, kadınların, cinsel tacizin halen yaşamlarını nasıl etkilediğine ilişkin verdikleri cevaplar şöyle:

Korku: Kadınların çoğunluğu, çocuklukları ve gençlikleri boyunca en fazla yer tutmuş duygulardan biri olan korkunun, tüm yaşamları boyunca kendilerini bir gölge gibi takip ettiğini, hatta bazıları yıllar ilerledikçe bu duygunun arttığını söylüyorlar. Önceleri bu korkular somut koşullara ve nedenlere bağlıyken (tacizden, tacizcinin tehditlerinden, tacizin öğrenilmesi üzerine terk edilmek ya da cezalandırılmaktan veya

[12] Çekirdek aileden birine karşı, çekirdek aile dışında bir tanıdık erkek tarafından cinsel tacize uğrayan kızlar arasında, psikolojik ya da psikosomatik tepki gösterme oranları, belirtilere göre sırasıyla şöyle: Sinirlilik/konuşma ve konsantrasyon bozuklukları (%43.9'a karşı %25.7), depresyon ve kendine güven sorunları (%10.6'ya karşı %5.7), duyguları öldürme/parçalama (%25.8'e karşı %11.4), uyku bozuklukları/kâbuslar (%42.4'e karşı %28.6), altını ıslatma, kakasını tutamama (%0.6'ya karşı %2.9), psikosomatik hastalıklar ve şikâyetler (%31.8'e karşı %5.7), yeme bozuklukları (%22.7'ye karşı %8.6), uyuşturucu bağımlılığı/kullanımı (%9.1'e karşı %5.7).

ailenin parçalanmasından), yıllar geçtikçe korku daha çok boyutlu ve belirsiz bir hal alıyor.

Suçluluk duyguları: Birçok kadın, özellikle cinsel tacizi aile içinde yaşayanlar, bunun yalnızca kendi başlarına geldiğini düşündüklerinden ve bilgi edinme olanakları olmadığından, yaşadıklarının suçunu kendilerinde arıyorlar. Kendilerinde, bedenlerinde ya da davranışlarındaki bir şeyin yaşadıklarına neden olduğunu düşünüyorlar ya da tacizin uzun zaman sürmesinin, taciz eden kişiyi engelleyememiş olmanın, (tacizde bulunan babaysa) baba tarafından anneye tercih edilmiş olmanın suçunu yükleniyorlar. Cinsel tacize uğrayanların hayatları boyunca taşıdıkları bu suçluluk duygusu, taciz sırasında cinsel olarak uyarılmışlar ya da tacize karşılık veya susmaları için maddi ödüller almışlarsa, daha ciddi bir boyut kazanıyor ve iyileşme daha uzun zaman alıyor.

Yoğun suçluluk duygusu, özgüvenlerinin ağır bir şekilde zedelenmesine, kendilerini ve bedenlerini kirli hissetmelerine, cezayı hakkettikleri duygusuna ve kendi kendilerine çeşitli cezalar vermelerine yol açıyor.

İlişkilerde temel bir güvensizlik duygusu ve kendi sınırlarını algılayamama ya da koruyamama: Çok yakınlarındaki ve güven duydukları bir insan tarafından güvenlerinin kötüye kullanılmış olması, birçoklarında yaşam boyu süren temel bir güvensizlik duygusu yaratıyor. Bir taraftan yakınlık ve ilgiye büyük bir gereksinim duyarken, bir taraftan da bedensel yakınlık, yaşanılması zor, beraberinde kullanılma ve zedelenme korkusu getiren bir şey halini alıyor. Çok küçük yaşta en temel sınırlarının çiğnenmiş olması, yetişkin olarak da kendi sınırlarını tanımama ya da koruyamamayı getiriyor.

Depresyon ve diğer ruhsal sorunlar: Çocukluktaki bu cinsel ve duygusal travma, çocukluğunu yaşayamamış olma duygusu, zedelenmiş özgüven, yoğun suçluluk duyguları, yetişkin çağda girilen ilişkilerde ve cinsel yaşamlarındaki sorunlar, birçok kadının yetişkin olarak da depresyon, duyguları öldürme ya da parçalama, sabit fikirler ve önü alınamayan davranışlar(sürekli yıkanma gibi), aşırı uyuşturucu tüketimi/bağımlılığı, öz yıkıcılık (kendi bedenlerini kesme ve yaralama eğilimi dahil), intihar eğilimi gibi sorunlarla başetmek zorunda kalmalarına yol açıyor.

Bedensel rahatsızlıklar: Yaşananlar yıllar öncesinde kalmış olsa dahi, kadınların çoğu tacizin bedensel izlerini tüm yaşamları boyunca taşıyabiliyorlar: Fizyolojik nedeni tespit edilemeyen psikolojik kökenli

ağrılar (migren, sırt ve cinsel organlarda), bulantı ve kusma, zaman zaman gelişen rahim kistleri ve urlar, vajinal enfeksiyonlar, bedenin çeşitli bölgelerinde uyuşma duygusu, çeşitli deri hastalıkları ve alerjiler sık sık karşılaşılan uzun dönemli sorunlar arasında bulunuyor.

Cinsellikle ilgili sorunlar: Kuşkusuz cinsel tacizle ilgili anıları en dolaysız ve yoğun olarak anımsatan şey cinsellik. Çocuklukta yaşanan cinsel tacizin, kişinin cinselliğine etkileri çok çeşitli ve derin boyutlar kazanabiliyor: Cinsellikte kullanılma duygusu, cinsellikle sevgiyi bir arada yaşayamama, eşlerle girilen cinsel ilişki sırasında, aniden tacizle ilgili anıların ortaya çıkması, her türlü cinselliğe karşı iğrenme ve korku duygusu, bedenin belirli bölgelerine dokunulmasına tahammül edememe... Bazıları, cinselliği tamamiyle reddederken, bazıları ancak alkol alarak cinselliklerini kısmen yaşayabiliyorlar. Çocuklukta cinselliğin sınırlarını tanıyamama ya da belirtememe yüzünden yetişkin yaşamda da sık sık sınırların aşılmasına izin vermek ya da bundan duyulan aşırı korku, hemen hemen cinsel taciz yaşamış tüm kadınların yaşadığı bir sorun durumunda.

Çocukluğunda Cinsel Taciz Yaşamış Olan Kişilerin Sağaltımında Temel Noktalar

Cinsel taciz konusunda bireysel terapi yapan kişilerin, bu konuda eğitimden geçmiş olmaları ve her şeyden önce toplumda tabu olma niteliğini taşıyan bu konuya karşı kendi kişisel tutumları ve kendi olası deneyimleriyle hesaplaşmış olmaları çok önemli.

Unutulmaması gereken bir nokta, birçoklarının, yıllar süren suskunluk sonrasında, kendi yaşadıklarının ve hatırladıklarının gerçek olup olmadığı konusunda, deli olduklarını sanacak kadar şüpheye düşmeleri. Dolayısıyla, danışanlara, tüm anlattıklarının kabul edileceği, duygularının ve anılarının ciddiye alındığı, onlara inanıldığı, hatırlama ve anlatma konusunda zorlanmayacakları, yasak olan ve suçluluk duymalarını gerektiren hiçbir duygu olamayacağı, cinsel tacizle ilgili olumsuz ya da olumlu her türlü duygularını ifade edebilecekleri duygusunu vermek çok önemli.

Cinsel Taciz Konusunda Çalışan Bir Terapistin Vermesi Gereken Temel Mesajlar

1. **Bu sorunu ben de tanıyorum: Çocuk ya da yetişkin, yıllardır zannettiği gibi, bu sorunu tek yaşayanın kendisi olmadığını ve diğer insanların da benzer şeyler yaşamış olduklarını ya da tanıdıklarını öğrenmeli.**
2. **Ben sorunun adını koyabiliyorum: Danışan, cinsel tacizin adının konduğunu ve yaşanılan şiddetin ve bundan kaynaklanan duyguların tüm yoğunluklarıyla kelimelere dökülebildiğini duymalı.**
3. **Bana yaşadıklarını tüm ayrıntılarıyla anlatabilirsin: Danışan, istediği zaman, istediği her şeyi anlatabileceğini, ama bunun tamamıyla kendi seçimi olacağı duygusunu yaşayabilmeli.**
4. **Yaşadıklarını dinlemeye dayanabilirim: Yaşadıklarının korkunçluğundan beni korumana gerek yok, ben kendimi koruyabilirim.**
5. **Beraberce çözüm yolları arayacağız: Sana bir şey öğretmek ya da akıl hocalığı taslamak gibi bir niyetim yok, kararları beraber alacağız.**

İyileşme Süreci: Önce Yaşananın Adını Koyma

Yaşananları geçmişin kalın perdelerini açarak kelimelere dökmek, yaşananın adını koymak, iyileşme sürecinin ilk ve önemli adımı. Cinsel tacizin gerek ailede, gerekse toplumda bir tabu olması, birçok çocuğun gerek tacizi yaşarken, gerekse sonrasında, yalnızca kendisinin böyle korkunç şeyler yaşadığını inanmasına ve bu yalnızlık duygusu da kendisini suçlamasına yol açıyor. Yaşananların ağırlığı, bu yalnızlık ve suçluluk duygularıyla birleşince, birçok kişi kendinden, yaşadıklarının gerçek olup olmadığından dahi şüphe etmeye başlıyor. Dolayısıyla, kişi bu taşıyamayacağı ağırlığın altında, bir taraftan yaşadıklarını kendine karşı dahi inkâr ederek, bir yandan da gittikçe nereden kaynaklandığını bilemediği duygularla (korku, öfke, çaresizlik) başa çıkmaya çalışarak, imkânsız bir savaş sürdürüyor.

Bu süreci sona erdirmenin ilk basamağı, yıllar süren inkârı ve bastırmayı sona erdirmek ve yaşananları kelimelere dökmek. Tabii ki yavaş yavaş bir sorunun varlığını kabul etmek, kendini iyileşmeye giden yolda bulmakla eş değil. Yine de birçok kadın, kendileri için en büyük değişikliğin, yaşadıklarını kelimelere dökecek cesareti buldukları zaman gerçekleştiğini belirtiyor.

Lison ve Poston (1994), kişinin cinsel tacizi arkasında bırakırken geçtiği on dört aşamayı şöyle sıralıyorlar:

---

1. İçimdeki acıyla tek başıma başa çıkmam mümkün değil. Yardım aramalıyım.
2. Başıma korkunç bir şey gelmiş olduğunu kendime itiraf ediyorum. Bunları kendi kendime uydurmadığımı; çocukken cinsel bir saldırının kurbanı olmuş olduğumu biliyorum.
3. Duygularımın farkına varmaya başlıyorum: Üzüntü, acı, öfke, korku, suçluluk ya da utanç. Tüm bu duygulara izin veriyorum.
4. Terapistimle, yaşadığım taciz üzerine ayrıntılı olarak konuşuyorum. Hatırlayabildiğim her olayı tekrar yaşıyor ve onların uyandırdığı duygularla hesaplaşıyorum. Yaşadığım utancı, grubumdaki taciz yaşamış diğer üyelerle paylaşıyorum.
5. Tacizi yaşarken, büyük bir olasılıkla yaşadıklarıma uygun davranmış olduğumun farkına varmaya başlıyorum. (Yani, tepkilerimin o zamanlar içinde bulunduğum koşullara uygun olduğunu.)
6. Tüm bu yaşadığım sıkıntılar sırasında, herhangi bir şey bana zevk vermişse, bu gerçeği kabullenmek ve bunun doğurduğu suçluluk duygusuyla hesaplaşmak için çaba sarfediyorum.
7. Yaşadıklarım ve bugünkü davranışlarım ve ilişkilerim arasındaki ilişkiyi görüyorum. Kendi kendime olan sorumluluğumu belirli ölçüde geliştirmeye başlıyorum.
8. Tacizi yapanla hesaplaşmayı isteyip istemediğime kendimin karar verebileceğini görüyorum.
9. Kendi algılarıma güvenmeyi öğrendikçe, ilişkilerimle ilgili olarak neler istediğimi anlamaya başlıyorum.
10. Yakınlıktan zevk alabiliyorum.
11. Kendim hakkındaki bilincimi geliştiriyorum ve kendime duyduğum güven giderek artıyor.
12. Yaşadığım aile içi taciz hakkında konuşmaya olan direncim (her ayrıntı için değilse de) azaldı.
13. Tacizi yapanı affetmeyi isteyip istememe seçiminin bana ait olduğunu görüyorum. Ben kendimi affettim.
14. Geçmişteki öfkemi hissedebiliyorum, ama bu öfkenin, iç dünyamın sürekli bir parçası olmasına ya da günlük yaşamla başa çıkmama ve diğer insanlarla ilişkilerimi olumsuz yönde etkilemesine izin vermeyecek kadar kendimi ondan bağımsız hale getirdim. Artık geçmişte yaşamıyorum. Şimdide yaşıyorum ve geleceğe tüm korkuları, mükemmellikten uzaklığı ve belirsizlikleriyle merhaba diyorum.

Kendi Kendine Yardım (Destek) Grupları

Kendi kendine yardım grupları, cinsel tacize uğramış olan kız çocuk ya da kadınların, bir uzman olmaksızın, yaşadıklarını paylaşarak ve birbirlerine destek olarak iyileşmelerini amaçlayan, cinsel tacize karşı koymalarını sağlayan gruplardır. Bu grupların amaçları ve sundukları, iki boyutta ele alınabilir: Bireysel iyileşmeye katkıda bulunmak ve birlikte, dayanışma içinde cinsel tacize karşı davranış biçimleri geliştirmek.

Kadınların bireysel ve grup olarak bu çalışmalardan edinebilecekleri faydalar şöyle sıralanabilir:[13]

Gruba katılan her kadın, *kendisi* için;

- kendi algılamalarına güvenmeyi öğrenebilir;
- özgüvenini geliştirebilir;
- çaresizlik ve yalnızlık duygularını aşarak kendi yaşamını istediği yönde biçimlendirebiilir;
- cinsel tacize ilişkin deneyimlerini kendi geçmişinin bir parçası olarak görmeyi kabullenerek, cinsel taciz sırasında geliştirdiği yaşamda kalma mekanizmalarını bugün kendisi için kullanabileceği enerjilere dönüştürebilir;
- bugünkü sorunlarının geçmişte yaşadığı cinsel şiddet deneyimiyle ilişkisini görmeyi öğrenebilir;
- kendi sınırlarını tanımayı ve ifade etmeyi öğrenebilir;
- kendindeki iyileşme gücünü keşfedebilir;
- gruptaki korunmuş ortamdan yararlanarak çatışkıya girme yeteneğini geliştirebilir ve bunun hoş taraflarını keşfedebilir;

Kadınlar birbirleriyle;

- yaşadıkları yalnızlıktan çıkabilir;
- birbirlerine karşılıklı olarak destek verebilir;
- yaşadıklarını paylaşabilir;
- deneyimleri ve fikirleriyle birbirlerini zenginleştirebilir;
- hiyerarşik olmayan yapılarla tanışabilir;
- konumları ve yaşadıkları ne denli birbirinden farklı olursa olsun, ortak noktaları olduğunu keşfedebilir; çeşitliliğin ve farklılığın bir teh-

[13] Bkz. Striefler, Birresbom, Rula ve Sandrock (1992), ss. 6-7.

dit değil, zenginlik olduğunu öğrenebilir;
- bağımsızlığı, dayanışmayı ve kendilerini yaşamayı öğrenebilir;
- kendi güçlerine ve güdülerine değer vermeyi öğrenebilir;
- kendi değerlerinin bilincine tekrar varabilir;
- kendilerini grup dışında da (örneğin ailelerine karşı) korumalarını sağlayacak ortak davranış biçimleri geliştirebilir;
- aile içinde cinsel taciz konusundaki tabuların yıkılmasına katkıda bulunabilir;
- deneyimlerinden yola çıkarak politik bilinç geliştirebilir ya da politik tutumlarını gözden geçirebilir;
- ortak eylem, sanatsal ifade, sergi gibi yollarla yaşadıklarını dışa vurma yolları geliştirebilirler.

Bu gibi gruplar, kadın konusunda çalışmalar yapan bağımsız kuruluşlar tarafından belirli aralıklarda ilan edilerek, onlara mekân ve organizasyon konusunda destek sağlayarak başlatılabileceği gibi, cinsel tacize maruz kalan ya da kalmış olan kadınlar tarafından da dergilere, gazetelere ya da bağımsız kadın kuruluşlarına ilan verilerek başlatılabilir. Genelde grup üye sayısının onu geçmemesi, grup dinamiği açısından olumludur.

Kendi Kendine Yardım Gruplarına Öneriler

- **Gruba katılan kişiler madde bağımlısı olmamalı: İlaç, alkol, uyuşturucu gibi maddelerin bağımlısı olmak kişilerin yaşadıkları cinsel şiddetin sonuçlarıyla hesaplaşmak konusundaki yetilerini azaltabilir ve bu soruna sahip olan kadınları olduğu kadar, grubu da aşabileceklerinin ötesinde sorunlarla başbaşa bırakabilir.**
- **Gruba katılan üyeler gruba sürekli olarak katılacaklarına dair güvence vermeli: Gruba katılan üyeler sık sık devamsızlık gösterir ya da uzun süre gruba katılmazlarsa, grupta güven ortamı kurmak zorlaşır ve gruptan uzak kalan kadınların gruba tekrar uyum sağlamaları sorun çıkarabilir.**
- **Gruba katılım uzun süreler için mümkün olmalı: Kendi kendine yardım grupları genelde 1-2 seṇe sürmekte. Özellikle başlangıçta birbirini tanımak ve güven ortamı oluşturmak için fazlasıyla zaman gerekmekte.**
- **Yaşam koşullarının sürekliliği: Cinsel tacizle hesaplaşma, çok fazla kişisel güç gerektiren bir sụreç. Evsizlik, sınav dönemi, ağır hastalık ya da hamilelik gibi yaşama özel yükler getiren koşullarda kişiye bir de cinsel tacizin etkileriyle hesaplaşmak fazla gelebilir. Dolayısıyla, üyelerden biri**

kendi özel yaşam koşulları nedeniyle grup için taşınamaz bir konuma geldiğinde grupta bunun mutlaka konu edilmesi ve söz konusu olan kişi için diğer yardım olanaklarının aranması gerekir.

Kendi Kendini İyileştirme

Aile içinde cinsel tacizi yaşamış olan kadınların, yaşadıkları travmayı atlatarak iyileşmelerinde en önemli noktalardan biri, kendi kendilerini iyileştirme yönünde adımlar atmaları. Benzer bir iyileşme sürecinden geçmiş olan kadınların anlattıkları, cinsel taciz yaşamış olan diğer kadınlara yol gösterebilir. Bu mesajlar şöyle sıralanabilir:

1. İstediklerini ve istemediklerini herkese açıkça söyle. İstemediğin şeylere hayır demesini öğren.
2. Acı çekmekten ve ağlamaktan utanma. Bunlar iyileşme sürecinin bir parçasıdır.
3. Duygularına sahip çık ve onları belirtmekten çekinme. Haksız duygu diye bir şey yoktur.
4. İçindeki korkuyu bastırma, fakat bu korkunun seni felç etmesine de izin verme. Bu korkuyla ve bu korkuya rağmen yeni şeyleri dene.
5. Kendini ve duygularını ifade ederken "Ben"le başlayan cümleler kurmaya kendini alıştır, bundan çekinme.
6. Öfkeni belirtmeyi öğren.
7. Kendin için bir şeyler yap: Doğada yürüyüşler, spor, ya da güzel müzik dinlemek gibi şeyleri alışkanlık haline getir.
8. Sana yardımcı olabilecek kitaplar oku. Cinsel taciz hakkında bunu yaşayanların ya da bu konuda deneyimli uzmanların yazdıkları kitaplar yaşadıklarını ve kendini anlamanda ve yalnız olmadığını öğrenmende sana çok yardımcı olabilir.
9. Kendini suçlamaktan vazgeç. Yaşadıkların senin suçun değil. "Keşke şunu yapsaydım ya da yapmasaydım" gibi düşüncelerin getireceği hiçbir şey yok. Kendini suçlamayı bıraktığın oranda kendine olan sevgin ve özgüvenin gelişecektir.
10. Yaşamın siyah-beyaz olmadığını, ikisinin arasındaki birçok tonu içerdiğini unutma. Babası ya da çok yakınındaki başka bir erkek tarafından cinsel tacize maruz bırakılmış olan birçok kadın, o kişi tarafından aynı zamanda sevgi görmüş olduğunu belirtiyor. Dolayısıyla, cinsel tacizi uygulayan kişiye hem sevgi duymak, hem de on-

dan nefret etmek mümkün. Bu çelişkiyi çözmek için bunlardan birini bastırmak yerine ikisini de yaşayabilmeyi kabullen.

11. Sevgiyle kucaklanmayı ve kucaklamayı öğren. Çocukluğunda yaşayamadığın şeyleri yetişkin bir kadın olarak elde edebilirsin.
12. Kendine zaman tanı ve kendine karşı sabırlı ol. İyileşme uzun bir süre alacaktır; kendini bu düşünceye alıştır. Birçok kadın, iyileşmenin ne derece uzun sürdüğünü görünce, bunun da suçunu kendisinde görüyor. Oysa, yapılması gereken, iyileşme süresinin iniş-çıkışlarını, varolma sürecinin ve yaşamın bir parçası olarak görmektir.
13. Mümkünse, sana cinsel tacizde bulunmuş olan erkekle yüzleş. Bunu yaparken, ailenden ya da yakın çevrenden sana destek olabilecek kişilerin yardımını iste. Bu erkek, senin yalan söylediğini, bunları hayal ettiğini iddia edebilir veya seni suçlayabilir. Bunlarla başa çıkıp çıkamayacağını yüzleşme öncesinde iyi değerlendir. Yüz yüze görüşmekten korkuyorsan, bu kişiye bir mektupla da duygularını ve öfkeni iletebilirsin.
14. Kendine özen göster. Cinsel taciz yaşamış olan birçok kadın, çevresindeki diğer kişilere çok şefkatli davranmaya ve onlara bakmaya eğilimli olmasına rağmen, kendisine bu dikkatin küçük bir parçasını bile göstermemekte. Bedenine ve ruhuna iyi gelecek şeyleri ver ve kendi gereksinimlerinin başkalarının gereksinimlerinin arkasında gelmesine izin verme.
15. Sana yardımcı olabilecek kişileri ve grupları bul. Yaşadıklarında yalnız olmadığını görmek ve gerektiğinde destek alabileceğin kişilerin varolduğunu bilmek sana çok yardımcı olacaktır.

Önleme Yöntemleri

Pınar İlkkaracan

Nurhayat'ın anlattıkları Türkiye'de bir annenin, babaları tarafından cinsel tacize uğrayan çocuklarıyla, onları bu tacizden korumak için çocuklarıyla birlikte verdiği savaşın acı bir örneği. Nurhayat ve çocuklarının cesurca yürüttükleri mücadeleleri sırasında yaşadıkları toplumsal duyarsızlık yetmiyormuş gibi, yasa uygulayıcılarından destek görecek yerde, cinsel tacizi yaşayan birçok başkaları gibi, onlar tarafından ikinci bir kez kurban konumuna düşürüldükleri görülmekte.

Cinsel tacizi önleme yöntemlerini, birinci, ikinci ve üçüncü derecede önleyici yöntemler olmak üzere üçe ayırabiliriz.

Birinci Derecede Önleyici Yöntemler

Cinsel tacizi birinci derecede önlemeyi amaçlayan yöntemlerin esas amacı, uzun vadede toplumda çocuklara cinsel tacizi destekleyen ya da ona neden olan unsurları ortadan kaldırmaktır. Bu gerek çocukların, gerekse yetişkinlerin ve uzmanların, cinsel taciz vakalarını algılayabilmelerini, bu şekilde adlandırabilmelerini ve durdurabilmelerini de içermektedir. Kısa vadede bu amaç en etkin olarak, kız ve oğlan çocukları cinsel taciz konusunda eğiterek, onlara olası cinsel tacizi önlemede ya da ona karşı koymada yardımcı olabilecek davranış biçimlerini kazandırarak ve bu konuda yardım alabilmelerini sağlayarak gerçekleşebilir.

Suskunluk Duvarını Yıkmak

Çocuklara yönelik cinsel tacizi önlemede en önemli adımlardan biri, toplumun bu konudaki suskunluğunu yıkmak, çocukları ve toplumu bu konuda bilgilendirmek, bu suçun gerçek boyutlarını ve mekanizmalarını ortaya çıkarmaktır. Cinselliğin bir *ayıp*, cinsel konularda konuşmanın bir tabu olduğu ve çocuk cinselliğinin olmadığının varsayıldığı toplumlarda çocuklara yönelik cinsel tacizin önlenmesi bir yana, cinsel tacize uğrayan çocukların, ne yaparlarsa yapsınlar, bu tacizden kurtulmaları mümkün olmuyor. Cinsel tacize uğrayan bir çocuk, bu suskunluk duvarını ve içselleştirdiği suçluluk duygularını aşıp yaşadıklarını anlatsa dahi, bu davranışıyla çevresindeki yetişkinlerin ve toplumun cinsellik konusunda koydukları katı sınırları aşmış olduğundan ve bunu yapmakla bir tehdit oluşturduğundan, yardım yerine direnç, sevgi yerine düşmanlık ve baskıyla susturulma mekanizmalarıyla karşı karşıya kalıyor. Ana-babaların ise bu konudaki bilgisizlikleri ya da böyle bir durumla karşılaştıklarında kendilerini yetersiz hissetmeleri nedeniyle çocuklara yardımcı olmak yerine zarar verebiliyorlar.

Cinsel tacizi önlemenin temel engellerinden biri ise toplumdaki cinsiyet rollerinin sorgulanmayışı. Cinsel tacizin çoğunlukla erkeklerden kadınlara ve kız çocuklara yönelen bir suç olması, kadının toplumdaki ikincil konumuyla yakından ilgili. Bu konuda konuşmayı seçen kız çocuk ve kadınlar, yalnızca cinsellikle ilgili tabuları yıkmakla kalmıyor, egemen konumda olan erkeklerin uyguladıkları şiddeti ortaya koyarak bu *doğal* kabul edilen hiyerarşik yapıyı da sorguluyorlar. Yasalar, gelenekler, polis ya da din de bu konudaki suskunluğu pekiştirerek, kurbanların değil, suçluların yanında olmayı seçebiliyor. Böyle bir ortamda, cinsel tacize uğrayan birçok kız çocuk ya da kadının neden seslerini yükseltmekten bu denli korktuklarını anlamak zor değil.

Toplumdaki geleneksel cinsiyet rollerinin bir sonucu olan toplumsallaşma süreci kız çocuklara yönelik cinsel tacizi önlemenin başlıca engellerinden biri. Kız çocuklar, doğdukları andan itibaren uyumlu, dirençsiz, bağımlı ve erkeklere hizmet etmek üzere yetiştiriliyor. Bu sıfatlar, bir çocukta cinsel tacize karşı koymak ve kendini korumak için gerekli olan özelliklerin (dirençli, bağımsız, kendini ifade edebilen ve haklarını koruyabilen) tam tersi.

Çocukluğunda cinsel tacize uğramış olan kadınların iyileşebilmeleri için sık sık "yeni bir erkek modeli" tanımaları gerektiğinden söz edilir. Oysa benim deneyimlerime göre, bu kadınların iyileşebilmeleri

için her şeyden önce "yeni bir kadın modeli" öğrenmeleri gerekiyor: Bedenlerinin kendilerine ait olduğunu, kendilerine yapılan hiçbir şeyi istemedikçe kabul etmeleri gerekmediğini, şiddetsiz ve kendilerinin arzu ettikleri gibi bir yaşamın doğal hakları olduğunu, istemedikleri şeylere hayır diyebileceklerini, kadın olmanın güçsüzlük demek olmadığını, tam tersine birçok yeteneği ve gücü içerdiğini öğrenmeleri gerekiyor. Ancak bunları öğrendiklerinde ve kendilerindeki gizil gücü keşfettiklerinde, içlerindeki korkudan arınmış olarak kendilerini gerektiğinde koruyabilmek ve sevgiyi sınırsız bir şekilde yaşayabilmek yetisini kazanıyorlar.

Ana-Babalara Öneriler: "Bedenin Sana Aittir!"

Ana-babaların, çocuklarına cinsel tacizi önlemek için yapabilecekleri en iyi şey, çok küçük yaşlardan başlayarak çocuğa bedeninin kendisine ait olduğunu öğretmektir. Çocuğa, bedeni üzerinde tek söz sahibi olanın kendisi olduğu duygusu verilmeli ki, çocuk böyle bir durumla karşılaştığında kendisine hoş gelen dokunmalarla hoş gelmeyen dokunmaları birbirinden ayırdedebilsin, neyi isteyip neyi istemediğinin farkına varabilsin ve bunu ifade edebilsin. Unutulmamalı ki doğal bir sevgi ortamında yetişen, şiddet görmeyen ve bedensel özgürlüğü engellenmeyen bir çocuk, kaç yaşında olursa olsun, zaten doğal olarak bu yetiye sahiptir. Ana-babaya düşen, bu doğal yetiyi pekiştirmek ve çocuğun bunu her ortamda ifade etmesine olanak sağlamak ve yardımcı olmaktır. Çocuk, "Ayıp olur" ya da "bazıları kırılabilir" gibi düşüncelerle büyükanne, dede, teyze ya da amca, kim olursa olsun, istemediği takdirde hiç kimsenin dokunması, sarılması ya da öpmesine izin verme zorunluluğunda bırakılmamalı ve çocuğun bedensel isteklerine saygı gösterilmelidir. Ailenin görevi, çocuğa bu konuda destek olmak ve buna saygı göstermeyen yetişkinleri de bu konuda eğitmektir. Çocuğun, amcanın getirdiği çikolataya sevinmeye ve onu kabul etmeye, ama kucaklamasına hayır demeye hakkı vardır. Bedensel yakınlaşmalar, maddi ödüller karşılığı olmamalıdır. Ya da bir gün büyükannenin kucağına çıkmak istese de ertesi gün uzak durmak ya da anneyi öpse de babayı öpmemek hakkıdır. Çocuk böyle sınırlar koyduğunda, ona kızmak, bozulmak ya da üzülmek yerine, bunları doğal kabul etmeli ve saygı göstermeliyiz.

Çocuklarla aileleri arasında her şeyin konuşulabildiği, çocuğun yaşadığı cinsellik dahil her şeyi ailesine anlatabildiği bir ortamı kurmak da çok önemlidir. Toplumumuzda egemen olan, çocukları cinsellikten

uzak tutmak, cinselliği tabu saymak ve çocukla ya da çocukların yanında cinsellik üzerine konuşmamak gibi (özellikle kız çocuklara uygulanan) davranışlar, çocukları cinsellikten korumak şöyle dursun, tam tersine onları tehlikeye sokar, iyiyle kötüyü birbirinden ayıramamalarına neden olur ve cinsel tacizle karşılaştıklarında kendilerini koruyamamalarına yol açar. Çocuğun, yaşadıkları konusunda, nedensiz yere kendini suçlu hissetmeden, ailesi tarafından haksız yere suçlanmaktan korkmadan yaşadıklarını anlatabilmesi ve iyi sırları kötü sırlardan ayırabildiği bir iletişim kurabilmesi, cinsel tacizi önlemede çok önemlidir. Bunun ötesinde, çocuk bir sorunu olduğunda ya da kendini "kötü hissettiği" bir sırrı olduğunda, ana-baba ya da yalnızca anne veya babadan yardım isteyebilmelidir. Böyle bir durum olduğunda çocuğa ilgisiz kalmak, onun sorun olarak adlandırdığı şeyi küçümsemek veya alay etmek çocuğun bizden birçok şeyi saklamasına yol açacaktır. Çocuğun anne babanın yardımını ve desteğini görmeye hakkı vardır. Çocuğa "*Sana söz veriyorum, bir derdin olduğunda seni dinleyeceğim. Sana inanacağım, yardım edeceğim ve güvenlikte olmanı sağlayacağım*" mesajı verilmelidir.

Burada önemli bir nokta da, çocuğun yalnızca bedeni konusunda değil, istemediği diğer şeylerle ilgili olarak da hayır demesine izin verilmesidir. Çocukların da belirli durumlarda yetişkinlerin istediklerine hayır demeye, taleplerine uymamaya, ana-babaya sınır koymaya hakları vardır. Bu, çocuğun kendi yaşamını belirlemeyi öğrenmesinin ve kendini koruyabilen, bağımsız ve olumlu bir kişilik geliştirmesinin ön şartlarından biridir. Çocuktan kayıtsız şartsız itaat talep etmek, çocuğun kişiliğinin gelişmesine engel olacağı gibi çocuğun, yetişkinliğinde dahi kendisi için neyin iyi neyin kötü olduğunu ayırt edebilmesine ve kendini olası tehlikelerden koruyamamasına neden olmaktadır.

Ana-babaların kendilerini cinsel taciz konusunda bilgilendirerek, bu konuda yalnızca ana-baba olarak değil, toplumun yetişkin bireyleri olarak da üzerlerine düşen sorumluluğu yüklenmeleri ve toplumdaki cinsel şiddete karşı çıkıp, tabuların yıkılmasına katkıda bulunmaları gerekmektedir.

Okulda Eğitim

Çocuklara yönelik cinsel tacizi ve istismarı önlemek üzere okullarda uygulanan programlar ilk olarak ABD'de, 1970'lerde kadın hareketinin öncülüğünde başlatıldı. O günlerden bugüne kadar ABD'de çocuklara

yönelik cinsel tacizi önlemek üzere 400-500 kadar çeşitli malzeme geliştirildi: Video filmler, cinsel organları olan bebekler, kuklalar, boyama kitapları, çocuk kitapları, okul eğitim programları vb. Bugün cinsel tacizi önleme programları ABD'de tüm okulların yaklaşık %60'ında milyonlarca çocuğa ulaşmaktadır. [1]

O zamandan beri birçok ülkede geliştirilmiş olan bu tür programlar her ne kadar birbirlerinden farklılık gösterseler de, ortak noktaları, çocuğu güçlendirerek cinsel tacizi önlemektir: Çocuğa iyi ve kötü dokunma arasındaki farkı göstermek, çocukları bedenleri hakkında bilgilendirmek, onları gerektiğinde sınır koymaya teşvik etmek, iyi ve kötü sırları birbirinden ayırt etmeyi öğretmek ve kötü deneyimlerle karşılaştıklarında, kaçmak, bağırmak ya da güvendikleri birisine açılmak gibi davranışlar kazandırmaktır. Bugüne kadar uygulanmakta olan önleyici yöntemleri ve bu konuda yapılmış olan araştırmaları inceleyen Berrick ve Gilbert (1995), bu yöntemlerin etkinliği konusunda uzmanların farklı fikirlerde olduklarını belirtiyorlar. Bu konudaki başlıca sorun okullarda uygulanan programların nadir olarak birinci derecede önlemeyi amaç olarak almalarıdır. İkinci derecede önlemeyi amaç olarak alan programlarınsa cinsel tacizi önlemede etkin olup olmadıklarına dair kesin sonuçlar bulunmamaktadır.

Finkelhor ve Dziuba-Leathermann'ın (1995) bu konuda ABD'de bugüne kadar uygulanmış olan programların bir değerlendirmesini yapmak amacıyla, 10-16 yaşlar arasında 1042'si oğlan, 958'i kız olmak üzere toplam 2000 çocuktan oluşan temsili bir örneklemle yaptıkları araştırmanın sonuçları şöyle özetlenebilir: ABD'de çocukların %67'si, yani çoğunluğu, cinsel tacizi önlemeyi amaçlayan programlardan yararlanmışlardır. Bu programlar, gerek çocukların kendileri, gerekse ana-babaları tarafından genelde olumlu olarak değerlendirilmektedir. Araştırmanın verdiği ipuçlarına göre, bu tip programların, çocukları bu konuyu aileleriyle de konuşmaya teşvik etmesi gerekmektedir. Zira çocukların, öğrendiklerini, ana-babaları ile konuşurlarsa yaşama daha çok uyguladıkları görülmüştür. Bu tip programlar, "çocuklara yönelik şiddet" konusunu sıklıkla kapsamlarına almalıdır; bu şekilde çocukların öğrendiklerinin kendi yaşamlarına dolaysız bağlantısını daha kolay kurabildikleri görülmektedir. Programlar daha büyük yaştaki çocuklar için de cazip hale getirilmelidir. Araştırmanın sonuçlarına göre, oğlan çocukların bu tip dersleri kız çocuklara oranla daha az

[1] Berrick ve Gilbert (1995), ss. 71-73.

önemsedikleri ve öğrendiklerini yaşamlarında daha az kullandıkları anlaşılmıştır. Yine sözü geçen araştırmaya göre, okullarda uygulanan programların çocuklara yönelik cinsel tacizi etkinlikle önleyip önleyemediği sorusunu cevaplandırmak zordur.

Çocuklara yönelik cinsel tacizi önlemede birinci derecede uygulanabilecek yöntemler yalnızca okul ya da yetişkin eğitimi ile kısıtlanmamalıdır. Bu konuda gerek bireylerin, gerek kurumların, gerekse sivil toplum örgütleri ya da bağımsız kadın kuruluşlarının yapabilecekleri çok şey vardır. Ayrıca gerek cinsel tacizi yaşayanların deneyimlerini anlattıkları, gerekse araştırmalara dayanan eğitici yayınlara büyük gereksinim duyulmaktadır. Türkiye'de bu konuda yayımlanmış olan eğitici kitapların sayısı son derece azken, bu gibi eserleri basan yayıncıların başına traji-komik olaylar gelmektedir. Bu konuda eğitici niteliği olan değerli bir eseri[2] Türkçe'ye kazandıran Sel Yayıncılık, kitap satışa çıktıktan kısa bir süre sonra kötü bir süprizle karşılaştı: Kitap, Başbakanlık Muzır Kurulu'nun 27.2.95 tarihli, 1995/10 sayılı kararıyla, "küçüklerin maneviyatı üzerinde olumsuz ve muzır etkiler yaratacağı" gerekçesiyle "porno eser" sayıldığından, *Playboy, Penthouse* porno dergilerinde olduğu gibi poşete konularak satılmalıydı. Ayrıca, Basın Savcılığı tarafından yayınevine yapılan bildirimde, "kitabın, kamu ahlakını incitecek niteliği olduğundan, 10,500,000 TL ödemeleri gerektiği, bu parayı öderlerse mahkeme açılmayacağı, aksi takdirde ödenecek cezanın mahkeme kararıyla belirleneceği" belirtiliyordu.

Bir başka yayınevi, benzer bir sorunla karşılaşmamak için, Şebnem İşigüzel'in aile içi cinsel tacizi ve ensesti konu alan *Hanene Ay Doğacak* adlı kitabının "porno sayılan" kısımlarını siyah bantlarla kapatarak yayına çıkarmıştı.

Çocuklara yönelik cinsel tacizi konu alan kitaplar, broşürler, sergiler, filmler ya da tiyatro oyunları toplumun bu konudaki suskunluğunu yıkmak ve toplumu eğitmek açısından çok önemlidir.[3] Eğer çocuklara yönelik cinsel tacizi gerçekten önlemek istiyorsak, bu tür etkinliklerin, eğitici değerinin anlaşılarak, sansür yasası kapsamından çıkarılması bir tarafa, devlet ve kurumlar tarafından da desteklenmesi gerekir.

[2] Cordelier, Jeanne (1994); *Pamuk Prensesin Ölümü*, İstanbul: Sel Yayıncılık.

[3] Kadının İnsan Hakları Projesi, 1995 yılında, çocuklara cinsel tacizi de kapsamına alan *Artık Dur Demenin Zamanı Geldi* adlı bir film ve *Haklarımız Var* adlı bir broşür hazırladı. Her ikisi de adı geçen projeden elde edilebilir.

İkinci Derecede Önleyici Yöntemler

İkinci derecede önleyici yöntemlerin ana amacı, cinsel tacize uğrayan çocukları tacizin devamından korumak, tacizi durdurmak ve gerekli müdahaleleri yapmaktır. Gerekli müdahaleler, cinsel tacize uğrayan çocuğa ve bu olaydan etkilenen diğer kişilere danışmanlık ve terapi sağlamayı ve kriz durumunda müdahaleyi amaçlayan diğer önlemleri içerir. Cinsel tacizden etkilenen kişilere sunulan danışmanlık olanaklarının değişik grupların gereksinimlerine cevap verecek şekilde hazırlanması ve gerçekleştirilmesi gerekir. Bunlar, cinsel tacize uğrayan çocuklar, çocukların uğradıkları taciz konusunda açıldıkları kişiler, anneler ve destekleyici aile üyeleri, uzmanlar ve çocuğun ilişkide olduğu diğer kişileri içermektedir.

Fey (1991), bu konuda kız ve oğlan çocukların yaşadıkları ve toplumsallaşma süreçleri farklı olduğundan, onlara uygulanacak önleyici yöntemlerin de farklı olması gerektiğini belirtiyor. Fey'e göre, amaç kız çocuklarda yaşanan ve öğrenilmiş şiddet çemberini kırmak ve bu şekilde olası diğer tacizleri önlemek, oğlan çocuklarda ise yaşanılan cinsel taciz çemberini kırmak ve bu şiddeti etkin olarak devam ettirmelerini önlemek olmalıdır.

Cinsel tacizin bir şekilde ortaya çıkmasıyla birlikte çocuk, ailesi ve olaya dahil olan diğer kişiler ve uzmanlar için yeni bir kriz durumu oluşur. Yüksel (1993a) yedi yıl içersinde karşılaştığı 27 cinsel taciz vakasında kız çocukların yarısının ilk açılmayı annelerine yaptıklarını ve cinsel tacizin halen sürmekte olduğu durumlarda bu açılmanın ailenin yaşamında köklü değişikliklere yol açmış olduğunu belirtiyor. Annelerin 6'sı eşlerinden boşanırken 4'ü kocalarından derhal evi terk etmesini talep etmiş, diğer 2 anne uzun süreli sosyal destek ve psikoterapi yardımıyla bu kararı almıştır. Aile durumu değişmeyen 4 kız bu durumdan kurtulmak için ani evlenmeler yapmak zorunda kalmıştır. Ekonomik bakımdan kocaya bağımlı olmak, annenin böyle bir karar almasını engelleyen bir unsur olarak görülmektedir.

Cinsel tacizin açığa çıkması durumunda, bir yandan olayı belirgin bir şekilde adlandırmak ve şiddetin boyutlarını algılamak ve kavramak, bir yandan da paniğe kapılmamak ve müdahalelerin akılcı, dikkatli ve özenli bir şekilde planlanması çok önemlidir. Ani ve kendiliğinden bir müdahale, özellikle çocuğun gereksinimlerini göz önüne almadan yapılırsa, hiç müdahale etmemek kadar zarar verebilir. Bütün bu süreç bo-

yunca, çocuk için en önemli olan şey, çocuk kendisi ne demiş, ne yapmış ya da ne hissetmiş olursa olsun, olayın her boyutunda yaşananların sorumluğunun yetişkinlerde olduğu güvencesinin ona verilmesidir.

Böyle bir kriz durumunda yapılması gereken ilk şey, çocuğun konuşabileceği, yaşadıklarını anlatabileceği, güvenebileceği, yardım ve destek görebileceği ve her şeyden önce çocuğun tarafını tutacak en azından bir kişinin varlığının sağlanmasıdır.

Aile İçi Cinsel Taciz Konusunda Psikolojik Yardım

Psikolojik yardım konusunda sunulabilecek yöntemlerin, olayın boyutlarına göre ve zamanlama açısından çeşitlilik göstermesi gerekir. Bu yöntemler şöyle sıralanabilir:

- çocuk, anne, kardeşler ya da baba için bireysel terapi
- grup çalışmaları (çocuklar, anneler ya da babalar için)
- aile terapisi (anne-çocuk, anne-baba, anne-çocuklar ya da tüm aile için).

Gerek bu konuyla karşılaşan kişilerde, gerekse uzmanlarda, cinsellik, şiddet, çocuk ve cinsellik, cinsellik ve şiddet, şiddet ve aile arasındaki ilişki gibi yüzyıllar boyunca tabulaştırılmış ve duygu yüklü meselelere eğilinmesi nedeniyle, güçlü tepkiler oluşturan bu konu, uzmanların da resmi eğitimin ötesinde çaba göstermelerini gerektirmektedir.

Cinsel Taciz Vakalarıyla Çalışan Terapistlerin Kendilerini Sorgulaması Gereken Noktalar

- **Terapistin cinselliğe (ve kendi cinselliğine) yaklaşımı**
- **Terapistin çocuk cinselliğine yaklaşımı ve bu konudaki bilgisi**
- **Terapistin cinsel tacizle ilgili kendi olası deneyimleri**
- **Terapistin bu sorunun algılanmasına ilişkin kendi dirençleri**
- **İş arkadaşlarından gelebilecek dirençler**
- **Resmi kurumların bu konuya karşı dirençleri**
- **Toplumun bu konudaki dirençleri**
- **Uygun yardım olanakları**
- **İşbirliğine girmeye hazır olmayan danışanlarla çalışma olanaklarının sınırları**
- **Cinsel tacizin nerede başladığı ve çocuğun gereksinim duyduğu sıcak bedensel ilişkiyle cinsel taciz arasındaki sınırlar.**

Halen cinsel tacizi yaşamakta olan bir çocukla karşılaşan profesyonel bir yardımcı için, ilk yapılması gereken, cinsel tacizi sona erdirmek, çocuğun ve çevresinde tacizden etkilenen diğer kişilerin sağaltımına yönelik yardım sağlamak olmalı.

Müdahaleyi Planlarken Dikkat Edilmesi Gereken Unsurlar

- **çocuğun yaşı**
- **çocukla tacizi uygulayan kişi arasındaki ilişki**
- **çocuğun yakın çevresindeki değişik kişilerin, cinsel tacizin ortaya çıkarılmasına gösterebilecekleri tepkiler**
- **çocuğun istekleri ve gereksinimleri/ailenin istekleri ve gereksinimleri**
- **ailedeki yetişkinlerin sorumluluk üstlenmeye hazır olup olmadıkları**
- **çocuğun sosyal çevresinde var olan profesyonel yardım olanakları**
- **mevcut profesyonel uzmanların çocuklara yönelik cinsel taciz konusundaki bilgi ve uzmanlıkları.**

Birçok ülkede cinsel tacize müdahaleyi kolaylaştıran noktalardan biri, çocuğa ve tacizden etkilenen diğer aile bireylerine her türlü yardımı sağlamaya yönelik özel projelerin varlığıdır.

Ne yazık ki, ülkemizde bu konuda çalışmalar yapan sivil örgütler yok denecek kadar azdır. Türkiye'de ilk olarak 1994 yılında kurulan İstanbul Tıp Fakültesi, Psiko-sosyal Travma Programı (PSTP) cinsel taciz konusunda özel çalışmalar yapmaya başladı.[4] Burada, kişinin ihtiyacına göre, kısa ya da uzun süreli bireysel veya grup tedavisi olanağı sunulmaktadır. Aile içi istismar durumunda salt istismar edilen aile üyesine değil, talep edildiği takdirde anne, kardeşler gibi diğer aile üyelerine ve istismar eden kişiye de danışmanlık verilmektedir. PTSP'de tedavinin yanı sıra amaçlananlar şöyle sıralanabilir:

- Profesyonellere ve kadmsığınağı ve benzeri hükümet dışı kuruluşlara kuramsal eğitim vermek. Bu çerçeve içerisinde birimde çalışanlar ve-

[4] Prof. Dr. Şahika Yüksel ve Uz. Psikolog Ufuk Sezgin tarafından kurulan Psiko-sosyal Travma Programı'na, yalnızca cinsel istismar konusunda değil, iş veya trafik kazasına uğrayan, bir yakınını veya uzvunu ani ve beklenmedik bir biçimde yitiren, yaşamı tehdit edilen, olağan dışı ortamlarda yaşayan ve/veya işkenceye maruz kalan, aile içinde veya dışında fiziksel ya da duygusal istismara maruz kalan kişiler de başvurabiliyor.

ya ulusal ve uluslararası katkılarla seminer, konferans, mezuniyet sonrası eğitim çalışmaları, çalışma grubu ve benzeri toplantılar düzenlemek.
- Birim içi, klinik içi veya çevre örgütlerden gelen vakaların tartışılması yoluyla uygulamalı eğitim vermek.
- Bu konuda biriken malzemeyi sistemli olarak araştırmak, cinsel tacize ilişkin ruhsal sorunları tanımak ve müdahale stratejileri geliştirmek.
- Kamuya açık toplantılar düzenlemek, yapılan toplantılara katılmak ve kitle iletişim araçları yoluyla toplumun konu ile ilgili duyarlılığını artırmak.[5]

Yasal Müdahale Ne Derecede Anlamlı?

Çocuklara yönelik cinsel taciz vakalarıyla karşılaşanların, herhangi bir müdahaleye karar vermeden önce, bu müdahalenin çocuğa yararlı olup olmayacağını ya da herhangi bir zarar verip vermeyeceğini dikkatle gözden geçirmeleri gerekiyor. Bu soru, özellikle yasal müdahaleler konusunda ayrı bir önem kazanıyor. Birçok ülkede örneğin Almanya ve İsviçre'de olduğu gibi, Türkiye'de de, ABD ve İngiltere'de olduğunun aksine, uzmanlar ve çocuklarla çalışan resmi kurum personeli için savcılığa başvurma zorunluluğu yok. Dolayısıyla, aile içi cinsel tacizle karşılaşan uzmanlar ve resmi kurum personelinin bu konudaki tavırları ve müdahale yöntemleri, tamamıyla kendi uzmanlık derecelerine ve vicdanlarına bırakılmış durumda. Bu konuda eğitim olanakları da hemen hemen yok denecek kadar az olduğundan, bu tip vakalarla karşılaşan birçok kişinin, ne yapacaklarını bilemediklerinden tepkisiz kaldıkları düşünülebilir.

Bir başka soru ise, cinsel tacize uğrayan çocuğun ya da çocuğu tacize uğrayan ana-babanın mevcut hukuk sistemi içersinde mahkemeye başvurmakla bir şey elde edip edemeyecekleri ile ilgili. Çocuğun tıbbi muayeneden geçirilmesi, yaşadıklarını defalarca mahkemede anlatmaya mecbur kalarak, polis ya da mahkeme üyeleri tarafından suçlu kendisiymişcesine ispat yükümlülüğü altında bırakılması, yalancı muamelesi görmesi, çevresindekiler ya da basın tarafından taciz edilmesi ya-

[5] Prof. Dr. Şahika Yüksel ve Uz. Psikolog Ufuk Sezgin'le yapılan görüşme, 18.10.1995 ve 21.10.1995. Psiko-sosyal Travma Programı (PSTP) broşürü.

şamış olduğu travmayı artırıcı etki yaratarak çocuğun bir kez daha kurban edilmesiyle sonuçlanabiliyor. Dolayısıyla, esas meseleleri çocukla dayanışmak olan birçok kurum ve uzman çocuğu ya da ana-babaları mahkemeye gitmek konusunda desteklemekten kaçınıyor. Bu konuda ceza sisteminde yapılması gereken pek çok değişiklik söz konusu. Bu konu yazının ilerdeki bölümlerinde daha kapsamlı olarak ele alınacaktır.

Türk Ceza Kanunu'nda "Aile İçi Cinsel İstismar" ya da "Ensest"le ilgili özel bir hüküm bulunmuyor. Ancak, Türk Ceza Kanunu'nun 417. maddesine göre, cinsel istismar olayının ırza geçmeye kadar gitmesi halinde cezanın yarısı kadar artırılabileceği belirtiliyor. Ama bunun kanıtlanması yükümlülüğü var. Kanıtlanması için psikolojik ve fiziksel etkilerin bir doktor veya uzman raporuyla belgelenmesi gerekiyor (Arın, 1995).

Bu konuda Thürmer-Rohr, Günther, Kavemann ve Ohl'un (1991) Almanya'da çocuklara yönelik cinsel taciz konusunda çalışmalar yapan belli başlı ve öncü kurumlardan biri olan Wildwasser'e başvuran 294 kız çocuk ve genç kadınla yaptıkları araştırmanın sonuçlarına dayanarak yasal alanda yapılmasını önerdikleri değişiklikler şöyle sıralanabilir:

- Kız çocukların başlarına gelebilecek taciz ediminin sonuçları konusunda bilgilendirilmiş ve hazırlanmış olarak ceza davası açıp açmamaya karar verebilmeleri ve davanın nesnesi haline gelmemeleri için en önemli ön koşullardan biri, olayın başından itibaren bir avukat tarafından temsil edilmeleridir. Bu avukatların, aile içi cinsel taciz konusunda deneyimli olmalarının da büyük yararı vardır. Bu avukatların, çocukları temsil etmek konusunda uzmanlaşmış olmaları ve "*çocukların*" avukatlığını yaptıklarının bilincinde olmaları en önemli noktalardan biridir.
- Davalar hızlandırılmalı ve süreleri kısaltılmalıdır. Özellikle küçük çocuklar için bekleme süresi, yüklerini azaltabilmek için altı ayı aşmamalı; polis, savcılık ve mahkeme arasındaki işbirliği tekrarlanan sorgulamaları önleyecek şekilde işlemelidir.
- Çocukların sırtına yüklenen ispat yükünü hafifletmek için, tacizin kendisi ve etkileri konusunda bilgisi olan çocuğa yakın kişilerden ve/veya çocuğun danışmanı ya da terapistlerden tanık olarak yararlanılmalı. Gerek polisteki gerek mahkemedeki sorgulamalar sırasında, çocuğun kendisini güvenlikte hissedebilmesi için çocuğun güven duy-

duğu bir kişinin yanında olmasına izin verilmelidir. Psikolojik olarak sorgulamanın kendilerine zarar verebileceği durumlarda, çocukların avukatları tarafından verilecek dilekçelerle sorgulamalardan muaf tutulmaları mümkün olmalıdır.

- Çocuklara cinsel taciz suçunu çocuklara daha fazla zarar vermeden adil bir şekilde hukuk kapsamına alabilmek için, poliste, savcılıkta ve mahkemelerde özel birimler kurmak gereklidir. Bu konuda çalışma yapan danışman, eğitimci ya da kurumlar kadar, adalet mekanizmasında konuyla ilgili kişilerin de özel bir eğitime ve uzmanlığa gereksinimleri vardır. Bu şekilde, cinsel taciz yaşamak zorunda kalan çocuklar, yaşadıklarını bilgisiz ve toplumun bu konudaki önyargılarından etkilenen kişilere anlatmaktansa, cinsel taciz ile ilgili araştırmalardan haberdar kişilere anlatma olanağına sahip olacaklardır. Bunun ötesinde, bu yoldan hukuk sisteminin birimleri arasında eşgüdüm sağlamak da mümkündür. Bu tip özel birimlere, çocuklara yönelik cinsel taciz konusunda hukuk sisteminde gerçekleştirilmesi gerekli değişikliklere öncülük etme, bu konuda Türkiye'de yapılması gecikmiş istatistiki bilgileri sağlama, hukuk sisteminin çocuklara yönelik cinsel tacizi önlemede etkinlik kazanması ve bu vakaların adil bir şekilde sonuçlanmasına yardımcı olmak açısından da gereksinim vardır.
- Maddi ve manevi tazminat taleplerinin de ceza davalarının konusu kapsamına alınması, bu konuda adaleti sağlamanın ölçülerinden biri olabilir. Bu konudaki araştırmalar, kız çocuk ya da kadınların ancak gerekli desteği bulduklarında yaşadıkları taciz konusunda konuşabildiklerini gösterdiğinden, "zaman aşımı" sürelerinin diğer suçlarda olduğundan farkı değerlendirilmesi gerekmektedir.
- Türkiye'de şu andaki hukuk sistemine göre, bu tip davalar, ortalama 1-2 yıl ya da daha uzun sürmektedir. Dava süresinin hızlandırılması ya da kısaltılması ve sorgulamanın çocuğu yaşadıklarını devamlı anlatmaktan korumak için eşgüdümle yürütülmesi ya da davanın bir celsede bitirilmesi mümkün olmadığı gibi; sosyal hizmet uzmanlarının tanıklığından yararlanılması, Çocuk Mahkemeleri Yasası'na göre mümkün olsa da, aile içi cinsel taciz davaları çocuk mahkemeleri kapsamına girmediğinden, bu tip davalarda böyle bir uygulama mümkün değildir. Müdahil avukat, polis ya da savcılıkta yapılan sorgulamalar sırasında, çocuğun yanında güven duyduğu bir kişinin olmasını talep edebilir; fakat çocuğa daha fazla psikolojik zarar verebileceği gerekçesiyle çocuğun sorgulamadan muaf tutulması mümkün değildir.

- Her şeyden önce, yasalardaki şiddet ve tecavüz kavramlarının yeniden tanımlanması gerekmektedir. Cinsel şiddetin derecesinin, kız çocuk ya da kadının fiziksel mukavemet gösterip göstermemesine dayanarak ölçülmesine bir son verilmesi ve tecavüzün ya da tecavüze teşebbüsün çeşitli biçimlerinin –oral, anal ya da vajinal– yasada eşit olarak tanımlanıp değerlendirilmesi gerekir. Tecavüz suçunun, yalnızca aile dışında geçen bir suç olarak tanımlanması, erkeklerin ailelerindeki kız çocuk ve kadınlara her şekilde (cinsel olarak da) kendi arzularına hizmet etmeye yönelik nesneler olarak bakan tutumlarını pekiştirmektedir. Evlilik içinde gerçekleşen tecavüzün ceza kapsamına alınması, bu anlayışa karşı çıkarak annelerin evlilik kurumu içerisindeki konumunu da güçlendireceğinden, kız çocukların korunmasına da yardımcı olacaktır.

İnanılırlık Sorunu: Çocuklara İnanılır mı?

Nurhayat'ın anlattıklarından, karşılarına polis tarafından çıkarılan ilk engelin, kızının anlattıklarına inanmamak olduğunu görüyoruz. Kızının babası tarafından tacize uğradığını öğrenerek yardım almak üzere polise koşan anne, polisin, "Canım, çocuğa inanılır mı? Bir baba böyle şey yapar mı? Yoktur böyle bir şey, çocuk bu, yalan söylüyor," şeklinde sözleri ile şikâyetini geri almaya zorlanıyor. Gerçekten de çocuklara yönelik cinsel tacizle karşılaşan birçok kişi, çocukların anlattıklarına inanmakta çok zorlanıyorlar, zira çocuğun anlattıkları birçok yetişkinde panik duygusu yaratıyor ve sırf bu nedenle dahi çocuğun anlattıklarını duymak ya da inanmak istemiyorlar.

Dolayısıyla birtakım araştırmacılar (örneğin psikiyatride), bu "inanılmazlığa" tıbbi ya da psikolojik bir temel hazırlamak üzere bir "cinsel taciz sendromu" yaratma ve cinsel taciz için tipik addettikleri bir belirtiler listesi hazırlama denemesinde bulunmuşlardır. Bu gibi listeler, cinsel tacizin etkileri konusunda yapılan klinik araştırmaların sonuçlarının bir anlamdatersine çevrilmesi ve "etkilerin" "belirtilere" dönüştürülmesiyle oluşmuştur. Oysa, cinsel tacizin yaygınlığı göz önüne alındığında, cinsel tacizi bilimsel ya da klinik açıdan psikolojik ya da tıbbi belirtiler listeleriyle kanıtlamaya çalışmanın anlamsızlığı ortadadır. Cinsel taciz öylesine yaygındır ki, bu belirtiler listesini ciddiye aldığımızda, bir zaman sonra her klinik teşhisi cinsel tacizle birleştirerek tanımlamaya başlayabiliriz. Bunun ötesinde, cinsel tacizin etkileri daha önce de belirttiğimiz gibi, çocuğun yaşı, cinsel tacizin süresi, tacizi uygulayan ki-

şiyle ilişkisi, çevresi, aile yapısı ve kişiliği gibi bir çok öğeye bağlı olarak kişiden kişiye çok farklılık göstermektedir. Bu tip denemelerin esas amacı, "inanılmazı" bilimsel şekillendirmelerle inanılır kılmaktır. Sonuçta yine çocuğa inanmaktansa, belirtilere inanmak işlevini görerek zarar verebilirler. Uzmanların, böyle belirti listeleriyle uğraşmak yerine, çocukları dinlemeyi ve onlara inanmayı öğrenmeleri gereklidir.

Çalıştığım merkezde, yıllar içersinde, bir şekilde cinsel tacizden bahseden hiçbir çocuğun bu konuda yalan söylediğine şahit olmadım. Tam tersine, çocukların çoğu başlangıçta yaşadıklarını abartarak değil, hafifleterek anlatma eğilimindeydi. Zira çocuklar aile dengesini bozmamak, tacizciyi korumak gibi kaygıları taşır ya da anlattıklarının sonuçlarından ve (haksız yere) cezalandırılmaktan korkarlar. Green (1986) çeşitli araştırmaları tarayarak yazdığı makalesinde, çocukların cinsel taciz hakkında anlattıklarının %90'dan fazla vakada gerçeğe uygun olduğu sonucuna varmaktadır.[6]

Çocuklara Cinsel Tacizi Önlemede Bir Engel: Ailenin Korunması İlkesi

Toplumumuzda, ne pahasına olursa olsun, ailenin korunması ilkesi, en sorgulanmayan değer yargılarından birini oluşturur. Ailenin korunması, "toplumun korunması" için başlıca koşullardan biri olarak kabul edilmektedir. Oysa, nasıl bedenin sağlığı için bedenin kendi iç sistemini bozan unsurlardan arındırılması ya da bu unsurların tedavisi gerekiyorsa, toplumun da bazen ne pahasına olursa olsun ailenin korunmasının topluma ne denli zarar verdiğinin bilincine varması gerekiyor. Aile içi cinsel tacizde de, aynen beden sağlığının korunmasında olduğu gibi, her şeyden önce tacizin önlenmesi ve ailenin *sağlıklı* bir şekilde işlemesini sağlamak temel amaç olmalıdır. Ama sistemin sağlıklı işlerliğini yitirdiği ve sistem içindeki bireylere ağır zararlar vermeye başladığı noktada, ailenin korunmasını savunmanın hiçbir mantığı kalmaz. Dolayısıyla, çocuklara cinsel tacizi önlemeyi ve müdahaleyi amaçlayan programların, bu olasılığı göz önüne alarak hazırlanması gerekir.

Hukuksal olarak, tacize uğrayan çocuk yerine taciz suçunu işleyenin aileden uzaklaştırılması mümkün olmalıdır. Mevcut hukuk sistemi içerisinde suçu işleyenin, yani tacizcinin aileden uzaklaştırılması, ancak annenin bunu istemesi ya da bu konuda cezai yaptırımlara başvur-

[6] Bkz. Fegert (1991), s. 72.

ması ile mümkündür. Oysa bu birçok anne için, içinde bulundukları ekonomik zorluklar (çoğunlukla baba ailenin tek gelir getireni konumunda olduğundan) ya da psikolojik unsurlar (olanları kabul edememek, yadsımak ya da olabileceklerden korku) nedeniyle kısa bir dönemde alınması zor bir karardır. Dolayısıyla, mahkemenin suçlunun evi terk etmesi gerekliliği konusunda alacağı karar, annenin bu konudaki adımı atmak konusunda tüm sorumluluğu yüklenmesini önlemek açısından önemlidir. Böyle bir karar alındığı takdirde, karara uyulup uyulmadığının da denetlenmesi gerekir.

Ailede çocuğun cinsel tacizden korunmasının mümkün olmadığı durumlarda ise çocuklar için gerekli önlemlerin alınması ve onlara barınabilecekleri, gereksinimlerine uygun merkezlerin oluşturulması gerekir (Stachiw 1991; Thuermer-Rohr, Guenther, Kavemann ve Ohl, 1993). Bu merkezlerde, cinsel taciz konusunda deneyimli uzmanlar çalışmalı ve çocukların gerek bireysel, gerekse grup terapisi görebilmeleri mümkün olmalıdır. Bu tip merkezlerin başka bir yararı da çocuklara yaşadıklarını ifade etmek için zaman ve olanak tanıyacak ortamın sağlanmasıdır.

Çocuklar, içinde bulundukları gelişim evresine bağlı olarak sorunlarını, korkularını ve duygularını ifade etmekte zorluk çekerler. Cinsel taciz yaşamış olan çocuklar, buna ek olarak, dolaylı ya da dolaysız tehdide uğrayarak susmaya mecbur edildiklerinden ya da geçmişte konuştuklarında olumsuz tepki görmüş olmalarından dolayı, tacize ilişkin deneyimlerini anlatmakta zorlanırlar. Bunun ötesinde, pek çok çocuk, konuşunca başlarına neler gelebileceğini bilemediklerinden ve ailelerini korumak güdüsüyle yalnızca daha kötü şeylerin olmasından korkarak susmayı tercih etmektedirler. Geleneksel sistemde ise, onları anlamak ve korumaktan aciz kalındığından bu korkular pekişmektedir. Dolayısıyla, çocukların suskunluklarının karmaşık sistemini anlayabilmek, onu kabul edebilmek ve çözebilmek için zamana, sukûnete ve güven ortamına ihtiyaç vardır. Bunların, klinik ya da hastane ortamında gerçekleşebilmesi zordur. Bu ortamın sağlanabileceği merkezleri oluşturmak ve bu konuda çalışan sivil toplum örgütlerini maddi ve manevi olarak desteklemek devletin görevidir.[7]

[7] Örneğin ABD, Kanada, Avrupa'nın tüm ülkeleri ve Avusturalya'da gerek devlet gerek kadın hareketi gerekse sivil toplum örgütleri tarafından oluşturulan böyle birçok kurum vardır.

Çesitli Meslek Gruplarına Eğitim

Fegert (1991), çeşitli meslek gruplarından uzmanların cinsel tacize yaklaşımlarını inceleyen araştırmaları şöyle özetliyor: İngiltere'de Eisenberg ve arkadaşlarının sağlık kurumlarında çalışan uzmanlarla yaptığı bir araştırmaya göre bu uzmanların çoğunluğu, cinsel tacize gereken önemi vermemektedir. Uzmanların çoğu, cinsel tacizin olası etkileri konusundaki fikirleri sorulduğunda en sık olarak öz-benlik kavramıyla ilgili sorunları belirtirken, çok daha sık karşılaşılan diğer sorunların cinsel tacizle ilişkisini görememiştir. Yine bu araştırmaya göre, kadın uzmanların kurbanlara yakınlık gösterme olasılığı erkek uzmanlarınkinden daha fazladır. Avustralya'da aile hekimlerinin aile içi cinsel tacize ilişkin deneyimleri ve yaklaşımları konusunda yapılan bir araştırma (Winefield ve Castell-McGregor, 1986), hekimlerin %74.6'sının çesitli vakalarda cinsel tacizden şüphelenmelerine rağmen buna karşı müdahalede bulunmaktan çekindiklerini, %16.6'sının çocuğun anlattıklarına inanmadıklarını, %45.6'sının ailenin yıkılacağı kaygısıyla müdahale etmediklerini, %5.7'sinin geçmişte bu konuda kötü deneyim edinmiş olduklarını belirterek müdahalede bulunmamayı tercih ettiklerini, %3.1'inin ise müdahaleyle çocuğa zarar vermekten korktukları için susmayı tercih ettiklerini göstermektedir. Popiel ve Susskind'in (1985) araştırması ise 16 yaşın üzerindeki cinsel taciz kurbanlarıyla ilgili olarak, kendilerine bu konuda en çok kimlerin yardım ettiği sorulduğunda, özellikle doktorların çok olumsuz not aldıklarına dikkat çekmektedir.

Popiel ve Susskind (1985) ve Silverman'in (1978) araştırmaları, cinsel tacizden etkilenen kişilere *yararlı olan öğelerin*:

- konuşabildikleri bir kişi olması;
- onlara değer verildiğinin dile getirilmesi;
- bir kişinin onlara tekrar yaşama katılma cesaretini vermesi;
- birisinin kendilerini cinsel tacizin sonuçları konusunda bilgilendirmesi ve bu konuda uzman danışmanlık yapması;

olumsuz etki yaratan öğelerin ise:

- aşırı koruyucu davranılması;
- cinsel taciz deneyimlerini anlatmalarına engel olunması ya da şakalarla durumun hafifletilmeye çalışılması;
- olanların bir sır olarak tutulması önerisinin getirilmesi olarak belirliyorlar.

Üçüncü Derecede Önleyici Yöntemler

Üçüncü derecede önleyici yöntemler, cinsel tacizin devam etme tehlikesi halinde çocukları korumaya yönelik kısa vadeli (babadan velayetin alınması, çocuğun aileden kısa süreli olarak uzaklaştırılması, gibi) ve/veya uzun vadeli (dava açılması, çocuğun aileden alınması ve başka barınakların bulunması gibi) önlemleri içermekte.

Çocuklara Cinsel Tacizi Önlemede Uluslararası Örnekler

Birçok ülkede yukarıda konu edilen sorunlara bir çözüm oluşturmak ve toplumdaki tabuları yıkarak cinsel tacize uğrayanlara yardımcı olmak üzere özellikle bağımsız inisiyatiflerin ve sivil toplum örgütlerinin oluşturduğu kurumlar vardır. Aşağıdaki örneklerin bir benzeri başka ülkelerde de bulunmaktadır. Buraya alınan kurumlar, çalışma alanlarının, oluşma biçimlerinin ve ilkelerinin farklılığına birer örnek oluşturması açısından seçildi.

ABD'de Çocuk İstismar Birimleri

ABD'nin çeşitli eyaletlerinde çocuklara yönelik cinsel taciz konusunda çalışmalarını sürdüren birimlere örnek olarak, Philadelphia'nın Pennsylvania kentindeki Çocuk İstismar Birimi'ni (Child Abuse Unit) alabiliriz. Bu birimin geçmişi, 1973'lü yıllarda kurulmuş olan "Tecavüze Karşı Kadınlar Örgütü"ne (Women Organized Against Rape - WOAR) dayanıyor.[8] Tecavüze karşı çalışmalarda bulunan birçok bağımsız kadın projesinde olduğu gibi, WOAR'a zaman içerisinde gittikçe daha çok tecavüze uğrayan genç kadın başvurmaya başlamış ve giderek çocuklara cinsel taciz konusu gündeme gelmiş. WOAR, tecavüz suçuna karşı mahkemelere başvuran kadın ve çocukların bu sistem içerisinde bir kez daha sarsıntıya uğramalarını önlemek amacıyla, sistemi değiştirmek konusunda çalışmalar yaparak, 1978 yılında Philadelphia eyaletinde WOAR'ın hazırladığı bir modeli temel alan Tecavüz Yargılama Birimi'nin (Rape Prosecution Unit) kurulmasına önayak olmuş. Mahkemelerdeki bu özel bölüm, cinsel şiddet vakalarıyla ilgilenmekte, cinsel şiddet kurbanlarını tüm sorgulama ve dava boyunca hassas bir şekilde bu işlemlere hazırlama ve onları bu süreç boyunca destekleme görevini

[8] Mebes (1991), ss. 149-155.

görmektedir. Bu bölüme, 1983 yılından beri Çocuk İstismarı Birimi de katılmış durumda olup, her iki bölüm de savcılığın bulunduğu binanın içinde yer almakta ve savcılığın bu konudaki çalışmalarını yönlendirmektedir. Bu birimde çalışanların tümü, fiziksel ya da cinsel tacize uğrayan çocuklarla çalışmakta deneyimli kişilerdir. Philadelphia'daki modelin bir özelliği de, bu birimin, cinsel tacize uğrayan kadın ve çocuklara danışmanlık sağlayan projeyle işbirliği halinde çalışmasıdır. Bu modele göre, birimin bir çalışanı, tacize uğrayan çocuğu tüm sorgulama ve dava boyunca desteklemektedir. Özellikle kurbanın korku duyabileceği durumlarda, örneğin tacizi yapanın mahkeme salonunda bulunduğu, yargıcın kurban için hatırlaması ve anlatması acı verici olan ayrıntılar üzerine sorular sorduğu durumlarda böyle bir kişiye gereksinim vardır. Bu birim, WOAR'la işbirliği içinde, savcılar ve yargıçlar için de eğitim programları sunmaktadır. Philadelphia Emniyet Müdürlüğü de 1981 yılından beri özellikle tecavüz ve çocuklara yönelik cinsel tacizle ilgilenen özel bir bölüm oluşturmuş bulunuyor. Bu bölüm, merkezi olarak bu suçun kurbanlarıyla hassas bir şekilde çalışma konusunda özel eğitim görmüş olan 60'ı aşkın çalışanıyla hizmet vermektedir. Bu birim, dolaysız cinsel şiddeti içeren vakaların yanında, fiziksel şiddet içermeyen pornografi ve telefon tacizi gibi vakalarla da özel olarak ilgilenmektedir. Seattle, Washington'daki Cinsel Taciz Merkezi (Sexual Assault Center) ve Washington D.C.'deki Ulusal Çocuk Tıp Merkezi (Children's National Medical Center) de yine ABD'de 1981'den beri Adalet Bakanlığı'nın bütçesinden desteklenen ve bu konudaki gelişmelere önderlik eden projelerdendir. Bu iki birim, hastane kapsamında çalışarak bu konuda çeşitli kurumların yerel olarak işbirliği yapmasına öncülük etmektedir.

Çocuk İstismarını Önleme Projesi (CAPP)

CAPP (Child Abuse Prevention Project) bundan aşağı yukarı on beş yıl önce ABD'de başlamış olan ve bu alanda dünyadaki en tanınmış örneklerden biridir. Bu programın ana fikirleri dünyada birçok ülkede uygulanmakta olan programlara öncülük etmiştir.[9] CAPP programı üç temel alandan oluşmaktadır: Çocuklar, ana-babalar ve öğretmenler için atölye çalışması niteliğindeki grup programları. Temel slogan, "emin, güçlü ve özgür" olarak belirlenmiştir. Cinsel tacizin önlenmesi amacıyla

[9] Besten (1995), ss. 68-71.

çocuklarla yapılan çalışmalar üç noktada toplanmaktadır:

1. Konuya ilişkin tabuyu yıkarak bilinç yükseltmek ve o zamana kadar konuşulmayanlara ilişkin bir dil geliştirmek. Çocuklara yönelik cinsel taciz gerçeği ve bu konudaki yanlış kanılar ve önyargılar hakkında bilgi vermek ve konuyu tartışmaya açmak.

2. Çocuklara atfedilen "güçsüzlüğün" yanlışlığı konusunda bilinç yükseltici çalışmalar yapmak ve bunun değiştirilmesine çalışmak. Çocuklara, kendi yaşamlarını kendilerinin belirleme hakkının, yemek yemek ve uyumak hakkı kadar doğal olduğu bilinci verilmeye çalışılarak bu hakları korumalarına yardımcı olacak davranışlar kazanmaları için çaba göstermek.

3. Çocukların içinde bulundukları tecrit çemberini kırmak ve onları birbirlerine yardıma teşvik etmek. Çocuklara, bir cinsel taciz durumunda, bunun yalnızca kendilerinin başına gelen bir şey olmadığını ve bu durumda hiçbir zaman kendilerinin suçlanamayacağını öğretmek.

Bu ön eğitimden sonra çocuklar, temsili oyun yöntemiyle gündelik yaşamda karşılaşabilecekleri durumlarla (örn. yaşça daha büyük bir çocuğun ya da yabancı bir adamın bir çocuğu tacizi ya da amcanın yeğeni tacizi) karşılaşıyorlar. Bu temsili oyundan sonra grup yöneticileri, oyunda tacizde bulunulanlara duygularını soruyorlar ve çocuklarla, böyle bir durumda neler yapılabileceğini birlikte araştırıyorlar. Birlikte geliştirilen bu davranış biçimlerini çocuklar daha sonra "başarı oyunu" olarak bir kere daha oynuyorlar. Program uygulayıcıları tarafından yapılan bu çalışma, bu konuda eğitilen ana-babalar ya da öğretmenler tarafından da daha sonra geliştirilebiliyor.

Çocuklara verilen kurslardan önce ana-babalar çocuklara yönelik cinsel taciz konusunda ayrıntılı olarak bilgilendiriliyor. Böylece ana-babaların başlangıçtaki tereddütleri giderilmeye çalışılıyor ve çocukların cinsel tacize karşı kendilerini koruyabilmek için bilgilendirilmelerinin şart olduğu onlara iletiliyor. Ana-babaların bu konudaki yanlış kanılarını düzelterek bu yanlış kanıları ve korkuları çocuklarına iletmelerine engel olmak amaçlardan biri. Çoğu ana-baba, bu tür bir bilgilendirmeden sonra, çocuklarının böyle bir kursa katılmasına istekli oluyor.

Aynı zamanda özel bir atölye çalışmasında, öğretmenler, cinsel tacize ilişkin gerçekler ve araştırmalar, müdahalenin temel ilkeleri, hukuki sorular ve sorumluluklar konusunda bilgilendirilerek çocuklarla bu konuda daha sonra da çalışmalar yapmak üzere teşvik ediliyorlar.

İngiltere'den Başarılı Bir Kampanya Örneği.
"Sıfır Hoşgörü Kampanyası" ("Zero Tolerance Campaign")[10]

Edinburg'da çeşitli kurumlarda ve örgütlerde çalışan kadınlardan oluşan bir kadın komitesi (Edinburg District Council Women's Committee) Kanada'da daha önce uygulanmış olan bir kampanyadan esinlenerek kadın ve kız çocuklara karşı şiddeti sona erdirmek ve bu konuda toplumun bilincini yükseltmek amacıyla düzenledikleri kampanyayı büyük bir başarıyla sürdürmekteler. Kampanyanın temel sloganı, kadın ve kız çocuklara uygulanan şiddetin "kabul edilemeyeceği" şeklinde. Bu kampanyanın özelliği, kadın ve kız çocuklara yönelik cinsel şiddeti sona erdirmek amacıyla çok yaratıcı yöntemlerden yararlanılması. Kampanya süresince, belediye otobüslerinin dışını boyayarak yapılan reklamlar, sergiler, taksi şirketleriyle işbirliği halinde basılan etiketler, cinsel şiddet hakkındaki yanlış toplumsal kanıları ve gerçekleri içeren kartpostallar ve afişler, tişörtler, paneller, kahvelerde tartışmalar, radyo ve televizyon kampanyaları gibi akla gelebilecek her türlü yöntemden faydalanılmış. Hatta iki futbol kulübü kampanyaya destek verdiklerini açıklayarak gerek medyada gerek yaptıkları maçlar sırasında bilinçlendirme çalışmalarına katkıda bulunmuşlar. Kampanya ile ilgili olarak hazırlanmış olan saydamlar Edinburg Bölge Konseyi Kadın Komitesi'nden elde edilerek bu tip çalışmalara ilham vermek üzere İngiltere'nin diğer bölgelerinde ve diğer ülkelerde gösteriliyor.

Artemisia: Katolik İtalya'da Kız Çocuk ve Kadınlara Yönelik Cinsel Tacize Karşı Bir Kadın Örgütü[11]

Katolik Kilisesi'nin güçlü olduğu İtalya'da, "ensest" hukuki olarak, *aile ahlakına karşı* işlenmiş bir suç niteliğinde. Dolayısıyla, cinsel taciz suçları, ancak kamu ahlakına karşı işlenmiş bir suç olarak kabul edilmeleri durumunda kamu davası olarak takip görüyor. Cinsel tacize daha önceden uğramış yani bir kere "baştan çıkarılmış" olan bir kız çocuk ikinci bir kez başka birisi tarafından cinsel tacize uğradığında, bu suç bir ceza davası konusu olarak görülmüyor. Artemisia, bu ortamda,

[10] Jönsson, E. ve Gieseke, P. (1995), "Intervention bei sexuellem Missbrauch: Ein europaeischer Vergleich. Bericht aus einem Praxisforschungsprojekt." Fachtagung Sexueller Missbrauch, 4-7. 10. 1995, Berlin, Almanya.

[11] a.g.y.

Floransa'da cinsel tacize karşı çalışmalar yapan bir kadın örgütü. Örgütün ütopyası, cinsel tacize uğrayanları destekleyebilecek her türlü önlemi çatısında toplayacak bir ağ oluşturabilmek Artemisia'ya cinsel tacize uğrayan kız çocuk ve kadınlar ya da çocukları tacize uğrayan anneler telefonla başvurabiliyor. Başvurulara bu konuda eğitim görmüş kadınlar cevap veriyor. Başvuranlara, hukuki ve psikolojik danışmanlık, kız çocuk ve kadınlar için uzman desteğinde yürütülen kendi kendine yardım grupları gibi olanaklar sunuluyor. Ayrıca kadın ve erkek uzmanlar için kurslar veriliyor. Kuruluşun çeşitli mesleklerden gelen ve cinsel taciz konusunda çeşitli görüşleri olan 30 gönüllü çalışanı var. Artemisia, her vakada ilke olarak mutlaka savcılığa suç duyurusunda bulunuyor. Bunun amacı, tacizcileri sorumluluk almaya zorlamak ve cinsel taciz vakalarının belgelenmesini sağlamak. Artemisia, çalışmalarını belediyenin maddi desteği ve sundukları kurslardan elde ettiği gelirlerle sürdürüyor.

Almanya'dan Bir Örnek: "Wildwasser Derneği": Cinsel Tacize Uğrayan Kız Çocuk ve Kadınlar İçin Danışmanlık ve Sığınma Evi Model Projesi[12]

Kız çocuk ve kadınlara yönelik cinsel tacize karşı çalışma grubu Wildwasser, bir dernek olarak 1983'te Almanya'da kuruldu. Almanya'da cinsel tacizin kamuoyunda henüz konuşulan bir konu haline gelmediği zamanlarda kurulan Wildwasser, cinsel tacize karşı çalışmalar yapan ilk "kendi kendine yardım" kuruluşu olma özelliğini taşıyor.

Wildwasser, çocukluklarında cinsel tacize uğramış olan kadınlara ve meslek yaşamlarında cinsel tacizle karşılaşıp da kendilerini bu konuda eğitmek isteyen kadınlara hizmet etmek amacıyla iki alanda çalışmaya başladı. Almanya'da kamuoyunda ilk kez Wildwasser grubu tarafından başlatılan kamuoyunda cinsel taciz tartışması, kurbanların bu konuyla ilgili kendi görüşleri ve dünyada, özellikle de İngiltere ve Amerika'da bu konuda yapılmış olan deneysel araştırmaların sonuçlarının açıklanması ve tabuların yıkılmasında çok etkili olarak cinsel tacizin gerçek boyutlarının ortaya çıkmasını sağladı. Giderek eğitimli uzman sayısı arttı ve cinsel tacize uğrayan kız çocuklar ve anneleri derneğe başvurma cesaretini göstermeye başladı. İlk yıllarda çalışmalar gönüllü olarak ve bağışlarla yürütülmekteydi. 1985 yılından beri dernek

[12] Thurmer-Rohr, Gunther, Kavemann ve Ohl (1993), Wildwasser e. V. (1993).

Berlin Senatosu'ndan, 1987 yılından beri de cinsel taciz konusunda model proje olarak Bonn'dan maddi destek görmektedir. Dernek cinsel tacize uğrayan kız çocuklara, annelerine ve tacizden etkilenen diğer aile üyelerine danışmanlık, bütün bu gruplar için ayrı ayrı kendi kendine yardım grupları, tacizden korunmak için aileden ayrılması gerekli olan kız çocuklar için sığınma evi ve bu konuda üniversite ile işbirliği içinde araştırmalar yürütmektedir.

Wildwasser'in temel ilkesi şiddete uğrayan kız çocuk ve kadınların her şekilde yanlarında olmak ve çalışmalarını erkek egemen toplum yapısını sorgulayarak yürütmektir. Çalışmalarda başlıca amaç tacize uğrayan kız çocukların korunmasıdır. Tacize uğrayanlar, iyileşmesi gereken hastalar ya da yalnızca edilgin kurbanlar olarak değil, kendi yaşamlarını yürütme gücüne sahip, etkin bireyler olarak görülmekte ve çalışmalar bu temele dayandırılmaktadır.

Hollanda'dan Bir Örnek: Sırdaş Doktorlar Bürosu (BVA)[13]

Hollanda'da Sırdaş Doktorlar Bürosu (BVA), cinsel taciz vakalarıyla karşılaşan doktorlara destek sağlamak amacıyla doktorlar tarafından kurulmuş bağımsız bir sivil toplum örgütüdür. Örgütün çalışmaları "gizlilik ilkesi"ne uygun olarak yürütülür. Amacı, cinsel taciz vakalarıyla karşılaşan ya da başvurularda cinsel tacizden şüphelenen doktorlar için yöntem geliştirmek, tacizi ortaya çıkarmak konusunda yardımcı olmak ve tacize uğrayanlara destek vermektir. BVA bu konuda istatistik tutuyor, bir dergi ve yıllık bir rapor yayınlıyor. Örgüte ilk başvurular %99 telefonla yapılıyor; bugüne kadar 2200 başvurudan 900'üyle işbirliği sürmektedir. Örgütün en önemli ilkesi, çocukların anlattıklarına inanmak olarak belirlenmiş. Çocukların anlattıklarında "nesnel" olarak gerçeğe uymayan ayrıntılar olsa da, çocuğun bir şekilde cinsel tacize uğradığı inancından yola çıkılarak hareket ediliyor. Örgüte bir başvuru olduğunda, başvuruyu yapan doktorla bir aydınlığa kavuşturma sürecinden geçilerek, vaka tartışması yapılır. Daha sonra tacize uğrayan çocuk ve annesiyle ilişki kurulur. Vakanın polise ya da savcılığa şikâyet dilekçesi ile bildirilip bildirilmeyeceğine onlarla birlikte karar verilir. Bundan sonra, yine anne ve çocuğun rızası alınarak tacizde bu-

[13] Jönsson, E. ve Gieseke, P. (1995), "Intervention bei sexuellem Missbrauch: Ein europaeischer Vergleich. Bericht aus einem Praxisforschungsprojekt." Fachtagung Sexueller Missbrauch, 4-7. 10. 1995, Berlin, Almanya.

lunan kişiyle görüşülür. Şikâyet dilekçesi söz konusu olmasa da iki doktor ya da sosyal hizmet uzmanı tacizciyle, yaptıklarıyla ilgili olarak hesaplaşmak üzere, görüşürler ve tacizi derhal sona erdirmesi ya da çocuğun çevresinden uzaklaşması için baskıda bulunurlar. BVA, bu konuda çalışan başka birçok kurumun inancının tersine, tacize uğrayan çocukların tıbbi muayeneden geçmesinin faydalı olacağını savunmakta, bunu şöyle açıklamaktadır:

- Cinsel tacize uğrayan çocuklar, bedenlerinin zarar gördüğü ya da yaralandığı duygusunu taşırlar. Tıbbi muayene, onlara bedenlerinde kalıcı zararlar olmadığı duygusunu verebilir.
- Tıbbi muayene ile olası bedensel etkiler tespit ve tedavi edilebilir.
- Olası bedensel etkilerin tespit edilmesi, mahkemeye başvurulduğu takdirde, cinsel tacizin ispatını kolaylaştırır.

Aile İçi Yaşama İlişkin Hukuk Maddeleri

Canan Arın

Nikâha İlişkin Kurallar

Evlilik yaşı ile ilgili kısıtlamalar

Türk Medeni Kanunu'na göre, "Erkek on yedi, kadın on beş yaşını doldurmadıkça evlenemez" (md. 88). Oysa, evlenme dışındaki bütün hukuki işlemleri yapabilme yaşı, kural olarak on sekizdir. Yasanın "fevkalade" diye tanımladığı durumlarda, yargıç on dört yaşını bitirmiş bir kadının evlenmesine izin verebilir. Bu, tamamen yargıcın takdirine kalmıştır. Kızın gebe olması bu nedenlerden yalnızca birisidir. Ancak, kişi evlenmek için yeterli ruhsal ve bedensel olgunluğa sahip değilse, gebelik, başlıbaşına bir evlilik nedeni ve gerekçesi olamaz.

Evlenmeye izin verecek olan yargıç, kendisi için evlenme izni istenen kişinin ikametgâhının bağlı bulunduğu yer mahkemesinin "Sulh Hukuk" yargıcıdır. Çünkü Anayasa'nın 41. maddesi uyarınca "Aile Türk toplumunun temelidir".

Evlenmeye yalnız, yasanın deyimi ile, "mümeyyiz" olanlar ehildir. Herhangi bir akıl hastalığı olan kişi asla evlenemez (md. 89).

Küçük, yani kızlar için on beş, erkekler için on yedi yaşından küçük olan bir kimsenin evlenebilmesi için önce kendi rızası sonra ana ve babasının birlikte rızası, ana baba boşanmış ise, velayetin kendisine verildiği tarafın rızası ve eğer vesayet altında ise vasisinin rızası gerekir (md. 90 ve 91). Kişi vesayet altında ise ve vasi evliliğe izin vermiyor ise, vesayet altındaki kişi mahkemeye başvurarak yargıcın iznini iste-

yebilir. Evlenmeye ana babanın veya vasinin vereceği izin, evlenilecek kişinin adının açıkça yer aldığı yazılı bir izin olmalıdır. Sözlü izin geçerli değildir.

Kişi küçük de olsa evlenmek için öncelikle kendi rızası alınır. Evlenmek için yasanın aradığı yaştan büyük ise nikâh memurunun evlenmeyi isteyip istemediğini sorması sırasında "hayır" diyebilir ve kimse kendisini zorlayamaz. On sekiz yaşından küçük ise yine kendi isteğinin aksine evlendirilemez. Aksi halde savcılığa suç duyurusunda bulunmak mümkündür.

Bütün bu kurallara rağmen genç kız/kadın çeşitli maddi veya manevi baskılarla evlendirilmiş ise:

a) Evliliğin öngördüğü cinsel birleşmeyi reddedebilir. Buna rağmen, bu birleşme zor kullanılarak sağlanırsa, o zaman savcılığa başvurarak kendisine cebir ve şiddet uygulanarak cinsel ilişkiye zorlandığı yolunda şikâyette bulunabilir.

b) Zorla evlendirildiğinden bahisle, duruma göre M.K. 116, 117 veya 118 maddelerinden birine dayanarak evliliğin feshi davası açabilir.

Fesih davası, hak sahibinin fesih nedenini öğrenmesinden veya tehdidin kalkmasından başlayarak altı ay ve her halde evlenmeden itibaren beş yıl içinde açılmalıdır, aksi halde zaman aşımına uğrar (md. 119).

Ebeveynin onayının alınması gereken durumlara yukarıda değindik. Kadının on beş yaşından küçük ama on dört yaşını doldurmuş olması halinde evlenmesi ikametgâhının bağlı bulunduğu Sulh Hukuk yargıcının iznine bağlıdır, yargıç bu izni vermeden hem anneyi hem de babayı birlikte dinlemek zorundadır.

Sözlü Anlaşmalar

Kadına evlenmesi, boşanması veya çocuğun doğumunda belirli bir çıkar sağlanması yahut başlık parası, hukuksal geçerliliği olan bir kurum veya ilişki olmadığından, kendisini alacaklı kabul edene hiçbir hak sağlamaz.

Çeyiz ile ilgili yasal herhangi bir düzenleme yoktur. Ancak, Türkiye'de yasal mal rejimi, "mal ayrılığı" rejimidir. Bu rejime göre, herkes kendi malının sahibidir. Gelenek ve göreneklere göre, evlenme sırasında yatak odasını kadın getirir. Kadının çeyiz olarak getirdiği her

şeyi, kendisine ait olduğunu ispat etmek şartı ile, geri alması mümkündür. Burada, ispat için her türlü kanıt ileri sürülebilir. Saklanmış faturalar başta olmak üzere tanık da dinlenebilir. Çeyizin geri istenebilmesi için boşanmanın söz konusu olması gerekir.

Nikâh Öncesi Anlaşmaların Geçerliliği

Nikâh öncesi anlaşmadan kastedilen evlenildiği takdirde kadına, mali değeri olan armağanların verileceği ise, İslam hukukunda "mehr" denen bu uygulamanın herhangi bir hukuki geçerliliği yoktur. Yani erkek sözünü tutmadığı takdirde kadının erkeği hukuken zorlama olanağı bulunmamaktadır. Ancak evlenme amacı ile yapılmış masraflar daha sonra kadına yüklenemeyeceği için, evlenme gerçekleşmediği takdirde geri istenebilir.

Başlık Parası

Başlık parası, evlenecek erkeğin, evleneceği kadının babasına ödediği bir miktar paradır. O kadının o güne kadar büyütülüp beslenmesinin, babanın, kızının hizmetinden yoksun kalmasının bedeli olarak yorumlanır. Ataerkil düzenin bir kalıntısıdır. Hukuki geçerliliği yoktur. Veya yasalarda yeri yoktur.

Kadın her zaman karşı çıkabilir. Reşit ise, kendisine, yüksek başlık parası verildiği için evlenmeye zorlandığı erkek ile evlenmeyi reddedebilir. Veya başlık ödemeyen erkekle evlenebilir.

Reşit değilse, yalnızca başlık parası nedeni ile evlenmeye zorlanmışsa, evliliğin feshini isteyebilir (M.K. md. 116, 117, 118).

Evlenme Sözleşmesinin Yapılması

Nikâh, Belediye Başkanı veya görevlendirdiği vekili tarafından kıyılır. Köylerde, evlenme isteği "ihtiyar heyeti"ne bildirilir (M.K. md. 97). Nikâh, muhtarlar tarafından kıyılır. Yani, nikâh kıymaya resmi görevliler yetkilidir.

Yabancı ülkelerde evlenecek olanlar için eğer her ikisi de T.C. uyruklu ise Konsoloslar yetkilidir. Taraflardan biri yabancı uyruklu ise, bulunulan ülkenin yasalarına uygun olarak resmi makamlar önünde yapılan evlendirmeler, Türk hukukuna aykırı olmamak kaydı ile, Türkiye'de geçerlidir.

Türkiye'de bir Türk vatandaşı ile bir yabancı veya aynı devlet vatandaşı olmayan iki yabancı ancak yetkili Türk evlendirme memuru önünde evlenebilirler (Evlendirme Yönetmeliği md. 12).

Dini nikâh ancak resmi nikâhın yapılmasından sonra yapılabilir (M.K. md. 110). Aksi, Ceza Kanunu'na göre suçtur (T.C.K. md. 237/3 ve 4). Bu maddeye göre evlenme sözleşmesinin yasaya uygun olarak yapıldığını gösteren kâğıdı görmeden dini nikâh kıyanlar da, yasal evlenmeyi gerçekleştirmeden dini nikâh kıydıranlar da cezalandırılır.

Medeni Kanun 152. maddesine göre evlilik birliğinin reisi kocadır. Oturulacak evin seçimi, karı ve çocukların uygun bir biçimde geçindirilmesi kocaya aittir.

- Bunun sonucu olarak evli kadın, kocasının soyadını taşır (md. 153).
- Evlilik birliğini koca temsil eder, malların yönetimi konusunda karı koca hangi yöntemi kabul etmiş olurlarsa olsunlar, koca tasarruflarından şahsen sorumludur (md. 154).
- 1990 yılına kadar evli kadının ev dışında çalışması, kocasının açık veya üstü kapalı olarak verilen iznine bağlı idi, 1980'lerde başlayan kadın hareketinin Türkiye'de kadınlar lehine en önemli kazanımlarından biri de bu maddenin (M.K. md. 159) 29.11.1990 tarihli Anayasa Mahkemesi kararı ile iptal edilmiş olmasıdır. Evli kadının ev dışında çalışmak için, artık kocasının iznine gereksinimi yoktur.
- Evli kadın canının istediği zaman pasaport alarak yurt dışına gidebilir. Gerek yurt içi gerek yurt dışı yolculuklarında kimseden izin almak zorunda değildir.

İmam Nikâhı Kadına Herhangi Bir Hak Sağlar mı?

Hemen belirtelim ki hayır. İmam nikâhı kadına herhangi bir metresten daha çok hak sağlamaz. Kadın ayrıldığı takdirde nafaka isteyemez, adamın ölümü halinde onun mirasçısı olamaz.

Ayrı Yaşama

Evli kadının ikametgâhı kocasının ikametgâhıdır. Yani evli kadına yapılacak bütün resmi tebligat kocasının ikamet adresine yapılmakla kadına yapılmış sayılır ve hukuken işleyecek süreler bu tarihten itibaren işlemeye başlar.

Evli kadın canının istediği zaman başka ev tutarak orada yaşamayı seçebilir. Kimse onu evine dönmeye zorlayamaz. Ancak, koca kadının evine dönmesini istiyorsa, onu eve davet eden resmi bir yazı göndererek "terk"ten boşanma davası açma prosedürünü başlatabilir.

Bunun dışında boşanmadan ayrı yaşama kararını mahkemeden alabilmesi de mümkündür. M.K. 138. maddesi "Boşanma sebeplerinden biri sabit olunca hakim ya boşanmaya veya ayrılığa hüküm ile mükelleftir" der.

Kadın, boşanma nedenlerinden herhangi birine dayanarak ayrılık kararı verilmesi için mahkemeye başvurabilir. Bu takdirde, yargıç bir yıldan üç yıla kadar ayrılık kararı verebilir. Ayrı yaşama kararından sonra, hükmedilen süre içinde taraflar hâlâ bir araya gelmemişlerse, bir tarafın isteği ile boşanmaya karar verilir (md. 139-140).

Boşanma talebi ile mahkemeye başvurulduğunda yargıç, tarafların barışabileceklerini düşünüyorsa "ayrılığa" karar verebilir ama "ayrılık" istemi ile mahkemeye başvurulmuşsa boşanmaya karar verilemez (M.K. md. 138).

Demek ki boşanma nedenlerine dayanılarak "ayrılık" davası açılabilir.

Kadının Kocası Tarafından Terk Edilmesi Durumunda Hakları

Kadının kocası tarafından terk edilmesi durumunda boşanmak isteyip istemediğine bakmak gerekir. Boşanmak istiyorsa, M.K.'na göre "terk" bir boşanma nedenidir (md. 132).

Bu maddeye göre "karı-kocadan biri, evlenmenin kendisine" yüklediği görevleri yerine getirmemek amacı ile "diğerini terk ettiği veya muhik (haklı) bir sebep olmaksızın evine dönmediği" takdirde, ayrılık en az üç ay sürmüş ve devam etmekteyse "diğeri boşanma davası açabilir". Davanın açılabilmesi için bazı sürelerin geçmesi gerekir.

Evi terk eden koca aleyhinde nafaka davası açılabilir. Çünkü evin reisi kocadır ve bu sıfatla ailesinin geçimini sağlamakla yükümlüdür.

Evlilikte Irza Geçme

Evlilik insanların cinsel gereksinimlerinin yasalara uygun biçimde karşılandığı bir kurumdur. Bu bakış açısından ele alındığında evlilikte ırza geçme söz konusu olamaz. Nitekim Türk Ceza Kanunu da olayı böyle değerlendirir.

Ancak cinsel ilişkiye zorlamak amacı ile şiddete başvurulmuşsa, Yargıtay Ceza Dairesi bunun suç sayılacağını kabul etmektedir. O zaman şiddete başvurulduğunun ispatı gerekir.

Kadının kocası tarafından istemediği cinsel davranışlara şiddet kullanılarak zorlanmışsa, genel hükümler çerçevesinde şikâyetçi olabilir ve bunu boşanma nedeni yapabilir. Şiddet kullanıldığını ispat ederse ayrıca manevi tazminat da isteyebilir.

Kadına evlilik içinde şiddet uygulanması halinde Ceza Kanunu açısından, Avrupa ve ABD'de olduğu gibi çok özel kurallar yoktur. Koca genel kurallar çerçevesinde cezalandırılır, ancak ayrıca T.C.K. 478. maddenin de olaya uygulanması istenebilir. Söz konusu maddeye göre "aile efradından birine rahim (koruma) ve şefkatle kabili telif (telafisi mümkün) olmayacak surette fena muamelelerde bulunan şahıs otuz aya kadar hapsolunur". Yani aile bireylerinden birine kötü davranmak ayrıca ağırlaştırıcı bir nedendir.

Boşanma

Türk Medeni Kanunu'na göre boşanma nedenleri kadın ve erkek için farklılık göstermez. Her iki taraf için de ayrım gözetilmeksizin aynıdır ve boşanma davaları, kural olarak, evliliğin bozulmasında daha az kusurlu olan taraftan daha çok kusuru olan aleyhine açılabilir.

Bu nedenle daha çok kusurlu olan taraf az kusurlu olan aleyhine dava açmışsa ve daha az kusurlu olan taraf da boşanmak istemiyorsa, kusurunun daha az olduğunu veya hiç olmadığını ispat kaydı ile, davayı reddettirebilir. Ancak bu durumda, taraflar, davanın reddinin kesinleşmesinden başlayarak, üç yıl içinde karı-koca gibi yaşamak üzere bir araya gelmemişlerse, bu kez kusur aranmadan, taraflardan birinin istemi ile boşanmaya karar verilir.

Boşanma davalarında, evlilik birliğinin reisi koca olduğu ve bu nedenle de karı ve çocukları geçindirme yükümlülüğü bulunduğu için dava süresince, istem tarihinden başlayarak, kadın ve varsa çocuk lehine tedbir nafakasına hükmolunur.

Boşanmada Maddi ve Manevi Tazminat

Maddi Tazminat (md. 143/1): Kusursuz olmak kaydı ile her iki taraf da birbirinden isteyebilir. Maddi tazminatı, boşanma ile var olan hatta beklenen bir çıkarı elden gidecek olan kabahatsiz taraf diğer taraftan isteyebilir.

Maddi tazminatın ve yoksulluk nafakasının toptan veya durumun gereklerine göre düzenli bir gelir şeklinde ödenmesi mümkündür. Manevi tazminata gelir biçiminde hükmedilemez.

Sözleşme veya mahkeme kararı ile kendisine maddi tazminat veya nafakanın bir gelir şeklinde ödenmesine karar verilen tarafın

- yoksulluktan kurtarılması,
- haysiyetsiz bir yaşam sürmesi,
- bir evlenme sözleşmesi olmadan fiilen karı-koca gibi yaşaması,
- yeniden evlenmesi,
- eşlerden birinin ölmesi halinde, aksi taraflarca kararlaştırılmadıkça, bu gelir kesilir (md. 145).

Kadına Şiddet Uygulandığı Takdirde Hakları

Bunun dışında kadına şiddet uygulandığında evde kesici ve delici aletlerin bulunduğu yerlerden mümkün olduğu kadar uzakta durmasını, olabildiğince kendisine hareket olanağı verecek alanlarda bulunmasını, tanık toplamak amacı ile avazı çıktığı kadar bağırarak komşuları başına toplamasını, yükte hafif pahada ağır eşya ile kendisinin ve varsa çocuğunun giyecek birkaç parça eşyasını ve kimliklerini güvendiği bir komşuda saklamasını tavsiye ederiz.

Kadının hukuksal işlemleri başlatmak için yapması gerekenlere gelince: Önce evine en yakın karakola giderek şikâyet etmesi gerekir.

Polis memurları, "Nasıl olsa savcılığa gideceksin, o nedenle doğrudan doğruya oraya başvur" deseler de karakolda şikâyetin tutanağa geçmesinde ısrar edip imzalatılmak istenen yeri okuduktan ve dolayısı ile söylediklerinin dışında bir şey yazılmadığından emin olduktan sonra tutanağı imzalayıp mümkünse bir örneğini, değilse tarih ve numarasını almak gerekir.

Karakol kadını hekime gönderecektir. Bu durumda ya hükümet tabibine veya Adli Tıp'a gidilir. Oraya gidip atılan dayağın kaç gün işten güçten geri kalmaya neden olduğunu belirten bir rapor almak gerekir.

Bu raporda kadına uygulanan şiddetin onu on gün veya daha az işinden gücünden geri bırakacağı sonucuna varılmışsa, koca aleyhine ceza davası açılması kadının şikâyetine bağlıdır, yani kadın Sulh Ceza mahkemesinde şahsi bir ceza davası açacaktır.

Eğer kadına uygulanan şiddet bu süreden daha uzun bir süre günlük işlerini yapmasına engel olacak bir durum yaratmışsa veya vücudunda kalıcı bir iz bırakmışsa o zaman iş kamu davası olur ve savcı koca aleyhine dava açar (T.C.K. md. 456 ve devamı).

Takibi şikâyete bağlı suçlarda şikâyete hakkı olanın karar kesinleşinceye kadar şikâyetinden vazgeçmesi kamu davasını ortadan kaldırır.

Aile içinde şiddete maruz kalan kadın, kocası aleyhine ceza davası açmak dışında boşanma davası açmaya, manevi tazminat istemeye, Sulh Hukuk Mahkemesi'ne başvurarak ayrı ikamet edinmeye, hak kazanır.

Çok Eşlilik - Zina

Kadının Zinası (T.C.K. md. 440)

Zina, evli bir kadının kocasından başka bir erkekle cinsel ilişkide bulunması demektir. Burada evliliğin yasal bir evlilik olması gerekir. İmam nikâhından ibaret evliliklerde zina suçu oluşmaz.

Bu suç ile aile birliği ve genel ahlak kuralları korunmak istenmiştir. Zina suçu takibi şikâyete bağlı bir suçtur ve şikâyet hakkı zina eden kadının kocasına aittir. Kadının evli olduğunu bilerek onunla ilişkiye giren erkeğe de aynı ceza verilir. Evli kadının kocasından başka bir erkekle bir kez beraberliği suçu oluşturur.

Zinanın ispatı için söz konusu kadının adli tıbba sevki ile tıbbi inceleme yapılır. Yargıtaya göre suçun oluşabilmesi için cinsel ilişkinin gerçekleşmesi zorunludur (Y5CD. 26.10.1993-3470/3795). Kadınla erkeğin samimi bir şekilde görülmeleri suçu oluşturmaz.

Erkeğin Zinası (T.C.K. md. 441)

Evli erkeğin zina suçunun oluşması çok daha zor koşullara bağlanmıştır.

- Evli erkek başkası ile evli olmayan bir kadınla beraber olmalı, onu tutmalıdır.

- Başkası ile evli olmayan kadını karısı ile birlikte ikamet etmekte olduğu evde tutmalıdır.

- Veya yine böyle bir kadınla herkesçe bilinebilecek bir biçimde başka bir yerde yaşıyor olmalıdır.

Takibi şikâyete bağlı bir suçtur ve şikâyetten vazgeçmek her zaman, hükümden sonra bile mümkündür.

Zinanın ceza davası dışında taraflara tanıdığı bir diğer hak da boşanma davası açma hakkıdır ve boşanmada zina ceza kanununun katı kurallarına bağlı değildir, önemli olan "sadakatsizlik"tir ve sadakatsizlik de her türlü kanıtla, örneğin tanıkla bile ispat edilebilir ve davacıya manevi tazminat isteme yetkisi verir (M.K. md. 129 ve 143/2).

Evlilik Dışı Çocukların Konumu

Ana rahmine düştüğü tarihten doğumuna kadar geçen süre içinde anası ve babası evlenmemiş çocuğun nesebi (soyu), yasanın deyimi ile sahih değildir. Medeni Kanun'a göre böyle bir çocuğun nesebi iki şekilde düzeltilebilir:

a) Ana ve babasının evlenmesi ile,

b) Yargıcın nesebin düzeltilmesine karar vermesi ile,

ayrıca 1933'ten beri çıkartılan çeşitli özel yasalarla bu çeşit çocukların nesebi düzeltilmektedir.

Nesebleri düzeltilen çocuklar, nesebi sahih çocuklar gibi veya onlarla birlikte babalarının soyadını alır, onun mirasçısı olurlar.

Yabancı Uyruklularla Evlenen Kadının Hukuksal Statüsü

Yabancı uyruklu bir erkekle evlenen Türk kadını, Türk vatandaşlığını kendiliğinden kaybetmez. Bu kadının Türk vatandaşlığından çıkabilmesi için, Vatandaşlık Kanunu'nun 19. maddesine göre, kocasının vatandaşlığını seçtiğini açıklaması gerekir. Aynı yasanın 42. maddesinde belirtilen koşullara uygun olarak bu açıklamada bulunduğu takdirde kocanın vatandaşlığına geçer. 42. maddede sözü edilen koşullar şunlardır:

a) evlenme, evlendirmeye yetkili Türk makamları önünde yapıldığı takdirde, evlenme sırasında o makama,

b) evlenme, evlendirmeye yetkili yabancı makamlar önünde yapıldığı takdirde, evlenmeyi tescil ile görevli Türk makamlarına, evlenme sözleşmesinden başlayarak *bir ay* içinde *yazılı* olarak yapılmalıdır.

Yabancı uyruklu bir kadın da bir Türk erkeği ile evlendiğinde yukarıda sözü edilen 42. maddedeki koşullarla Türk vatandaşlığına kabul edilir. Ayrıca bir Türk erkeği ile evlenen yabancı kadın vatansız ise veya Türk erkeği ile evlenmekle kendi vatandaşlığını kaybedecekse Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanır.

Burada çocukların durumlarına da değinmek gerekir.

Türk Vatandaşlık Yasası'nm 1. maddesine göre Türkiye içinde veya dışında Türk babadan olan veya Türk anadan doğan çocuklar, doğumlarından başlayarak Türk vatandaşıdır.

Yabancı anadan evlilik dışında doğan çocuk;

a) Nesebin düzeltilmesi,

b) Babalığın mahkeme kararı ile tahakkuku,

c) Tanıma yollarından biri ile Türk vatandaşına nesep bağı ile bağlanırsa doğumundan başlayarak Türk vatandaşı olarak kabul edilir (md. 2).

Yabancı uyruklu olup da Türk vatandaşı ile evlenen kadınlar eğer Türk vatandaşlığını seçmişlerse, Türk vatandaşlarına tanınan bütün haklardan yararlanırlar ama Türk vatandaşlığını seçmemişler ve kendi vatandaşlıklarını korumuşlarsa, Medeni Kanun'a göre, kadının ikametgâhı kocasının ikametgâhı olduğundan Türkiye'de oturmalarında ve iş bulup çalışmalarında büyük zorluklar çıkartılmaz. Oysa, Türk kadını ile evli yabancı erkeğe bu konularda büyük zorluklar çıkartılmaktadır.

Kadının Mal Edinme Konusundaki Hakları

Türk Medeni Kanunu'na göre üç çeşit mal rejimi vardır: mal ayrılığı, mal birliği, mal ortaklığı.

Taraflar, evlenmeden önce veya evlilik merasimi sırasında yahut evlendikten sonra aralarında hangi mal rejimini kabul ettiklerini gösteren bir evlilik sözleşmesi yapmamışlarsa, yasal olarak mal ayrılığını kabul etmiş sayılırlar.

Yasal rejim olan mal ayrılığı rejimine göre her bir taraf kendi üzerine kayıtlı malların sahibidir. Bu kural ilk duyuşta kulağa çok hoş gelmektedir. Öyle ya, kim neye sahipse ona sahip olmaya devam edecek-

tir. Ne yazık ki bu kural uygulamada kadınların aleyhine işlemektedir. Çünkü para kadınlara bile ait olsa, Türkiye'nin gelenek ve göreneklerine göre kadınlar edinilen malların erkeğin üstüne kaydedilmesine ses çıkartmamakta ve ayrılık veya boşanma halinde erkek bütün malların üstüne oturmakta ve kadın hiçbir şeysiz kendisini sokakta bulmakta veya sokakta kalmamak için evdeki akıl almaz şiddete katlanmaktadır.

Bu nedenle Medeni Kanun'daki mal rejimlerinin, evlenmeden başlayarak edinilen tüm malların, bağışlar hariç, taraflar arasında eşit olarak paylaştırılması yolunda değiştirilmesi amacıyla Büyük Millet Meclisi'ne *yüz bin* imzalı dilekçe verilmiştir.

Kadın, kocası tarafından ortak yaşanan eve sokulmazsa, ayrı bir ev tutup nafaka isteme hakkına sahiptir. Ayrıca, eğer şahsi eşyaları da evde kalmışsa onları almak için savcılıktan yazı alabilir. O yazı ile icraya veya karakola başvurarak evine girip eşyalarını alabilir.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, taraflar evlenirken veya öncesinde veya sonrasında aralarında mal rejimi ile ilgili bir anlaşma yapmamışlarsa kural mal ayrılığıdır ve her iki taraf kendisine ait olan malın sahibi sayılır; boşanırken de kendi mallarını alır. Yine yukarıda değindiğimiz gibi ilk anda kulağa hoş gelen bu çözüm uygulamada pek çok sakıncalar doğurmaktadır.

Kadın ev dışında çalışmadığı takdirde (ki, kadınların büyük çoğunluğu evlenmeden önce dışarıda bir işleri olsa bile evlendikten sonra işten ayrılıp bütün vakitlerini evlerinin, kocalarının ve çocuklarının temizlik ve bakımına ayırıyorlar) dışarıda çalışıp para kazanan erkek olduğu için, satın alınan her mal da onun üzerine kaydedilmektedir. Böylece boşanma sırasında kadın karın tokluğuna bir ömür geçirmiş ve hiçbir şeysiz (Türkiye koşullarında sosyal güvencesiz) ortada kalmış olur.

Bir de erkek adına kaydedilen taşınmaz malların parasının ya tamamen kadın tarafından ödenmesi veya kadının ailesi tarafından ödenmesi yahut kadın tarafının büyük bir katkısının olmadığı söz konusudur: İşte bu durumlarda Yargıtay genellikle ne tapunun iptalini ne de kadına tazminat ödenmesini kabul ediyordu. Ancak, kadın hareketinin olumlu bir sonucu olarak Yargıtay, Y.H.G.K. E. 1194/2-47; K. 1994/564 ve 28.9.1994 tarihli yeni bir kararı ile kadına her türlü ispat hakkını tanıyarak, bir taşınmazın alınmasındaki payının iadesinin mümkün olacağını kabul etmiştir. Bu, söz konusu koşullara uygun durumdaki kadınlar açısından olumlu bir karardır.

Kadının boşandığı erkekle tekrar evlenmesi, evlenmeden birlikte

oturması konusunda hiçbir kısıtlama yoktur.

Türkiye'de evlilik, tarafların cinsel taleplerinin de karşılandığı, cinselliğin gelenek, görenek ve yasalara uygun yaşandığı, kabul gördüğü bir kurumdur. Bu nedenle taraflardan birisi cinsel beraberliği sürekli olarak reddediyorsa, örneğin erkek karısını artık yalnızca kız kardeşi veya annesi gibi gördüğünü ifade ediyorsa, bu şiddetli geçimsizliğe yol açan bir boşanma nedeni olur.

Velayet

Türk Medeni Kanunu'na göre velayet ana baba ayrımı gözetilmeksizin ancak ebeveyne ait olabilir ve ana babaya çocuğun mesleki terbiyesine (md. 265), dinsel terbiyesine (md. 266) karar verme yetkisini verir. Velayet, velilere çocuklarını terbiye etme hakkını da verir. Onun adını koyarlar, üçüncü kişilere karşı onu temsil ederler, ellerinden geldiğince en iyi biçimde yetişmesini sağlamak, bakıp gözetmek ve korumakla yükümlüdürler.

Evliliğin devamı süresince velayet ana ve babaya birlikte verilmiştir. Anlaşmazlık halinde babanın oyu geçerlidir (md. 163). Ancak baba velayet hakkını kötüye kullanıyorsa, annenin mahkemeye başvurarak velayetin babadan alınmasını istemeye her zaman hakkı vardır.

Taraflardan biri evlilik içinde ölürse velayeti sağ kalan taraf tek başına kullanır.

Boşanma veya ayrılık durumunda velayetin koşulları bakımından bir fark yoktur. Böyle durumlarda velayet, çocuğa kim daha iyi bakabilecekse, yargıç kimin daha iyi bakacağına inanıyorsa velayeti ona verir. Bu konuda erkeğin kadına hiçbir üstünlüğü yoktur (md. 148). Çocuk kendisine verilmemiş taraf, mali gücüne göre çocuğun bakım ve beslenme giderlerine katılmak zorundadır ayrıca çocuk ile bireysel ilişkisinin nasıl olacağına da yargı karar verir.

Boşanma veya ayrılık, erkeğin kadına uyguladığı şiddetten kaynaklanmışsa, öyle bir adama çocuk teslim edilemeyeceğine yargıcı ikna etmek çok daha kolay olur.

Türkiye'de ne yazık ki, taciz eden erkeği yaşanan mekândan uzak tutma kuralı yoktur. Bütün yapılabilecek olan, her defasında, adamı karakola veya tacizin şiddetine göre savcılığa şikâyet etmektir.

Kadının Cinsel Özgürlüğü / Bedeni ile İlgili Hakları

Nikâhsız Yaşama

Kadın her zaman istediği bir erkekle nikâhsız yaşayabilir, ancak bu birliktelik kadına, nafaka, miras, vb. haklar sağlamaz. Yalnız eğer bu birliktelik sırasında erkek kadına mal mülk almışsa ayrıldıktan sonra bunları geri alamaz.

Kadına İşyerinde Cinsel Taciz

Kadın işyerinde cinsel taciz veya baskıya uğramışsa, her zaman şikâyet etme hakkına sahiptir. Cinsel tacizde bulunan kişi kendisinden hiyerarşik bakımdan üstte bulunan biri ise T.C.K. 251. maddesi uyarınca cezası, o suç için verilecek olağan cezanın üçte birinden yarısına kadar artırılır. Ancak bu madde kamu görevlileri için uygulanır. Eğer cinsel tacizde bulunan kamu görevlisi olmayan bir patron ise sadece T.C.K. md. 421 maddesinin uygulanması ile yetinilecektir. Bu maddeye göre "kadınlara ve genç erkeklere söz atanlar üç aydan bir seneye, sarkıntılık edenler, altı aydan iki seneye kadar hapsolunur".

Esasen T.C.K.'nda "cinsel taciz" diye özel bir düzenleme yoktur. Bu durumlarda Ceza Kanunu'nun "söz atma" ve "sarkıntılık" başlığı altında düzenlediği 421. maddesi uygulanmaktadır. Türkiye'deki uygulama ile bu madde kapsamına izleyerek laf atmak, şehvet duygusu ile dudaklarından öpmek, herhangi bir biçimde dikkatini çektikten sonra erkeklik organını çıkartıp göstermek, mektup yazmak gibi rahatsız edici davranışlar girer, yani mutlaka fiziksel temas şart değildir.

Tecavüz

Türk Ceza Kanunu'na göre ırza geçmek suçtur. Ancak bu suç, bireylere karşı veya insan bedenine karşı işlenmiş bir suç olarak değil, "ADABI UMUMİYE VE NİZAMI AİLE ALEYHİNE CÜRÜMLER" başlığı altında düzenlenmiştir. Suçun on beş yaşından küçükler veya büyükler aleyhine işlenmesine göre cezası daha ağır veya daha hafiftir. Ayrıca ırza geçme, ırza tasaddi, ırza geçmeye tam teşebbüs gibi sınıflamalara tabi tutulmuştur.

On beş yaşından büyük bir kadının ırzına geçilmesi halinde, olay-

da cebir ve şiddet unsurunun var olup olmadığına bakılır. Başka bir deyişle on beş yaşını bitiren bir kadın kendi isteği ile cinsel ilişkide bulunabilir. Irza geçme veya ırza tasaddi suçundan söz ederken, kadının "rızası" hilafına olan her türlü cinsel beraberlik kastedilmediğinden, zorbalığın var olup olmadığı araştırılır.

Kadınlara evlilik birliği içinde uygulanan şiddet için Türkiye'deki yasalarda özel düzenlemeler yoktur. Şiddete maruz kalan herkese aynı kurallar uygulanır (T.C.K. md. 456 ve devamı). Bu bölüm T.C.K.'nda "Şahıslara Karşı Müessir Fiiller" başlığı altında toplanmıştır.

Kadına Kocası Dışında Birisi Şiddet Uygularsa

Kadına kocası dışında bir erkek de şiddet uyguladığı takdirde uygulanacak usul genel çizgileri ile aynıdır.

Yani kadın karakola gidip şikâyet edecek, oradan hekime gönderilip rapor alacak ve aldığı raporda işten güçten kalma süresi ile ilgili olarak adam aleyhine ya şahsi dava açacak veya dava savcılık tarafından "kamu davası" olarak açılacaktır. Ancak bu durumda kadının bir avantajı vardır. Daha kolay tanık bulabilir ve karakolda kendisine daha az zorluk çıkartılır.

Kürtaj

Türk Ceza Kanunu "kürtaj"ı, "Irkın Tümlüğü ve Sağlığı Aleyhine Cürümler" başlığı altında düzenlemiştir.

468 ve devamı ile yapılan bu düzenlemelere göre, Türkiye'de annenin sağlığı dışındaki nedenlerle çocuk düşürmek, yani kürtaj yaptırmak hem yaptıran kadın hem kürtajı yapan hekim için cezayı gerektiren bir suç idi. Ancak, 1983'te çıkan "Nüfus Planlaması" ile ilgili yasa ile T.C.K.'nun bu yasağı aşılmış ve kadınlara eskiye oranla daha sağlıklı koşullarda kürtaj yaptırma olanağı sağlanmıştır. Kürtaj, temel olarak kürtaj yaptıracak kadının rızası ile on haftalığa kadar olan gebeliğin sona erdirilmesidir. On haftayı aşmış gebelikler ancak, kadının sağlığı için tehdit oluşturduğu, kadın hastalıkları uzmanlarının raporu ile sabit olduğu veya ceninin anormal olacağı yahut sonraki kuşaklar için sağlık açısından bir tehdit oluşturması halinde kürtaja konu olabilir.

Kadın evli ise kocasının da rızası aranır (md. 5). Kadın evli değil ve on sekiz yaşından küçükse velisinin rızası aranır.

Kadın veya kocası sosyal sigortalara tabi bir işte çalışıyorlarsa,

kürtaj ve hastane giderleri bu kurum tarafından karşılanır.

Demek ki, kural olarak on haftalıktan büyük olan gebeliklere son verilemez. Aksi suç oluşturur.

Türkiye'de zorunlu doğum kontrolü ve zorunlu sterilizasyon yoktur, söz konusu bile değildir.

Pornografi

Pornografi ile ilgili, bu başlık altında Ceza Kanunu'nda özel bir düzenleme yoktur, ancak T.C.K.'nun 416-428 maddeleri "müstehcen ve hayasızca" yapılmış ve yazılmış her türlü nesne ile ilgili cezalar düzenlemiştir. Bu konuda kadınların özel olarak lehine veya aleyhine bir madde yoktur. T.C.K.'nun sözü edilen maddeleri "müstehcen ve hayasızca" olan her türlü malzemeyi sergileyip yayanlarla ilgilidir. Söz konusu fotoğraf ise, o pozu verip fotoğrafı çektiren değil, onu basıp yayan ile ilgili ceza düzenlemesi vardır.

Kadın Normal Dışı Cinsel İlişkiye Zorlanırsa

Normallik dışı cinsel ilişkilerle ilgili özel maddeler de T.C.K.'nda yer almaz. Böyle bir ilişkiye zorlanmak, arada evlilik ilişkisi varsa kadına boşanma hakkı verir. Bu ilişki sonucunda bedeninde bir hasar meydana gelmişse derecesine göre fail aleyhine ceza davası da açabilir.

Kadının Eşcinsel İlişkiye Girmesi Durumunda

Kadının eşcinsel ilişkiye girmesi de T.C.K.'nun ilgi alanı dışında kalmıştır. Bu nedenle kadınların eşcinsel ilişkiye girmesi konusunda herhangi bir yasal kısıtlama yoktur.

Transseksüeller

Kadının transseksüel olması halinde de kısıtlamalar yoktur. Ancak eğer fahişelik yapıyorsa "halkın sağlığını koruma" ile ilgili "Genel Kadınlar ve Genelevlerin Tabi Olacakları Hükümler ve Fuhuş Yüzünden Bulaşan Zührevi Hastalıklarla Mücadele Tüzüğü" başlıklı tüzüğe dayanılarak muayeneye gönderilmesi söz konusudur. Ne yazık ki Ahlak Polisi sınırlarını aşarak böyle insanları aşağılamakta ve onlara çok kötü davranmaktadır.

Kadına Cinsel Tercihleri Nedeniyle Şiddet Uygulanırsa

Kadının cinsel yaşamı/seçimi ile ilgili sözel tacize uğraması halinde ne yazık ki kayda değer hakları yoktur. Heteroseksüel bir kadına "lezbiyen" demek, bu sözü sarfeden aleyhine, hakaretten ceza davası açma yetkisini verir. Demek ki lezbiyenlik hakaret sayılabilir. Lezbiyenliğin "hakaret" sayılmasının, lezbiyenlere hakaret olduğu yolunda bir dava da henüz, bu satırların yazarının bilgisi içinde, açılıp karara bağlanmamıştır.

Paralı cinsel ilişkide bulunanların şiddete uğraması halinde T.C.K.'nun 456 ve izleyen maddelerine göre şikâyet etmeleri mümkündür. Yani şiddete uğrayan herkes Türkiye'de, yukarıda belirttiğimiz gibi aynı kurallara tabidir.

Bu kadınlar cinsel tacize uğradıklarında yine genel kurallar çerçevesinde şikâyet hakları vardır ama yasaların lehlerine yorumlanması zordur. Bu zorluk, toplumun gelenek ve göreneklerinden kaynaklanır. 1990 yılına gelinceye kadar, fahişelerin ırzına geçmek, cezada 1/3 oranında indirimi gerektiriyordu. Ancak 1990 yılında, kadın hareketinin Türkiye'deki en büyük kazanımlarından biri olarak, bu madde TBMM'nce iptal edilmiştir. Böylece, artık fahişelerin ırzına geçmek de ceza indirimini gerektirmeyen bir suçtur.

Kız Çocukların Hakları

Evlenme

Medeni Kanun'un 88. maddesine göre kadınlar on beş yaşını bitirmedikçe evlenemez (88/1). Ancak çok önemli nedenler varsa yargıç anne ve babayı dinlemek koşulu ile on dört yaşını bitirmiş bir kız çocuğunun evlenmesine izin verebilir. Daha önce de belirtildiği gibi bu küçük kadının gebe olması evlenme izni verilmesi için yeterli neden değildir. Evlenecek olanın evliliğin sorumluluğunu yüklenecek kapasite ve bilinçte olması gerekir.

Küçüğün iradesi dışında zorla evlendirilmesi halinde M.K.'un 118. maddesine dayanarak evlenmenin feshi, tehdidin kalkmasından başlayarak altı ay veya her hal ve kârda evlenmeden başlayarak beş yıl içinde istenebilir. Ayrıca çocuğu bu işe zorlayanlar aleyhine ceza davası da açılabilir.

Beşik kertmesinin hiçbir hukuksal dayanağı yoktur. Tamamen gelenek ve göreneğe dayalıdır. Eğer kız on beş yaşını doldurmuşsa, bu nedenle yapılacak evliliğe her zaman karşı çıkabilir. Bu durumda zorla evlendirilemez.

Çok küçük ise onun hakkını koruyacak herhangi birinin Cumhuriyet Savcılığı'na ihbarda bulunması gerekir. Ana baba aleyhine nüfuzlarını kötüye kullanmaktan dava açılır. Ayrıca yine evliliğin feshi istenebilir. On dördünü doldurmuş ama on beşini doldurmamışsa yargıcın izni gerekeceğinden itirazını yargıca da bildirebilir.

Geleneklerde yer alan ama yasal dayanağı bulunmayan bir diğer konu da "başlık parası"dır. Başlık parası, erkek nişanlının kızın babasına verdiği bir paradır, bazılarınca, ana babanın kızlarını bakıp büyütmek için babanın o güne kadar yaptığı harcamaların karşılığı olarak verilen bir bedel şeklinde yorumlanmaktadır. Doğrudan doğruya evlenme amacına bağlıdır. Verilme zorunluluğu yoktur, ancak âdetler insanları zorlamaktadır.

Nişan bozulduğu zaman verilen başlık parası ne olacaktır? Yargıtay, başlık parası ahlak ve adaba aykırı olduğu için, nişanın bozulması halinde bütün hediyelerin geri istenebileceği halde, başlık parasının istenemeyeceği görüşündedir.

Aile İçi Şiddet

Kız çocuğun aile içinde şiddete maruz kalması halinde özel olarak kız çocuğundan söz eden bir madde yoktur. Kız ve erkek çocuk ayrımı yapılmaksızın, çocukların aile içinde şiddete maruz kalmaları hali düzenlenmiştir. Ancak "şiddet"ten ne anlaşılacağını açıklamak gerekir. İnsanlara çocuklarını terbiye etme hakkı tanınmıştır ve bu hak dayak yolu ile de kullanılabilir. Dayağın dozu "şiddet" kavramının içine giriyorsa ilgili maddeler uygulanır. Toplumun genel yaklaşımı bir tokatın veya popoya vurulan birkaç şamarın velayet hakkının kötüye kullanılması olarak yorumlanamayacağı yolundadır. Çocuk, kayışla dövülmüş, bir organı parçalanmış, hastanelik edilmişse o zaman velayet ve tedip (terbiye) hakkının kötüye kullanılmasından söz edilebilir. Kaldı ki resmi makamlar da olaydan ancak bu yolla haberdar olabilirler. Yahut birinin çıkıp ihbarda bulunması gerekir ki insanlar "ailelerin iç meseleleri (!)"ne karışmak istemezler.

İş adli makamlara intikal ettiğinde, T.C.K.'nun, "Terbiye ve İnzibat Vasıtalarının Suistimali ve Aile Efradına Karşı Fena Muamele"

başlığı altında toplanan 477, 478 ve 479. maddeler duruma uygunluğuna göre tatbik olunur. 478. madde 12 yaşından küçükler söz konusu ise uygulama alanı bulur. 479. madde uyarınca da şiddeti uygulayandan velayet de alınır.

Bununla birlikte Türkiye, "Çocuk Hakları Sözleşmesi"ni 1994 sonunda bazı çekincelerle imzalamış ve 27 Ocak 1995'te *Resmi Gazete*'de yayımlayarak iç hukuka dahil etmiştir. Bu nedenle artık mahkemelerde bu sözleşmeye aykırılıklar da ileri sürülebilecektir.

Aile İçi Cinsel Taciz

Kız çocuğunun aile içinde cinsel tacize uğraması halinde ise, cinsel tacizden laf atmak, sarkıntılık anlaşılırsa bu durumda ne yapılacağı pek açık değildir. Çünkü Yargıtay sarkıntılığı şehvet duygusu ile yapılan sırnaşıkça hareketler olarak tanımlamaktadır. Bunu üçüncü kişiler arasında düzenler. O zaman yabancılar için uygulanacak kuralların uygulanması gerekir ki cezası hafif olup adalet duygusunu tatminden uzaktır. Zaten T.C.K.'nda "cinsel taciz" diye özel bir bölüm yoktur.

Cinsel tacizin kapsamı, ırza tasaddi ve ırza geçmeyi de içine alırsa o takdirde yasanın bu eylemler için öngördüğü ceza 417. madde uyarınca yarıya kadar artırılarak uygulanır.

Öğrenim, Çalışma, Sosyal Güvenlik

Daha önce de belirtildiği gibi Türkiye'de ilk öğrenim zorunludur. Şimdi deneme öğrenimi yapan bazı okullardaki sistem yaygınlaştırılacak ve ilk ve orta okullar birleştirilerek zorunlu öğretim süresi sekiz yıla çıkartılacaktır. Zorunlu olan kısmın dışındaki ve üstündeki öğrenim için ne yazık ki aileleri zorlama olanağı yoktur.

Çalışan kız çocuklarının sosyal güvenceleri var mıdır, varsa nedir? Çocuk hakları sözleşmesine göre, insanlar on sekiz yaşına kadar çocuk sayılırlar (özel yasalarda farklı yaşlar öngörülmediği takdirde). Çalışan çocuklar için cinsiyet ayrımını yapmak mümkün olmadığından, yine genel olarak çocuktan söz edeceğiz.

Anayasaya göre "herkes sosyal güvenlik hakkına sahiptir" (md. 60). Bu madde çerçevesinde, çocuklar cinsiyet ve yaşlarına bakılmaksızın Çıraklık Yasası'na göre sigortalanırlar. Sigortasız çalıştırılmaları suçtur. Ancak kıdem tazminatına yirmi yaşından sonra hak kazanırlar.

Burada değinilmesi gereken bir konu daha vardır. Sigortalı bir işte

çalışan bir kadın veya erkeğin mirasçısı olan bir kız çocuğuna, yaşı ne olursa olsun, evlenmediği sürece, miras bırakanından (tabii başka bir sigortalı işte çalışıyor olmamak koşulu ile) dul ve yetim maaşı bağlanır. Bu maaşı alabilmek için sigortaya usulüne uygun bir başvuruda bulunması gerekir.

Ayrıca kocalarının işyerinde ücretsiz çalışan kadınlar da Sosyal Sigortalar Kanunu'nun uygulamasında sigortalı sayılmazlar, ama isteğe bağlı sigortalılık kapsamına girmelerine bir engel yoktur.

Çocukların kaçak çalıştırılmaları halinde, ancak ihbar söz konusu olursa önlem alınabilir. Aksi halde bir iş kazası olmuşsa resmi makamlar olaydan haberdar olabilirler. O zaman da işveren aleyhine hem ceza hem de tazminat davası açılabilir.

Anayasanın 50. maddesine göre "kimse yaşına, cinsiyetine ve gücüne uymayan işlerde çalıştırılamaz." Küçükler ve kadınlarla bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunur. Bu anayasal çerçevede küçükler ağır işlerde, madende, yer altında çalıştırılamazlar. Ama ağır iş söz konusu olmadan çalıştırılmaları halinde onları koruyacak bir madde, bir hukuki düzenleme ne yazık ki yoktur. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nden burada da yararlanılabilir.

Fuhuşa Zorlanma

Kız çocuğunun bedeninin zorla satılması, T.C.K.'ndaki deyimi ile fuhuşa zorlanması ve hatta teşvik edilmesi on beş yaşından küçük veya büyük olmasına göre ve bu işin bir yabancı veya aileden biri tarafından yapılmasına göre cezalandırılır. Konu T.C.K.'nun 435, 436 ve 437. maddelerinde düzenlenmiştir. Bu son maddeye göre kız çocuğunu fuhuşa teşvik eden veya zorlayan ana-babası ise onların elinden velayet hakkı da alınır.

Kız çocuğuna yabancı bir erkeğin cinsel tacizinde T.C.K.'nun 421. maddesi uyarınca işlem yapılır.

Irza geçme veya ırza tasaddi durumlarında ise, 414 ve izleyen maddeler uyarınca işlem yapılır. Olay bir kamu davasıdır. Cumhuriyet Savcılığı'na ihbarda bulunmak işlemin başlaması için yeter, çocuğun resmi bir tıbbi muayeneden geçmesi gerekir. Muayeneyi yapacak olan ya Hükümet Tabibidir veya Adli Tabibliktir.

Kaynakça

3. BÖLÜM

ABD Adalet Bakanlığı (1991), *Female Victims of Violent Crime,* NCJ-126826.

Asia Pacific Forum on Women, Law and Development (1990), *My Rights, Who Controls?,* Kuala Lumpur, Malezya: APWLD.

Barrett, M. (1988), *Women's Oppression Today*, Londra: New Left Books.

Birleşmiş Milletler (1991a), *World's Women*, New York: United Nations.

Birleşmiş Milletler (1991b), *Women: Challenges to the Year 2000,* New York: United Nations.

Buzawa, E.S., ve Buzawa, C.G. (1990), *Domestic Violence: The Criminal Response,* Newbury Park: Sage.

Carillo, R. (1991), *Violence against Women: An Obstacle to Development*, New York: UNIFEM.

Clarke, Reufrey (1995), "Russian Women Overcoming Violence", *Wri Women.* (The Newsletter of the Women's Working Group of War Resisters) no. 20, 13-14.

Demographic and Health Survey (1991), *Colombia: Encuestra de Prevalencia, Demografia y Salud*, Report for Institute for Resource Development.

Dobash, R.E., ve Dobash, R. (1979), *Violence against Wives: A Case against the Patriarchy*, New York: Free Press.

Domestic Violence Research Group (1993), "A Study on Violence Precipitated by Husbands (Boyfriends) in Japan: Preliminary Findings", BM Dünya İnsan Hakları Konferansında sunulan bildiri, Viyana, Avusturya, 12-25 Haziran, 1993.

Economic and Social Council (1992), "Report of the Working Group on Violence Against Women", Birleşmiş Milletler, Viyana, E/CN.6/WG.2/1992/L.3.

Esmer, Y. (1993), "Algılama ve Anlatımda Eşlerarası Farklılıklar", N. Arat (Der.), *Kadın ve Cinsellik,* İstanbul: Say Yayınları, 97-119.

Ford Foundation (1992), *Violence against Women: Addressing a Global Problem,* New York: Ford Foundation.

Gaquin, D.A. (1977-1978), "Spouse Abuse: Data from the National Crime Survey", *Victimology*, 2, 632-642.

Greenstreet, M. (1990), "Education and Reproductive Choices in Ghana: Gender Issues in Population Policy", *Development, 1*, 140-147.

Heise, Lori (1992a), *Fact Sheet on Gender Violence,* New York: IWTC/ UNIFEM Resource Center.

Heise, L. (1992b), "Violence against Women: The Missing Agenda, M.A", Koblinsky, J. Timyan ve J. Gay (Der.), *Women's Health: A Global Perspective,* Colorado: Westview Press.

Heise, Lori, Pitanguy, Jacqueline ve Germain, Adrienne (1994), *Violence against Women: The Hidden Health Burden,* Washington D.C.: World Bank Discussion Papers, no. 255.

Houskamp, B., ve Foy, D.W. (1991), "The Assessment of Posttraumatic Stress Disorder in Battered Women", *Journal of Interpersonal Violence*, 6:3, 367-375.

Kemp, A., Rawlings, E.I., ve Green B.L. (1991), "Post-traumatic Stress Disorder (PTSD) in Battered Women: A Shelter Sample", *Journal of Traumatic Stress, 4(1)*, 137-148.

Levinson, D. (1990), *Violence in Cross-cultural Perspective,* Newbury Park: Sage Publications.

Mor Çatı (1988), *Bağır! Herkes Duysun,* İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.

New South Wales Domestic Violence Committee (1990), *Domestic Violence: You don't have to put up with it,* Kadınların Eşgüdüm Sağlama Birimi Kitapçığı, Sydney.

O'Donnell,C. ve Craney, J. (1982), *Family Violence in Australia,* Melbourne: Longman Cheshire.

Pence, Ellen ve Duprey, M., Paymar, M., McDonell, C. (1985), *The Justice System's Response to Domestic Assault Cases: A Guide for Policy Development,* Duluth, Minnesota: Ev İçi Şiddete Müdahale Projesi.

Pfouts, Jane (1978), "Violent Families and Coping Responses of Abused Wives", *Child Welfare, 56*, 101-11.

PİAR, Gallup (1988), "Kadınların Sorunları ve Beklentileri", Ankara: T.C. Başbakanlık Raporu.

PİAR, Gallup (1992), "Türk Kadının Gündemi Araştırması", Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü Raporu.

Schwartz, M.D. (1987), "Gender and Injury in Spousal Assault", *Sociological Focus, 20*, 61-75.

Stark, E. (1984), *The Battering Syndrome: Social Knowledge, Social Policy and the Abuse of Women,* Doktora tezi, SUNY Binghamton.

Statistics Canada (1993), "The Violence against Women Survey", *The Daily: Statistics Canada*, 18 Kasım.

T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1994), "Aile İçi Şiddetin Boyutları, Nedenleri, Sonuçları ve Oluşum Sürecinin Analizi", Ankara.

The Domestic Violence in Eastern Europe Project (1995), *Lifting the Last Curtain: A Report on Domestic Violence in Romania*, Minneapolis: Minnesota

Advocates for Human Rights.
Walker, L. (1989), "Psychology and Violence against Women", *American Psychologist*, cilt 44, 695-702.
West, C.G., Fernandez, A., Hillard, J.R., ve Schoof, M. (1990), "Psychiatric Disorders of Abused Women at a Shelter", *Psychiatric Quarterly, 61(4)*, 295-301.
Women's Aid Organization (1992), "Draft Report of the National Study on Domestic Violence", Kuala Lumpur, Malezya.
Yüksel, Şahika (1990), "Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası", *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, Tekeli, Ş. (Der.), İkinci baskı 1993, İstanbul: İletişim Yayınları.

4. BÖLÜM

Esmer, Y. (1991), "Algılama ve Anlatımda Eşlerarası Farklılıklar", N. Arat (Der.), *Kadın ve Cinsellik*, İstanbul: Say Yayınları, 97-119.
İlkkaracan, Pınar (1995a), "Türkiye'den Almanya'ya Göç Etmiş Olan Kadınların Aile İçi Yaşamı ve Aile İçi Şiddet", İstanbul: Kadının İnsan Hakları Projesi Raporu.
İlkkaracan, Pınar (1995b), "Kadınlara Karşı Aile İçi Şiddet Konusunda Yasal Sorumluluklar ve Koruyucu Önlemler: Uluslararası Stratejilere bir Bakış", İstanbul: Kadının İnsan Hakları Projesi Raporu.
Öner, N., ve Le Compte, A. (1985), *Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, no. 333.
T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı (1994), "Aile İçi Şiddetin Boyutları, Nedenleri, Sonuçları ve Oluşum Sürecinin Analizi", Ankara.
Yüksel, Ş. (1990), "Eş Dayağı ve Dayağa Karşı Dayanışma Kampanyası", Tekeli S. (Der.) *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.

5. BÖLÜM

Abdulrahim, Dima (1993), "Defining Gender in a Second Exile: Palestinian Women in West Berlin", Buijs, G. (Der.), *Migrant Women: Crossing Boundaries and Changing Identities*, Ann Arbor: Edward Brothers.
Akkent, Meral (1993), "Gerekli Bir Düzeltme", Tekeli. Ş., (Der.), *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) (1994), *Temel Kadın Göstergeleri* (1978-1993), Ankara.

Gülçür, Leyla (1995), "Aile İçinde Kadına Karşı Uygulanan Şiddet: Ankara Araştırması", İstanbul: Kadının İnsan Hakları Projesi Raporları.
Hebestreit, Sabine (1984), "Rückstaendig, isoliert, hilfsbedürftig - das Bild auslaendischer Frauen in der deutschen Literatur", *Frauenforschung*, 2.
Lutz, Helma (1991), "Migrant Women of 'Islamic Background': Images and Self Images", Makale no.11, Lahey: Ortadoğu Araştırmaları.
Morokvasic, M. (1983), "Women in Migration: Beyond the Reductionist Outlook", Phizacklea, A., (Der.), *One Way Ticket: Migration and Female Labour*, Londra: Routledge & Kegan Paul.
Nauck, B. (1992), "Auslaendische Frauen in der BRD", Helwig, G. ve Nickel, H.M. (Der.), *Frauen in Deutschland*, Bonn: Bundeszentrale für Politische Bildung.
Öner, Necla ve LeCompte, Ayhan (1985), *Durumluk-Sürekli Kaygı Envanteri El Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, no. 333.
Statistisches Landesamt Berlin (1994), *Melderechtlich registrierte Auslaender in Berlin: 31 Dezember 1993*, Berlin.
Van Stolk, B. ve Wrouters, C. (1987), *Frauen im Zwiespalt: Beziehungsprobleme im Wohlfahrtsstaat: Eine Modellstudie*, Frankurt am Main: Suhrkamp.

6. BÖLÜM

Asmus, Mary E., Ritmeester, Tineke ve Pence, Ellen L. (1992), "Prosecuting Domestic Abuse in Duluth: Developing Effective Prosecution Strategies from Understanding the Dynamics of Abusive Relationships", *Hamline Law Review, 15*, 115, Hamline Üniversitesi, 115-166.
Baer, Susanne (1994), "Ran an die Taeter? Über den Zusammenhang von Recht, Rechtlosigkeit und Gewalt. Sag mir, wo die Maenner sind...", *Dokumentation der Berliner Praeventionsdebatte zur Gewalt gegen Frauen am 9. Und 10. September 1993*, Berlin: Senatsverwaltung lund Arbeit und Frauen.
Commonwealth-State Ministers' Conference on the Status of Women (1993), *Initiatives in New Zealand to Combat Violence against Women and Girls*, Yeni Zelanda: Gündem Maddeleri, No 7.3.
Department of Justice (1982), *Keep Safe: Learning to Live without Violence*, Yeni Zelanda.
DİE (Devlet İstatistik Enstitütüsü) (1993), *İl ve Bölge İstatistikleri*, Ankara.
DİE (Devlet İstatistik Enstitütüsü) (1994), *Temel Kadın Göstergeleri, 1978-1993*, Ankara.
Eluf, Luzia (1992), "A New Approach To Law Enforcement: The Special Women's Police Station", Schuler, M. (Der.), *Freedom from Violence: Women's Strategies from Around the World*, New York: UNIFEM, 199-212.
European Parliament Working Documents (1986), "Report on Violence aga-

inst Women", EP, (A2-44/86),

Heise, Lori ve Chapman, Jane Roberts (1992), "Reflections on a Movement: The U.S. Battle Against Women Abuse", Schuler, M. (Der.), *Freedom from Violence: Women's Strategies from Around the World,* New York: UNIFEM.

Heise, Lori, Pitanguy, Jacqueline ve Germain, Adrienne (1994), *Violence against Women: The Hidden Health Burden*, Washington D.C.: Dünya Bankası Tartışma Tezleri no. 255.

Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü (1993), *Kadına Yönelik Uluslararası Sözleşme ve Kararlar*, Ankara: Eğitim Serisi Yayın No. 75.

National Committee on Violence Against Women (1992), *The National Strategy on Violence Against Women*, Barton: Avustralya.

New South Wales Domestic Violence Committee (1990a), "Domestic Violence Strategic Plan: Discussion Paper", Sydney.

New South Wales Domestic Violence Committee (1990b), "Domestic Violence: You don't have to put up with it", Women's Co-ordination Unit Bildirisi, Sidney.

Pence, Ellen ve Duprey, M., Paymar, M., McDonell, C. (1985), *The Justice System's Response to Domestic Assault Cases - A Guide for Policy Development,* Duluth, Minnesota: Domestic Abuse Intervention Project.

Pence, Ellen (1989), *Domestic Assault: The Law Enforcement Response,* Duluth: Minnesota Program Development Inc.

Perceteken Nasional Malaysia Berhad (1994), *Laws of Malaysia, Act 521, Domestic Violence Act,* Ibu Pejebat, Kuala Lumpur: Dicetak Oleh.

PİAR-Gallup (1992), *Türk Kadınının Gündemi Araştırması,* Ankara: Kadının Statüsü ve Sorunları Müdürlüğü.

Schuler, Margaret (Der.) (1992), *Freedom from Violence: Women's Strategies from Around the World*, New York: UNIFEM.

Stubbs J. ve Powell, D. (1990), *Domestic Violence: The Impact of Legislative Reform in NSW,* Sidney: NSW Suç İstatistikleri ve Araştırma Bürosu.

Taylor, Ruth Lea ve Westwood, Margaret (1995), "Workshop on Violence against Women and Children and the Law in Canada", Dünya Kadın Konferansı, NGO Forum'da sunulan bildiri, Pekin, 4.9.1995.

United Nations (1993), "The Vienna Declaration and Programme of Action", UN I I8, II B 3, Viyana.

Watts Charlotte, Osam, Susanna ve Win, Everjoice (1995), *The Private is Public: A Study of Violence against Women in Southern Africa,* Zimbabve: WILDAF.

8. BÖLÜM

Arbeitsgemeinschaft gegen sexuellen Missbrauch an Maedchen e. V. Berlin (1993), *Modellprojekt Beratungsstelle und Zufluchtswohnung für sexuell missbrauchte Maedchen von 'Wildwasser'*, Schriftenreihe des Bundesministers für Frauen und Jugend, Band 10, Köln: Verlag W. Kohlhammer.

Arın, C. (1995), "Türkiye'de Kadının Hukuki Konumu", İstanbul: Kadının İnsan Hakları Projesi Raporları.

Baurmann, M.C. (1983), *Şexualitaet, Gewalt und psychische Folgen*, Wiesbaden: Bundeskriminalamt.

Beglinger, C. (1992), "Das Tabu wird gebrochen", Kazis, C. (Der.), *Dem Schweigen ein Ende,* Basel: Lenos Verlag, 11-29.

Botens, Vienna (1991), "Parteiliche Unterstützung: Aus der Arbeit von Wildwasser in Wiesbaden", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung*, Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 139-148.

Finkelhor, David ve Dziuba-Leathermann, Jennifer (1995), "Praeventionsprogramme in den USA: Evaluationsstudie zu den Erfahrungen und Reaktionen von Kindern", Marquardt-Mau, Brunhilde (Der.), *Schulische Praevention gegen sexuelle Kindesmisshandlung:Grundlagen, Rahmenbedingungen und Modelle,* Weinheim und Muenchen: Juventa Verlag, 87-112.

Fey, Elisabeth (1991), "Du bist einzigartig, wichtig und liebenswert: Moeglichkeiten zur Praevention", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung,* Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 156-185.

Freud, Sigmund (1952), "Zur Aetiologie der Hysterie", Freud, A., Bibring, E., Hoffer, W., Kris, E. ve Isakower, O. (Der.), *Gesammelte Werke I*, Frankfurt am Main: S. Fischer, 423-459.

Giaretto, H. (1981), "A Comprehensive Child Sexual Abuse Treatment Program", Mrazek,P.B. ve Kempe, C.H. (Der.), *Sexually Abused Children and Their Families*, Oxford, Pergamon Press, 179-198.

Haller, S. (1992), "Wie begegne ich einem betroffenen Kind, das mich ins Vertrauen zieht?: Grundlagen für professionelle Helfer", Kazis, C. (Der.), *Dem Schweigen ein Ende*, Basel: Lenos Verlag, 171-187.

Hedlund, Eva (1991), "Wie betrachten sexuelle Gewalttaeter ihr Verbrechen?: Erfahrungen aus Schweden", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung*, Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 336-344.

Kavemann, Barbara (1991), "Opfer und Überlebende: Auswirkungen des Missbrauchs und Möglichkeiten des Widerstands", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung*, Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 113-126.

Lison, K. ve Poston C. (1994), *Weiterleben nach dem Inzest: Traumabewaeltigung und Selbstheilung,* Frankfurt am Main: Fischer Verlag.

Masson, J.M. (1986), *Was hat man dir, du armes Kind getan? Sigmund Freuds*

Unterdrückung der Verführungstheorie, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt Taschenbuch Verlag.

Peters. J. (1976), "Children who are Victims of Sexual Assault and the Psychology of the Offenders", *American Journal of Psychotherapy*, 398-421.

Pressedienst des Bundesministers für Jugend, Familie, Frauen und Gesundheit (1989), "Sexuell missbrauchte Maedchen brauchen mehr öffentliche Hilfen", Bonn.

Rush, F. (1982), *Das bestgehütete Geheimnis: Sexueller Kindesmissbrauch,* Berlin: Sub rosa Frauenverlag.

Sezgin, Ufuk (1993), "Ensest Teorileri", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İ.Ü. Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı.

Stachiw, A. (1991), "Der Altersdurchschnitt liegt bei 12 Jahren: Möglichkeiten zur Hilfe in der Paediatrie", Janhsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die Allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung,* Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 127-138.

Steinhage, Rosemarie (1991), "Niemand macht sich die Mühe zu Fragen: Die Folgen sexuellen Missbrauchs im Leben der Frauen", Janshen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung,* Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 101-112.

Striefler, E. ve Birresborn, M., Rula, D., Sandrock, L. (1992), *Wildwasser Leitfaden: Zum Aufbau von Selbsthilfe Gruppen von Frauen*, Berlin: Wildwasser Selbsthilfe.

Trube-Becker, E. (1991), "90% der Faelle bleiben unentdeckt: Sexuelle Gewalt gegenüber Kindern", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die Allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung*, Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 86-100.

Yüksel, Şahika (1993a), "Sexual Abuse of Children: Cases from Turkey". Health Hazards of Organized Violence in Children (Örgütlü Şiddetin Çocuklarda Yarattığı Sağlık Sorunları) Kongresi'nde sunulan bildiri, Pharos Foundation for Refugee Health Care, Utrecht, 10-12. 2. 1993.

Yüksel, Şahika (1993b), "İnsestin Tanınması ve Değerlendirilmesi", *Nöropsikiyatri Arşivi,* 30 (2), 352- 357.

10. BÖLÜM

Arın, Canan (1995), "Türkiye'de Kadının Hukuki Konumu", İstanbul: Kadının İnsan Hakları Projesi Raporları.

Baumgardt, Ursula (1992), "Das Schweigen brechen: Ein Kampf ums Überleben", Kazis, C. (Der.), *Dem Schweigen ein Ende*, Basel: Lenos Verlag, 139-143.

Berrick, Jill Duerr ve Gilbert, Neil (1995), "Praevention gegen sexuelle Kindesmisshandlung in amerikanischen Grundschulen", Marquardt-Mau, Brunhil-

de (Der.), *Schulische Praevention gegen sexuelle Kindesmisshandlung: Grundlagen, Rahmenbedingungen und Modelle,* Weinheim und München: Juventa Verlag, 71-86.

Besten, Beate (1995), *Sexueller Missbrauch und wie man Kinder davon schützt,* München:Beck.

Fegert, Joerg M. (1991), "Glaubensbekenntnis und Gruppenjargon: Streitpunkte und Standpunkte zur Disskusion um Sexuellen Missbrauch", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung,* Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 47-85.

Finkelhor, David ve Dziuba-Leathermann, Jennifer (1995), "Praeventionsprogramme in den USA: Evaluationsstudie zu den Erfahrungen und Reaktionen von Kindern", Marquardt-Mau, Brunhilde (Der.), *Schulische Praevention gegen sexuelle Kindesmisshandlung: Grundlagen, Rahmenbedingungen und Modelle*, Weinheim und München: Juventa Verlag, 87-112.

Gülçür, L., Özcan, A. ve Özenen, F. (1995), *Haklarımız Var!* İstanbul: Kadının İnsan Hakları Projesi tarafından hazırlanan broşür.

Jönsson, E. ve Gieseke, P. (1995), "Intervention bei sexuellem Missbrauch: Ein europaeischer Vergleich. Bericht aus einem Praxisforschungsprojekt", Fachtagung Sexueller Missbrauch, Berlin, 4-7. 10. 1995.

Marquardt-Mau, Brunhilde (1995), "Schulische Praevention gegen sexuelle Kindesmisshandlung zwischen Hoffnung und Realitaet", Marquardt-Mau, Brunhilde (Der.), *Schulische Praevention gegen sexuelle Kindesmisshandlung: Grundlagen, Rahmenbedingungen und Modelle,* Weinheim und München: Juventa Verlag, 10-30.

Mebes, Marion (1991), "Zum Beispiel: Child Abuse Unit", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung,* Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 149-155.

Saller, Helga (1992), "Wie begegne ich einem betroffenen Kind, das mich ins Vertrauen zieht: Grundlagen für professionelle Helfer", Kazis, C. (Der.), *Dem Schweigen ein Ende* , Basel: Lenos Verlag, 171-187.

Stachiw, A. (1991), "Der Altersdurchschnitt liegt bei 12 Jahren: Möglichkeiten zur Hilfe in der Paediatrie", Jahnsen, D. (Der.), *Sexuelle Gewalt: Die Allgegenwaertige Menschenrechtsverletzung,* Frankfurt am Main: Zweitausendeins, 127-138.

Taylor, J. ve Stewart, S. (1991), *Sexual and Domestic Violence: Help, Recovery and Action in Zimbabwe,* Harare: Glehn, Taylor and Women and Law in South Africa.

Thürmer-Rohr, C. ve Günther, R., Kavemann, B., Ohl, D. (1993), *Modellprojektberatungsstelle und Zufluchtswohnung für sexuell missbrauchte Maedchen von "Wildwasser",* Bonn: Das Bundesministerium für Frauen und Jugend, Band 10.

Weber, Monika ve Rohleder, Christiane (1995), *Sexueller Missbrauch: Jugendhilfe zwischen Aufbruch und Rückschritt* , Münster: Votum Verlag.

Wildwasser e.V. (1993), *Wir haben schon viel erreicht :10 Jahre Wildwasser,* Berlin: Wildwasser e. V.

Yüksel, Ş. (1993 a), "Sexual Abuse of Children: Cases from Turkey", Health Hazards of Organized Violence in Children Kongresi'nde sunulan bildiri, Pharos Foundation for Refugee Health Care, Utrecht, 10-12. 2. 1993.

Yüksel, Ş. (1993 b), "İnsestin Tanınması ve Değerlendirilmesi", *Nöropsikiyatri Arşivi*, 30 (2), 352-357.

Aile İçi Şiddetle Karşılaşıldığında Kadınların Başvurabileceği Adresler:

ALTINDAĞ KADIN DAYANIŞMA VAKFI
Hisarparkı Cad. Firuzağa Sok. 9/3-4
06240 Ulus - Ankara
Tel/Faks: (0-312) 309 04 84 - 310 06 70

3B BİLGİ BAŞVURU BANKASI
(Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü)
Meşrutiyet Caddesi 19/7 Kızılay - Ankara
Tel: (0-312) 419 29 64 - 419 29 79 / 304

MOR ÇATI KADIN SIĞINAĞI VAKFI
İnönü Mah. Nispet Sok. No. 6/5
80230 Şişli, İstanbul
Tel: (0-212) 233 60 85 - 248 16 80
Faks: (0-212) 231 68 72

SOSYAL HİZMETLER İL MÜDÜRLÜĞÜ
KADIN MİSAFİRHANELERİ
(Gizlilik ilkesi nedeniyle misafirhanelerin adres ve telefonları verilemediğinden, aşağıdaki şehirlerdeki il müdürlükleriyle temasa geçilmesi gerekmektedir)

ANKARA: (0-312) 418 66 62 (Santral)
ANTALYA: (0-242) 243 44 75-76 (Santral)
BURSA: (0-224) 360 61 65 / 327 76 43 (Santral)
ESKİŞEHİR: (0-222) 232 14 64-654 (Santral)
İSTANBUL: (0-212) 511 42 75 (Santral)
İZMİR: (0-232) 489 93 05 (Santral)
TEKİRDAĞ: (0-282) 261 12 88 (Sosyal Hiz. Il Md.)

Metis Kadın Araştırmaları

"Onlar ermiş muradına" deyince bitmiyor masalımız; tanıklıklara, araştırmalara ve istatistiklere göre tehdit, şiddet ve cinsel tacizle sürüyor aile içinde...

"Önce arada sırada dövüyordu, pek önemsemiyordum. Aslında önemliymiş. O zamanlar önemseseydim bu hale gelemezdi belki. Ama yapabileceğim bir şey yoktu, içinde yaşadığım topluma göre normaldi bunlar, ben de öyle zannediyordum."

Kadını aileyle özdeşleştiren, ailenin korunmasını öne çıkartırken aile içi şiddet ve baskıyı görmezden gelen geleneksel ve kurumsal yaklaşımlar, kadınları ve çocukları dayanaksız, korunmasız bırakıyor.

"Devletin karakolunda hiçbir destek görmedim, hatta orda horlandık, bize kızdılar. 'Bir baba böyle bir şey yapar mı?' gibi sözlerle beni caydırmaya çalıştılar. Benim zorumla aileme haber verildi, ailem geldi, tabii onlar da ilk başta inanmadılar."

Sıcak Yuva Masalı, aile içinde korunmasız olan kadın ve çocukları ele alıyor. Şiddet ve tacize maruz kalanların sözlerini aktarıyor, bu konuda yapılmış araştırmalara yer veriyor, gerek kişisel gerekse kurumsal çözümler öneriyor. Kitap, ayrıca aile içi yaşama ilişkin hukuk maddelerini belirten bir ekle, aile içi şiddetle karşılaşan kadınların başvurabileceği adresleri de içeriyor.

Metis Kadın Araştırmaları
ISBN 975-342-115-X

9 789753 421157

Metis Yayınları, İpek Sok. No.9, 80060 Beyoğlu, İstanbul